

କୃଷି-ପ୍ରବଚନ

ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ଵନାଥ ସାହୁ ପି. ଏଚ୍. ଡ.
ଅଧ୍ୟାପକ, କୃଷି ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ
ଭୁବନେଶ୍ଵର, ଓଡ଼ିଶା

ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ

୧୯୭୭

ପ୍ରକାଶକ

ଶ୍ରୀ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ମିଶ୍ର

ପ୍ରୋପ୍ରାଇଟର

ଉତ୍କଳ ବାଣୀ ବିହାର

ବାଲୁବଜାର, କଟକ—୨

ମୂଲ୍ୟ ଟ ୮-୦୦

ଆଠଟଙ୍କା ମାତ୍ର

ଉତ୍ସର୍ଗ

ଯେଉଁ ସହକର୍ମୀବୃନ୍ଦ, ହିତୈଷୀ ବନ୍ଧୁଗଣ ଏବଂ ଶୃଙ୍ଖଳିତ-
ଭାଇମାନେ ଏହି ପ୍ରବଚନଗୁଡ଼ିକ ସଂଗ୍ରହରେ

ଅକୁଣ୍ଠିତ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି

ସେ ହିଁ ମା ନ କା

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ

“କୃଷି-ପ୍ରବଚନ”

ଉତ୍ସର୍ଗ କରାଗଲା ।

ବିଶ୍ୱନାଥ

ଅବତାରଣା

ସ୍ୱ ୧୯୨୩ ମସିହା ମାଘ ମାସ । ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରପୁର ମଧ୍ୟଭାଗର
ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ବୃତ୍ତି ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ଘରେ ଥାଏ । ପାଣି ମଡ଼ା
ହାତମୁଗ ବୁଣାବୁଣି ଲାଗିଥାଏ । କୋଠିଆ ବଇଶମ ଭୋଇ ବଲକୁ
ବଡ଼ ସକାଳୁ ହଳ ନେଇଯାଇ ଥାଏ । କଅଁଳ ଗାଧୁଆ ବେଳକୁ
ବାପା ମୁଗମଞ୍ଜି ଦେଇ ମୋତେ ବଲକୁ ପଠାନ୍ତି । ଦିନେ ଦିନେ
ବଇଶମ ଭୋଇର ସ୍ତ୍ରୀ ତାର ପୁଅ ଗୁଣ୍ଡିଗୁକୁ କାଖେଇ କନ୍ଦାଏ
ପଖାଳ ଭାତ ଦେଇ ଆସି ପହଞ୍ଚିଯାଏ । ବଇଶମ ହଳ ଛୁଡ଼ି ପଖାଳ
ଖାଇବା ପୂର୍ବରୁ ମତେ ଦେଖି କହେ “ନାତି, ଆଜି ଆସିଛି ।
ଗୋଟାଏ ହଳିଆ ଗୀତ ଶୁଣ ।” ହଳିଆ ଡୁହା ପାଟିକର
ବୋଲେ ।

ବୃତ୍ତି ପାଞ୍ଚଥର ବଇଶମଠାରୁ ହଳିଆ ଡୁହା ଶୁଣି ଗୋଟିଏ
ଖାତାରେ ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ଖରାଦିନ ଦୁଇପହର ।
ଘରପାଖ ଆମ୍ଭ ବଗିଚା ଅଲେଖ ଟୁଙ୍ଗି ପାଖ ଛାଇରେ ଶୋଇଛି ।
ମୋ ହଳିଆ ଡୁହା ଖାତାଟି ପାଖରେ ପଡ଼ିଛି । ଅଲେଖ ବାବା
ତନି ମୁଣ୍ଡି ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ମୁଁ ଉଠି ଚାଲିଗଲି । ବାପା ଶେଯ
ଆଉ ମୋ ଗୀତ ଖାତା ଗୋଟେଇ ଘରକୁ ଆଣିଲେ । ସଞ୍ଜବେଳେ
ଦାଦାଙ୍କୁ କହିଲେ “ମୁଲି ! ବାବୁ-ଘରେ ରହି ହଳିଆ ଗୀତ
ଶିଖିଲଣି । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଆପଣଙ୍କ ପାଖରେ ଛୁଦ୍ଦ ଚଉପଞ୍ଚା ନପଡ଼ି
ଏ ଗୀତରେ ମାଡ଼ିଲଣି ।” ଦାଦା ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇଲେ ହିଁ
ପିଲାଶାନ୍ତରେ କେତେ କଣ କରନ୍ତି । ଏହି ହେଲୁ କୃଷି ପ୍ରବଚନ
ପ୍ରତି ମୋର ପ୍ରଥମ ଝୁଙ୍କି ।

ସ୍ୱ ୧୯୩୦ ମସିହା ଶ୍ରାବଣ ମାସ । ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ । ନାଗପୁର କୃଷିକଲେଜ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳରେ ବନ୍ଦ ହେଉଥାଏ । ପଡ଼ାପଡ଼ି ହୋଇପାରୁ ନଥାଏ । ମୁଁ ଭିକ୍ଷୋରିଆ ଲଇଗ୍ରେଣ୍ଡରେ ବସି ଭରଞ୍ଜାୟୁ କୃଷି ସଂସ୍ଥା ପ୍ରକାଶିତ ମାସିକ ପତ୍ରିକାରୁ କୃଷି ପ୍ରବଚନ ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭକଲି; କିନ୍ତୁ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଏତେ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଉଠିଲା ଯେ କଲେଜ ବର୍ଷକ ଲାଗି ବନ୍ଦ ହେଲା । ମୋର କୃଷି-ପ୍ରବାଦ ସଂଗ୍ରହ ଶୋଥି ବିଡ଼ା ବରା ହେଲା ।

ସ୍ୱ ୧୯୪୦ ମସିହା । କୃଷି ବିଭାଗର କୃଷି ସଂପ୍ରସାରଣ ଯୋଜନା ଆରମ୍ଭ । ପ୍ରାଦେଶିକ ସଂଗଠକ (ପ୍ରଭୁନିସିଆଲ ଅର୍ଗାନାଇଜର) ହିସାବରେ ଓଡ଼ିଶାର ୧୩ଟି ଯାକ ଜିଲ୍ଲାରେ ବୁଲି କୃଷି ସମିତି ଗଠନ, ପରିଚାଳନା ଓ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଏହି ସୁଯୋଗରେ ରାଜ୍ୟର ବିଶିଷ୍ଟ କୃଷକଙ୍କର ସଂପର୍କରେ ଆସିଲା । କୃଷି ପ୍ରବାଦ ସଂଗ୍ରହ ଲଳସା ତେଜ ଉଠିଲା । କୃଷି ବିଭାଗୀୟ କର୍ମରୁଣ ଓ ସ୍ଥାନୀୟ କୃଷକଙ୍କ ଜଗିଆରେ କୃଷି ପ୍ରବାଦ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଜୋର ସୋରରେ ଚାଲିଲା ।

ସ୍ୱ ୧୯୬୦ ମସିହା । କୃଷି ବିଭାଗର ଡେପୁଟିଡିରେକ୍ଟର ପଦରେ ରହିବା ବର୍ଷେ ପୂର୍ବ ନ ହେଉଣୁ କୃଷି ମହାବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ମୋତେ ଟଣାଗଲା । ଚାକିରୀ ଜୀବନରେ ଏହିପରି ଧକ୍କା ସହିଛି । ମୋର ଆପଣ୍ଡ ବା ଶୁଣିବ କିଏ । ଅତିଶୟ ବରକ୍ତି ପରିସ୍ଥିତିରେ ମାନସିକ ଶାନ୍ତି ଲାଗି ଗତ ୩୫ ବର୍ଷ ଧରି ଚାଲୁଥିବା କୃଷି-ପ୍ରବାଦ ଗୁଡ଼ିକୁ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଦେଇ ବିଭିନ୍ନ ପରିଚ୍ଛେଦରେ ସଙ୍କଳିତ କରି ଲାଗିଲି ।

ସବୁ ପ୍ରକାର ସଂଗ୍ରହ କରିପାରି ନାହିଁ । ଯାହା କିଛି
କରିପାରିଛି ତାହାହାର ସଦ୍‌ ଉତ୍କଳର କୌଣସି ଗୁଣୀ, ଗୁଣପ୍ରେମୀ
ଓ ଗବେଷକ ଯତ୍ନକ୍ଷମ ଉପକାର ପାଇ ପାରନ୍ତି ତେବେ ମୋର
ଶ୍ରମ ସାର୍ଥକ ହେବ ।

ଉତ୍କଳ ବାଣୀ ବିହାରର ପ୍ରୋପାଇଟର ମୋର ହିତେଷୀ ବନ୍ଧୁ
ଶ୍ରୀ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ମିଶ୍ର ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରବଚନ ପୁସ୍ତକଟିର
ପ୍ରକାଶକ୍ଷର ନେଇ ଥିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ କୃତଜ୍ଞ ।

ମୋର କର୍ମମୟ ଜୀବନର ସୁଖ ଦୁଃଖର ସାଥୀ ଓ ଲେଖିବା
ଲିଖି ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ଶ୍ରୀ ଅନାଦି ମହାରଣାଙ୍କର ସହାୟତା ବ୍ୟତୀତ
ପୁସ୍ତକଟି ଆଲୋକ ପାଇ ନଥାନ୍ତା । ତାଙ୍କର ପରିଶ୍ରମ ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ
ଆନ୍ତରିକ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଉଛି ।

ଗ୍ରାମ-କଲନ୍ଦ୍ରା
ପୋଷ୍ଟ-ସୋମପୁର
ଜି-କଟକ

}

ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ସାହୁ

— — —

ସୂଚୀ ପଦ୍ୟ

ବିଷୟ

ପୃଷ୍ଠା

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ

କୃଷି ପ୍ରବଚନର ସୃଷ୍ଟି

୧

ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ

ହଳିଆ ଉଡ଼ା

୧୨

ତୃତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ

କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟର ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ

୨୧

ଚତୁର୍ଥ ପରିଚ୍ଛେଦ

କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ଚତୁ୍ରାବଧାନ

୨୭

ପଞ୍ଚମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ରୂଷ ପରିମାଣ, କ୍ଷେତ୍ର ଓ ମାଟି...

୩୩

ଷଷ୍ଠ ପରିଚ୍ଛେଦ

ରୂଷ ଯନ୍ତ୍ର

୪୫

ସପ୍ତମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ରୂଷ କରିବା ସମୟ ଓ ବ୍ୟୟ

୭୦

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
ଅଷ୍ଟମ ପରିଚ୍ଛେଦ	
ଶତ ଓ ଶତ ପ୍ରୟୋଗ	୭୯
ନବମ ପରିଚ୍ଛେଦ	
ଫସଲ ପର୍ଯ୍ୟାୟ	୯୦
ଦଶମ ପରିଚ୍ଛେଦ	
ବହନ ବୁଣା	୯୩
ଏକାଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ	
ବୃଷ୍ଟି ଚକ୍ର ଓ କୃଷି	୯୮
ଦ୍ଵାଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ	
ନବଗ୍ରହ ଓ ବୃଷ୍ଟି	୧୨୨
ତ୍ରୟୋଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ	
ବାୟୁ ଓ ବୃଷ୍ଟି	୧୪୭
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ	
ସନ୍ଦ୍ୟବର୍ଷା ଲକ୍ଷଣ	୧୫୧
ପଞ୍ଚଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ	
ବିଭିନ୍ନ ମାସରେ ବର୍ଷାହେତୁ କୃଷି ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ...	୧୬୯

ବିଷୟ

ପୃଷ୍ଠା

ଶୋଭା ପରିଚ୍ଛେଦ

ଧୋଇ ଓ ମରୁଡ଼ି

୧୭୭

ସପ୍ତଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଫସଲ ଭଲ ହେବା ନ ହେବା

ସମ୍ବଳୀୟ ପ୍ରବଚନ ...

୧୮୧

ଅଷ୍ଟାଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ନକ୍ଷତ୍ର ଓ କୃଷି

୧୮୭

ଉନବିଂଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଧାନ

୨୩୨

ବିଂଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ରବି ଫସଲ

୨୯୫

ଏକବିଂଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ତୈଳପ୍ରଦ ଫସଲ

୩୧୨

ଦ୍ଵାବିଂଶ ପରିଚ୍ଛେଦ .

ଅର୍ଥକ୍ଷୟ ଫସଲ

୩୨୧

ବିଷୟ

ପୃଷ୍ଠା

ସମ୍ବୋଧନ ପରିଚ୍ଛେଦ

ମକଳା ଓ ସୁଗ୍ରହସ୍ୟ

୩୪୧

ଚତୁର୍ଥୀ ପରିଚ୍ଛେଦ

ପରିଚରଣା ପଦ୍ୟ

୩୪୨

ପଞ୍ଚମୀ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଉଦ୍ୟାନ କୃଷି

୩୪୩

ଷଷ୍ଠୀ ପରିଚ୍ଛେଦ

ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପଲଗଛ

୩୪୪

ସପ୍ତମୀ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଗଛ ଓ ଫୁଲ କୃଷି

୩୪୫

ଅଷ୍ଟମୀ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଗୋରୁଗାଈ ନିର୍ବାଚନ

୩୪୬

ନବମୀ ପରିଚ୍ଛେଦ

ହଳୁଆ ବଳଦ ବିଷୟକ ପ୍ରବନ୍ଧ

୩୪୭

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ

କୃଷି ପ୍ରବଚନର ସୃଷ୍ଟି

(GENESIS OF AGRICULTURAL APHORISM)

ଭାରତବର୍ଷର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ କୃଷି-ବଚନ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବାର ବୁଝାଯାଏ । ଏହି ବଚନଗୁଡ଼ିକ ଯୁଗ ପରମ୍ପରା ଧରି ଗଢ଼ି ଚାଲିଛି । ଏହା ଆନୁମାନଙ୍କର ପୁରୀ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର କୃଷି-ବିଷୟକ ଅଭିଜ୍ଞତାର ନିଦର୍ଶନ ସୂଚକ ଅଟେ । ଏହା କୌଶସ୍ଥି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ଦ୍ଵାରା ଏକ ସମୟରେ ରଚିତ ହୋଇଥିବାର ସମ୍ଭବ-ପର ନୁହେଁ । ଏହି ବଚନ ଗୁଡ଼ିକର ଭାଷାରୁ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝାଯାଏ । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ କେତେଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଓ ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ କେତେକ ଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା ଆଧୁନିକ ଓ ଓ ସହଜ ବୋଧ୍ୟ । ଶତାବ୍ଦୀ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ଅଭିଜ୍ଞତା ସହ ନୂଆ ନୂଆ ପ୍ରବାଦ ଯୋଡ଼ାଯିବାର ଲାଗିଛି । ତେବେ ଗାଁ ଗହଳରେ ଓ ସହରରେ ଏହି ବଚନଗୁଡ଼ିକ “ଖନା ବଚନ” ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଥାଏ । ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶ ଓ ବଙ୍ଗାଳରେ ଏହା “ଦାଦ କହାକହ” ନାମରେ କୃଷକ ସମାଜରେ ଅଭିହିତ । “ଖନାବଚନ”

ବା “ଲଲାବତୀ ସୁନ୍ଦରୀ” ନାମରେ ଗଣିତ ତତ୍ତ୍ୱ ଅଛି । ଏହି “ଶନାବତନ” ଏକ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟା ନିପୁଣା ମହିଳାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ବୋଲି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ରହିଛି ।

କିମ୍ବଦନ୍ତୀ:—

ଶନାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ନାମ ଲଲାବତୀ । କେହି କେହି କହନ୍ତି ସେ କୌଣସି ରାଜାଙ୍କର କନ୍ୟା । ଲଙ୍କାଦ୍ୱୀପବାସୀ ମୟୂଦାନବ ସେହି ରାଜାଙ୍କ ଦେଶ ଆକ୍ରମଣ କରି ଜନଶୂନ୍ୟ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଶିଶୁ ଲଲାବତୀର ସରଳତାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ନିଜ ସାଥରେ ଆଣିଥିଲେ ଏବଂ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ନିଜର କନ୍ୟାରୂପେ ଲଳନ ପାଳନ କରିଥିଲେ । ଏଣୁ ଲଲାବତୀ ମୟୂଦାନବର କନ୍ୟା ରୂପେ ପରିଚିତ । ମୟୂଦାନବ ଲଲାବତୀକୁ ହିକାଳଞ୍ଜ ବିଦ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ ।

ଗ୍ରୀଷ୍ମୀୟ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀ । ଗୁପ୍ତବଂଶର ସମ୍ରାଟମାନଙ୍କର ପରାକ୍ରମ ଫଳରେ ଭାରତ ବର୍ଷରେ ଶାନ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଶାନ୍ତିମୟ ଯୁଗରେ ବିଜ୍ଞାନ, ସାହିତ୍ୟ, ଶିଳ୍ପ ଓ ଧର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ଭାରତବାସୀ ନିଜ ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲେ । ଏହା ଥିଲା ଭାରତର ଏକ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଯୁଗ । ଏହି ଗୁପ୍ତବଂଶରେ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ— ବିହମାଦିତ୍ୟ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ । ସେ ଏକାଧାରରେ ଜଣେ ମହାବୀର ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ସେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୩୭୫ ରୁ ୪୧୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅନେକ ଗଳ୍ପରେ ଉଚ୍ଛ୍ୱୟମାର ରାଜା ବିହମାଦିତ୍ୟଙ୍କ କଥା ଶୁଣାଯାଏ । ଏହାଙ୍କ ସଭାକୁ କାଳିଦାସ, ବରହମିହିର, ବରରୁଚି, ବେତାଳଭଞ୍ଜ, ଘଟକର୍ପୂର, ଧନ୍ୱନ୍ତରୀ, କ୍ଷପଣକ, ଅମର ସିଂହ ଏବଂ ଗଙ୍ଗୁ ନାମଧେୟ ନଅ ଜଣ ପଣ୍ଡିତ ଅଳଙ୍କୃତ କରିଥିଲେ ।

ଏମାନଙ୍କୁ “ନବରତ୍ନ” କୁହାଯାଏ । ଏହି ମହାମନୀଷୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ବିହମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ରାଜସଭା ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ଏକ ଅପୂର୍ବ ରାଜସଭାରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା ।

ଏହି ନବରତ୍ନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବରହମିହିର ଗଣିତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟ ଏବଂ ବରହମିହିରଙ୍କ ହେତୁ ଗୁପ୍ତଯୁଗ ବା ସୁବର୍ଣ୍ଣଯୁଗରେ ଭାରତୀୟ ବିଜ୍ଞାନର ଯଥେଷ୍ଟ ଉନ୍ନତି ହୋଇଥିଲା । ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟ ପ୍ରଥମେ ପୃଥିବୀର ଆହ୍ଲିକ ଓ ବାର୍ଷିକ ଗତି ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଥିଲେ । ବରହମିହିର “ବୃହତ୍ ସଂହତା” ନାମକ ଏକ ବିରାଟ ଜ୍ୟୋତିଷଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ ।

ବରହମିହିରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ସେ ନବଜାତ ଶିଶୁର କୋଷ୍ଠି ଗଣନାକରି ତାର ପରମାୟୁ ୧୦୦ ବର୍ଷ ଛଳରେ ଗୋଟିଏ ଶୂନ୍ୟ ଭୁଲିଯାଇ ୧୦ ବର୍ଷ ସ୍ଥିରକରି ପକାଇଲେ । ପୁଅଟିର ଆୟୁ ଅଳ୍ପ ଜାଣି ଅତି ମନ କଷ୍ଟରେ ତାକୁ ଗୋଟିଏ ତାମ୍ର ନିର୍ମିତ କଢ଼ାଇରେ ପୁରାଇ ସମୁଦ୍ର ଜଳରେ ଭସାଇଦେଲେ । ଭସାଇ ଦେବା ସମୟରେ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦେଇଥିଲେ ।

ମଧୁଃ କ୍ଷରତୁ ତେ ମୁଖମ୍ ।

ମଧୁଃ କ୍ଷରତୁ ତେ ଚିତମ୍ ।

ଲୋକୋଃ ମଧୁମୟ ସୁତେ ॥

କଥାରେ କହନ୍ତି “ଯାହାକୁ ରଖିବେ ଅନନ୍ତ; ତାକୁ କି କରିପାରେ ବଳବନ୍ତ” । ସମୁଦ୍ରରେ କଢ଼ାଇଟି ଭସି ଭସି ଯାଇ ଲଙ୍କା ଦ୍ଵୀପ କୂଳରେ ଲାଗିଲା । ଗୋଟିଏ ରାକ୍ଷସୀ ଏହି ଶିଶୁ ସନ୍ତାନଟିକୁ ପାଇ ଲଳନପାଳନ କଲେ ଏବଂ ରାଜା ମୟୁଦାନବଙ୍କୁ

ଭେଟି ଦେଲା । ପୁଅ ଓ ଝିଅ ଏକତ୍ର ଥାଇ ବାଲାବସ୍ତାରୁ ବଦଳା
ପଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦୁହେଁ ଗଣିତ ବଦଳାରେ ପାରଦର୍ଶୀ ଥିଲେ ।

ବାଲାବସ୍ତା ଯାଇ ଯୌବନାବସ୍ଥା ଆସିଲା । ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କ
ସମ୍ମୁଖରେ ଉଭୟଙ୍କୁ ବଦାହ ସୁନ୍ଦରେ ବନ୍ଦନ କରି ଦିଆଗଲା ।
ରାକ୍ଷସପୁରରେ ବହୁ ସନ୍ତରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କ ଆଗୁର-
ବ୍ୟବହାର ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଭୟ ଆଣୁଥାଏ । ଦୁହେଁ ଏହି
ଭୟଙ୍କର ପରିବେଷ୍ଟନାରୁ ମୁକ୍ତି ଲାଗି ସୁବଧା ଓ ସୁଯୋଗ
ଖୋଜିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମାତ୍ର ରାକ୍ଷସ ପ୍ରହରୀ, ରାକ୍ଷସ ରାଜା ଓ
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଶାସନ ସମୁଦ୍ର ସେମାନଙ୍କ ପଳାଇବାରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ
ଥିଲା ।

ମୁକ୍ତି ପିପାସା ଓ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର ଲାଗି ପ୍ରବୃତ୍ତି ମନୁଷ୍ୟକୁ ପଥ
ଦେଖାଇଥାଏ । ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲିଖିତ ଅଛି ଯେ କୌଣସି ଯାତ୍ରା
ଲାଗି “ମାହେନ୍ଦ୍ର ବେଳା” ଅତି ଅନୁକୂଳ । ଲାଲାବସ୍ତା ଏବଂ ମିହିର
ଏହି “ମାହେନ୍ଦ୍ର ବେଳା” ଗଣନା କରି ନିଜର ମୁକ୍ତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
ଆଶ୍ରୟ ଦାତା ମୟାଦାନବଙ୍କ ଗୃହରୁ ପଳାଇଗଲେ । ମୟାଦାନବଙ୍କ
ନିକଟରେ ପ୍ରହରୀ ଏହି ସମ୍ବାଦ ନେଇ ପହଞ୍ଚାଇଲା । ମୟାଦାନବଙ୍କ
ହୃଦୟରେ ଏହି ବିଚ୍ଛେଦ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦେଇଥିଲା । ମାତ୍ର
ସେହି ଦୁଇଜଣଙ୍କର ମଙ୍ଗଳହାଁ ତାଙ୍କର ଶେଷ ବାସନା । ତେଣୁ
ସନ୍ତାନ ଦୁହେଁ ଯେପରି ନିଜର ଗନ୍ତବ୍ୟ ପଥରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟରେ ଯିବେ
ତାର ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ଥା କରିଦେଲେ । ନିଜର ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଭୂତ୍ୟକୁ ଡାକି
ମିହିର ଓ ଲାଲାବସ୍ତା ଯେପରି ସୁବଧାରେ ସମୁଦ୍ର ପାର ହୋଇଯିବେ
ତାହା ବନ୍ଦୋବସ୍ଥା କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ । ସମୁଦ୍ର
ପାରହେବା ପରେ ଖତଡ଼ି, ଭୁତଡ଼ି ଓ ପାତାଳ ତଡ଼ି ଶାସ୍ତ୍ର ତିନିଟି
ତାଙ୍କୁ ଦେଇଦେବାକୁ ମଧ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ।

ଦାନବ ଭୃତ୍ୟ ମିହିର ଲଲାବଟାଙ୍କୁ ସମୁଦ୍ର ପାର କରାଇ-
ଦେଲେ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କଠାରୁ ଶେଷ ବିଦାୟ ନେବା ପୂର୍ବରୁ
ମୟାଦାନବଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଇଚ୍ଛା ପୂରଣ କରିବାକୁ ଯତ୍ନ କଲେ । ଭିନିଟି
ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ପାଇ ପାରିବା ପରେ ଭିନିଟି ଶାସ୍ତ୍ର
ଉପହାର ଦେବା ଲାଗି ମୟାଦାନବଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଥିଲା । ସେହି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ
ମତେ ଭୃତ୍ୟ ମିହିରଙ୍କୁ ଭିନିଟି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ
ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ନିର୍ଭୁଲ ପାଇ ନ ପାରିବାରୁ ସେ ମିହିରଙ୍କୁ ଖତଭ୍ରା
ଓ ଭୂତଭ୍ରା ଶାସ୍ତ୍ର ଦୁଇଟି ଦେଇ ଲଙ୍କା ଦ୍ଵୀପକୁ ଫେରିଗଲେ ।

ରାକ୍ଷସ ଭୃତ୍ୟ ବାଟରେ ଆସୁ ଆସୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ବିଶ୍ରାମ
କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଲଲାବଟା ପ୍ରକୃତର ଯୌଦର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ
ହୋଇ ଏକାକିନୀ କେତେଦୂର ଚାଲିଗଲେ । ଇନ୍ଦ୍ରବସରରେ ରାକ୍ଷସ
ଭୃତ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଗାଈକୁ ପ୍ରସବ ବେଦନା ଭୋଗ କରୁଥିବାର
ଦେଖିଲେ । ସେ ମିହିରଙ୍କୁ କିପରି ବାହୁଘାଟିଏ ଜନ୍ମ ହେବ ବୋଲି
ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ଧଳା ବାହୁଘା ଜନ୍ମ ହେବ ବୋଲି
ମିହିର ଗଣନା କରି କହିଥିଲେ । ମାତ୍ର ସଦ୍ୟଜାତ ବାହୁଘାଟି
କଲା ଦେଖାଗଲା । ମିହିର ତାଙ୍କ ଗଣନା ଭୁଲ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରି
କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ର ଭ୍ରମ ଶୂନ୍ୟ ନୁହେଁ ବୋଲି ସ୍ଥିର କଲେ ଏବଂ ରାକ୍ଷସ
ଦତ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ସମୁଦ୍ରକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ ।

ଲଲାବଟା କିଛି ସମୟ ପରେ ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ଫେରିଆସି
ତାଙ୍କଠାରୁ ସମସ୍ତ ଘଟଣା ଶୁଣିଲେ । ମାତ୍ର ନବଜାତ ବାହୁଘାଟି
ପ୍ରକୃତରେ ଧଳା । ଜନ୍ମ ସମୟରେ ଦେହରେ ଲାଲ ଓ ରକ୍ତ ଲାଗି
ଥିବାରୁ ବିବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଯାଉଥିଲା । ସୁତରାଂ ଗଣନା ଭ୍ରମ ଶୂନ୍ୟ ।
ଏଣୁ ଶାସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଫୋପାଡ଼ି ଦେବା ବୁଦ୍ଧିମତାର ପରିଚୟ
ନୁହେଁ । ସେ ଚତୁଷଶାତ୍ର ସମୁଦ୍ର ବନ୍ଧରୁ ଶାସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ଉଦ୍ଧାର

କରିବାକୁ ଯତ୍ନ କଲେ । ମାତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ରର କେତେକ ଅଂଶ ମିଳିଲା ନାହିଁ ।

ମିହିର ଓ ଲଲାବଣୀ ଭାରତବର୍ଷରେ ପଦାର୍ପଣ କରି ଅଭିଶପ୍ତ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ସଂସ୍କୃତିପୀଠ ଉଚ୍ଚପୂଜା ନଗରୀରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ବରହ-ଗଣନା ଦ୍ଵାରା ତାଙ୍କ ଶିଶୁପୁତ୍ର ସ୍ଵସ୍ଥାନକୁ ଫେରି ଆସିବା ଜାଣିପାରିଲେ ଏବଂ ଅତି ଆନନ୍ଦରେ ପୁତ୍ର ଓ ପୁତ୍ରବଧୂକୁ ସ୍ଵଗୃହକୁ ସ୍ଵାଗତ କରିଥିଲେ ।

ବିଷମାଦିତ୍ୟ ସଭାର ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ସମୟରେ ଜଟିଳ ଓ କୌତୁହଳପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଶ୍ନମାନ ପଚାରି ଆସନ୍ତି । ସଭାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ଓ ପରିଷଦ ବର୍ଗଙ୍କ ନିକଟରେ ନିଜର ସମ୍ମାନ ଓ ସ୍ଥାନରକ୍ଷା ଲାଗି ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ସେହି ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ସମାଧାନ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ବରହମିହିର ଏହିପରି ଜଟିଳପ୍ରଶ୍ନର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ବିଦୁଷୀ ପୁତ୍ରବଧୂ ଲଲାବଣୀଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ଓ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍କଳ୍ପମତିତା ସାହାଯ୍ୟରେ ସେ ସମସ୍ତ ଜଟିଳ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ସମାଧାନ କରି ଦେଉଥିଲେ ।

ସତ୍ୟ ଲୁଚି ରହେ ନାହିଁ । ବିଦୁଷୀ ଲଲାବଣୀଙ୍କର ଗଣନାର ପ୍ରଶଂସା ଚାରିଆଡ଼େ ଖେଳିବାକୁ ଲାଗିଲା । ମହାଭାରତରେ ଏକଲବ୍ୟଙ୍କୁ ଏହି ପ୍ରଶଂସା ଲାଗି ନିଜର ବୃଦ୍ଧା ଅଙ୍ଗୁଳି ଗୁରୁଙ୍କୁ ଦାନକରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଲଲାବଣୀଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା ବରହ-ମିହିରଙ୍କର ଅପ୍ରୀତି ଆଣିଲା । ମାତ୍ର ଶୁଣୁରଙ୍କ ପ୍ରୀତିଲାଗି ସେ ନିଜ ପ୍ରଶଂସାର ବଳିଦାନ ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ । ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ନିଜ କିନ୍ଦା ଛେଦନ ଲାଗି ଅନୁମତି ଦେଲେ । ମିହିର ଲଲାବଣୀଙ୍କର କିନ୍ଦା ଛେଦନ କରିଥିଲେ ।

ଯେଉଁ ଲାଲାବଣୀ ସ୍ଵାମୀଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନରେ ଓ ଶୁଶ୍ରୁରଙ୍କ ପ୍ରୀତିଲଗ୍ନ ସ୍ଵାର୍ଥବଳୀ ଦେଇଥିଲେ, ସେହି ଲାଲାବଣୀଙ୍କର ବାକ୍ୟ “ଶନା ବଚନ” ନାମରେ ପରିଚିତ ।

ବୈଜ୍ଞାନିକ ଭିତ୍ତିର ଅଭାବ

ଏହି ବଚନଗୁଡ଼ିକ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବୈଜ୍ଞାନିକ ଭିତ୍ତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନୁହେଁ । ଏହା ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷରେ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ଅଭିଜ୍ଞତାର ଫଳ । ଏହି ସମସ୍ତ ବଚନ ଉପରେହିଁ ନିର୍ଭରକରି ପଲ୍ଲୀର କୃଷକ ତାର କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ବର୍ଷ ପରଂପରାଗତ ଚର୍ଚ୍ଚା ଅଭାବରେ ଆଜି କାଲିର କୃଷକ ଏହି ବଚନ ଗୁଡ଼ିକୁ ଭୁଲିଯିବା ଉପରେ । ଦେଶର ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜ ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନ ଭୁଲି ସହରବାସୀ ହେଉଛନ୍ତି । କୃଷି ଅଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧଶିକ୍ଷିତ କୃଷକ ସମାଜ ହାତରେ । କୃଷି ଚର୍ଚ୍ଚା ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜରୁ ଲୋପ ପାଇଛି । ତଥାପି ସେହି ଅଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧଶିକ୍ଷିତ କୃଷକ ସମାଜ ବଚନଗୁଡ଼ିକୁ ଜୀବିତ ରଖି ପାରିଛି ।

କୃଷି-ପରାମର୍ଶ ଓ ବାର୍ଷିକ-ପଞ୍ଜିକା

‘ଶୁଦ୍ଧମାତ’ ସ୍ଵରାଜ୍ୟବର୍ଷର ପ୍ରଥମ ପାଣିପାଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଲେଖା । ବରହମିହିର ତାଙ୍କ “ବୃହତ୍-ସହତା”ରେ ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନା ଉପରେ ପାଗ ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି । ବାସବଣୀ ଏହି ତତ୍ତ୍ଵକୁ ଲୋକପ୍ରିୟ କରିବାକୁ ଯତ୍ନ କରିଛନ୍ତି । ବାର୍ଷିକ-ପଞ୍ଜିକା ଏହାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ବାର୍ଷିକ ପଞ୍ଜିକାରେ ପାଗର ସାମୟିକ ଅବସ୍ଥା ସୂଚିତ ହୋଇଥାଏ । ଚଳିତ ବର୍ଷରେ ମେଘର ଅବସ୍ଥା, ବର୍ଷରେ କେତେଦୂର ଧର ବର୍ଷା, ମାସାୟତ୍ର ହେବୁ ବୃଷ୍ଟି ଓ ପା

ଏବଂ ଝଡ଼ ତୋଫାନର ପୁଞ୍ଜ-ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଏପରିକି କି କି ଜାତିର ଧାନ ପ୍ରଚଳିତ ବର୍ଷରେ ଭଲହେବ ତାହା ମଧ୍ୟ ସୂଚିତ ହୋଇଥାଏ । ବାର୍ଷିକ-ପଞ୍ଜିକା ଉପରେ ନିର୍ଭରକରି କୃଷକ ତାର କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରାଥାଏ ।

ପରାଗର ମୁନି ତାଙ୍କର ଦୃକ୍‌ସିଦ୍ଧ ଗଣନା ଉପରେ ପାଗ ଏବଂ କୃଷି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହି ଲେଖା “କୃଷି-ପରାଗର” ନାମରେ ଅଭିହିତ । ଏହି ଲେଖାର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଦୁଇଟି ବିଷୟ ଉପରେ ଗଢ଼ାହୋଇଛି, ଯଥା (୧) ପ୍ରକୃତପାଠ ଏବଂ (୨) ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ଗତି ।

କୃଷି-ପରାଗର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଏବଂ ବାର୍ଷିକ ପଞ୍ଜିକାର ଗଣନା ଏତେ ବ୍ୟାପକ ଯେ ତାହା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ଫଳପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ରଜସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ ବର୍ଷାହେବ ବୋଲି ପଞ୍ଜିକା ପୁଞ୍ଜ-ସୂଚନା ଦେଇଛି । କିନ୍ତୁ ଏହି ବର୍ଷା କଟକରେ ଯେ ହେବ ତାହା ସୁନିଶ୍ଚିତ ନୁହେଁ । କଟକ ଜିଲ୍ଲାର କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବର୍ଷା ହୋଇପାରେ ।

କୃଷି-ପ୍ରବଚନ ସବୁଦେଶରେ ରହିଛି

କୃଷି-ପ୍ରବଚନ କେବଳ ଓଡ଼ିଶା ବା ଭାରତବର୍ଷରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ଏହା ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ପାଣିପାଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରବଚନଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଉପରେ ଗଢ଼ା । ଏହି ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୁଡ଼ିକୁ ସାଧାରଣତଃ ତିନିଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ଭାଗ କରାଯାଇପାରେ । ଯଥା (୧) ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ (୨) ବୃକ୍ଷଲତାଙ୍କର ସ୍ୱୟନ ଏବଂ (୩) ବାୟୁ ମଣ୍ଡଳର ଅବସ୍ଥା ।

ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟରୁ ପାଗ-ସୂଚନା

କେତେକ ଜାତିର ପ୍ରାଣୀ ଗ୍ରହ ପାଗର ଅବସ୍ଥା ଆଗରୁ ବାରି ପାରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଶରୀର ଗଠନ ଏପରି ଯେ ସେମାନେ ବାୟୁମଣ୍ଡଳର ଆଦ୍ରତା, ଉଷ୍ମତା ଏବଂ ଗୁପ୍ତତା ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅନୁଭବ କରିପାରନ୍ତି । ସେହି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଅବସ୍ଥାକୁ ସହିବାଭଳି ତାଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକ ବଦଳିଯାଏ । କୃଷି ପରାମର୍ଶର “ବୃଷ୍ଟି-ବିଜ୍ଞାନ” ପରିଚ୍ଛେଦରୁ କେତେକ ଉଦାହରଣ ଦିଆଗଲା ।

ଅକସ୍ମାଦଲମ୍ବାଦାୟୁ ଉତ୍ତିଷ୍ଠତି ପିପୀଳିକା

ଭେକଃ ଶହାୟତେନକସ୍ମତ୍ ତଦା ବୃଷ୍ଟିର୍ଭବେଦ୍ଭବମ୍” ॥

ପିମ୍ପୁଡ଼ି ମୁହଁରେ ଆଧାରଧରି ଉଠିଆସିଲେ କମ୍ପା ବେଙ୍ଗ ରଡ଼ି ଛୁଡ଼ିଲେ ବର୍ଷା ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବା ।

ବିଜାଳା ନକୁଳାଃ ସର୍ପା ଯେ ଚୂନେ୍ୟ ବା ବିଲେଶୟାଃ ।

ଧାବନ୍ତି ଶରତ୍ରାମଣ୍ଡଃ ସଦ୍ୟୋବୃଷ୍ଟିର୍ଭବେଦ୍ଭବମ୍ ॥

ବରଡ଼ି, ନେଉଳ, ସାପ ଏବଂ ହରିଣ ପ୍ରଭୃତି ଗରମ ସହି ନ ପାରି ଏଣେ ତେଣେ ବାଉଳା ହୋଇ ଧାଇଁଲେ ବର୍ଷା ସୁନିଶ୍ଚିତ ।

ଅଦାତ ବାତ ଦୁଷ୍ଟାନାଂ ନୃଣାମଙ୍ଗ ବ୍ୟଥା ଯଦି ।

ବୃଷାଗ୍ରାଭେଦ୍ଭଗଂ ଚୂହ୍ୟଃ ସଦ୍ୟୋବର୍ଷଣ ଲକ୍ଷଣମ୍ ॥

ଗୋଡ଼ ମକଚି ହୋଇଯାଇଥିବା ଲୋକର ହଠାତ୍ ବିଛାଛୁଟିକା ହେଲେ କମ୍ପା ସାପ ଗଛ ଅଗରେ ଚଢ଼ି ଝୁଲିଲେ ବର୍ଷା ଶୀଘ୍ର ହେବା ସୁନିଶ୍ଚିତ ।

ପକ୍ଷୟୋଃ ଶୋଷଣଂ ରୌଦ୍ରେ ଶଗାନାମନୁରୁଣାଂ ।

ଝିଞ୍ଜିରବସ୍ତ୍ରଥାକାଶେ ସଦ୍ୟୋବୃଷ୍ଟି ପ୍ରଜାୟତେ ॥

ପାଣି ଚଢ଼େଇ ଡେଣା ମେଲେଇ ପର ଶୁଖାଇଲେ କିମ୍ବା
ଆକାଶରେ ଝିଙ୍କାସ ବୋବାଇଲେ ଶୀଘ୍ର ମେଘ ବର୍ଷା ହୁଏ ।

ମହୁମାଛ ଫେଣାରେ ନ ବସି ଭେଲା ବାନ୍ଧ ଉଡ଼ିଲେ ବାୟୁରେ
ଆଦ୍ରତା ବଢ଼ିଯିବାର ସୂଚନା ମିଳେ । ମୁଷା, କୋକିଣିଆଳ,
ବିଲୁଆ ଏବଂ ଠେକୁଆଙ୍କ ଦେହରେ ଯେଉଁ ବର୍ଷ ଲେମ୍ପ ଅଧିକ
ଦେଖାଯାଏ ସେହି ବର୍ଷ ଶୀତ ଅଧିକ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ।

ବୈଜ୍ଞାନିକ ତାଲମାନ (୧)ଙ୍କ ମତରେ ଗ୍ରେଟ ଗ୍ରେଟ ଜୀବ-
ଜନ୍ତୁଙ୍କର ପାଗର ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅନୁଭବ କରିବା ଶକ୍ତି
ଅଧିକ । କିନ୍ତୁ ପାଣି ପାଗରେ ବଡ଼କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ଭବରେ
ଜାଣିବା ଶକ୍ତି ମନୁଷ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକା ସେମାନଙ୍କର ନାହିଁ ।

ଉଦ୍ଭିଦର ସ୍ଥାନରୁ ପାଗ-ସୂଚନା

ବାୟୁମଣ୍ଡଳରେ ରୂପ, ଉତ୍ତପ, ଆଦ୍ରତା ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକର
ତାରତମ୍ୟରେ ଗଛଲତା ପ୍ରଭୃତିର ହୋଇଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ସେମାନ-
ଙ୍କର ଡାଳ, ପତ୍ର ଏବଂ ଫୁଲର ପ୍ରାକୃତିକ ଅବସ୍ଥାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ
ଘଟିଥାଏ । ସୂଚକ ଡାଳ, ପତ୍ର ଓ ଫୁଲର ହଠାତ୍ ଅସାଧାରଣ
ସ୍ଥାନ ପାଗ ପରିବର୍ତ୍ତନର ପୂର୍ବ-ସୂଚନା ଦିଏ । ଇଂରାଜରେ ଏକ
ପ୍ରବାଦ ଅଛି ।

“When the leaves show their underside
Be very sure that rain betides.

(୧) Charles Fitzhugh Talman—“The Realm
of the Air” PP ୧862’87. The Bobbs—Merrill
Company. Indianapolis, 1931.

ଗଛପତ୍ର ଯେପରି ରହିବା କଥା ନ ରହି ଗାଈ ବାହୁଣୀ କାନ ଟେକିବାପରି ବଙ୍କା ଟଙ୍କା ଦେଖାଗଲେ ବର୍ଷା ହେବା ସୂଚନା । ବାୟୁରେ ଆଦ୍ରତା ବଢ଼ି ଯିବାରୁ ପତ୍ରର କୋଷ ଗୁଡ଼ିକ ବିଭିନ୍ନ ପରିମାଣରେ ଫୁଲି ଉଠେ । ତେଣୁ ପତ୍ରର ଡେମ୍ଫ ଫୁଲି ବଙ୍କା ଧରେ ।

ଇଉରୋପ ଏବଂ ଆମେରିକାରେ ‘ପିମ୍ପରନେଲ’ (Pimpernel flower) ନାମକ ଏକ ପ୍ରକାର ଫୁଲ ଅଛି । ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ “ଦରିଦ୍ରର ପାଗ-କାଚ” (Poor man’s weather glass) ବର୍ଷା ଆସିବା ଦେଖିଲେ ଏ ଫୁଲ ଫୁଟି ଉଠେ । ସୂଚକ ଏହି ଫୁଲ ହଠାତ୍ ମେଲି ହୋଇ ରହିବାର ଦେଖାଗଲେ ବର୍ଷା ସୁନଶ୍ଚିତ ।

ଇଉରୋପ ଏବଂ ଆମେରିକାରେ ଏକ ଜାତି ମଟର ଅଛି । (Abrus precatorius) । ଏହି ମଟର ଲତାର ଡାଳ ଏବଂ ପତ୍ର ବିଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥା ଝୁଡ଼ି ତୋଫାନ, ଖଣିରେ ଅଗ୍ନି (Firedamp) ଏବଂ ଭୂମିକମ୍ପର ପୂର୍ବ ସୂଚନା ଦିଏ ।

ମକା ଭୂଷ୍ମିର ଗୋପା ବହୁଳିଆ ଦେଖାଗଲେ, ବସନ୍ତ ଋତୁରେ ଡଗଡ଼ ଫୁଲରେ ପରାଗ ରେଣୁ ଅଧିକ ଦେଖାଗଲେ ଏବଂ ପ୍ରକୃତରେ ଆକର୍ଷ୍ୟ ଫୁଲ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଦେଖାଗଲେ କଠିନ ଶୀତଋତୁ ଆସିବାର ଆଶଙ୍କା ଥାଏ । ୨)

—୫*୫—

(୨) “Weather and Climate” by Clarence E. Koppe and George C. De Long. McGraw-Hill Book Company Inc. 1958.

ଦ୍ଵିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ

ହଳିଆ ଡ଼ାହା

କୃଷି ଗୋଟିଏ ଅତି ମହତ ଜୀବିକା । କୃଷକ ତାର ପରିଶ୍ରମ ଦ୍ଵାରା ନିଜର କୁଟୁମ୍ବ ପ୍ରତିପାଳନ କରେ ଏବଂ ବଳକା ଖାଦ୍ୟ ଶସ୍ୟରେ ସହରବାସୀ ଜନତାକୁ ବଞ୍ଚାଏ । ତାର ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଗନ୍ତା ଘର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନେକ ପ୍ରାଣୀ ଜୀବନ ଧାରଣ କରି ଥାଆନ୍ତି । ଏଥିଲିଗି “ତଷା, ଲକ୍ଷେ ଜୀବ ପୋଷା” ବୋଲି ପ୍ରବାଦ ରହିଛି । କେବଳ ଖାଦ୍ୟ ଶସ୍ୟ ନୁହେଁ କେତେକ ଶିଳ୍ପ କାରଖାନାକୁ ମଧ୍ୟ କଞ୍ଚା ମାଲ ଯୋଗାଇ ଥାଏ । ଭାରତପରି କୃଷି ପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ କୃଷକ ସମାଜ ଦେଶର ମେରୁଦଣ୍ଡ । ଦେଶର ଅର୍ଥନୀତି କୃଷି ଓ କୃଷକର ସୁଚ୍ଛଳତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ଏଥିଲିଗି ଇଂଲଣ୍ଡର ବିଖ୍ୟାତ କବି ଗୋଲ୍ଡସ୍ମିଥ ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାବର “ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଗ୍ରାମ” (Deserted village) ରେ ଗାଇଛନ୍ତି ।

“Ill fares the land, to hastening ills a prey
Where wealth accumulates, and men decay,
Princes and lords may flourish or may fade.
A breath can make them, as a breath has made.
But a bold peasantry, their Country's pride,
When Once destroyed, Can never be Supplied.”

Deserted village by Oliver Goldsmith
(51—56).

ଆଇଜାଜା ମୁହେଁ ଦେଶର ସମ୍ବଳ
 ମୁହନ୍ତି ରାଜନ ଅବା ଜମିଦାର ।
 କୃଷିକାଶ୍ରମନ ଦେଶର ଜୀବନ
 କୃଷିକନା ନାହିଁ ଗତ ତାର ଆନ ।

ସମ୍ପଦ ସମ୍ପଦ ହୁଏ ଯେଉଁ ଦେଶେ
 ମଣିଷ ପଣକୁ ମାରି ଅବଶେଷେ ।
 ସେଠାବେ ଜୀବନ ବିଶେଷେ ବିକଳ
 ଦୁର୍ଦ୍ଦିନର ଘନ ଆକ୍ରାନ୍ତେ ସକଳ ।

ରାଜନ ସାମନ୍ତ ଉଦନ୍ତ ଅନେକ
 ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଯାନ୍ତି ପୁଣି ଏକ ଏକ ।
 ରହେ ନାହିଁ ଦାଗ ଦେଶ ଗୁଡ଼ିକରେ
 କୃଷିକାଶ୍ର ନାଶେ ଦେଶ ଗୁଡ଼ିକରେ ।

ମାତ୍ର କୃଷି ଜୀବକା ବଡ଼ କଠିନ, ଓ ପରିଶ୍ରମ ସାପେକ୍ଷ ।
 ଖରାଦିନର ଝାଞ୍ଜିରେ ତାକୁ ଝାଳ ତଳିପାରେ ମାରି, ବର୍ଷାର ଝଡ଼,
 ତୋଫାନ, ବଜୁଳି, ଓ ଘଡ଼ ଘଡ଼ ମଧ୍ୟରେ ଭିନ୍ନ ବୁଡ଼ି ବିହତ୍ତା
 ବେଉଷଣ କରି, ଶରତ ଓ ହେମନ୍ତର କୁହୁଡ଼ିରେ ବରୁ ଖେଳୁଆ
 କରି, ଶୀତ ଋତୁର ଘୋର ଜାଡ଼ ସହି ଶର ଡେରି ଅମଳ ଦଶଲ
 କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଏହି ହାଡ଼ ଭଙ୍ଗା ପରିଶ୍ରମରେ ତାର ଜୀବନ
 ମାରସ ହୋଇ ପଡ଼େ । ସେ ତାର କାର୍ଯ୍ୟ ସମୟର ମାରସ ଜୀବନକୁ
 ସରସ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ । ସେ ବିଭିନ୍ନ ଋତୁରେ ପ୍ରକୃତିର
 ବିଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥାକୁ ପ୍ରଚ୍ଛଦ ପଟରେ ରଖି ଅଭିନୟ କରିବାରେ
 ଲାଗେ ।

ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁର ପ୍ରସ୍ତରୁ ସେ ହଳ ଲଙ୍ଗଳ ଧରି ଖାଲିପେଟରେ
 ଗହ୍ୱର ଦଳକୁ ଚାଲିଯାଏ । କଅଁଳ ଗାଧୁଆ ବେଳକୁ କ୍ଳାନ୍ତହୋଇ

ପଡ଼ି ଆସିବା ବେଳକୁ ଗୃହଣୀ ପଖାଳ କଂସାଏ ଧରି ପହଞ୍ଚିଯାଏ ।
 ଗ୍ରୀସ୍ମା ଓ ସ୍ନେହର ପୁତୁଲଗୁଡ଼ିକୁ ହିଡ଼ମୁଣ୍ଡାରେ ଦେଖି ସେ
 ଆନନ୍ଦରେ ବନ୍ଧୋର ହୋଇ ଉଠେ ଏବଂ ଆଦି ରସ ଓ କରୁଣରସ
 ମିଶା ଲହରି ତାର ହୃଦୟ ତନ୍ତ୍ରୀରେ ଖେଳି ଉଠେ । ସେ ତାର
 ପ୍ରାଣର “କମଳା”କୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଗୀତ ଗାଇ ଉଠେ ।

ସଂଗୃହୀତ

(୧) ଖରଟିଆ ବୃଷ :—

(୧)

ରାସ ତ ଅଧଠାରୁ ଯୁଦ୍ଧ ମୁଁ ଦେଲି ହଳ.

ବଳକୁ ଯାଉ ଯାଉ ପହଞ୍ଚେ ଦେଲି ବେଳ ରେ ।

ଲଙ୍ଗଳ ଫାନ୍ଦ ଦେଇ ରେ କଣ୍ଠିରେ ଦେଲି ହାତ

ପଛକୁ ଅନାଇଲି ଆସୁତ ଅଛି ଭାତ ॥

ଶ୍ରୀତ ତ ଆସୁଛି ରେ, ତୋରାଣି କିଛି ନାହିଁ
 ହୃଦାକୁ ପେଲି ପେଲି ରେ ଦେହେ ମୋ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ॥
 ଶ୍ରୀତ ଧରି 'କମଳା' ତ ହିତମୁଣ୍ଡେ ଠିଆ
 ଗୀତ ତ ଶୁଣିପଦରେ ବୋଲିବୁ ହଲିଆ ॥
 ପାଠ ତ ପଢ଼ି ନାହିଁ ଲୋ ନାହାକ ଶୁଦ୍ଧାଳୀ ରେ
 ଗୀତ ମୁଁ ବୋଲି ନାହିଁ ଲୋ କମଳା ! ପାଞ୍ଚ ହଲିଆ ରେ ॥
 କି ଗୀତ ଗାଇବି ଲୋ କମଳା—ଧରିଛି ହୃଦା ହଲେ ହୋ
 ହ-ହ-ଡ଼-ଡ଼ ॥

(୨) କର୍ମ କାଦୁଅ କରିବା ଓ ଧ୍ୟାନ ରୋଇବା :—

ବର୍ଷା ଋତୁ । ଭୂତାକୁ ଭୂତା ବର୍ଷା ଆସୁଛି । ବିଜୁଳି ଚକ୍ ଚକ୍
 ମାରି ଆସି ବୁଜି ପକାଉଛି । ଘଡ଼ଘଡ଼ି ଦଣ୍ଡକେ ପହଡ଼କେ ମାରି
 ହୁତପିଣ୍ଡ କମ୍ପେଇ ଦେଉଛି । ମାଛି, ଡାଆଁଟ ବଳଦକୁ କାମୁଡ଼ି
 ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ କରି ପକାଉଅଛନ୍ତି । ସେ ପଶିଆ * ଘୋଡ଼ି ହୋଇ
 ନଚେତ୍ ଝାମ୍ପି ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ ବଳଦକୁ ପେଲି ପେଲି ହଲ
 ଚଳାଉଛି । ସେ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦିନକୁ କଟାଇ ନିଜ କାମ
 ହାସଲ କରି ନିଏ । ସେ ବାର ଓ ଶୁଙ୍ଖାରରସ ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ
 ମନକୁ ଉତ୍ତପୁଷ୍ଟି ରଖେ ।

* ପଶିଆ :—ତାଳପତ୍ର ବୁଣା ଘୋଡ଼ଣି । କଟକ,
 ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାରେ ବର୍ଷା ଦିନରେ ବର୍ଷାରୁ ରକ୍ଷାଲାଗି
 ଶୁଣି ଓ ମୂଲିଆ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।

(ବଲ୍ଲଭିର ଚକ୍ରାର ବେଢ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳରୁ ସଂଗୃହୀତ)

(୨)

ସଉଡ଼ି, ହଳ ଶୁଭ, ଗୀତକୁ କର ଗାନ
 ସମସ୍ତ ବୋଲି କେହି କହିବେ ନାହିଁ ଆନ ।
 ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଯେ ଦୁଇଗୋଟି ଶୁଭ,
 କେ ପାଘେ ଲଙ୍ଗଳ, କେ ପାଘେ ଆଡ଼ ମଇ
 ପରା ଯେ ପରସିବେ ଭରତ, ସୀତପ୍ତା ଯିବେ ରୁଇ,
 ହ-ହ-ଡ଼-ଡ଼- ॥

(୩)

ଯେଉଁଦିନ ରାମ ଯେ ମିଥୁଳାକୁ ଗଲେ
 ଶିବଧନୁ ଭାଙ୍ଗିଣ ସୀତପ୍ତାକୁ ବସା ଦେଲେ,
 ସୀତା ସତ୍ୟ କଲେ କୁଳଦୀପ ହୁଇ
 ରାମ ସତ୍ୟ କଲେ ମିଥୁଳୀ ତୋ ଚନ୍ଦ୍ର ଅନ୍ୟ ନାହିଁ,
 ହ-ହ-ଡ଼-ଡ଼- ॥

(୪)

କାନ୍ଦି କଉଶଲ୍ୟା କହନ୍ତି ରାମଚନ୍ଦ୍ରକୁ
 ପରତ୍ନ ଅଧରାବାକୁ ଯାଉଛୁ ବନକୁ
 କିନ୍ତୁ କଥା ନ କହିବ ଜନକ ଦୁହିତାକୁ
 ହ-ହ-ଡ଼-ଡ଼- ॥

(୫)

ଯେଉଁଦିନ ରାମ କହିଛାକୁ ଗଲେ
 ବାଳୀକ ମାରିଣ ସୁଗ୍ରୀବକୁ ରାଜ୍ୟ ଦେଲେ
 ବାଳୀର ଶରଣ ତାସ ସଖାକୁ ସୁଗ୍ରୀବକୁ ସମର୍ପିଲେ ଦେ,
 ହ-ହ-ଡ଼-ଡ଼- ॥

[୧୭]

(୬)

ଆସାଡ଼ ମାସରେ ମେଘର ଗର୍ଜନ
ଲଗ ବନ୍ଧିବାକୁ ଯେ ପାଣ୍ଡବ ଅର୍ଜୁନ
ଲକ୍ଷେ ରାଜା ପରସ୍ତ ହେଲେ ଦ୍ରୌପଦୀ କନ୍ୟାଲଗି ହେ,

ହ-ହ-ଡ଼-ଡ଼ ॥

(୭)

ବାଇଦ ବାଜିଲା ଦାଣ୍ଡକୁ ଗଲ ବର
ମତେ ଗୁଡ଼ ଦିଅର ନ ଯିବୁ ବସାଘର ହେ ।

ହ-ହ-ଡ଼-ଡ଼ ॥

(୮)

ପୋଡ଼ ହଲ ଠାରୁ ବଳଦ ହଲ ଶୋଭା
ହାତେ ଥିବ ଚେନ୍ଦୁ *ପାଚନ ମୁଣ୍ଡକୁ ଫୁଲ ଗଛରେ ।
ମୁଣ୍ଡର ଫୁଲ ଗଛ କିଏ ଦେଲା ତତେ
ମାଲିଘର ଝିଅ ମକର ଖୋସି ଦେଲା ମତେ ହେ ।
ଧାନ କି ଚାଉଳ ନାହିଁ ଦେଲି କେତେ
ହେଜ ନ ପାଇଲି ସାନ ଦିଅର ଦେଖିଲା ବେଲୁ

ତତେ ହେ ।

ହ-ହ-ଡ଼-ଡ଼ ॥ (ସରଢ଼ଲ)

* ପାଚନ—ପାଣି ।

(୯)

ବରଷିବୁ ପାଣିରେ ନକରବୁ ଝରି
ରମ ପାଇଛନ୍ତି ସେ ମାୟମୃଗ ମାରି
ମୃଗ ମାରୁ ମାରୁ ରମ ପାଇଲେ ଅବସ୍ଥା
କୋଦଣ୍ଡରେ ଡାକନ୍ତି ଜଳଦିଅ ସୀତା ।

ଦ-ଦ-ଡ-ଡ ॥

ଶୀତଦିନ ସକାଳ, ଜମିରୁ ପାଗ ଛୁଡ଼ିଯିବ । ତରତର ହୋଇ
ଜମି ଚାଷ କରି ରବି ଫସଲ ବୁଣା ଶେଷ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ହଡ଼ା
ବଳଦ ଦେହରେ ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ଶକ୍ତି ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶୀତରେ ସେ ଥରି
ଉଠୁଛି; ଆଗକୁ ପାଦ ପକାଇ ଚାଲୁ ନାହିଁ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ସେ
ବଳଦକୁ ପ୍ରଶଂସା କରି ଡୁହା ଧରୁଛି । ସଙ୍ଗୀତ ମନରେ
ଉତ୍ପୁଲ୍ଲିତା ଆଣେ । କେଳାର ପଦ୍ମତୋଳା ଗୀତରେ ମୁଗ୍ଧ
ହୋଇ ସାପ ଫେଣା ଟେକି ଖେଳି ଉଠେ । ହଡ଼ା ବଳଦ ତାର
ପ୍ରଶଂସା ସୂଚକ ସଙ୍ଗୀତରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତନ୍ମୟ ହୋଇଯାଏ,
ତାକୁ ଶୀତ ଆଉ ବାଧେ ନାହିଁ । ଖରରେ ଗୋଡ଼ ପକାଇ ଚାଲେ ।
ହଳିଆ ବଳଦକୁ ବହଲେଇ, ଖୁସି କରାଇ ନିଜ କାମ ହାସଲ
କରିନିଏ । ଏଠି ଶାନ୍ତି ଓ ମୈତ୍ରିଭାବ-ଖେଳି ଉଠେ ।

(୩) ହଳ ବଳଦକୁ ବହଲେଇବା :—

(୧)

ଚାଲୁ ଚାଲୁ ହଳ ନକରି ଛାଲେନି
ଖାଇବୁ କଷ୍ଟା ଦାସ ପିଇବୁ ଝରନା ପାନି ।
ବନେ ଥିବ ଆଡ଼ି, ଗୁହାଲ ଡୁକିବ ବେଳ ଜାଣି

ଦ-ଦ-ଡ-ଡ ॥

(ସର୍ବତଳ, ବଲ୍ଲଭିର)

(୨)

ବଳଦ ନବନା, ଉଠେ ଦେଲି ନାଁ
ବଳଦ ପଳାଇଲୁ ସାହୁ ଘର ଗାଁ
ସାହୁ ଘର ଗାଁ, ନଜାଣିଲି ନାଁ
ବଳଦ ପଳାଇଲୁ ସାହୁଘର ଗାଁ ।

ଦ-ଦ-ଡ-ଡ ॥

(ଦେଉଳୀ, ବଲଙ୍ଗିର)

(୩)

ତେଲି ଘର ବଳଦ ନରୁଲେ କମ୍ପର (୧)
ହୋମ ଯାଗ କର ସାହାଣୀ, ଚାଲିବ ତର ତର ହେ ।

ଦ-ଦ-ଡ-ଡ ॥

(୪)

ଖର ବଳଦ ମଇକି
ପଖାଳ ଘାତ ଦହିକି
ଖଣ୍ଡ ନଡ଼ିଆ ଖଇକି
କାନକୋଳି କଣ୍ଡା ପହିକି ।

ସଖି ବଡ଼ ଭଲ ଏ ।

ଦ-ଦ-ଡ-ଡ ॥

(୧) କମ୍ପର—ମଇ; ମାଟି ତାଡ଼ି ଗୋଟାଏ ଜାଗାରୁ ଅନ୍ୟ
ଜାଗାକୁ ଟାଣି ନେବା (Setchper)

(୫)

ସା', ବା'ଦେ କୋଉଁଠୁ ବେଳାମୁଲ
 ଘରେ ଗିନା ସା'ଜିମାଲ ବା'ଦେ
 ବେଣ୍ଟା ବେଲ୍ଲଙ୍ଗା ଦବାତ
 ସା'ଦାରଆକୁ ମୁଦୁରଆକୁ ଏସେକାଳ
 ଗୋଡ଼େ ଜିୟା ଇଟି ଦଲ ବା'ଦେ ॥

(୫) ପୁଲବାଣୀ ଜିଲ୍ଲାର ଉଦୟଗିରି-ବାଲଗୁଡ଼ା ଅଞ୍ଚଳର
 କରମାନେ ଗାଉଥିବା ଗୁଡ଼ା ।

ତୃତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ

କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟର ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ

ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗ:—

ଶାଦ୍ୟ ସମସ୍ୟା ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜର ପ୍ରଧାନ ସମସ୍ୟା । ମନୁଷ୍ୟ ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରେ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ଦିନଠାରୁ ଏହି ସମସ୍ୟା ସମାଧାନରେ ଲାଗିଛି । ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗର ମାନବ ଧାତବ ପଦାର୍ଥର ବ୍ୟବହାର ଜାଣି ନ ଥିଲେ । କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଜଣା ନ ଥିଲା । ସେମାନେ ପଶୁ ଶିକାର କରି, ମାଛ ଧରି ଓ ଫଳମୂଳ ଆହାର କରି ବଞ୍ଚୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବାସ ଗୃହ ନ ଥିଲା । ପଥ କୁଡ଼ିଆରେ ରହୁଥିଲେ ଏବଂ ଗଛର ବକଳ ପିନ୍ଧୁଥିଲେ । ନବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗରେ ଲୋକେ ଗୃହ ନିର୍ମାଣ କରି ବାସ କଲେ, କେତେକ ଜାତିର ପଶୁ ପାଳନ କରି କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସେମାନେ ସୂତା କାଟି ଲୁଗା ପିନ୍ଧୁଥିଲେ । ସୁନା ଧାତୁ ଓ ମାଟିପାତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଏମାନେ ଧନୁଶର ଓ ଡାର ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ତାମ୍ର ଯୁଗର ଲୋକେ ତମ୍ବା ଧାତୁ ବ୍ୟବହାର କଲେ । କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଚାଲିଲା ।

ଲୌହଯୁଗ:—

ଲୌହ ଯୁଗରେ କୃଷି ଓ ପଶୁପାଳନ ପ୍ରଧାନ ଜୀବିକା ହେଲା । ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ ଲାଗି ସେମାନେ ଜଳ ସେଚନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ।

ପୁର ନଗର ଓ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ ହେଲା । ବୋଇତ ସାହାଯ୍ୟରେ
ବାଣିଜ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । କେତେକ କୃଷ, ସର୍ପ ଓ ପଶୁ, ଦେବତା
ରୂପେ ପୂଜା ପାଇଲେ । ଏହା ଦ୍ରାବିଡ଼ ସଭ୍ୟତା ବୋଲି ପରିଚିତ ।

ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତ ଯୁଗ:—

ଆର୍ଯ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ଭାରତରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଶାବ୍ୟ ସମସ୍ୟା
ଉଚ୍ଛଟ ହେବାରୁ' ମଧ୍ୟ ଏସିଆରୁ ନାନା ଜାତିର ଲୋକେ ବଢ଼ିଲେ
ଅଞ୍ଚଳକୁ ଖେଳିଗଲେ । କୃଷି ଓ ପଶୁପାଳନ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ
ବ୍ୟବସାୟ ହେଲା । ଗୃହପାଳିତ ପଶୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋରୁ ବିଶିଷ୍ଟ
ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କଲା । ଫଳେ ଫଳେ ଜାତି ଭେଦ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ।
କୃଷି ବ୍ୟବସାୟ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ପେଷା ହୋଇ ଉଠିଲା ଏବଂ
ଯେଉଁମାନେ ଏହି “ବିଶ୍”ରେ ନିୟୁକ୍ତ ରହିଲେ ସେମାନେ
ବୈଶ୍ୟ ହେଲେ । ସୁତରାଂ ଜନସାଧାରଣ ହିଁ ବୈଶ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀର
ଅନ୍ତର୍ଗତ ହେଲେ । ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତ ଯୁଗରେ କୃଷି ହିଁ
ପ୍ରଧାନ ବୃତ୍ତି ଥିଲା ଏବଂ ଗୋ ଧନ ଶ୍ରେଷ୍ଠରୂପେ ବିବେଚିତ
ହେଉଥିଲା । ଏହା ଦୁଇ ହଜାର ବର୍ଷ ତଳର କଥା ।

ମୌର୍ଯ୍ୟ ଯୁଗ:—

୩୨୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଚୀନ ପରିବ୍ରାଜକ ମେଗାସ୍ଥିନିସ୍ ଭାରତ
ଭ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଭାରତର ଲୋକଙ୍କୁ ସାତ ଶ୍ରେଣୀରେ ଭାଗ
କରିଛନ୍ତି । ଯଥା:—ଦାର୍ଶନିକ, କୃଷକ, ପଶୁପାଳକ, ବଣିକ
(ଶିଳ୍ପୀ ସମେତ), ସୈନିକ, ସମ୍ବାଦ ସଂଗ୍ରାହକ ଓ ଅମାତ୍ୟ ।
ତାଙ୍କ ରେ ଅସାମରିକ କର୍ମରୂପେ ମଧ୍ୟରେ କୃଷି ବିଶେଷଜ୍ଞ

(AGRONOMY) ଏବଂ “ନଗର ଶାସକ” (ASTYNOMY)

ପ୍ରଧାନ ଥିଲେ । କୃଷି ମନ୍ତ୍ର ଓ ସବ୍‌ପ୍ରଧାନ ପେଷା ଥିଲା ।

ଆଧୁନିକ ଯୁଗ ବା ପରମାଣୁ ଯୁଗ:—

ପରମାଣୁ ଯୁଗରେ ଯେଉଁ ଦେଶ ପରମାଣୁ ବୋମା ଗଢ଼ିତ ରଖିଛି ସେ ଦେଶ ବଡ଼ ନୁହେଁ । ଖାଦ୍ୟ ଶସ୍ୟରେ ସ୍ବାବଲମ୍ବୀ ଦେଶହିଁ ବଡ଼ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଦେଶ । ସୂଧା ଅରଜକତାର ଆବାହକ । ଲୋକର ପେଟ ସୂଧାରେ ପୋଡ଼ି ଯାଇଥିବାବେଳେ ଶାନ୍ତି ପ୍ରସାଦ ତା ନିକଟରେ ମୂଲ୍ୟହୀନ । ତେଣୁ ପୃଥିବୀର ଶକ୍ତିକାଳୀ ଦେଶଗୁଡ଼ିକ ପରମାଣୁ ବୋମା ତିଆରି ସହ କୃଷି ଉନ୍ନତ ଯୋଜନାକୁ ମୁଖ୍ୟ କରି ରଖିଛନ୍ତି ।

ଭାରତବର୍ଷ ତାର ପଞ୍ଚ ବାର୍ଷିକ ଯୋଜନାରେ କୃଷି ଉତ୍ପାଦନକୁ ମୁଖ୍ୟ କରି ରଖିଛନ୍ତି ।

ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶିଳ୍ପ ବିପ୍ଳବ ଯୁଗ ଦେଶକୁ ଶିଳ୍ପ କାରଖାନାରେ ବଡ଼ କରି ଦେଇଥିଲା । ମାତ୍ର ଖାଦ୍ୟ ସମସ୍ୟାକୁ ଉଚ୍ଚତର କରି ଉଠାଇଲା । ପୃଥିବୀ ଦୁଇଟି ମହାଯୁଦ୍ଧର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଗଲାଣି । ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି, କୃଷିର ଗୁରୁତ୍ବକୁ ଆହୁରି ବଢ଼ାଇ ଦେଉଛି । କୃଷି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ପ୍ରଥମ ବୃତ୍ତିରୂପେ ରହିଛି । ଏହି ବୃତ୍ତି ଏବଂ ବୃତ୍ତିରେ ନିଯୁକ୍ତ କୃଷକର ଗୁରୁତ୍ବ ଦେଶ ପକ୍ଷରେ ଅତି ଗଣ୍ୟମାନ । ତେଣୁ ଯୁଗେ ଯୁଗେ କୃଷି ଓ କୃଷକର ପ୍ରଶଂସା ରହିଛି । ସେହି ପ୍ରଶଂସା ସୂଚକ ପ୍ରବାଦର ସୂଚନା ଦିଆଗଲା ।

(୧) କୃଷି ଧନ୍ୟା କୃଷି ମୈଥ୍ୟା
ଜନ୍ତୁନାଂ ଜୀବନଂ କୃଷି ॥

ଅର୍ଥ:—କୃଷି ଧନ୍ୟ, କୃଷି ପୂଜ୍ୟ ଏବଂ କୃଷି ହିଁ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର
ଜୀବନ ସ୍ବରୂପ ।

- (୨) ଉତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟମବାନ୍
ନିରାଶିନ ସେବା ଭୁକ୍ତିଦାନ ॥
- (୩) ବାଣିଜ୍ୟେ ବସତେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସୁଦର୍ଦ୍ଦଂ କୃଷି କର୍ମଣୀ
ତଦର୍ଦ୍ଦଂ ରାଜ ସେବାୟାଂ ଭକ୍ଷୟାଂ ନୈବ ନୈବତ ॥
- (୪) ଯେକେ ବ୍ୟବସାୟ କର ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ
ସବେ ଅଧୀନ ଅଟନ୍ତି କୃଷିର ତଳରେ ॥
- (୫) ବାନ୍ ବାଣିଜ୍ୟ କୁଟା, ସବୁ ଗୁଣର ବେଟା ॥
- (୬) ଗୁଣ ଭାଷିଲେ ମୂଲର ମୂଲ
ବଣିଜ ଭାଷିଲେ ଗଙ୍ଗାର ଭୁଲ ॥
- (୭) (କ) ପୋଖରୀ ମାଛ, ନିଜ କୁକୁଡ଼ା
ଗୁହାଳ ଗାଈ, ଛେଳି ଦଉଡ଼ା,
ଏତକ ରଖିଲେ ହାତେ
ଦରକାର ବେଳେ ପଛେଇ ନ ଯିବୁ ପଛପା
ମିଳିବ ହାତେ । (ନଇକୁଳ, ବାମଣୀ)
- (ଖ) ଗୁଣ ନାହିଁ ଯାର, ବାସ ନାହିଁ ତାର
- (୮) ଛନ୍ଦ କଉଡ଼ି ପଇସା ଦିନ, କଳିକତା କଉଡ଼ି ମାସେ
ହିତମାଟି ହିତରେ ଦେଲେ, ବସି ଖାଇବ ବରଷେ ॥
(କଳନ୍ଦୁରୀ)
- (୯) ତଷା, ଲକ୍ଷେ ଜୀବ ପୋଷା ॥
- (୧୦) କୃଷକ, ଲକ୍ଷେ ଜୀବ ପୋଷକ ॥
- (୧୧) ଗୁଣର କଉଡ଼ି ପାଣି ଫୋଟକା ।
ଗୁଣ କରୁଥିଲେ ଭଡ଼ିବୁ ଠେକା ॥

ଗୃଣୀର ମହତ୍ତ୍ୱ

କୃଷକ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଯେତେ ଗୁଣ
 କହିବା ସାଧୁଜନମାନେ ଶୁଣ ॥
 ଗୁଣବେଦ ଯେହୁ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ପଢ଼ି
 ବୈଦ୍ୟ, ଜ୍ୟୋତିଷ, ବ୍ୟାକରଣ ଖଡ଼ି ॥
 କୁହକ, ନଟ ଯନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟା
 ସ୍ତମ୍ଭନ, ମୋହନ, ଯେତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧା,
 ଏତେକ ବିଦ୍ୟା ସାଧୁଛନ୍ତି ଯେହୁ ।
 ତଷାକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତି ସେହୁ ॥
 ବଡ଼ ବିଦ୍ୱାନ ବଡ଼ କୂଳେ ଜାତ
 ପରକୁ ମାଗିଲେ ସରେ ମହତ;
 ଏଣୁ ବିଦ୍ୟାମାର୍ଗ ନୋହିଲ ବଳ
 ଅଳ୍ପ ଥିଲେ ଘରେ ସମସ୍ତେ ଠୁଳ ॥
 ଦେବୀ ଦେବୀତା ଯା ପୃଥିବୀରେ ବାସ
 ସମସ୍ତେ ତଷାକୁ କରନ୍ତି ଆଶ ।
 ସୁନା, ସ୍ୱର୍, ଲୁଲୀ, ପୋତଳା ରସ
 ପାଟ ପତନି ଯେ ବିବିଧ ବାସ ।
 ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ଦାଣ୍ଡ ଆରମ୍ଭ
 ଅଳ୍ପ ନ ଥିଲେ କି ପ୍ରାଣୀର ଦମ୍ଭ ?
 ଏଣୁକରି ସବେ କୃଷି କରିବ
 କୃଷିଟି ଧନ ଆଦିମୂଳ ଶ୍ରବ ॥

(କୃଷକବନ୍ଧୁ—ଶ୍ରୀ ମଦନମୋହନ ପ୍ରଧାନ)

ଚତୁର୍ଥ ପରିଚ୍ଛେଦ

କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ

ମନୁଷ୍ୟ ଧନ ଅର୍ଜନ ଓ ଭରଣ ପୋଷଣ ଲାଗି ନାନା ପ୍ରକାର ବୃତ୍ତି ଧରିଥାଏ । ବୃତ୍ତି ଘେନି ଲାଭ ପରିମାଣ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ନିଜ ପରିଶ୍ରମ, ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ ଓ କର୍ମକୁଶଳତା ଉପରେ ବ୍ୟବସାୟ ଓ ବେପାର ବାଣିଜ୍ୟର ଭଲମନ୍ଦ ଏବଂ ଲାଭ କ୍ଷତି ବିଶେଷ ନିର୍ଭର କରେ । କୌଣସି ଶିଳ୍ପରେ କେବଳ ମୂଲ୍ୟଧନ ଖଟାଇ ଦେଲେ ଶିଳ୍ପଟି ଠିଆ ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ । ଦୈନନ୍ଦିନ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନହିଁ ଶିଳ୍ପକୁ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ କରାଇ ଥାଏ । ପର ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି କୌଣସି ଶିଳ୍ପ କାରଖାନା ବା ବୃତ୍ତି ଚଳିପାରେ ନାହିଁ । ବରଂ ଏକ ଅନିଷ୍ଠିତତା ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଗତି କରିଥାଏ । ବର୍ଷଶେଷରେ ଲାଭ ମିଳିପାରେ ନଚେତ୍ କ୍ଷତି ସହିବାକୁ ପଡ଼େ । ତେଣୁ ଶିଳ୍ପ ବା ବୃତ୍ତିର କୃତକାର୍ଯ୍ୟତା ଲାଗି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନର ଗୁରୁତ୍ୱ ଅତି ଅଧିକ ।

ଗୃଷ କୃଷକର ପ୍ରଧାନ ପେଷା । କୁଟୁମ୍ବ ପ୍ରତିପୋଷଣ, ମହାଜନର ଦେଶା ପାଉଣା ପରିଶୋଧ, ପଦ୍ମ ପଦାଣି, ବବାହ ବ୍ରତ, ବନ୍ଧୁ ବେଉଷା ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ଲାଗି ସଞ୍ଚୟ ଗୃଷ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ତେଣୁ ଗୃଷୀ ନିଜେ ଖଟେ । ନିଜ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଜମି ତଥାଉଠାରୁ ଫସଲ ଅମଳ ଦଖଲଯାଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଚାଲେ । ହଳିଆ, ମୁଲିଆ, ଗୋଡ଼ ବା ଦୁହାଳି ଉପରେ ସେ ଗୃଷ କାର୍ଯ୍ୟ

ଛାଡ଼ି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହେ ନାହିଁ । ସେ ସପ୍ତା ସୁଭୁବ, ବାବୁଆନିଶିଶି,
ସାଆନ୍ତ ପଣିଆ ଓ ମିଥ୍ୟା ଅଭିଯାନ ଛାଡ଼ି, ଖରା ବର୍ଷାରେ
ତାଳୁଝାଳ ତଳପାରେ ମାରି, କାଦୁଅରେ ଲେଟି, କୌଣସି ବାଧା
ବିପତ୍ତି ନିମାନ୍ତ ଫସଲ ଡେରେ । ତାର ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ଦକ୍ଷତା ଓ
ଆତ୍ମନିର୍ଭରୀଳତା ହେତୁ ଗୁପ୍ତ ବୃତ୍ତିକୁ ସେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୃତ୍ତି ରୂପେ
ଟେକିରଖି ପାରିଛି ।

ନିଜ ପରିଶ୍ରମ ହେତୁ ସୁଫଳ ଏବଂ ପର ଉପରେ ନିର୍ଭର ହେତୁ
କୁଫଳ ନେଇ ଅନେକ ପ୍ରବାଦ ଓ ଚିନ୍ତାମାଳ ରହିଛି । ତହିଁମଧ୍ୟରୁ
ସଂଗୃହୀତ କେତେକ ପ୍ରବାଦ ଦିଆଗଲା ।

ପରାଶର ବଚନ—

(୧) ଫଳତ୍ୟ ବେଷିତା ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଂ, ଦୈନ୍ୟଂ ସୈବାନବେଷିତା
କୃଷିଃ କୃଷି ପୁରାଣଞ୍ଜ ଇଶୁବାଚ ପରାଶରଃ ॥

ଅର୍ଥ—କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଚିନ୍ତାବଧାନ କଲେ
ସେଥିରୁ ସୁନାଫଳେ, କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟ ଉପେକ୍ଷିତା ହେଲେ ତାହା
ଦୈନ୍ୟ ଆଶେ ବୋଲି ପରାଶର ଅଭିମତ ଦେଇଛନ୍ତି ।

(୨) ପିତୁରନ୍ତଃ ପୁରଂ ଦଦ୍ୟାନ୍ତାତୁର୍ଦଦ୍ୟାନ୍ନହାନସମ୍
ଗୋଷୁ ଋମ୍ଭସମଂ ଦଦ୍ୟାତ୍ ସ୍ଵୟମେବ କୃଷିଂବ୍ରଜେତ୍ ॥

ଅର୍ଥ—ପିତାଙ୍କୁ ଅନ୍ତସ୍ତରର ଏବଂ ମାତାଙ୍କୁ ରକ୍ଷନ ଶାଳାର
ଚିନ୍ତାବଧାନର ଭାର ଦେବ । ଗୋରୁ ଗାଈଙ୍କ ଚିନ୍ତାବଧାନ
ଆତ୍ମତୁଲ୍ୟ ଲୋକ ନିୟୁକ୍ତ କରିବ । କିନ୍ତୁ ସ୍ଵୟଂ କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟ
ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବ ।

(୩) କୃଷିଗୀବୋବାଣବଦ୍ୟାଃ ସ୍ତ୍ରୀୟୋ ରାଜକୁଳାନିତ
ସନ୍ତେନେ ବାବସୀଦନ୍ତ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମନବେଷଣାତ୍

ଅର୍ଥ—ଯେହେତୁ କୃଷି, ଗୋ, ଧନୁର୍ବିଦ୍ୟା, ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ରାଜକୁଳ
ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମାତ୍ର ଦେଖାନଗଲେ ଅବସନ୍ନ ଅର୍ଥାତ୍ ନଷ୍ଟପ୍ରାପ୍ତ
ହୋଇଥାଏ ।

(୪) ସମର୍ଥେଷ୍ଠ କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟ ଲୋକାନାଂହିତକାମ୍ୟୟା
ଅସମର୍ଥୋହି କୃଷକୋ ଭିକ୍ଷାମଟତ ମାତବତ୍

ଅର୍ଥ—ସମର୍ଥବ୍ୟକ୍ତି ଲୋକ ତା ପାଇଁ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ।
ଅସମର୍ଥ କୃଷକ ନିତତୁଲ୍ୟ ଭିକ୍ଷାକରିଥାଏ ।

(୫) ଗୋହିତଃ କ୍ଷେତ୍ରଗାମୀ ତ କାଳଞ୍ଜୋ ବାଜ ତପ୍ତରଃ
ବିତନ୍ତଃ ସବଂଶସ୍ୟାତଃ କୃଷକେ ନାବସୀଦତି ।

ଅର୍ଥ—ଯେ କୃଷକ ଗୋରକ୍ଷଣ ତପ୍ତର, ନିଜେ କ୍ଷେତ୍ରକୁ
ଗମନ କରେ; ସମୟ ବିଷୟରେ ଅଭିଜ୍ଞ, ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବାଜ ସମ୍ପନ୍ନ
ଓ ଆଳସ୍ୟାନ୍ତନ ସେ ସବଂଶସ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହୁଏ---ସେ ଅବସାଦ
ପାଏ ନାହିଁ ।

(୬) ବାପ ବେଟା ଶୁଷ ରାଇ,
ତା ଅଭାବେ ସୋଦର ଭାଇ ॥

ଅର୍ଥ—ଅପର ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟ ତଳ
ପାରିବ ନାହିଁ । ପିତା ପୁତ୍ର ଏବଂ ତାହା ଅଭାବରେ ସହୋଦର
ଭାଇର ସହଯୋଗରେ ଶୁଷ କାର୍ଯ୍ୟ ତଳା ଯାଇପାରେ ।

(୭) ଘରେ ଶୁଷ ପୁର ଆଣ,
ପରେ ଶୁଷ ଅଧା ନାଣ ।

ହାତ ଚାଷ ପୁରୁ ଆଣ,

ପର ଚାଷ ଅଧା ନାଶ ॥

- (୮) ପୁତେ ବଣିଜ, ଆପେ ଚାଷ,
* ଗୋଡ଼ କରନ୍ତି ସବନାଶ ।

ଅର୍ଥ—ନିଜେ ଚାଷ କରିବ, ପୁଅ ହାତ ବେପାର ବଣିଜ
କରାଇବ । ମୂଲିଆ ହାତ ଚାଷ ସବନାଶ ହୋଇଥାଏ ।

- (୯) ଆପେ କ୍ଷେତ, ହଜୁର ବନତ ।

- (୧୦) ମହାନ୍ତ ଚାଷ, ପିଣ୍ଡାରେ ବସ,
ବଜାଳ ଚାଷ, ହଳା ଗୁଡୁ ଗୁଡୁ ଗୁଁ ଗୁଁ କାସ,
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚାଷ, ହଳ ଟୁଙ୍ଗୁ ଟୁଙ୍ଗୁ ଉପରେ ଘାସ ।

- (୧୧) ନଇଁ ପଡ଼ିବା ଚାଷ ପୁରୁ ଚାଷ
ଛତା ଦେଲି ବୁଲୁ ଅଧା ଚାଷ ।

* ଗୋଡ଼—ମୂଲିଆ ।

ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଯେ, ପରୁରେ ଶୁଷ୍ଟ
ତାର କାହିଁପାଇଁ ଶୁଷ୍ଟରେ ଆଶ ।

(୧୨) ହଳ ହଡ଼ା ନାହିଁ ଯେବଣ ଚଷା
ବହନ ନ ଥାଇ ବୁକୁ ଭରଷା ।
କହେ ଦନାଇ ଏ କାହାକୁ ଆଶା ॥

(ଘନକୃଷ୍ଣ ଦାସ)

(୧୩) ନିତି ସେତି, ପକ୍ଷ ଗାଇ
ଯେ ନ ଦେଖେ ତାର ଯାଇ ।

(୧୪) ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚଷା, ବତର ନିଶା ।

(୧୫) ଗଉଡ଼ ଫୁଟିଲେ ଦିନେ,
ତଷା ଫୁଟିଲେ ବରଷେ ।
ମୂଲିଆ ଫୁଟିଲେ ଦିନେ,
କୃଷକ ଫୁଟିଲେ ବରଷେ ।

ଗେରସ୍ତ ହୃଦ୍ରେ ପୁରୁଷେ,

ରଜା ହୃଦ୍ରେ ପୁରୁଷେ ।

(୧୭) ହାଟୁଆ ହୃଦ୍ରେ ହାଟ ପାଳିଏ,

ଚଷା ହୃଦ୍ରେ ବରଷେ ।

ରୂଷ କରିଥିବ ଗହ୍ୱରି ବଳେ,

ଚଳି ଯାଉଥିବ ପୁରୁଷେ ।

(ପାଟଣା ଗଡ଼-ବଲ୍ଲଭିର)

(୧୮) ଖୁଁ ଖୁଁ କାସ, ଖର ନିଶ୍ୱାସ ।

ନଈ ପାରିଆ ରୂଷ, ଓଢ଼ା ଘରେ ବାସ,

ନଈ ଚଳିଆ ଟେକା, କଢେଇ ଚଳିଆ ଟୋକା ।

ଦାଉ ଦେଖିଲେ କରିଦେବେ ବୋକା ॥

(୧୯) ବାର ମାସ କରେ ରୂଷ,

ନବଗ୍ରହ କରେ ବଣ ।

(୨୦) ହାଟୁଆ ରୂଷ ମୁଲିଆ ପୋଷ,

ଗୋଲ୍‌ଙ୍କ ରୂଷ କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷ ।

(୨୧) ଚଷି, ଚଷାଇ ପୁରୁଷାଏ,

ଛତା ପୋତା ଅଧା ପାଏ ।

ଘରେ ବସି ଯେ କରେ ବାତ୍,

ମାଘ ମାସରେ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ୍ ॥

ଅର୍ଥ—ନିଜେ ଚଷି ଫସଲ ଉଠାଇଲେ ପୁରୁ ଫସଲ ମିଳେ ।

ହିତ ମୁଣ୍ଡରେ ଛତା ଧରି ବସି ରୂଷ କାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝିଲେ ଅଧା ଫସଲ ମିଳେ । ଘରେ ବସି ବିଲକୁ ନ ଯାଇ ଏବଂ ନ ଦେଖି ହଳିଆ ମୁଲିଆକୁ ବରାଦ ଦେଉଥିଲେ ରୂଷ ଗଭରୁ ହୁଏ;

ଜମି ବାଡ଼ି ଘାଷେଣା ଧରେ । ମାଘ ମାଘରେ ଫସଲ ଗୋଟା
ହୋଇ ଆସେ ।

(୨୧) ହଳ, ଲଙ୍ଗଳ, ବାଜ ସାର,
ଏ ଥାଏ ସୁବୁଦ୍ଧି ଚଷାର ।

(୨୧) ଚାଷ ଭିନି ଓଡ଼ି, ହିଡ଼ିଟି ନିବାଡ଼ି
ନିତି ଦେଖୁଥିବୁ ଯାଇଁ,
ପତର ପତର ଯେବେ କରିବୁ
ତେବେ ସବିନାଶ ଯାଇ ॥

(୨୩) ଧର୍ମ ହୁଏନା କଲେ ଉପବାସ,
କୋଦାଳ ମାରିଲେ ହୁଏ ନା ଚାଷ ॥
(କଳନ୍ଦ୍ରା, କଟକ)

ଅର୍ଥ—ଉପବାସ କଲେ ଧର୍ମ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ
କର୍ମ ଦରକାର । କୋଡ଼ରେ ହାଣି ପକାଇଲେ ଚାଷ ହୁଏ ନାହିଁ ।
ଶୁସା, କୋଡ଼ା, ବୁଣା ଓ ବଛା ପ୍ରଭୃତି ଆବଶ୍ୟକ ।

ଅକର୍ମୀ ଚାଷୀ ।

(୧) ବଳଦ ଥାଇ ଯେ ନ କରେ ହଳ,
ତାହାର ଦୁଃଖ ରହେ ଚିରକାଳ ।

ପଞ୍ଚମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଗୃଷ ପରିମାଣ, ସେତ ଓ ମାଟି

ଗୃଷ ପରିମାଣ :—

କୃଷି ଭାରତବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଶିଳ୍ପ । ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ଥାଏ; ଯଥା— ସ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ ବୃହତ୍ । ହସ୍ତ ଚାଳିତ ଶିଳ୍ପ ସ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ ଯନ୍ତ୍ର ଚାଳିତ ଶିଳ୍ପ ବୃହତ୍ ବୋଲି ଧରାଯାଇଥାଏ । ସ୍ତ୍ରୀ ଶିଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟବନ ଦରକାର କରିଥାଏ । ତତ୍ତ୍ବାବଧାନ ମଧ୍ୟ ପଦ୍ଧତି ଏବଂ ଲାଭପରିମାଣ ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପ ହୋଇଥାଏ । କୃଷି ଏହି ସ୍ତ୍ରୀ ଶିଳ୍ପ ଶ୍ରେଣୀ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।

ଭାରତ ବର୍ଷରେ କୃଷି ସ୍ତ୍ରୀ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଲୋକ ନିୟୁକ୍ତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ଏକ ପ୍ରଧାନ ଏବଂ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶିଳ୍ପ । ଲୋକ ସଂଖ୍ୟାର ଶତକଡ଼ା ୭୦ ଭାଗ ମୁଖ୍ୟ ଭାବରେ ଏବଂ ୨୦ ଭାଗ ଗୌଣ ଭାବରେ କୃଷି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରନ୍ତି । ଏହା କେବଳ ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ଯୋଗାଏ ନାହିଁ, ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ ଲାଗି କଞ୍ଚା ମାଲ ମଧ୍ୟ ଯୋଗାଏ । କୃଷିର ଗୁରୁତ୍ବ ଏତେ ଅଧିକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆମର ଏକର ପ୍ରତି ଉତ୍ପାଦନ ଅନ୍ୟଦେଶ ତୁଳନାରେ ଅତି ଅଳ୍ପ ।

**ଟେବୁଲ୍ ୧—ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶ ତୁଳନାରେ ଭାରତବର୍ଷର
ଏକର ପ୍ରତି ଫସଲ ଆମଦାନୀ ପରିମାଣ:—**

(କୁଇଣ୍ଟାଲ ହିସାବରେ)

ଫସଲ	ଚନ୍	ଜାପାନ	ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆ	ଆମେରିକାର ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର	ଭାରତବର୍ଷ
ଧାନ	୯.୭	୧୩.୭	—	—	୫.୨
ଚନ୍ଦ୍ରମ	୪.୩	୫.୩	୨.୯୭	୩.୫	୨.୭୭
ମକା	୫.୨	୫.୩	୩.୮୩	୫.୦	୩.୩
କପା	୮.୫	—	୦.୯	୦.୮୮	୦.୩୪
ପେସି	—	—	୧.୦୭	୧.୩୩	୧.୦୪
ଚନାବାଦାମ	୪.୭	୮.୧୭	—	୨.୯୮	୩ ୮

ଏହି ଅଳ୍ପ ଉତ୍ପାଦନ ମୂଳରେ ଭୂମି ସମସ୍ୟା ପ୍ରଧାନ ।
କୃଷକ ଜମି ବୃଷ କରେ ମାତ୍ର ସେ ଜମିର ମାଲିକ ନୁହେଁ । ଜଣକ
ହାତରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଜମି, ଅନ୍ୟ ଜଣକର ଗୋଟାଏ ଡଲ
ସମ୍ଭାଳିବାପାଇଁ ଜମି ନାହିଁ । ଜମିଦାରୀ ପ୍ରଥା ଲୋପ ପାଇଛି ।
ମାତ୍ର ବୃଷୀର ବୃଷ ପରିମାଣ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇପାରି ନାହିଁ ।

ଗୋଟିଏ କୃଷକର ଅନ୍ତତଃ ପକ୍ଷରେ ପାଞ୍ଚମାଣ ଭଲ ଜମି ରହିବା ଦରକାର । ଜାପାନ ଦେଶର ଚାଷୀର ଅତେଇ ମାଣରୁ ଅଧିକ ଜମି ନାହିଁ । ମାତ୍ର ସେ ଏହି ଜମିରେ ବର୍ଷ ସାରା ଲାଗି ଏତେ ଯତ୍ନ କରେ ଯେ ଏକର ପ୍ରତି ହାତହାତ ୩୨ କୁଇଣ୍ଟାଲ ଧାନ ପାଏ । ଗୁଡ଼ାଏ ଜମି ହାତରେ ରଖି ତାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ପାନ ନ ନେଇପାରି ଯେପରି ସେପରି ଫସଲ ଚାଷ ସମାଜ ତଥା ଦେଶ ପକ୍ଷରେ ଶକ୍ତିକାରକ । ଫଳବଦ୍ଧ ଚାଷ ମଧ୍ୟ କୃଷି ଶିଳ୍ପ ପକ୍ଷରେ ଅନୁକୂଳ ନୁହେଁ । ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆ ଫଳ ବଦ୍ଧ ଚାଷରେ ଏକର ପ୍ରତି ଉତ୍ପାଦନ ବଡ଼ାଇ ପାରିନାହିଁ । ଭାରତବର୍ଷରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପରିବାର ଚାଷରେ ସଫଳ । ମୂଲଧନ ଏବଂ ଉପଯୁକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରପାତିର ଅଭାବ । ତେଣୁ ଉତ୍ପାଦନ ବୃଦ୍ଧିଲାଗି ଜଣକ ହାତରେ ଅତିବେଶୀ ବା ଅତି ଅଳ୍ପ ଜମି ନ ରହି ଜଣେ ତତ୍ତ୍ୱ ନେଇ ପାରିବାଭଳି ଜମି ରହିବା ଦରକାର ।

କ୍ଷେତ୍ର: - କୃଷିଲାଗି କ୍ଷେତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆକାର ଓ ପ୍ରକାର ହେବା ଦରକାର । ଧାନଚାଷ ପକ୍ଷରେ ଜମିର ଆକାରର ଗୁରୁତ୍ୱ ଅତି ଅଧିକ । କୃଷି ଯନ୍ତ୍ରଭୂଳନା, ବିହ୍ୱଡ଼ା, ବେଉଷଣ ଓ ଜଳ-ସେଚନ କ୍ଷେତ୍ର ଆକାର ଦେଇ ସହଜ ଓ ଅଳ୍ପ ବ୍ୟୟ ସାପେକ୍ଷ ହୋଇଥାଏ ।

ଚାଷଜମି ଚାଷୀର ଘର ପାଖରେ ହେବା ଦରକାର । ସକାଳୁ ଉଠିଲା ତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲା । ବୃଥା ସମୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏନାହିଁ । ଦୂର ଜମି ଏବଂ ଏଠି ସେଠି ବସିପ୍ର ଜମିକୁ ଡଳ, ମୂଲିଆ ଓ ଖତ ଧାର ନେବାରେ ଓ ଆଣିବାରେ ବହୁତ ସମୟ ବୃଥା ନଷ୍ଟହୁଏ । ଏକର ପ୍ରତି ଚାଷ ଖର୍ଚ୍ଚ ବଢ଼ିଯାଏ ।

ଟେବୁଲ୍ ୨—ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶ ତୁଳନାରେ ଭାରତବର୍ଷରେ
୧୦୦ ଏକର ବୃକ୍ଷ ଜମିରେ ମୂଲ୍ୟା ଖର୍ଚ୍ଚ—

ଦେଶ	ମୂଲ୍ୟା ସଖ୍ୟା
ଇଂଲଣ୍ଡ	୭
ପୂର୍ବ ଇଣ୍ଡୋସିଆ	୧୫
ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର	୧୦
ସୋଭିଏଟ୍ ଯୁନିଆ	୧୦
ଭାରତବର୍ଷ	୮୦

ଏଥିଲାଗି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶର ବୃକ୍ଷୀ ତାର ବାସ ଗୃହକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ବୃକ୍ଷଜମି ରଖିଥାଏ । ତାହାର ଜମିକୁ କଲଲଙ୍ଗଳ, ବଦା ଓ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ନେବା ଆଣିବା ଲାଗି ଅଳ୍ପ ଖର୍ଚ୍ଚ ପଡ଼େ । ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ, ଫସଲ ଜଗାରଖା ଅତି ସହଜ ହୁଏ । ତେଣୁ ଚକବନ୍ଦ ବୃକ୍ଷ କୃଷି ଉତ୍ପାଦନ ପକ୍ଷରେ ଅତି ଅନୁକୂଳ । ଭାରତବର୍ଷରେ ଚକବନ୍ଦ ବୃକ୍ଷ ପ୍ରଚଳନ କୃଷି ସଫାରର ଅନ୍ୟଏକ ପନ୍ଥା ।

ମୃତ୍ତିକା:—ମୃତ୍ତିକା ମନୁଷ୍ୟ ଏବଂ ତାର ସଭ୍ୟତାର ଆଦି ଜନନୀ । ମୃତ୍ତିକାର ବିନିଯୋଗ ମନୁଷ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ପରିମାପକ । ଦେଶର ଜନତାକୁ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇ ବଞ୍ଚାଇବା ଲାଗି ଶସ୍ୟ ଦରକାର । ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ ଲାଗି ମାଟି ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି ମାଟି ଉଦ୍‌ବର ଓ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ହେବା ଦରକାର ।

ବିଜ୍ଞାନ ବଳରେ “ଜଳକୃଷି” ସମ୍ଭବପର ହୋଇପାରିଛି । ବଡ଼ ବଡ଼ ଭାଗରେ ପାଣି ଭର୍ତ୍ତି କରାଯାଏ । ସେହି ପାଣିରେ ଗଛର ପୃଷ୍ଠିକାରକ ଖାଦ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ ମିଳାଇ ଦିଆଯାଏ । ବିଲ୍‌ବ-ବାଇଗଣ ଚାଷ ଏହି ପାଣିରେ ଲଗାଯାଏ । ପାଣିର ଅମ୍ଳ ଓ କ୍ଷାର ଗୁଣ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରାଯାଏ । ଗଛର ଚେର ଶ୍ଯାସପ୍ରଶ୍ଯାସ ନେବାଲାଗି କୃଷିମ ଉପାୟରେ ପାଣି ଭିତରେ ବାୟୁ ସଂରୁଳିତ କରାଯାଏ । ଏହି ଉପାୟରେ ଫସଲ ଆବାଦକୁ ‘ହାଇଡ୍ରୋପୋନିକ’ (Hydroponic) କୁହାଯାଏ । ଏହା ଏତେ କୌଶଳତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେ ସାଧାରଣ ଚାଷୀ ଏହି ଉପାୟରେ ଫସଲ ଆବାଦ କରପାରିବ ନାହିଁ । ମାଟିକୁ ଛାଡ଼ି ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଠ ଜନତା ଲାଗି ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ଓ ଶିଳ୍ପଲାଗି କଞ୍ଚାମାଲ ଉତ୍ପାଦନ ଅସମ୍ଭବ । ଏଥିଲାଗି ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିରେ ମୃତ୍ତିକାକୁ “ମାଟି” ବା “ମା-ଆ-ଟି-” ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଇଛି । ମାଟି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପ୍ରସ୍ ଜନନୀ । (୧)

(୧) Earth – that which nourishes and augments a plant, is the true food of it. Every plant is earth and the growth and true increase of a plant is the addition of more earth.

Jethro Tull (1674—1740)

ମାଟି ପ୍ରଶଂସାସୂଚକ ଗୀତିକା:—

ମାଟି ମଣନା'ରେ

ସେ ଏ ଦୁନିଆର ମା'ଟି

ଯେତେ ଯହିଁ ଆମେ

ତାର କୋଳର ଛୁଆଟି ॥

କାମଧେନୁ ସମ

ଆମ କାମେ ତା' ଅବରମ

ସୁନା ଫଳ ଦେବା

ତାର ଚର ପରିପାଟି ॥

ଆମପାଇଁ ବକ୍ଷଚର

ଯୋଗାଏ ସେ ଖଣ୍ଡଖିରି

ଅଳ୍ପମୟ ପିଣ୍ଡକୁ ସେ

ଜୀବନର ଘଣ୍ଟିନାଶ୍ଟି ॥

ସୁନାରୂପା ଦେଖୁ ଯାହା

ତା' ଗରଭୁଁ ଜନ୍ମ ଏହା

ଯୁଗେ ଯୁଗେ ବସୁମଜ୍ଜା

ତାର ଶୁଭନାମ ଗୋଟି ॥

ସାତ ମହାଲୀରେ ଥାଇ

କେଉଁଟି ନହୁଅ ବାଇ

ତଳକୁ ଚୁଞ୍ଚାଟି ବାରେ

କୋଳେ ଧରିଛୁ (ସେ) ମାଆଟି ॥

କୃଷକ ଯୁଗଯୁଗ ଧରି ତାର ଅଭିଜ୍ଞତା ବଳରେ ଗୁଣଲଗି ମାଟି ଓ କ୍ଷେତ ବାଛି ନେଇଛି । କେତେ ପରିମାଣର ଗୁଣ ସୁରୁଖୁରୁରେ ନେଇଆଣି ଥୋଇ ପାରିବ ତାହାମଧ୍ୟ ସ୍ଥିର କରିଛି । ଏହି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସୟରେ ଜନଶ୍ରୁତି ଓ ପ୍ରବାଦମାନ ରହିଛି । ଯଥା :—

(କ) ଗୁଣ ପରିମାଣ

ପରାଶରଙ୍କ ମତରେ—

ନିତ୍ୟଂ ଦଶହଳେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଃ, ନିତ୍ୟଂ ପଞ୍ଚହଳେ ଧନଂ
ନିତ୍ୟଂ ଚ ସିଂହଳେ ଭକ୍ତଂ, ନିତ୍ୟମେକ ହଳେ ଗୁଣଂ
ଆତ୍ମପୋଷଣମାସନ୍ନ, ଦ୍ଵିହଳେନ ଚ ସର୍ବଦା

ପିତୃଦେବା ତତ୍ପନାଂଚ ପୁଷ୍ଟ୍ୟର୍ଥଂ ସୋଃଷମୋଭବେତ୍

ଅର୍ଥ—ଦଶଟି ହଳରେ ନିତ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ପାଞ୍ଚ ହଳରେ ଧନ, ତିନିହଳରେ ଅନ୍ନ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ହଳରେ ନିତ୍ୟ ଗୁଣ ହୁଏ । ଦୁଇଟି ହଳରେ ସ୍ଵକୁଟୁମ୍ଭ ପୋଷଣ ହୁଏ ଏବଂ ତହିଁ ସହିତ ପିତୃଗଣ, ଦେବତା ଓ ଅତତ୍ପମାନଙ୍କର ସେବା ସୁରୁଖୁରୁରେ ଚଳେ ।

ଖନାବଚନ

୧ । ଅଳପ ଗୁଣ—	କୁଟୁମ୍ଭ ପୋଷ
ବହୁତ ଗୁଣ—	ମୂଲିଆ ପୋଷ ।
୨ । ଅଳପ ଗୁଣରେ—	କୁଟୁମ୍ଭ ତୋଷିବ
ବହୁତ ଗୁଣରେ—	ସର୍ବସ୍ଵ ନାଶିବ ।

ବହୁତଗୁଡ଼ିଏ ଜମିବାଡ଼ି ହେଲେ ତାକୁ କମଣ କରିବା ସମ୍ଭବପର ହୁଏନାହିଁ । ଖତ, ସାରପିଡ଼ିଆ ଦେଇ କିନ୍ ସମୟରେ

ଏବଂ ପାଗଯୋଗରେ ଚାଷ, ବହୁ, କୋଡ଼ା କଷ୍ଟକର ହୁଏ । ତେଣୁ
ଏକର ପ୍ରତି ଆମଦାନୀ କମିଯାଏ । ଏଥିଲିଗି ଶ୍ରବତବର୍ଷରେ
ଚାଷପରିମାଣ ପରିବାର ପ୍ରତି ୩୩ ଏକର ଉତ୍କଳ ଜଳମଡ଼ା ଜମି
ଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଉଛି ।

(ଖ) ଚାଷଲିଗି କ୍ଷେତ୍ର

୧ । କିଆରି କରିବ ଚଉପମାନ

ଶୁଦ୍ଧ ଅନୁସାରେ କର କମଣ ।

ସମୟ ଥାଉଣୁ ପକା ବିହନ

ବାଳ ବିହୁଡ଼ାରେ ଲଗାଅ ମନ ।

ଚଷାଭାବ ମାନରେ, ପହିଁ ପାଣି ତହିଁ ଧାନରେ ।

(ନଈକୂଳ, ବାମଣ୍ଡା)

୨ । ଧଳ କରିବ ନାଳି,

ଗାଈ କରିବ କାଳୀ

(କଳନ୍ତରା, କଟକ)

ଧାନ ଚାଷଲିଗି ସରୁଆ ପଟି ଜମି ଭଲ । ପାଣି ସହଜରେ
ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିହୁଏ ।

୩ । ବଲ ଚାଷପାଖେ ହିଡ଼ ବାନ୍ଧବୁ

ଆଡ଼ରେ ଉତ୍ତରେ ହାତେ ରଖିବୁ ।

(ବଡ଼ସାହି, ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

୪ । ବୁଣ ଖରଡ଼ି, ପକା ଖତ

ହିଡ଼ ଖଣ୍ଡିକରେ ନଦେବୁ ହାତ । (କେନ୍ଦୁଝର)

ଧାନଚାଷ ଲିଗି ହିଡ଼ ପ୍ରଧାନ । ହିଡ଼ ନଥିଲେ ଜମିରେ
ପାଣି ରଖିହୁଏ ନାହିଁ । ପାଣି ବିନା ଧାନଚାଷ ଅସମ୍ଭବ ।

୫ । ଉଚ୍ଛ୍ଵାସେ, ପ୍ରତିହାସେ
 ହିତ ବାନ୍ଧବୁ ଦାସ ସହିତେ
 ଚଷାଘର ମାନରେ, ଯହିଁ ପାଣି ତହିଁ ଧାନ୍ରେ ।

୬ । ଛୁଡ଼ି ଚଉଦବାଟି, ଚଷ ବାରବାଟି
 ଖତ କରେ କ୍ଷେତ କଥାର ।

ଅର୍ଥ—ଚଉଦବାଟି ଟାଙ୍ଗର ଜମି ଅପେକ୍ଷା ଘର ପଛ
 ବାଡ଼ିଜମି ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ । ଖତ ଦେଲେ କ୍ଷେତ ଭଲ ହୁଏ ।

୭ । ମା ଲଜକୁଳୀ, ଠେଙ୍ଗିରା ଘଷି
 ଟାରିପାଣି ଯେଉଁ ଜମିରେ ପଷି
 ବାଡ଼ି ମାନରେ, ଯହିଁ ପାଣି ତହିଁ ଧାନ୍ରେ ।

୮ । ବନ୍ଧୁତଳେ ବାସ
 ବନ୍ଧୁତଳେ ଗୁଣ

ଅର୍ଥ—ବନ୍ଧୁତଳେ ରହିବା ଜୀବନ ସୁଖମୟ ନୁହେଁ ।
 ପୋଷାକତଳ ଜମି ଭଲ ନୁହେଁ । ସବୁବେଳେ ସନ୍ତାପ । ଗୋଟିଏ
 ଫସଲରୁ ଅଧିକ ନେବା ସମ୍ଭବପର ହୁଏନାହିଁ ।

୯ । ନନ୍ଦ ଅତଡ଼ା ମଧ୍ୟରେ ଗୁଣ
 ଅନୁଡ଼ି ପୁଅକୁ କରଇ ଆଶ ।

୧୦ । ଘରପାଖେ କର ଜମି
 ଫସଲ ତାରଣେ ନୁହେଁ କମି
 ଚନ୍ଦ୍ର ବା ନବନ୍ଦ୍ର ଘରରେ, ଗୋରୁ କଣ ନିଜ ଗାଁରେ ।

୧୧ । ଦୂର କୃଷି, ଶ୍ଵେତ ପଡ଼ୋଶୀ

ଅର୍ଥ—ଘରର ପଡ଼ିଶା ଶ୍ଵେତ ହୋଇଥିଲେ ସେପରି ଅସୁବିଧା
 ଘଟେ, ଦୂର ଜମିର ଗୁଣ ଓ ଚତୁ୍ରାବଧାନ ସେହିପରି ଅସୁବିଧା-
 ଜନକ ।

(ଗ) ଗୃଷ୍ମଲଗି ମାଟି

୧ । କ୍ଷେତକୁ ସୁନ୍ଦର ବାହେଲ ଜମି

ଉପରେ ଥିବା ମୁଣ୍ଡାଟେ

ଛଏନ୍‌କେ ସୁନ୍ଦର ମାଗନ୍ ଲହ,

ଗାଆଁକେ ସୁନ୍ଦର ଧୋବା ଭଣ୍ଡାରି

ଘରକେ ସୁନ୍ଦର ବୁଡ଼ାଟେ ॥

ଅର୍ଥ—ମୁଣ୍ଡା—ପୋଖରୀ, ଛଏନ୍—ଘରର ଛତା, ମାଗନ୍—
 ବୋଇତକିଶାରୁ, ଲହ—ଡ଼ଙ୍କ ।

ସମ୍ବଲପୁର, ବଲଙ୍ଗିର ଓ ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଜିଲ୍ଲାମାନଙ୍କରେ ଆଟ, ମାଲ୍, ବେଣ୍ଟି ଓ ବାହାଲ ଏପରି ଗୁଣ କସମର ଜମି ଅଛି । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ବାହାଲଜମି ଅତି ଉଚ୍ଛ୍ଵସ୍ଵ । ଘରଛତା ଋଷ ଦେଖାଯାଏ । ବର୍ଷାଦିନରେ ବୋଇତକିଶାରୁ ଲଟା ମାଡ଼ିଲେ ଶ୍ୟାମଳ ବର୍ଣ୍ଣରେ ସୁଶୋଭିତହୋଇ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଏ । ଘରେ ବୁଡ଼ାଟିଏ ରହିଲେ ସୁ-ପରମର୍ଶ ଦିଏ । ଗାଁରେ ଧୋବା ଭଣ୍ଡାରି ରହିଲେ ଗାଁ ଭଲ ରହେ । ସେହିପରି ବାହାଲ ଜମି ପାଖରେ ପୋଖରୀଟିଏ ଥିଲେ ସେଥିରୁ ପାଣି ମଡ଼ାଇ ବର୍ଷସାରା ଫସଲ ଆବାଦ ସୁବିଧା ହୁଏ ।

୨ । ବିଆଳି ଅଥବା ଲଘୁଧାନ ଲଗି

ବାଲିଆ ମଟାଳ ମିଶା

ପାଟଜମି ସୁଦୁ ମଟାଳ ଦେଖିଣ

ଆଦରିବୁ ଭାଇ ଚଷା ।

(ପାଟଶାଗଡ଼, ବଲଙ୍ଗିର)

୩ । ସୁସ୍ତୀ, ସୁବୁଦ୍ଧି ନମିଲେ ଯାକୁ
ନିଶ୍ଚୟ ଦଇବ ଗୁଡ଼ିକ ତାକୁ । (ସମ୍ବଲପୁର)

୪ । ବଲ୍ଲ ଚଷମ ମୁଣ୍ଡା
ଧାନ କରିବ ଦୁଣ୍ଡା *
ମାଛପ କରିବ ଝାମ୍ପି ଉମୁଣ୍ଡା
ନିତି ଦେଉଥିବ କୁଣ୍ଡା । (ହିଞ୍ଜିଳିକାଟୁ, ଗଞ୍ଜାମ)

୫ । କ୍ଷେତ କରିଥିବୁ ଖଲିଆ
ଢଳ କରିଥିବୁ କାଳିଆ,
ସାହୁ କରିଥିବୁ ଭୁଲିଆ ।

(ମନମୁଣ୍ଡା, ବଉଦ)

ଅର୍ଥ—ଖଲିଆ ମାଟି ଚୂଷ ଲାଗି ଉଚ୍ଛ୍ଵସ୍ତ । ଖଲିଆ ମାଟିକୁ ପୋଡ଼ି ବା ମଇଁଷି ଢଳ ଭଲ । ଅନ୍ୟ ସାହୁକାର ଅପେକ୍ଷା ଭୁଲିଆ (ଭଲ୍ଲୀ) ସାହୁକାର ଅତି ସହୃଷ୍ଟ; ଦେଶୀ ପାଉଁଶ ପରିଶୋଧରେ ଝିନଝଟ ନ ଥାଏ ।

୬ । ଚକଟା ମାଟି, ଖରା କଲେ ଯାଏ ଫାଟିପୁଟି,
ବରଷାରେ ଯାଏ ଫସର ଫାଟି ।

୭ । ଖଲିଆ ତାଡ଼ି, ବାଲିଆ ମାଡ଼ି ।

ଜମି ମାପ ଓ ଭୁ ରାଜସ୍ୱ :—

ବୈଦିକ ଯୁଗରୁ ଜମି ମାପ ଆରମ୍ଭ । ଅଳ୍ପ ସ୍ଥାନ ହେଲେ ସାଧାରଣତଃ ହାତ ବା ପାଦରେ ମପା ଯାଇଥାଏ । ଲମ୍ବକୁ

* ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ‘ବାସ୍ତାହୁଣ୍ଡା’ ଧାନ ଅତି ଉଚ୍ଛ୍ଵସ୍ତ ଧାନ ।

ଓସାରରେ ଗୁଣିଲେ କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ହୁଏ । ବଡ଼ କ୍ଷେତ୍ର ମାପିବାବେଳେ ହାତରେ ବା ପାଦରେ ମାପିବାର ସୁବିଧା ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଲୋକେ ବାଉଁଶ ବାଡ଼ି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ସେହି ବାଡ଼ିକୁ ପଦିକା ବା ନଳ କହନ୍ତି । ଏହି ପଦିକା ୨୪ ଦିଗ୍ରି, ୨୦ ଦିଗ୍ରି, ୧୭ ଦିଗ୍ରି ଓ ୧୨ ଦିଗ୍ରି ଥିଲା ।

୧ ଦିଗ୍ରି = ୬ ଆଙ୍ଗୁଳ

୨୪ ଦିଗ୍ରି = ୨୪ × ୬ ଆଙ୍ଗୁଳ = ୬ ହାତ ।

୨୦ ଦିଗ୍ରି = ୨୦ × ୬ „ = ୫ ହାତ ।

୧୭ ଦିଗ୍ରି = ୧୭ × ୬ „ = ୪ ହାତ ।

୧୨ ଦିଗ୍ରି = ୧୨ × ୬ „ = ୩ ହାତ ।

ଶାରଳା ମହାଭାରତ ଶାନ୍ତି ପର୍ବରେ ଜମି ମାପ ଏବଂ ଭୂ-ରାଜସ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଛି ।

ବିଂଶ ହାତରେ କରିବୁ ଏକ ନଳ କାଠି,

ପଞ୍ଚବିଂଶ ଗୁଣେ ମାଣ, ବିଂଶ ମାଣେ ବାଟି ॥

ବାଟିକରେ ଏକ ଚିନା, ଦେଉଥିବୁ ସଞ୍ଜା,

ପ୍ରଜା ବୋଲିବେ ଫରୀୟୁ, ହେଉ ଆମ ରଜା ॥

ଷଷ୍ଠ ପରିଚ୍ଛେଦ

କୃଷ ସନ୍ଧ୍ୟା

(Tillage Implements)

ପୃଥିବୀର ଆଦମ ଅଧିବାସୀ କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟ ଜାଣି ନ ଥିଲେ । ସାଧାରଣତଃ ସେମାନେ ପଶୁ ଶୀକାର କରି, ମାଛ ଧରି ଓ ଫଳମୂଳ ଆଦିର କରି ବଞ୍ଚୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ଓ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ପଥରରେ ତିଆରି ଥିଲା । ଏହି ଯୁଗକୁ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗ କୁହାଯାଏ ।

ନବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତର-ଯୁଗ ଲୋକେ ସାମାନ୍ୟ ଉନ୍ନତ ହେଲେ । ଏମାନେ ଧନୁଶର ବ୍ୟବହାର କରି ଜାଣି ନଥିଲେ । ସେମାନେ କୃଷିକର୍ମ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଗୃହ ନିର୍ମାଣ କରି ରହିଲେ ଓ କେତେକ ଜାତିର ପଶୁ ପାଳନ କଲେ । ସେମାନେ ସୁତାକାଟି ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବଂ ନାନା ଉଚ୍ଚର ମାଟିପାତ୍ର ତିଆରି କରୁଥିଲେ । ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଜିଲ୍ଲା ଓ ଭୂପୂର୍ବ ପାର୍ଶ୍ଵ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆଦିବାସୀ ଏହି ନବ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗ ଗୋଷ୍ଠୀ ସମୂହ ।

ନବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗପରେ ତାମ୍ର ଯୁଗ ଆସିଲା । ଏମାନେ ତମ୍ବାର ଖଣ୍ଡା, ବକ୍ସୀ, କୁଠାର ପ୍ରଭୃତି ଅସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କଲେ । ଏହା ପଛେ ପଛେ ଆସିଲା ଲୌହଯୁଗ ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଜାତିର ଆବିର୍ଭାବ । କୃଷି ଓ ପଶୁପାଳନ ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଜୀବିକା ଥିଲା । ସେମାନେ ମାତୃକା ଦେବୀ ଓ ନାନା ଦାନବକୁ

ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ଦ୍ରାବିଡ଼ ପରିବାରରେ “ମାତା” ଥିଲେ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳର କେତେକ ଆଦିବାସୀ ଏହି ଦ୍ରାବିଡ଼ ଗୋଷ୍ଠି ସମୂହ ।

ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନଙ୍କ ପରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଆସି ଭାରତରେ ବାସ କଲେ । ମନୁସଂହିତା ଅନୁସାରେ ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ଏସିଆରୁ ଆସି ଉତ୍ତରରେ ହିମାଳୟ ଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣରେ ବିନ୍ଧ୍ୟଗିରି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ରହିଲେ । ବେଦ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ । ବେଦର ଦୁଇଟି ଅଂଶ ଅଛି । “ସଂହିତା” ବା ପଦ୍ୟ ଏବଂ “ବ୍ରାହ୍ମଣ” ବା ଗଦ୍ୟ । ଏହି ସଂହିତା ଯୁଗରେ କୃଷି ଓ ପଶୁପାଳନ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟବସାୟ ଥିଲା । ଗୃହ ପାଳିତ ପଶୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋରୁ ବଣିଧ୍ନୁ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲା । ଗହମ, ଯଅ, ପତ୍ତିପରିବା ଖାଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଗଲା ।

ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି, ସଭ୍ୟତାର ବିକାଶ ଓ ସୁଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠାପତ୍ତ କୃଷିର ଉନ୍ନତି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଖାଦ୍ୟ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ ହେଲା ଦେଶର ଲକ୍ଷ୍ୟ । କୃଷି ଦେଶର ସର୍ବ ପ୍ରଧାନ ପେଷା ହୋଇ ଉଠିଲା ।

ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ନିଜ ବାହୁ ଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ କରି ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କଲା । କିନ୍ତୁ ଏହି ଶକ୍ତି ତାର ପରିବାର ବୃଦ୍ଧି ହେତୁ ଅଧିକ ବୃଦ୍ଧିତା ମେଣ୍ଟାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ପଶୁଶକ୍ତି ସାହାଯ୍ୟରେ ଫସଲ ବୃଦ୍ଧି ଆରମ୍ଭ କଲା ।

ବଣ ଜଙ୍ଗଲର କାଠ ତା ପକ୍ଷରେ ଅତି ସୁଲଭ ଥିଲା । ସେ ତାର ଦୁଇଟି ହାତ ହତିଆରରେ କାଠ କାଟି ତାକୁ

ଗୋଳିଆକରି ଜମି ଚାଷ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏହି ଗୋଳିଆ କାଠ, ସ୍ଥାନ, ଜଳବାୟୁ, ଫସଲ ପ୍ରକୃତି ଓ ଚାଷପ୍ରଣାଳୀ ଘେନି ବିଭିନ୍ନ ଢଙ୍ଗ ଧରିଲା ଏବଂ ଲଙ୍ଗଲ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଲା ।

ଲଙ୍ଗଲ:—

ସ୍ୱରତବର୍ଷର ଶ୍ରମାଳୟଠାରୁ କୁମାରକା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜମି ଚାଷଲାଗି ଲଙ୍ଗଲ ପ୍ରଧାନ ଯନ୍ତ୍ର । ଏହି ଲଙ୍ଗଲ କାଠରେ ତିଆରି ଏବଂ ସାଧାରଣତଃ ତିନିଟି ଅଂଶରେ ବିଭକ୍ତ । ଯଥା :—
(୧) ଲଙ୍ଗଲ (୨) ଶୁଣ ବା ଲଙ୍ଗଲ ଦଣ୍ଡ ଏବଂ (୩) ଯୁଆଳ । ଏହି ତିନିଟିକୁ ଏକତ୍ର “ଲଙ୍ଗଲ ସଜ” ବୋଲାଯାଏ ।

ଲଙ୍ଗଲ ଦୁଇଟି ଅଂଶରେ ବିଭକ୍ତ ଯଥା:—ଉପର ବନ୍ଧମୁଖ ଆକୃତି ଅଙ୍ଗ ବା “କଣ୍ଟି” ଏବଂ ତଳ ଚଟକା ଅଂଶ ଅଙ୍ଗ ବା “ମୁଣ୍ଡା” । ଏହି ମୁଣ୍ଡାର ଦୁଇଟି ପାଖ “ଲଙ୍ଗଲ ପକ୍ଷୀ” (Mould board) ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଥାଏ । ପକ୍ଷୀର ଧାର “ପକ୍ଷୀ” ବୋଲାଯାଏ । ଜମିରେ ଚାଷ କରିବାଲାଗି ଲଙ୍ଗଲ ମୁଣ୍ଡା ମଝିରେ ଗୋଡ଼ ଖୋଳି ଲୁହାର ମୁନିଆ ଫାଳ ଭାଙ୍ଗି ହୋଇଥାଏ । ଏହାକୁ “ଲଙ୍ଗଲଲୁହା”, “ଫାଳ” ବା “ପକ୍ଷୀ” କୁହା ଯାଇଥାଏ ।

“ଏଣେ ଚାଷୁଣୀକୁ ତେଣେ ଚଷା
କାଣିକି ମାଇଲେ ଲଙ୍ଗଲ ପକ୍ଷୀ” ॥

ସ୍ଥାନ ଭେଦରେ ଲଙ୍ଗଲର ଆକାର ଏବଂ ଓଜନ ଫରକ ରହିଥାଏ । ସ୍ୱରତବର୍ଷର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାନ୍ତର ଲଙ୍ଗଲଗୁଡ଼ିକୁ ସାଧାରଣତଃ ଚାଷ ଶ୍ରେଣୀରେ ସ୍ୱାଗତ୍ୟାକରଣ ଯଥା :—

(୧) ପୁନା ଲଙ୍ଗଲ (Poona Type) (୧):—ଏହା “କଳାକପ ମାଟି”ରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ବମ୍ବେର ରାଜ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଏହି ଲଙ୍ଗଲ ରହିଛି । ଏହାକୁ ଦୁଇଭାଗ ହଳ ବଳଦ ଏକାଠି ଟାଣନ୍ତି । ଏହା ବଡ଼ ଓଜନଦାର ।

(୨) ସୋଲନ ଲଙ୍ଗଲ (Hill Type) : —ଏହା ପାହାଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ, ଲଲ ରୁଗୁଡ଼ିଆ ଓ ହାଲୁକା ମାଟିରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ପାହାଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳର ବଳଦ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ହାଲୁକା । ବଳଦକୁ ଚୁହଁ ଲଙ୍ଗଲ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ହାଲୁକା ହୋଇଥାଏ ।

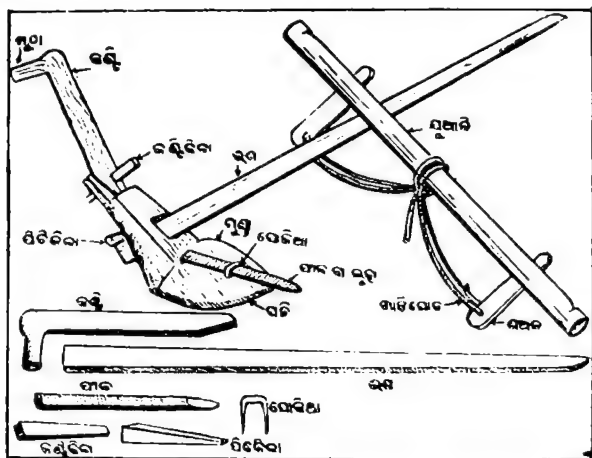
(୩) ବିହାର ଲଙ୍ଗଲ (Bihar Type):—ଏହା ଗଙ୍ଗାନଦୀ ଉପତ୍ୟକାରେ ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶ ଓ ବିହାର ଅଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ମାଟି ଫସଫସିଆ ।

(୪) ଓଡ଼ିଶା ଲଙ୍ଗଲ (Orissa Type):—ଏହା ଓଡ଼ିଶାର ବିଶିଷ୍ଟ ଲଙ୍ଗଲ । ଧାନଚାଷ ଲାଗି ଏହା ଅତି ଉଚ୍ଛ୍ଳଷ୍ଟ । ଏହି ଲଙ୍ଗଲର ମୁଣ୍ଡ ଆକୃତ ରାଜହାସପଦ (Duck foot) ଆକୃତିପରି । ଜାପାନର ଧାନଚାଷ ଅଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ଲଙ୍ଗଲ ସହିତ ଏହି ଓଡ଼ିଶା ଲଙ୍ଗଲର ବିଶେଷ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି ।

ଲଙ୍ଗଲ ସଜ:—

ଭାରଜୀୟ ସଭ୍ୟତା ଓ ସାମ୍ବୃଦ୍ଧି ସହିତ “ଲଙ୍ଗଲ ସଜ” ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ରହିଛି । ଚାଷଜୀବୀର ବର୍ଷଧରି ଚାଷୀ

ସେହି ଲଙ୍ଗଳ ସାହାଯ୍ୟରେ ଜମି ଚଷି ଫସଲ ଆମଦାନୀ କରୁଛି । ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାରେ ଭୂମିକର୍ଷଣ ଓ ଫସଲ ଆବାଦ ଲାଗି ଯନ୍ତ୍ରପାତିରେ ବହୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିଛି । କଲଚୁଲିତ ଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗରେ ଟ୍ରାକ୍ଟର ଗୁଷ୍ଠ ଅତି ସହଜ ହୋଇ ଉଠିଛି । ମାତ୍ର ଭାରତବର୍ଷ ତଥା ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବ-ଏସିଆପରି ଜନବହୁଳ ଦେଶରେ ଲଙ୍ଗଳ ବୃଷର ପ୍ରଧାନ ଯନ୍ତ୍ର । ଗ୍ରେଟ ଗ୍ରେଟ କ୍ଷେତଲାଗି ଲଙ୍ଗଳ ଅତି ଉଚ୍ଛ୍ୱସ୍ତ ।

ରୂପୀ ଏହି ଲଙ୍ଗଳ ଓ ଲଙ୍ଗଳ ସଜ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବହୁତ ଗବେଷଣା କରିଛି । ତାର ଅଭିଜ୍ଞତା ବଳରେ ସେ ଲଙ୍ଗଳ ସଜର ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟମାନ (Standard) ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କରି ଦେଇଛି ।

ଲଜ୍ଜାଳ ମୁଣ୍ଡା, କଣ୍ଠି, କଣ୍ଠି କିଲା, ପାଳ, ଛିଗ, ଛିଗିକାଳା,
ବା ପୀତକିଲା, ଶଅଳ (ଶଇଳ), ଘୁଆଳ ଏବଂ ଘୁଆଳରେ ବହୁ।

ଆନ୍ଧ୍ର, ଯୋଡ଼, ଖାଡ଼ି ଯୋଡ଼, ଲଙ୍ଗଲ ଯୋଡ଼ ହଲ କରିବା । ଲାଗି ଯୋଡ଼, ଫାଳକୁ ଧରି ରଖିବା ଲାଗି ଯଥାଲ ଲଙ୍ଗଲ ସଜର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ଓ ଉପକରଣ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଙ୍ଗ ଏବଂ ଉପକରଣର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମାପ ରହିଛି । ଗୁଣ ସୁବଧା, ମାଟି ତାଡ଼ିବା ଲାଗି ଗୁପ ଓ ଶକ୍ତି ଉତ୍ପନ୍ନ କରିବା, ଗହ୍ମିତା ଓ ଅଗହ୍ମିତା ବା ଠୁଣୁଠୁଣୁ ଗୁଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହି ମାପ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କରାଯାଇଛି । ସେହି ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ମାପ ନେଇ ଅନେକ ପ୍ରବଚନ ରହିଛି ।

ଲଙ୍ଗଲ ସଜ—

ହଲ କରିବାଲାଗି ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଉପକରଣ । ଲଙ୍ଗଲ ମୁଣ୍ଡା ସହିତ କଞ୍ଚି, ଶିଶି, ଯୁଆଳି, ଲଙ୍ଗଲ ଲୁହା ଓ ଯୋଡ଼ । ଏହାହିଁ ଲଙ୍ଗଲ ସଜ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଗୁଣୀ ବଳଦ କାନ୍ଧରେ ଲଙ୍ଗଲ ସଜ ଯୋଡ଼ ବଳକୁ ନେଇଯାଏ । ସମୟ ସମୟରେ କେବଳ ଲଙ୍ଗଲକୁ ବଳଦ କାନ୍ଧ ଯୁଆଳିରେ ନ ଯୋଡ଼ ନିଜ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ବଳକୁ ନେଇଥାଏ ।

ଲଙ୍ଗଲ ସଜ ଚଳାଇବାଲାଗି ହଲେ ବଳଦ ଏବଂ ଲେକଟିଏ ଦରକାର ହୋଇଥାଏ । ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରବାଦ ଅଛି—

“ଠକ୍ ଠକ୍ ଠକ୍ ସା

ତନିମୁଣ୍ଡ ଦଶ ଗୋଡ଼ ଦେଖି ଅଇଲି ମଉସା” ।

ଅର୍ଥାତ୍ ମନୁଷ୍ୟର ମୁଣ୍ଡ ଏବଂ ବଳଦ ଦୁଇଟିର ମୁଣ୍ଡ ମିଶି ତନିଟି ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟର ଦୁଇଟି ଗୋଡ଼, ବଳଦ ଦୁଇଟିର ଆଠଟି ଏପରି ମୋଟ ଦଶଗୋଡ଼ ।

ଲଙ୍ଗଳମୁଣ୍ଡା—

ରୂଷୀ ତାର ଅଭିଜ୍ଞତା ବଳରେ ଲଙ୍ଗଳ ମୁଣ୍ଡା ଲାଗି କାଠ ଠିକ୍ କରି ନେଇଛି । ସାଧାରଣତଃ ତେମଡ଼ା ଏବଂ ଓଜନଦାର କାଠ ତାର ଲଙ୍ଗଳ ମୁଣ୍ଡା ଲାଗି ବ୍ୟବହାର କରିଥାଏ । ଶାଳୁଆ, ଆମ୍ବ, ପଣସ, ବାନ୍ଦନ କାଠରେ ମୁଣ୍ଡା ଢିଆରି ହୋଇଥାଏ । କୃଷିର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଲଙ୍ଗଳ ମୁଣ୍ଡାକୁ ଚଉଡ଼ା ଏବଂ ସରୁ କରିଥାଏ । ପଡ଼ିଆ ଖଜିବା, ପହିଲି ଓଡ଼ି ଚାଷ କରିବା, ବିହନଗୁଣି ମଡ଼ାଇବା, ଏବଂ ଧାନ ବିହଡ଼ିବା ପାଇଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆକାରର ଲଙ୍ଗଳମୁଣ୍ଡା ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟଲାଗି ଲଙ୍ଗଳମୁଣ୍ଡାର ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ନାମ ରହିଛି ଯଥା:-

୧ । ଗୋଜିଲଙ୍ଗଳ, କଡ଼ାଣ ମୁଣ୍ଡା—ଏହି ମୁଣ୍ଡାର ଲଙ୍ଗଳରେ ପଡ଼ିଆଜମି ପ୍ରଥମ ଚାଷ କରାଯାଏ । ମୁଣ୍ଡା ସରୁଆ । ଏହାକୁ ‘ଗୋଡ଼ିଙ୍ଗ ଲଙ୍ଗଳ’ ବା ‘ଗୋଜି ଲଙ୍ଗଳ’ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ ।

୨ । ବଡ଼ ଲଙ୍ଗଳ ବା ଦୋହଡ଼ମୁଣ୍ଡା—ଜମି ଓଡ଼େ ଚାଷହେବା ପରେ ବଡ଼ ଲଙ୍ଗଳ ପକାଇ ଦୋହଡ଼ ବା ଡିନିଓଡ଼ି ଚାଷ କରାଯାଏ । ଏହି ମୁଣ୍ଡା ବଡ଼ ଚଉଡ଼ା, ପ୍ରାୟ ୨୪-୨୫ ଆଙ୍ଗୁଳ ।

୩ । ଗୁଣା ମୁଣ୍ଡା ବା ମଝଲ ଲଙ୍ଗଳ—ଧାନ, ମୁଗ, ବିରି, କୋଳଥ ପ୍ରଭୃତି ରବି ବିହନ, ସୋରଷ, ଭଲ, ଗୁଣି ପ୍ରଭୃତି ତୈଳପ୍ରଦ ଫସଲ ବିହନ ଗୁଣିସାରି ବିହନ ଦୋଡ଼ାଇବା ଲାଗି ଏହି ମଧ୍ୟମ ଧରଣର ଲଙ୍ଗଳ ଚଳାଏ । ଜମି ସିଆରିଆ ସିଆରିଆ ଧରିଥାଏ । ଲଙ୍ଗଳମୁଣ୍ଡା ଅତି ଚଉଡ଼ା ବା ଅତି ସରୁଆ ନ ହୋଇ ମଧ୍ୟମ ଆକାରର ହୋଇଥାଏ ।

୪ । ବିହୃତା ମୁଣ୍ଡା—

ଏହା “ଗୋଡ଼ିଙ୍ଗ” ଲଙ୍ଗଳ ନାମରେ ପରିଚିତ । ମଧ୍ୟଭୂମି ମୁଣ୍ଡାର ଦୁଇ ଧାରକୁ ତାଞ୍ଛି ସରୁଆ ଓ ଚକ୍କଣ କରାଯାଏ । ମୁଣ୍ଡା ସରୁଆ ହେଲେ ମାଟି ଗୁଣ ବେଳେ ହେଲେ ଧରିବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ନଙ୍ଗଳରେ ବାଟିଆ ଲାଗିବ ନାହିଁ । ବାଟିଆ ଲାଗିଲେ ମଇ ଦେଇ ଧାନଗଛ କ୍ଷେତରେ ସଜେଇ ହୁଏ ନାହିଁ । ମୁଣ୍ଡା ଚକ୍କଣ ରହିଲେ ଧାନ ଚେର ଲାଗି ସହଜରେ ଖସିଯାଏ ।

୫ । ଗୋଡ଼ିଙ୍ଗ ମୁଣ୍ଡା:---

ଏହା ପଡ଼ିଆ, ପଥୁରୀ ଓ କାଙ୍କର ଜମି ଗୁଣ ଲାଗି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହାର ଲୁହା ଲମ୍ବା ଓ ଗୋଜିଆ ପଥର ଓ କାଙ୍କର ମାଟିରୁ ପ୍ରତିଯାତ ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ ଲଙ୍ଗଳ ମାଡ଼ ସହ ଶୀଘ୍ର ଭାଙ୍ଗି ଯାଏ ନାହିଁ ।

“କୋହଳ ପାଇଲେ ଦୋଓର ଚଷନ୍ଦ୍ର ।”

ଲଙ୍ଗଳ “ସଗା” ଓ “ତୁଳ” ହେବା—

ଜମିଗୁଣ ବେଳେ ଶିଶିକୁ ଲମ୍ବେଇବା ବା ଛୋଟେଇ ଜୁଆଳରେ ଯୋଗ ଲଙ୍ଗଳ “ସଗା” ଓ “ତୁଳ” କରାଯାଏ । ପିଚିକିଲା ମାର ମଧ୍ୟ ଲଙ୍ଗଳ “ସଗା” ଓ “ତୁଳ” କରାଯାଏ । ଲଙ୍ଗଳ ସଗା ହେଲେ ବେଶୀ ଗଭୀରକୁ ଯାଏ ନାହିଁ । ଲଙ୍ଗଳ ପତ୍ତରେ ଓ ଅଗଭୀର ଗୁଣ ହୁଏ । ଲଙ୍ଗଳ ତୁଳ ହେଲେ ଗହଡ଼ା ଗୁଣ ହୁଏ ।

ଲଙ୍ଗଳ ସକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରବଚନ:—

(Plough—its parts and accessories)

ପରାଶରଙ୍କ ମତରେ ହଳସାମଗ୍ରୀ

ଉଗୋୟଗୋ ହଳ ପ୍ଲାଶୁ ନିର୍ଯ୍ୟୋଳ ସୁସ୍ୟ ପାଣିକାଃ

ଅଡ଼ଡ଼ଚଲ୍ଲ ଶୌଳଷ୍ଟ ପଜମା ଚ ହଳାଷ୍ଟକଂ ।

ଅର୍ଥ:—

୧ । ଉଗ

୨ । ଯୁଗ—ୟୁଆଳ ।

୩ । ହଳପ୍ଲାଶୁ—ଲଙ୍ଗଳମୁଣ୍ଡା

୪ । ନିର୍ଯ୍ୟୋଳ -- ଲଙ୍ଗଳକଣ୍ଠ

୫ । ନିର୍ଯ୍ୟୋଳ ପାଣିକା—କଣ୍ଠିକିଳା

୬ । ଅଡ଼ଡ଼ଚଲ ।

୭ । ଶୌଳ—ଶଅଳ କାଠା (କହୁଣିଠାରୁ କନିଷ୍ଠ ଆଙ୍ଗୁଳିଯାଏ ଲମ୍ବ) ।

୮ । ପଜମା (ପାଞ୍ଚଣ)

ଏହି ଆଠଟି ଲଙ୍ଗଳର ଉପକରଣ ।

ପଞ୍ଚଦ୍ରସ୍ତୋ ଭବେଦୀଶଃ ପ୍ଲାଶୁଃ ବଚସ୍ତ୍ରିକଃ

ସାର୍ଦ୍ଧ ଦ୍ରସ୍ତୁ ନିର୍ଯ୍ୟୋଳୋ ଯୁଗଃ କର୍ଣ୍ଣ ସମାନକଃ ॥

ନିର୍ଯ୍ୟୋଳ ପାଣିକା ଚୈବ ଅଡ଼ଚଲ୍ଲ ସ୍ତ୍ରୈବଚ

ଦ୍ଵାଦଶାଙ୍ଗୁଳ ମାନୋହି ଶୌଳୋଽରତ୍ ପ୍ରମାଣକଃ ॥

ସାର୍ଦ୍ଧ ଦ୍ଵାଦଶମୁଷ୍ଟି ବା କାର୍ଯ୍ୟ ବା ନବ ମୁଷ୍ଟିକା

ଦୃଢ଼ା ପଜନିକା ଜ୍ଞେୟା ଲୌହତ୍ରା ବାଣ ସମୃଦ୍ଧା ॥

ଅର୍ଥ :—

ଉଗ—ପାଞ୍ଚଦାତ; ପ୍ଲାଶୁ (ଲଙ୍ଗଳ ମୁଣ୍ଡା)—ପାଞ୍ଚବଚସ୍ତ୍ରିକ

ନିର୍ଦ୍ଦେଶ—ଦେଉହାତ, ଯୁଗ—ବାହାନର କର୍ଣ୍ଣ ସମାନ

ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପାଣିକା ଏବଂ ଅଡ଼ିଚଈ—ବାରଆଙ୍ଗୁଳ ।

ଶୌଳ (ଶଅଳକାଠୀ)—ଅରଣ ପ୍ରମାଣ ବା କହୁଣିଏ

ପାଞ୍ଚିଶ—ବାରମୁଠା ବା ନଅମୁଠା ଲମ୍ବ । ବାଉଁଶ ପାଞ୍ଚିଶ

ଦୂର ଏବଂ ଏହାର ଅଗ୍ରଭାଗ ଲୌହ ମଣ୍ଡିତ ହେବା ଦରକାର ।

ଆବଛୋ ମଣ୍ଡଳାକାରଃ ସ୍ମୃତଃ ପଞ୍ଚଦଶାଙ୍ଗୁଳଃ

ଯୋଜ୍ୟଂ ହସ୍ତ ଚତୁଷ୍ଟଂ ଚ ରଞ୍ଜ୍ୟ ପଞ୍ଚକରମୂଳିକା ॥

ପଞ୍ଚାଙ୍ଗୁଳାଧିକୋ ହସ୍ତୋ ହସ୍ତୋ ବା ପାଳକଃ ସ୍ମୃତଃ

ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ୟ ପତ୍ର ସଦୃଶୀ ପାଣିକାର ନବାଙ୍ଗୁଳା ॥

ଏକବିଂଶତି ଶଲ୍ୟମ୍ବୁ ବିଭକ୍ତଃ ପରିମାଣିତଃ

ନବ ହସ୍ତାତ୍ତୁ ମଦଳା ପ୍ରଶସ୍ତା କୃଷି କର୍ମମ୍ବୁ ॥

ଅର୍ଥ—ଆବଛ—ମଣ୍ଡଳାକାର ଓ ପତ୍ରର ଆଙ୍ଗୁଳ ପରିମିତ ।

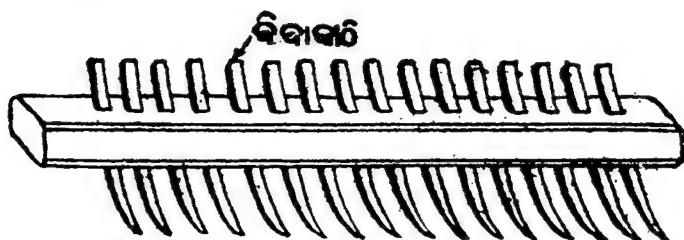
ଯୋତ—ଗୁରୁହାତ

ଲଞ୍ଜଳ ଦଉଡ଼ି—ପାଞ୍ଚହାତ ।

ପାଳକ ବା ଲଞ୍ଜଳ ଲୁହା—ହାତେ ପାଞ୍ଚଆଙ୍ଗୁଳ ବା

ଏକହାତ ।

ପାଣିକା—ଅରଣ ପତ୍ରପରି ହେବ ଏବଂ ନଅ ଆଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ

ବିଭକ୍ତ ବା ବିଦା — ଏକୋଇଶ କାଠିଆ ହେବ ।

ଶିଶୁଂହ ଡଳସାମଗ୍ରୀ ପରାଶର ମୁନେମତଃ
ସୁଦୃଢ଼ା କର୍ଷକୈଃ କସ୍ୟା ଶୁଭଦା କୃଷି କର୍ମଣି ॥

ଅଦୃଢ଼ା ସୁର୍ୟମାନା ସା ସାମଗ୍ରୀ ବାହାନସ୍ୟତ
ବିହ୍ନଂପଦେ ପଦେ କୃର୍ଯ୍ୟାତ୍ କର୍ଷକାଳେ ନ ସଂଶୟଃ ॥

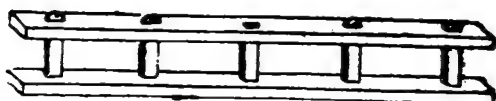
ଅର୍ଥ—ପରାଶରଙ୍କ ମତରେ ଏହି ସବୁ ଡଳ ସାମଗ୍ରୀ ।
କୃଷକ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଦୃଢ଼ ରୂପେ ତିଆରି କରିବ । କାରଣ ଅଦୃଢ଼ ଦ୍ରବ୍ୟ
ଶୁଷ ସମୟରେ କୃଷକ ଏବଂ ବାହନର ପଦେ ପଦେ ବିହ୍ନ ଘଟାଏ ।

— — —

ପ୍ରବଚନ:—

୧ । ଶିଶୁ, ଯୁଆଳ, ମୁଣ୍ଡା କିଲା, କଣି
ଫାଳ ପାଞ୍ଚଶର ଯେତେ ମାପଟି । ୧ ।
ଶିଶୁ ପାଞ୍ଚ ହାତ ଅଟଇ ଜାଣ
ମୁଣ୍ଡାଟି ପାଞ୍ଚ ଚାରି ଇଆଣ । ୨ ।
ମାପିବ ଗୋଡ଼ଠାରୁ ମୁଣ୍ଡ ଯାଏ
ଯୁଆଳ ଗୋଟିକର ମାପ ନିର୍ଣ୍ଣୟେ । ୩ ।
କଣି ଦେଉ ହାତ ଅଟଇ ଜାଣ
ଏବେ କିଲା ମାପ କହିବା ଶୁଣ । ୪ ।
କଣି, ଶିଶୁ, କିଲା, ଫାଳ ସଅଳ
ଏ ଚାରିହେଁ ବାର ବାର ଆଞ୍ଜଳ । ୫ ।
ଯୋଡ଼ ଚାରି ହାତ ଅଟଇ ଜାଣ ।
ଘଉଡ଼ା ଯେ ପାଞ୍ଚ ହାତ ପ୍ରମାଣ । ୬ ।
ଫାଳ ଗୋଟିକର ମାପକୁ ଶୁଣ
ହାତେ ପାଞ୍ଚ ଆଞ୍ଜଳ ଅଟେ ପୁଣ । ୭ ।

ଦୋହଳି ମଦଦା ବା ମଇ—ନଅ ହାତ ହେବ ।

ବେ ଶୁଭ ମଇ ଦୁଆର ଗନ୍ତେ

ଦୋହଳି ମଇ ମାଫ ନଅ ହାତେ । ୮ ।

କିଳା ମଇର ଖୋଳେ ଗୋଟି

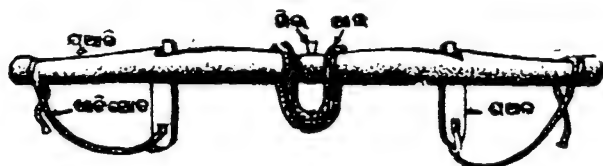
କେ ହଳି ମଇ ଏଥୁ ଅଧିକ । ୯ ।

ଲଙ୍ଗଳ ସଜ ଗନ୍ତେ ଏତେ

ପରଶର ଶୁଷି କହିଲେ ହିତ । ୧୦ ।

୨

ଶୁଣ ପୁରୁଷେ, କୁଆଳି ନିଶା ॥

ଅର୍ଥ—ଶୁଣର ଲମ୍ବା—ମନୁଷ୍ୟକୁ ପୁରୁଷେ ବା ପାଞ୍ଚ ହାତ;

କୁଆଳର ଉଚ୍ଚତା—ମରଦର ନିଶା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାହିଁ ହାତ ॥

୩ । ଭଗବାନ ଲଙ୍ଗଳ, ନିରକାର ହୃଦ
 ଭକ୍ତ ମଧ୍ୟେ ଜୁଆଳି, ତହିଁରେ ପିତବାସ ।
 ପଞ୍ଚୁଆଳି ନାମ ମାଳା କହ୍ନାଇଁ
 ସୁରଣ ଯୋଗ ଦେଇ ॥ (ସଇଁତଳା, ବଲଙ୍ଗିର)

୪ । ହଳ ନାଇଁ ମା ର ହଳିଆ
 ହଲର ଅନେକ ଗୁଣ ।
 ହଲ ଅଙ୍କୁନ ଟଙ୍କା କଉଡ଼ି
 କଲ ଅଙ୍କୁ ମହାଜନ । (ସଇଁତଳା, ବଲଙ୍ଗିର)

୫ । ବାହାଲ ମୁଷା ଖୋଲେ ମାଟି
 ଦଶ ଗୋଡ଼ିତାର ଦେହ ରୁଟି
 ଦେଖ ଗୋ ସଖି ! ବନମାଳିକି
 ଦଶ ଚରଣ, ସଡ଼ ନୟନ, ବେନିଭୁଜ, ମୁଖରୁକି
 (ଟିଟିଲଗଡ଼)

ଅର୍ଥ—ହଳ, ବଳଦ ଓ ହଳିଆ ବଳରେ ଗୁଣ କାର୍ଯ୍ୟ
 କରୁଥିବା ସ୍ୱରୂପ ଦିଆଯାଉଛି ।

୧୦ ଗୋଡ଼ି—ହଳେ ବଳଦର ୮ଟି
 ହଳିଆର ୨ଟି
 ମୋଟ ୧୦ଟି

୭ଟି ଆଖି—ହଳେ ବଳଦର ୪ଟି
 ହଳିଆର ୨ଟି
 ମୋଟ ୬ଟି

୨ଟି ଭୁଜ - ହଳିଆର	୨ଟି ହାତ
୪ଟି ମୁଖ — ହଳେବଳଦ — ୨ଟି	
ହଳିଆର	— ୧ଟି
ଲଙ୍ଗଳକଣ୍ଠି	— ୧ଟି
ମୋଟ	୪ଟି

କଳରୂପିତ ଯନ୍ତ୍ରପାତି

(Machines)

କେବଳ ହସ୍ତ ଏବଂ ପଶୁଶକ୍ତି ରୂପିତ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁଁ, କଳରୂପିତ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କର ସମ୍ୟକ୍ ଜ୍ଞାନ ଥିଲା । ଝିପ୍ପାର ମୂଳ ଧାତୁ ସହିତ “ସ” ପ୍ରତ୍ୟୟ କରି ଯନ୍ତ୍ର ବା ଅସ୍ତ୍ରର ନାମକରଣ କରାଯାଉଥିଲା । ଯଥା:—

୧ । ଦାସ = ଦୋ ଧାତୁ + ସ ପ୍ରତ୍ୟୟ

= ‘ଦୋ’ ଅର୍ଥ କାଟିବା । ସୁତରାଂ ଯାହାଦ୍ୱାରା କଟାଯାଏ ତାହା “ଦାସ” ବା “ଦାଆ”

୨ । ଅରସ = ର ଧାତୁ + ସ

= ର ଅର୍ଥ ହଳିବା । ସୁତରାଂ ଉଜ୍ଜା ଯାହାଦ୍ୱାରା ହଳେ ବା ଚଳେ ତାହା “ଅରସ” ବା “ଆହୁଲ” ।

ଯନ୍ତ୍ର ଏହି ଶବ୍ଦଟି “ଯମ୍ ଧାତୁ + ସ” ରୁ ଉଦ୍ଭବ । “ଯମ” ଅର୍ଥ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ (Control) । ସୁତରାଂ ଏହି ‘ସ’ ପ୍ରତ୍ୟୟ କରି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଯନ୍ତ୍ରପାତିର ନାମକରଣ କରାଯାଇଅଛି ।

ମହାରାଜାଧୀରାଜ ଶ୍ରୀ ଭୋଜଦେବଙ୍କ “ସମରଙ୍ଗଣ ସୁନ୍ଦରୀ”
ପୁସ୍ତକରୁ “ଇଞ୍ଜିନ୍” ବା “ଶକ୍ତିଗୁଳିତ ଯନ୍ତ୍ର” ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ
ବିବରଣୀ ଓ ସଜ୍ଞା ମିଳେ । ତାଙ୍କ ମତରେ

“ଯଦୁକ୍ତୟା ପ୍ରକୃତ୍ତନି ଭୂତାନି ସ୍ତେନ ବର୍ତ୍ତନ୍ତା
ନିୟମ୍ୟାସ୍ମିନ୍ ନୟତି ଯତ୍ ତତ୍ ଯନ୍ତ୍ରମିତି ଜାଣିତମ୍”
ସ୍ବରସେନ ପ୍ରକୃତ୍ତନି ଭୂତାନି ସ୍ବମନାସୟା
କୃତଂ ଯସ୍ମାଦ୍ ସ୍ବମୟିତି ତଦା ଯନ୍ତ୍ରମିତି ସ୍ମୃତମ୍ ।

(ସମରଙ୍ଗଣ ସୁନ୍ଦରୀ, ୩୧ଶ ପରିଚ୍ଛେଦ, ଶ୍ଳୋକ ୩,୪)

“ଯନ୍ତ୍ର” ବା “ମେସିନ୍” କୁହାଯିବାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଯେ
“ଏହା ନିଜର ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକୁ, ଯାହାକି ଆକର୍ଷିକ ବା
ସ୍ବନିୟନ୍ତ୍ରିତ ଭାବରେ ଚାଲୁଥାଏ, ମନୁଷ୍ୟ ଯେପରି ଭାବରେ ଚାଲେ
ସେହିପରି ଭାବରେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିପାରେ ।” (୧)

(୧) “ An instrument or machine is so called
because it Controls, in the manner one
desires, the elements which have been
moving in an accidental or self Ordained
Way” Samarangan Sutradhar, Chapter,
31 verse 3 and 4.

ସପ୍ତମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଗୃଷକରବା ସମୟ ଓ ବିଧି

(Time to plough & How to plough)

୧ । ଫସଲ ଆବାଦ ଓ ଜମିର ଉଦ୍‌ବାରତା ରକ୍ଷାଲାଗି ଗୃଷ ଦରକାର । ପଡ଼ିଆ ଜମିରେ କେହି ବିହନ ବୁଣେ ନାହିଁ । ଜମିକୁ ଗୃଷକରି ମାଟି ଗୁଣ୍ଡ କରାଯାଏ । ଝୁରୁ ମାଟିରେ ବିହନ ବୁଣିବା ଫସଲ ହୁଏ । ବଳଦ ଏବଂ ହଳିଆକୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ କଷ୍ଟ ଲାଗେନାହିଁ । ତେଲରେ ବଳଦ ଓ ହଳିଆ ଗୋଡ଼ ଖଣ୍ଡିଆ ଖାବର ଧରିଯାଏ । ବିହନ ବୁଣିଲେ ତେଲ ତଳେ ପଡ଼ିରହି ଗଛ ଉଠେନାହିଁ । କୃଷି ବୈଜ୍ଞାନିକମାନଙ୍କ ମତରେ ୨ରୁ ୩ ମିଲିମିଟର ବ୍ୟାସ ବିଶିଷ୍ଟ ମାଟିକଣା ଉତ୍ତମର ବୃଦ୍ଧି ଲାଗି ଅତି ଉଚ୍ଚଷ୍ଟ ମାଧ୍ୟମ । ଯେତେ ଗୁଣ୍ଡ ଗୃଷ ହେବ, ଫସଲ ପକ୍ଷରେ ତେତେ ଭଲ । ବେନ୍‌ଜିନ୍ (Benzine) ନାମକ ତରଳ ପଦାର୍ଥରେ ମାଟିକୁ ହଲାଇଲେ ଯେତେ ପରିମାଣର ୫ ଓ ଘୃତଆ ଦାନା ବଢ଼ିଯିବ, ସେହି ମାଟି ତେତେ ଭଲ ଗୁଣ୍ଡ ଗୃଷ ହୋଇଛି ବୋଲି ଜଣାଯିବ । ଏହି ଗୁଣ୍ଡ ଗୃଷ ମାଟିରେ କୈଣିକ ଛୁଦ୍ର ଆଧିକ୍ୟ ହେତୁ ମାଟି ଭିତରେ ପାଣି ପବନ ଭଲ ଖେଳେ । ଗଛର ତେର ଏହି ଛୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଖେଳି ତାର ଖାଦ୍ୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ଆହରଣକରି ବଢ଼େ । ତେଣୁ ଆମଦାନୀ ଭଲ ହୁଏ । ଖରଟିଆ ଗୃଷରେ ମାଟି

ଭଲ ଗୁଣ୍ଡ ହୁଏ । ମାଟି ବକବକଆ ବତର ଥିଲାବେଳେ ଗୁଣ୍ଡକଲେ ଗୁଣ୍ଡ ହୁଏନାହିଁ । ମାଟି ଛେଲ ଛେଲ ଧରି ଲଙ୍ଗଳରେ ଲଗେ । ଗୋରୁକୁ ବାଧେ । ଛେଲ ଶୁଖି ରେକେଟି ଯାଏ । ସେ ଜମିରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା କଷ୍ଟକର ହୁଏ । ମାଟି ଠିକ ଯିବାପରେ ଗୁଣ୍ଡକଲେ ପଥୁରୁଆ ପଡ଼ି ଡେଲ ଉଠେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଖୁସା କୋଡ଼ା ଓ ବେଉଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଭଲହୁଏ ନାହିଁ । କୌଷିକ ଛୁଦ୍ର ପରିମାଣ କମିଯାଏ । ମାଟିଭିତରେ ପବନ ଭଲରୂପେ ଖେଳିବୁଲି ପାରେନାହିଁ; ତେଣୁ ଗଛରତେର ଶ୍ବାସ, ପ୍ରଶ୍ବାସ ମାରିବାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ବାୟୁ ନପାଇ ବଢ଼େନାହିଁ । ଗଛ ରୁଗୁଡ଼ିଆ ପଡ଼ି ଯାଏ ।

୨ । ଅନାବନା ଘାସ ମାରିବା:—ଫସଲ ଆବାଦପରେ କ୍ଷେତରେ ଅନାବନା ଘାସ ବଢ଼ିଯାଏ, ଜମିକୁ ଖରାଟିଆ ଗୁଣ୍ଡକରି ଦେଲେ ଏହିଘାସ ଉତ୍ପୁଡ଼ି ଶୁଖିଯାଏ । କ୍ଷେତ ନିର୍ମଳ ରହେ । ଘାସତେର ଖରାରେ ଜଳ ଜାନ୍ତବ ପଦାର୍ଥ (organic matter) ରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ମାଟି ଭଲ ଗୁଣ୍ଡଧରେ । ଖରାଦିନ ଗୁଣ୍ଡ ନକରି ଛୁଡ଼ିଦେଲେ ଘାସ ତେର ଛଦିହୋଇ ମାଡ଼ିଯାଏ । ଜମି ଘାସେଣା ଧରିଯାଏ । ଘାସେଣା ଜମିରେ ଲଙ୍ଗଳ ପଶେନାହିଁ । ଗୁଣ୍ଡକରି ମାଟିଗୁଣ୍ଡ ବା କାଦୁଅକରିବା କଷ୍ଟକର ହୁଏ ।

୩ । ତଳ ପ୍ରସ୍ତ ଉପରକୁ ଓ ଉପର ପ୍ରସ୍ତ ତଳକୁ ଆଣିବା:—ମାଟିର ଉପର ପ୍ରସ୍ତ ୬ରୁ ୯ ଇଞ୍ଚରେ ଫସଲ ତେର ମାରି ବଢ଼େ । ଏହି ଫସଲର ପରିପୁଷ୍ଟକାରୀ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଶେଷ ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ ମାଟିର ଭୌତିକ ବା ରସାୟନାତ୍ମକ ଗଠନରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ । ମାଟି ନିବଳୁଆ ଧରିଯାଏ । ନଅଇଞ୍ଚ ତଳର ଉପର ମାଟିରେ ଗଛକୁ ଧରି ରଖିବା ତେର ଛଦି ହୋଇଯାଏ । ଏହି ତେର ଦେହରୁ ବାହାରୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ରସ ମାଟିର

ଦାନାଗୁଡ଼ିକୁ ବାନ୍ଧି ଝୁରୁ (Aggregate) ଆକାର ଧରିଥାଏ । ଫଳ ପରେ ପରେ ଗୁଣ କରଦେଲେ ଉପର ସ୍ତରର ନିବଳୁଆ ମାଟି ତଳକୁ ଏବଂ ତଳ ସ୍ତରର ଝୁରୁମାଟି ଉପରକୁ ଗୁଲିଆଯେ । ନିବଳୁଆ ମାଟି ପବନ, ଶିଶିର ଓ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଆକାର ଧରେ ଏବଂ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ବଳୁଆ ଧରି ଉଠେ ।

୪ । ବେଦରକାରୀ ଲବଣ ଦବାଇବା :—ଜମିରୁଷ କରି ଦେଲେ କୈଣିକଛୁଦ୍ର ଭାଙ୍ଗିଯାଏ । ଉପରେ ଗୁଣ୍ଡ ମାଟିରହି ଯିବାରୁ ଉପର ମାଟିରୁ ପାଣି ଉପରକୁ ଉଠିଆଯେ ନାହିଁ । ଉପର ପ୍ରସ୍ଥ ମାଟିରେ ବେଦରକାସ୍ତ ଲବଣ ଜମାହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ମାଟି ଭଲରହେ ।

୫ । ମାଟିର ଉତ୍ତାପ ଓ ଶିତାଣୁର କାର୍ଯ୍ୟ :—ମାଟି ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥ ନୁହେଁ । ଏହା କୋଟି କୋଟି ଜୀବନ୍ତ ଜୀବାଣୁର ଝିପ୍ପା ପ୍ରଝିପ୍ପାରେ ଗଠିତ ଏବଂ ଜୀବନ ଶକ୍ତିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଜୀବାଣୁର ଅଭାବରେ ମାଟି ଗଢ଼ି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ମାଟିର ଉତ୍ତାପ ଶକ୍ତି ଆସିବନାହିଁ । ଯେଉଁ ମାଟିରେ ଉଦ୍ଭିଦର ଖାଦ୍ୟ ଉପଯୋଗୀ ପଦାର୍ଥ ନିଷ୍କ୍ରିୟ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିରହିଥାଏ ସେହି ମାଟି ଅନୁବର ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ମାଟିରେ ରହିଥିବା ଜୀବାଣୁ ଧାତୁ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତୀୟ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକୁ ଭାଙ୍ଗି ଉଦ୍ଭିଦର ଖାଦ୍ୟଉପଯୋଗୀ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆଣେ । ସୂତରା ମାଟିରେ ଥିବା ଜୀବାଣୁହିଁ ମାଟିର ଉତ୍ତାପ ଶକ୍ତି ବଢ଼ାନ୍ତି ।

ଉତ୍ତାପ ଜୀବାଣୁଗୁଡ଼ିକର କାର୍ଯ୍ୟ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିଥାଏ । ମାଟି ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣରୁ ଉତ୍ତାପ ପାଏ । ଶର ଯେତେ ବଡ଼ୁଥାଏ, ମାଟି ତେଜେ ଚାତେ । ଶର କମିଲେ ମାଟି ଥଣ୍ଡା ପଡ଼େ । ଏଥିଲାଗି, ସକାଳେ ଓ ରାତ୍ରରେ ମାଟି ଥଣ୍ଡା ରହେ । ସକାଳ ୯ଟାରୁ

ଉପର ବେଳା ଟଟା ଯାଏ ମାଟି ତାତିରହେ । ରାତିରେ ମାଟିଥଣ୍ଡା ଧରିଯାଏ । ଶୀତ ଦିନରେ ମାଟି ଥଣ୍ଡା ରହେ । ଖରାଦିନରେ ମାଟି ଘାଞ୍ଜି ହୋଇ ଝଣ ଝଣ ଡାକେ । ସୁତରାଂ ଦିନ ଓ ରାତି ଏବଂ ଋତୁ ଭେଦରେ ମାଟି ଥଣ୍ଡା ଓ ଗରମ ହୁଏ । ଅତି ଥଣ୍ଡା ଓ ଅତି ତତଲରେ ଜୀବାଣୁ ନିଷ୍କ୍ରୀୟ ହୁଅନ୍ତି ନଚେତ୍ ମରିଯାଆନ୍ତି । ତେଣୁ ଖରାଟିଆ ଗୁଷ ହୋଇଥିଲେ ମାଟି ତାତିଯାଏ । ମାଟିରେ ଥିବା ରୋଗଜୀବାଣୁ ମରିଯାଆନ୍ତି । ଗଛର ଉପକାରୀ ବୀଜାଣୁ ବଞ୍ଚିରହି ବର୍ଷା ପଡ଼ିଲେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୁଅନ୍ତି । ଖରାଟିଆ ଗୁଷ ମାଟିକୁ ବିଷୋଧନକରି ନିର୍ମଳ କରିଦିଏ ।

ତତଲଘାଗ ମାଟି ଉପରଆଡ଼ୁ ଉପମାଟି ଆଡ଼କୁ ଖେଳିଥାଏ । ସୁତରାଂ ଗହ୍ମିଡ଼ା ଗୁଷ କଲେ ଉପମାଟି ମଧ୍ୟ ବିଶୋଧିତ ହୋଇଯାଏ । ଗୁଷ ମାଟିରେ ପାଣି, ପବନ ଓ ଉତ୍ତପ ସମସ୍ତବିଧରେ ଖେଳିବାରୁ ମାଟି ଜାରି ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ ବର୍ଷା ଓ ଶୀତଋତୁରେ ଫସଲ ରୋଗ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଭଲ ବଢ଼େ ।

୭ । କୀଟ ପତଙ୍ଗ ଶତ୍ରୁ ଦମନ:—ପସଲ ମୂଳ, ନଡ଼ା ଓ ଡାଙ୍ଗରେ ଅନେକ କୀଟପତଙ୍ଗ ଗୁଟିକା ଅବସ୍ଥାରେ ନିଦ୍ରିତ ରହିଥାଆନ୍ତି । ପାଗ ପାଇଲେ ଏହି ଗୁଟିକା ଫୁଟି କୀଟ ଓ ପତଙ୍ଗ ବାହାରନ୍ତି ଏବଂ ଫସଲର ଅନିଷ୍ଟ ଘଟାନ୍ତି । ଫସଲ କାଟିନେବା ଯତ୍ନେ ଜମିଗୁଷ କଲେ ନଡ଼ାମୂଳ ଉପୁଡ଼ିପଡ଼ି ଉପରେ ପଡ଼ିଯାଏ । କାଉ, ବଣିଚଡ଼େଇ ଓ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷୀଜନ୍ତୁ ଏହି ଗୁଟିକା ଓ ଗୁଟିପୋକ ଖୁଣ୍ଟି ଖାଇ ନଷ୍ଟ କରିଦିଅନ୍ତି । କୀଟ ପତଙ୍ଗ ଶତ୍ରୁ ଦମନ ଲାଗି ଖରାଟିଆ ଗୁଷ ଏକ ଉଚ୍ଛ୍ଳଷ୍ଟ ପଦ୍ଧତି ।

୮ । ଗୁଷ ଓ ଗ୍ଲୋଷାଉ (Colloids)— ଶୀଳାରେଣୁ ଓ ଜୈବିକ ପଦାର୍ଥର ମିଶ୍ରଣରେ ମାଟି ଗଢ଼ା । ଶୀଳାରେଣୁ ଅଂଶକୁ

ଆକାର ଦେହରେ ଫ ଗ୍ରହରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ଏହି ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକ ବାଲିଗଢା, ଭୂଷାବାଲି, ସରୁବାଲି, ପଟୁ ଓ କର୍ଦ୍ଦମ (Clay) ନାମରେ ଅଭିହିତ । ଏହି ପାଞ୍ଚଟି ଉପାଦାନ ଭିତରୁ ପଟୁ ଓ କର୍ଦ୍ଦମ ଉପାଦାନ ଉପରେ ମାଟିର ଉତ୍ପତ୍ତି ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ପଟୁମାଟି ଗଛର ଖାଦ୍ୟ ଉପଯୋଗୀ ଧାତବ ଉପାଦାନ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୁଡ଼େ । ମାତ୍ର କର୍ଦ୍ଦମ ଉପାଦାନ ଗଛର ସେହି ପରିପୁଷ୍ଟ ଧାତୁଗୁଡ଼ିକୁ ଅଭିରୁଷିତ (Adsorb bed କରି ରଖି ଧୀରେ ଧୀରେ ଗଛର ତେରକୁ ଭୂଜାଏ । ଏହି କର୍ଦ୍ଦମ ଶ୍ଳେଷାଭ ଦେହରେ ଜଳକଣା ଅଭିରୁଷିତ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଜଳକଣା ଅଭିରୁଷିତ ହେବା ଯୋଗୁ କର୍ଦ୍ଦମ ଦାନା ଫୁଲି ଉଠେ । ଖରାଦିନେ ଜଳକଣା ଶ୍ଳେଷାଭ ଦେହରୁ ବାଷ୍ପାକାରରେ ବୁଲିଯିବାରୁ ତାହାର ଆକାର ଛୋଟ ହୋଇଯାଏ । ଶିରଷ ଅଠାରେ ପାଣି ପଡ଼ିଲେ ଯେପରି ଆକାର ଧରେ ଓ ଖରାରେ ଶୁଖିଗଲେ ଶିରଷ ଅଠା ଯେପରି ଅବସ୍ଥା ଧରେ, ମାଟିରେ କର୍ଦ୍ଦମ ଶ୍ଳେଷାଭର ସେହି ଅବସ୍ଥା ଘଟେ । ସୂତରା ଖରାଦିନେ ମାଟିକୁ ଯେତେ ଗୁଣ୍ଠ ଗୁଣ୍ଠ କରିଦେବ ଏହି କର୍ଦ୍ଦମ ଶ୍ଳେଷାଭଗୁଡ଼ିକରୁ ତେତେ ପରିମାଣରେ ଅଭିରୁଷିତ ଜଳକଣା ଉତ୍ତପରେ ବୁଲିଯିବ ଏବଂ କର୍ଦ୍ଦମ ଶ୍ଳେଷାଭ ଆକାର ଛୋଟ ହୋଇଯିବ । ମାଟି ତେତେ ଝୁରୁ ଧରିବ ଏବଂ ବର୍ଷା ଆସିଲେ ମାଟିର ଏହି କର୍ଦ୍ଦମ ଶ୍ଳେଷାଭ ପାଣି ଶୋଷି ନେଇ ତେତେ ଫୁଲି ଉଠିବ; ଜମି ଉତ୍ତର ଧରିବ । ଏଥିଲିଗି ଶୀତ ଋତୁ ଶେଷରେ ଏବଂ ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁ ଆରମ୍ଭରେ ଜମି ଗୁଣ୍ଠ କରିବା ଉଚିତ ।

ଗୃଷ କରବା ବିଧି:—(When & How to Plough)

ମାଟି ଠିକ୍‌କ ଯାଇ ନ ଥିବ କିମ୍ବା ବେଶି ବତର ନ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଗୃଷ କରବା ଲାଗିତ । ପ୍ରବାଦ ରହିଛି :—

ଢୋଳବାସୀ, ଜଳବାସୀ, ଅଗିବାସୀ

କି କରବ ଶକ୍ତ ଯଷି ?

ଅର୍ଥାତ୍—ଢୋଳ ପୃଷ୍ଠିମାର ଅବ୍ୟବହୃତ ପରେ, କିମ୍ବା ବର୍ଷା ହେବାର ଅବ୍ୟବହୃତ ପରେ ଓ ଅଗ୍ନି ପୃଷ୍ଠିମା ପରେ ଧାନ ବୁଣିବା ଲାଗି କିଆରୀକୁ ପ୍ରଥମେ ଗୃଷ କରବ । ଏଥିପାଇଁ ଖଡ଼ି ଘଷିବା ବା ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନା କରବାର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ।

ଖୁଣ୍ଟା ଗୃଷର ଏହି ବୈଜ୍ଞାନିକ ତତ୍ତ୍ୱ କୌଣସି ଗୁଚ୍ଚଶାଳୀ ବା ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ି ଜାଣି ନ ଥିଲା । ମାତ୍ର ତାର ଅଭିଜ୍ଞତା ବଳରେ ମାଘ ମାସରୁ ଗୃଷ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଉଥିଲା । ମାଘ, ଫାଲ୍‌ଗୁନ ମାସରେ ଅସରାଏ, ଦୁଇ ଅସରା ବର୍ଷା ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଅମୃତ ଦାନ ପୂରୁପେ ସେ ମନେ କରୁଥିଲା ଏବଂ ତାର ହଳ ହଡ଼ା ଯୋଗ ଜମି ଗୃଷରେ ଲାଗି ପଡ଼ୁଥିଲା । ଅଭିଜ୍ଞତାହିଁ ତାର ପ୍ରଧାନ ମଥ ଓଦଣିକ ଥିଲା । ସେହି ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ ସେ ପ୍ରବଚନ ଆକାରରେ ବାନ୍ଧି ରଖି ଦେଇଯାଇଛି । ସେହି ପ୍ରବଚନଗୁଡ଼ିକ ଯୁଗଯୁଗ ଧରି ଗୁଲ୍‌ ଆସୁଅଛି ଏବଂ ତାର ବଂଶଧରକୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରି ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତେଜାଇ ଦେଉଛି । ସେହି ପ୍ରବଚନଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ କେତେକ ତଳେ ଦିଆଗଲା:—

(କ) ଗୃଷମକରିବା ସମୟ

(Time to Plough)

ପରାଶରଙ୍କ ମତରେ

୧—ହେମନ୍ତେ କୃଷତେ ହେମ, ବସନ୍ତେ ତାମ୍ରରୌପ୍ୟକଂ

ଧାନ୍ୟଂ ନିଦାୟକାଳେତୁ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟନ୍ନୁଦନାଗମେ ॥

ଅର୍ଥ—ହେମନ୍ତ ଋତୁରେ ଚଷିଲେ ସୁନା,

ବସନ୍ତ ଋତୁରେ ରୂପା ଓ ତମ୍ବା

ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଧାନ ଏବଂ ବର୍ଷାକାଳରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର ସମାନ

୨— ମୃତ୍ ସୁବର୍ଣ୍ଣସମା ମାଘେ, କୁମ୍ଭେ ରଜତ ସନ୍ନିଭା

ଚୈତ୍ରେ ତାମ୍ର ସମାଶ୍ୟାତ୍, ଧାନତୁଲ୍ଲତ ମାଧବେ ॥

ଜ୍ୟେଷ୍ଠେ ମୃଦେବ ବିଜେୟା ଆଷାଢ଼େ କର୍ଦ୍ଦମଭୟା

ନିଷ୍ଠଳା କର୍କଟେ ଚୈବ ହଳେରୁପାଟିତା ତୁୟା ॥

ଅର୍ଥ—ମାଘ ମାସରେ ଚଷିବା ମାଟି ସୁନାପରି, ଫାଲ୍‌ଗୁନରେ ରୂପା ସମାନ, ଚୈତ୍ରରେ ତମ୍ବାପରି, ବୈଶାଖରେ ଧାନ ପରି, ଜ୍ୟେଷ୍ଠରେ ମାଟିପରି, ଆଷାଢ଼ରେ କାଦୁଅପରି ଏବଂ ଶ୍ରାବଣରେ ଚଷିବା ନିଷ୍ଠଳ ଅଟେ ।

ପ୍ରବାଦ ଅନୁସାରେ:—

୧ । ମାଘ ପରିଗୁଣ କହିବା ଶୁଣ

ଯେଉଁମାସେ ଯେମନ୍ତ ଗୁଣ । ୧ ।

ମାଘ ଫଗୁଣେ ଯେ ଶୁଷ ଉପେକ୍ଷେ

ଦୁରୁବୁଦ୍ଧି ଲୋକ ତାହାକୁ ଲେଖେ । ୨ ।

ଆନମାସେ ଯେବେ କରଇ ଶୁଷ

ମୁହଇ ଶୁଷ, ନମରଇ ଘାସ । ୩ ।

ପାଗ ଯୋଗରେ ଶୁଷରେ ନପଣି

ଆନ ଉତୁରେ ଗେହ୍ଲପଣେ ଚଷି । ୪ ।
ଆପଣା ବଳେ ଦର୍ପେ ଯେବେ ଚଷେ

ଗୋରୁକୁ ଦୁଃଖ ଦିଅଇ ଅନ୍ୟାସେ । ୫ ।
ନୋହିଲେ ତହିଁ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ

ଶସ୍ୟକୁ ନିନ୍ଦା କଲ ଫଳ ପାଇଁ । ୬ ।
ମାଘେ ଚଷିଲେ ସୁନା ସଙ୍ଗେ ମୂଲ

ଫରୁଣେ ଶୁଷ ରୁପା ସଙ୍ଗେ ଭୁଲ । ୭ ।
ଚୈନ୍ଦ୍ର ମାସ ଶୁଷ ତମ୍ବା ସମାନ

ବୈଶାଖ ଶୁଷ ଧାନ ସମଜାଣ । ୮ ।
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସ ଶୁଷ ମାଟିରୁ ମାଟି ।

ଅଳ୍ପ ଫଳ ଭାଇ କଦୁଅଛୁଟି । ୯ ।
ଆଷାଢ଼ ଶୁଷ କାଦୁଅ ସମାନ ।

ନୁହେଁ ସମ୍ପର ନଫଳେ ଧାନ । ୧୦ ।
ଶ୍ରାବଣ ଶୁଷ ବିଫଳଟି ଜାଣ ।

କି ହେବ ଖତ ପିଡ଼ିଆ ଲଦଣ । ୧୧ ।
୧ । ଫରୁଣେ ଚଷ, ସୁନା କଷ୍ ।

ଚଇତେ ଚଷ, କୁଟମ୍ବ ପୋଷ ।

ବୈଶାଖେ ମପୋଷ । ଚଷ, ହାକ

ଜ୍ୟେଷ୍ଠେ ଚଷ, ମୂଲିଆ ପୋଷ ।

ଆଷାଢ଼େ ଚଷ, ବେଲଦୁଁ ଖସ୍ ॥

(କେନ୍ଦୁଝର)

୩ । ମାଘେ ଚଷି- ସୁନା କଷି

ଫରୁଣେ ଚଷି- ଶୁଷି ପୋଷି

ଚଇତେ ଚଷି—କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷି
ବୈଶାଖେ ଚଷି—ମୁଲିଆ ପୋଷି
ଜ୍ୟେଷ୍ଠେ ଚଷି—ଦ୍ରାକମ ପୋଷି
ଆଷାଢ଼େ ଚଷି—ରଜା ପୋଷି

(କଳନ୍ଦୁରା, କଟକ)

୪ । ଚଇତେ ଚଷିଲେ ସୁନା କସିବୁ
ବୈଶାଖେ ଚଷିଲେ ପେଟ ପୋଷିବୁ ॥
ଜ୍ୟେଷ୍ଠେ ଚଷିଲେ ପୋଷିବ ରଜା
ଆଷାଢ଼େ ଚଷିଲେ ନଥାଏ ମଜା ॥

(ବାଲଭଦ୍ରା, ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

୫ । ଜେଠୁ—ଖେତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ଆଷାଢ଼ ମେ ଶରଦ୍ଧ
ଶାରଦ୍ଧ ସେତି ଅଦାନ
କ୍ରେତମେ ବିହନ ବୋଇଓ
ଓ କରଲେ କୁଟ୍ ଖାଇଓ ॥

୬ । ଚୂଷବାସ, ବୈଶାଖ ମାସ

୭ । ମେଘ ବରଷେ, ବଳଦ ଚଷେ

ମାଇପ କହଇ, ମୋ ଘଇତା ପୋଷେ ॥ ଭବିଷ୍ୟ,

୮ । ଚୂଡ଼ି ଚୂଡ଼ି ଗଲ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ
କଞ୍ଚା ଅଳସରେ ଚଷା ନଷ୍ଟ

୯ । (କ) ଆଗ, ନୋହିଲେ ପାଗ

(ଖ) ଆଗ ଯାରୁ—ପାଗ ତାରୁ

୧୦ । ଶହେ ଚଷି, ବତର ମୂଲ

(ଖ) ଗୁଣବଦ୍ଧ

(System of Ploughing)

ବହନ ବୁଣିବା ପୂର୍ବରୁ ମାଟିକୁ ଫଗୁପରି ଗୁଣ୍ଡ କରିବା ଦରକାର । ଯେତେ ଓଡ଼ି ଗୁଣ୍ଡ କରିବ, ମାଟି ତେତେ ଗୁଣ୍ଡ ଧରିବା । ମାଟିର ଜଡ଼ତା ଶୁଦ୍ଧେ; ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାଟି ଦାନାର କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତା ବଢ଼େ । ଗୁଣ୍ଡଗୁଣ୍ଡ ମାଟିରେ ଯବସାରଜାନ ପ୍ରିୟକରଣ ଏବଂ ପ୍ରସୂତ ପରିମାଣ ବଢ଼ିଥାଏ ।

ବର୍ଷାକୁ ଅପେକ୍ଷାକରି ଖରଟିଆ ଗୁଣ୍ଡ ନକରି ଜମି ପଡ଼ିଆ ପକାଇ ରଖିବା ଅନୁଚିତ । ବର୍ଷା ହେବାପରେ ଜମି ଗୁଣ୍ଡକରି ବହନ ବୁଣିବାକୁ କଞ୍ଚା ଗୁଣ୍ଡ କୁହାଯାଏ । କଞ୍ଚା ଗୁଣ୍ଡରେ ମାଟି ପାଗଯୋଗ ହୁଏନାହିଁ । ମାଟି ଗୁଣ୍ଡହୁଏ ନାହିଁ; କାଦୁଆ ଧରେ । କାଦୁଆ ଛେଲ ଶୁଖି ରେକେଟି ଯାଏ ।

ଗୁଣ୍ଡ ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ ହେବା ଦରକାର । ଜମି ଲଗ୍ ଲଗ୍ ଗୁଣ୍ଡ କରିବ । ଶେଷ ଓଡ଼ିର ଠିକ୍ ପରେ ପରେ ବହନ ବୁଣିବ । ଓଡ଼ି ଦୁଇଓଡ଼ି ଚଷି ଜମି ପକାଇ ରଖିଲେ ପୂର୍ବ ଗୁଣ୍ଡର ଉପକାରତା ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏହି ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ ଓ ଯଥା ସମୟ ଗୁଣ୍ଡ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପରାଗରକର ମତ ପ୍ରଣିଧାନର ବିଷୟ ।

୧ । କ୍ରିନ୍ନରେଖା ନକର୍ତ୍ତବ୍ୟା ଯଥାପ୍ରାନ୍ତ ପରାଗରଃ

ଏକା ତପ୍ତପ୍ରଥା ପଞ୍ଚ ହଲରେଖା ପ୍ରକାଶିତାଃ ॥

ଅର୍ଥ—ଲଙ୍ଗଲ ରେଖା ଗୁଣ୍ଡ ଗୁଣ୍ଡ କରିବ ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ଫଟାଣିଆରଥା ଧରିବ ନାହିଁ । ଶିଆର ଲଗେଇ ଲଗେଇ ଧରିବ । ଜମି ଗୁଣ୍ଡଲଗି ଓଡ଼ି, ତିନିଓଡ଼ି ନଚେତ୍ ପାଞ୍ଚଓଡ଼ି ଗୁଣ୍ଡ କରିବ ।

୨ । ଏକା ଜୟକର ରେଖା, ତୃଷ୍ଣାୟା ଗୂର୍ଣ୍ଣସିଦ୍ଧିଦା

ପଞ୍ଚମାଖ୍ୟା ତୁ ଯା ରେଖା ବହୁଶୟ୍ୟ ପ୍ରଦାୟିନୀ ॥

ଅର୍ଥ—ଗାରେ ଗୁଣ ଜୟଯୁକ୍ତ । ଜମି ପଡ଼ିଆ ନ ପକାଇ ଗାରେ
ଚଷି ପକାଇ ରଖିବ । ଭଣି ଗାର ଗୁଣ ପ୍ରୟୋଜନ ସିଦ୍ଧ; ମାଟି ଗୁଣ
ହୋଇ ରହେ । ପାଞ୍ଚ ଗାର ଗୁଣ ଶୟ୍ୟ ପ୍ରଦାୟିନୀ ।

ମନ୍ତବ୍ୟ—ଜାପାନ ଏବଂ ଚୀନ ଦେଶ ଗୁଣୀ ଜମିକୁ ଗଭୀର
ଓ ବହୁବାର ଗୁଣ କରନ୍ତି । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ଏକର ପ୍ରତି
ଫସଲ ପରିମାଣ ଭାରତୀୟ ଗୁଣୀକଠାରୁ ଅଧିକ ।

(ଗ) ଗୁଣ ଓ ମଇ

(Laddering after ploughing)

ମଇ ଦେଲେ ଡେଲ ଶୁଦ୍ଧିଯାଏ । ମାଟି ଗୁଣି ହୁଏ । ଝୁରୁ
ମାଟିରେ ଗୁଣ ବଳଦ କାନ୍ଧକୁ ବାଧେ ନାହିଁ । ଡେଲ କିଆରିରେ
ଲଙ୍ଗଲ ଠକ୍ ଠକ୍ ବାଜିବାରୁ ଯୁଆଳ ବଳଦ କାନ୍ଧରେ ନାଚେ ।
ବଳଦ କାନ୍ଧ ଦରଜ ହୁଏ ଏବଂ ରକ୍ତ ଗଢ଼ି ପଡ଼େ । ବିହନ ଗୁଣି
ମଇ ଦେଲେ ବଡ଼ ଡେଲ ଗୁଣି ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ଗ୍ରେଟ ଡେଲ
ଖଞ୍ଜି ହୋଇଯାଏ; ଗଛ ଭଲ ଉଠେ ।

ପରିଶରକ ମତ:—

ବିଜୟ୍ୟ ବପନଂ କୃତ୍ୱା ମଦିକାଂ ତସ୍ୟ ଦାପୟେତ୍

ବିନାମଦି ପ୍ରଦାନେନ ସମଜନ୍ତୁ ନିଜାୟୁତେ ।

ଅର୍ଥ—ବିହନ ଗୁଣି ମଇ ଦେବ । ମଇ ନ ଦେଲେ ଗଛ
ସମାନ ଭାବରେ ଉଠେ ନାହିଁ ।

ପ୍ରବଚନ:—

୧ । ଅନାବନା କରିତସ, ମଇ ନିକକରି ଯସ୍ ।
(କଳନ୍ତର, କଟକ)

୨ । ସାତ ଧୋଇ, ଏକ ମଇ

୩ । ଅଶ୍ରୁମୁଣ୍ଡ ଚାଷ, ମଇପଟେ ଯସ । (ସମ୍ବଲପୁର)

୪ । ସୋଳ ଚାଷେ ମୂଳା, ତାର ଅର୍ଦ୍ଧେକ ତୁଳା
ତାର ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଧାନ, ବିନା ଚାଷେ ପାନ

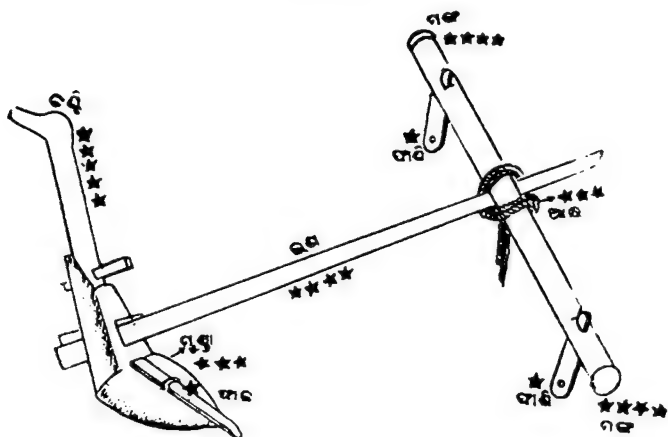
(ଘ) ହଳ ଚାଳନ ସମୟ

ଚାଷ କୃଷକର ପ୍ରଧାନ ସମ୍ବଳ । ଚାଷ ଭଲ ମନ୍ଦ ଉପରେ ତାର ପରିବାରର ଭଲମନ୍ଦ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ତେଣୁ ସେ ଚାଷ କାର୍ଯ୍ୟ ଅତି ଶୁଦ୍ଧ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ କରିବାକୁ ଯତ୍ନ କରେ । ଗ୍ରହ ଓ ନକ୍ଷତ୍ର ଦେଖି ହଳ ବାରେ । ଗ୍ରହ ଏବଂ ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଲଙ୍ଘନ ଶକ୍ତ ଉପରେ ରଖେ । ତାର ସ୍ୱରାଶି ନକ୍ଷତ୍ର ଲଙ୍ଘନଶକ୍ତର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ପଡ଼େ ସେହି ସ୍ଥାନର ଫଳାଫଳ ଦେଖି ଚାଷ ଆରମ୍ଭ କରେ ।

ନକ୍ଷତ୍ରର ସ୍ଥାନ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ସୂଚକ । ପ୍ରବଚନ:—

ପାଣି ବେନି, ମୁଣ୍ଡାସିଣା, ଶିଖକଣି ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ଘେନି
କୁଆଳି ମଙ୍ଗେ ଚାଷ ଚାଷ, ଆଳେ ତନି, ପାଲେ ଏକ ବରୁଣ ॥

ଯେଉଁଦିନ ହଳ କରବ ସେହି ଦିନର ନକ୍ଷତ୍ରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦୁଇ ପାଣିର ୨ଟି, ମୁଣ୍ଡାରେ ୩ଟି, ଛାଣରେ ୫ଟି, କଣ୍ଠରେ

ଝଟି, ଜୁଆଳି ମଙ୍ଗରେ ଚାରି ଚାରିଟି, ଆଇରେ ୩ଟି ଏବଂ ଲଙ୍ଗଳ
ଲୁହାରେ ଗୋଟିଏ ବସାଇବ । ଚୂର୍ଣ୍ଣାର ଜନ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ର ଲଙ୍ଗଳ
ଶଙ୍ଗର ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗରେ ପଡ଼ିବ ତଦନୁସାରେ ଫଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି
ଅନୁକଳ କରିବ ।

ପଲ— ଶ୍ରୀ ଏବଂ କଣ୍ଠରେ—ବହୁପଲ

କୃଆଳି ମଙ୍ଗଳେ — ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ

ପାଣି — ବୃଷିନାଶ

ଆଉ — ବଳଦେବ ବିପଦ

ମୁଣ୍ଡା — ଶ୍ରୀ ନାଗ

ପାଳମଳ — ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଲତା

୨ । ପ୍ରଥମ ହଳ ଚାଲିବା କରିବା ଇଚ୍ଛାଲେ ।
 ଶୁଭଦିନ ଦେଖି ପୁଣି ଶୁଭ ସମୟରେ ॥
 ପୂର୍ବ ଦିଗରୁ ଆରମ୍ଭ କରିବ ଜାଣିବ ।
 ଯଥା ମଧ୍ୟେ ଅମଙ୍ଗଳ ଚିହ୍ନ ନ ଦେଖିବ ॥
 ଏମନ୍ତ ଶୁଭ ଦେଖିଣ ହଳ ଚାଲି ଥିଲେ ।
 ମନୋରଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଶ୍ଚୟ ହୁଅଇ ଚହଁରେ ॥

(ଭଞ୍ଜନଗର, ଗଞ୍ଜାମ)

୩ । ଶୁଭକ୍ଷଣେ ହଳ କରିବ ଯାହା ।
 ପଥେ ଯେହ୍ନେ ନୁହେଁ ଅଶୁଭ ବାଣୀ ॥
 ପ୍ରଥମେ ଚୌଦିଗ ବୁଝିବ ଜାଣି ।
 ପୂର୍ବଦିଗୁଁ ହଳ କରିବ ପୁଣି ॥
 ମନୋରଥ ସବୁ ହୋଇବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
 ଖନା ବଚନ ଏ ନୁହଇ ଆନ ॥

(କଲନ୍ଦ୍ରା, କଟକ)

୪ । ଦେଖି-ଶୁଭ ବେଳ, ଅନୁକୂଳ କର ହଳ
 ଆହେ କୃଷିବଳ
 ବାଟରେ ଅଶୁଭ, ଯେମନ୍ତ ନ ହେବ
 ନ ଫଳେ ଅଶୁଭ ଫଳ ।
 ଦିଗ ଲକ୍ଷକରି କର ଦେବ ଭାଇ
 ଲଙ୍ଗଳ କଣ୍ଠି ଉପରେ
 ପୂର୍ବ କୋଣୁ ଚାଷ, କଲେ ଖନା ଭାଷ
 ପାଇବ ଧନ ପ୍ରଭୁରେ ।

ପରାଗରକ ମତରେ ହଳଭୂଳନ ବଧୁ—

(କ) ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ବାର

୧ । ଅନିଳୋତ୍ତର ରୋହିଣ୍ୟାଂ ମୃଗଶୂଳୋ ପୁନର୍ବସୌ

ପୁଷ୍ୟ ଶ୍ରବଣ ହସ୍ତସ୍ତୁ କୂର୍ଯ୍ୟାନ୍ତାଳ ପ୍ରସାରଣଂ ॥

ମଳ ପ୍ରସାରଣଂ କାର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଷକୈଃ ଶସ୍ୟ ବୃଦ୍ଧୟେ

ଶୁକ୍ରେନ୍ଦୁ ଜୀବବାରେଷୁ ଶଶିଜୟ୍ୟ ବିଶେଷତଃ ॥

ଅର୍ଥ—କୃଷକ ଶସ୍ୟବୃଦ୍ଧି ଲାଗି ସ୍ବାଶା, ଉତ୍ତରଫାଲ୍‌ଗୁନୀ, ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା, ଉତ୍ତର ଗ୍ରହପଦ, ମୃଗଶିରା, ମୂଳା, ପୁନର୍ବସୁ, ପୁଷ୍ୟା, ଶ୍ରବଣା, ହସ୍ତା ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଯୋମ, ବୁଧ, ଗୁରୁ ଓ ଶୁକ୍ରବାରରେ ମଳ ଆରମ୍ଭ କରିବ ।

୨ - ଭୌମାର୍କ ଦିବସେ ଚୈବ ତଥୈବ ଶନିବାସରେ

କୃଷି କର୍ମ ସମାରମ୍ଭେ ରାଜ୍ୟୋପଦ୍ରବମାଦିଶେତ୍ ॥

ଅର୍ଥ—ମଙ୍ଗଳ, ରବି ଓ ଶନିବାରରେ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ ରାଜ୍ୟରେ ଉପଦ୍ରବ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ ।

(ଖ) ତଥୁ

ଦଶମ୍ୟକାଦଶୀ ଚୈବ ଦ୍ବିତୀୟା ପଞ୍ଚମୀ ତଥା

ସପ୍ତୋଦଶୀ ତୃତୀୟାତ ସପ୍ତମୀତ ଶୁଭଂବହା ॥

ଶସ୍ୟକ୍ଷୟଃ ପ୍ରତିପଦ୍ଦ ଦ୍ବାଦଶ୍ୟାଂ ବଧ ବନ୍ଧନଂ

ବହୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶଷ୍ଠି କୁତ୍ସଃ କୃଷକ ନାଶିନା ॥

ହନୁଷ୍ଟମୀ ବଳବର୍ଦ୍ଧନ ନବମୀ ଶସ୍ୟଦାତ୍ତନା

ଚତୁର୍ଥୀ କାଟଜନନା ସର୍ବହନ୍ତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ॥

ଅର୍ଥ—ଦଶମୀ, ଏକାଦଶୀ, ଦ୍ବିତୀୟା, ପଞ୍ଚମୀ, ସପ୍ତୋଦଶୀ, ତୃତୀୟା ଓ ସପ୍ତମୀ ତଥୁ ହଳଭୂଳନାରେ ପ୍ରଶସ୍ତ ।

ପ୍ରତିପଦାରେ ହଳଗୁଳନା ଆରମ୍ଭ କଲେ ଶସ୍ୟହାନୀ ।
ଦ୍ଵାଦଶୀରେ ବଧ ଓ ବନ୍ଦନଭୟ; ଷଷ୍ଠୀରେ ବହୁବିଦ୍ୟା ଉତ୍ସବ,
ଅମାବସ୍ୟାରେ କୃଷକର ନାଶ, ଅଷ୍ଟମୀରେ ବଳଦ ନାଶ,
ନବମୀରେ ଶସ୍ୟ କ୍ଷୟ, ଚତୁର୍ଥୀରେ ଜାଟ ଉତ୍ସବ ଏବଂ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀରେ
ସବନାଶ ଘଟେ ।

(ଗ) ଲଗ୍ନ

୧ । ବୃଷେ ମୀନେଚ ଜନ୍ୟାୟାଂ ଯୁଗ୍ମେ ଧନୁଷି ବୃଷ୍ଟିକେ
ଏତେଷୁ ଶୁଭଲଗ୍ନେଷୁ କୁର୍ଯ୍ୟାଦ୍ଧାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସାରଣଂ ॥

ଅର୍ଥ—ବୃଷ, ମୀନ, ଜନ୍ୟା, ମିଥୁନ, ଧନୁ ଓ ବୃଷ୍ଟିକ
ଲଗ୍ନରେ ହଳ ଗୁଳନ ଶୁଭ ।

୨ । ମେଷ ଲଗ୍ନେ ପଶୁହନ୍ୟାତ୍ କର୍କଟେ ଜଳଜାତଭୟଂ
ସିଂହେ ଚୌରଭୟଂ ଚୈବ କୁମ୍ଭେ ସର୍ପଭୟଂ ତଥା
ମକରେ ଶସ୍ୟନାଶଃସ୍ୟାତ୍ ତୁଳାୟାଂ ପ୍ରାଶସ୍ତଶୟଃ
ତସ୍ମାଲଗ୍ନଂ ପ୍ରଯତ୍ନେନ କୃଷ୍ୟାରମ୍ଭେ ବିରୁଦ୍ଧୟେତ୍ ॥

ଅର୍ଥ—ମେଷ ଲଗ୍ନରେ ପଶୁ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । କର୍କଟ ଲଗ୍ନରେ
ଜଳଜନ୍ତୁଠାରୁ, ସିଂହ ଲଗ୍ନରେ ଚୌର ଭୟ, କୁମ୍ଭ ଲଗ୍ନରେ ସର୍ପ
ଭୟ, ମକର ଲଗ୍ନରେ ଶସ୍ୟନାଶ ଏବଂ ତୁଳା ଲଗ୍ନରେ ପ୍ରାଶସ୍ତଶୟ
ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ଏହିହେତୁ ଲଗ୍ନ ବିରୁଦ୍ଧକରି କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ
କରିବ ।

(ଘ) ଦିଗପାଳ ପୂଜା ଓ ଦାନ

ଶୁଭେକେ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟକ୍ତେ ଶୁକ୍ଳ ଯୁଗ୍ମେନ ବାସସା
ଶୁକ୍ଳପୁଷ୍ପେ ଶୁଗନ୍ଧେଷୁ ସୁଜୟିତ୍ଵା ଯଥାବଧି ॥

ପୃଥ୍ବୀଂ ହଳସ୍ତୟକ୍ତା ପୃଥୁଷ୍ଠେବ ପ୍ରଜାପତିଂ
ଅଗ୍ରୋଃ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣଂ କୃତ୍ୱା ଭୃଶ ଦଦ୍ୟାତ ଦକ୍ଷିଣାଃ ॥

ଅର୍ଥ—ଚନ୍ଦ୍ରଯୁକ୍ତ ରବିବାରେ ଶୁକ୍ଳବସ୍ତ୍ର ଓ ଶୁକ୍ଳ ଉତ୍ତରୀୟ
(ଓତା) ପରିଧାନ କରି ଶୁକ୍ଳପୁଷ୍ପ ଓ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟଦ୍ୱାରା ଲଙ୍ଗଳ ସ୍ଥାପନ
କରିବ । ପୃଥ୍ବୀ, * ପୃଥୁ—ପ୍ରଜାପତିଙ୍କୁ ଯଥାବିଧି ପୂଜା କରିବ,
ଅଗ୍ନି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରିବ ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପ୍ରଚର ଦକ୍ଷିଣା ଦେବ ।

(୧) ଲଙ୍ଗଳ ପୂଜା

ପାଳାତ୍ରଂ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସ୍ତୟକ୍ତଂ କୃତ୍ୱାତ ମଧୁଲେପନଂ
ଅହୋଃ ଛୋଡ଼େ ବାମପାଶ୍ୱେ କୂର୍ଯ୍ୟାଦ୍ଦାଳଂ ପ୍ରସାରଣଂ ॥

ଅର୍ଥ—ଲଙ୍ଗଳ ଲୁହା ଅଗରେ ସୁନା ଛୁଇଁ ଏବଂ ମଧୁ ବୋଳି
ଅହୋଡ଼ରେ ବାମ ଭାଗରେ ହଳଗୁଳନା କରିବ ।

(ବ) ଦେବତା ସ୍ମରଣ

ସୂର୍ଯ୍ୟବ୍ୟା ବାସବୋ ବ୍ୟାସଃ ପୃଥୁରାମଃ ପରାଶରଃ
ସମ୍ପୂଜ୍ୟାଗ୍ନି ଦ୍ୱିଜଂଦେବଂ କୂର୍ଯ୍ୟାଦ୍ଦାଳ ପ୍ରସାରଣଂ ॥

*ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ ପୃଥ୍ବୀ ପୃଥୁନାମକ ରଜାଙ୍କ ଧର୍ମକନ୍ୟା ।
ତେଣୁ ରଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର ପୃଥୁ ପ୍ରଜାପାଳନ ନିମନ୍ତେ ପୃଥ୍ବୀକୁ
ଗାଣ୍ଡକରି ଏହାଠାରୁ ଶିଷ୍ୟାଦି ଦୋହନ କଲେ ଏବଂ ଏହାକୁ
ଆପଣାର କନ୍ୟା ବୋଲି କଳ୍ପନା କଲେ ।

“ଏ ମୋର ଦୁହିତା ହୋଇବ । ଏଣେ ବଞ୍ଚିଲେ ସବୁ ଜୀବ ॥

ଜୀବର ଜୀବଦାତା ଯେଣୁ । ଏହାର ପୃଥ୍ୱୀନାମ ତେଣୁ ॥

(ଜଗନ୍ନାଥ — ଭଗବତ)

ଅର୍ଥ—ହଳ କରିବା ସମୟରେ ଇନ୍ଦ୍ର, ବ୍ୟାସ, ପୃଥୁ, ରାମ,
ପରଶୁରାମଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିବ । ଅଗ୍ନିଦେବତା ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ
ପୂଜାକରି ଦାନ ଦେବ ।

ହଳଗୁଳନ ସମୟରେ ଭଲମନ୍ଦ ସ୍ୱତକ ଲକ୍ଷଣ

ପରାଗରଙ୍କ ମତରେ—

- (କ) ହଳପ୍ରବାହ କାଳେ ତୁ କୁନ୍ତ ମୁସ୍ତାଟପ୍ରେତ୍ ସଦ
ଗୃହଣୀ ମ୍ରିୟତେ ତସ୍ୟ ତଥାଗୁଣିଭୟଂ ଭବେତ୍ ॥
ଫାଲୋସ୍ତାଟେତ ଭଜେ ତ ଦେଶତ୍ୟାଗୋ ଭବେଦ୍ଭୁବଂ
ଲଙ୍ଗଲୋଭ୍ୟତେ ବାପି ପ୍ରଭୁସ୍ତସ୍ୟ ବିନଶ୍ୟତି ॥
ଶିଶଭଜୋ ଭବେଦ୍ବାପି କୃଷକୋ ଜୀବନାଶମଃ
ସ୍ତ୍ରୀତୁନାଗୋ ଯୁଗେ ଭଗ୍ନେ ଶୌଳେତ ମ୍ରିୟତେ ବୃଷଃ ॥
ଯୋକ୍ରଚ୍ଛେଦଂ ତ ରୋଗଃ ସ୍ୟାତ୍ ଶସ୍ୟହାନି ତ ଜାୟତେ
ନିପାତେ କର୍ଷକ ସ୍ୟାପି କଷ୍ଟଂ ସ୍ୟାଦ୍ରାଜ ମନ୍ଦରେ ॥

ଅର୍ଥ—ହଳ କରିବାବେଳେ

- ୧ । କଇଁଛ ବାହାରିଲେ କୃଷକ ସର୍ଯ୍ୟାର ମୃତ୍ୟୁ ଓ ଅଗ୍ନିଭୟ
ଘଟେ ।
- ୨ । ଲୁହା ଉପୁଡ଼ିଲେ ବା ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ଗୃହ ଛାଡ଼ିବାକୁ
ପଡ଼େ ।
- ୩ । ଲଙ୍ଗଲ ଭାଙ୍ଗିଲେ ଗୃହସ୍ଥାମୀ ବିନାଶ ହୁଏ ।
- ୪ । ଶିଶ ଭାଙ୍ଗିଲେ କୃଷକ ବଞ୍ଚେ ନାହିଁ ।
- ୫ । ମୁଥାଳି ଭାଙ୍ଗିଲେ ସ୍ତ୍ରୀତୁନାଶ ।
- ୬ । ଶଅଳ ଭାଙ୍ଗିଲେ ବଳଦ ମରେ ।

୭ । ଯୋଗ ଛୁଡ଼ଗଲେ ପୀଡ଼ା ଓ ଶସ୍ୟହାନୀ ଘଟେ ।

୮ । କୃଷକ ପଡ଼ଗଲେ ତାକୁ ରାଜଦ୍ୱାରରେ କଷ୍ଟ ହୁଏ ।

(ଗ) ହଳ ପ୍ରବାହ କାଳେତୁ ଗୌରେକଃ ପ୍ରପତେତ୍ ଯଦି
 ଜ୍ୱରାତସାର ରୋଗେଣ ମାନୁଷୋ ମ୍ରିୟତେ ତଦା ॥
 ହଳେ ପ୍ରବାହମାଶେତୁ ବୃକ୍ଷୋଧାବନ୍ ଯଦି ବ୍ରଜେତ୍
 କୃଷି ରଞ୍ଜୋ ଭବେତ୍ତସ୍ୟ ପୀଡ଼ାରୂପି ଶରୀରଜା ॥
 ହଳ ପ୍ରବାହ ମାତ୍ରନ୍ତୁ * ଗୌରେକୋ ନଦୀତେ ଯଦି
 ନାସାଲ୍ଲତଂ ପ୍ରକୃବନ୍ତି ତଦା ଶସ୍ୟ ଚତୁର୍ଗୁଣଂ ॥

ଅର୍ଥ —ହଳ ଲୁହୁଆବେଳେ ଗୋଟିଏ ବଳଦ ପଡ଼ଗଲେ
 କୃଷକ ଜ୍ୱରାତସାର ରୋଗରେ ମରେ; ବଳଦ ଧାଇଁ ଧାଇଁ
 ଚାଲିଲେ କୃଷିର ବ୍ୟାଘାତ ଏବଂ ଶାରୀରିକ ପୀଡ଼ା ଘଟେ ।
 ଗୋଟିଏ ବଳଦ ବୋବେଇଲେ ଏବଂ ଅନ୍ୟଟି ନାକ ଚାଟିଲେ
 ଚତୁର୍ଗୁଣ ଫସଲ ହୁଏ ।

(ଗ) ପ୍ରବାହାନ୍ନୁ ନିମାନ୍ତନ୍ତୁ ଗୌରେକଃ ସ୍ତନତେ ଯଦି
 ଅନ୍ୟସ୍ୟ ଲେହନଂ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ତଦାଶସ୍ୟ ଚତୁର୍ଗୁଣଂ ॥
 ହଳ ପ୍ରବାହ ମାନେତୁ ଶକ୍ତନ୍ତୁ ଯଦା ଭବେତ୍
 ଶସ୍ୟବୃଦ୍ଧିଃ ଶକ୍ତସ୍ତାତେ ମୁଞ୍ଚେ ବନ୍ୟା ପ୍ରଜାୟେତ୍ ॥

ଅର୍ଥ —ଗୁଣପରେ ହଳରୁ ଫିଟି ଯଦି ଗୋଟିଏ ବଳଦ
 ବୋବାଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ବଳଦଟିକୁ ଚାଟେ ତେବେ ଚାଟିଗୁଣ ଶସ୍ୟ
 ହୁଏ । ହଳ ଯୋଗ ଗୁଣ ଆରମ୍ଭ କରିବା ସମୟରେ ବଳଦ
 ଚାଟିଲେ ଶସ୍ୟବୃଦ୍ଧି ଏବଂ ମୂତ୍ତିଲେ ବନ୍ୟା ହୁଏ ।

ଅଷ୍ଟମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଖତ ଓ ଖତ ପ୍ରୟୋଗ

(Manures and Manuring)

ପ୍ରାଣୀ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିବା ପରେ ଯେପରି ଖାଦ୍ୟଦ୍ୱାରା ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପୁଷ୍ଟିଲଭକରେ ଉଦ୍ଭିଦ ମଧ୍ୟ ଯେହୁପରି ଖାଦ୍ୟଦ୍ୱାରା ପୁଷ୍ଟିଲଭ କରଥାଏ । ଜୀବ ମାତ୍ରେ ଖାଦ୍ୟ ଦରକାର କରେ । ଖାଦ୍ୟ ବ୍ୟଗ୍ରତ ବଞ୍ଚିବା ସମ୍ଭବପରି ନୁହେଁ । ଉଦ୍ଭିଦ ବର୍ଦ୍ଧନଶୀଳ । ବୃଦ୍ଧିଲଗି ଖାଦ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ । ସୁତରାଂ ସ୍ଥଳଜ ବା ଜଳଜ ଯେ କୌଣସି ଉଦ୍ଭିଦର ବୃଦ୍ଧି, ଫୁଲ ଓ ଫଳ ପ୍ରଦାନ ଏବଂ ଯୌତୁକ୍ୟ ବିକାଶ ଲଗି ଖାଦ୍ୟ ଦରକାର । ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଜମିରେ ଉଦ୍ଭିଦର ଖାଦ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ ତାକୁ ଖତ ଓ ସାର କୁହାଯାଏ ।

ଖତଦ୍ୱାରା ମାଟିର ଉଦ୍ବରତା ବଢ଼େ । ସାର ପ୍ରୟୋଗରେ ଜମିର ଉତ୍ପାଦିକା ଶକ୍ତି ବଢ଼େ । ଜମିର ଅସ୍ତବ ଏବଂ ଉଦ୍ଭିଦର ଆବଶ୍ୟକତା ମେଣ୍ଟାଇବା ଲଗି ଖତ ଓ ସାର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଜମିରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଉପାଦାନ ଉଦ୍ଭିଦ ବ୍ୟବହାର କରିପାରିବା ଅବସ୍ଥାରେ ନ ଥାଏ । ଖତ ଏବଂ ସାର ସହ ମିଳିତ ହେବାଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଭିଦର ଗ୍ରହଣ ଉପଯୋଗୀ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସେ । ସୁତରାଂ ଖତ ଆହରଣ ଅନୁପଯୋଗୀ ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକ ଆହରଣ ଉପଯୋଗୀ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆଣେ । ମୃତ୍ତିକାକୁ ସରଳ ଏବଂ ସରସ କରିବା, ମୃତ୍ତିକା ମଧ୍ୟରେ ବାୟୁ ଚଳାଚଳ ପଥ ସୁଗମ କରିବା, ଉତ୍ତପ

ବୃଦ୍ଧି ଓ ସରକ୍ଷଣ ଏବଂ ଜୀବାଣୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀତା ବୃଦ୍ଧି ଶତର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ।

ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ଓ ଅଣୁସାର

(Essential and micronutrient)

ଉଦ୍ଭିଦର ବୃଦ୍ଧି ଏବଂ ବିକାଶଲଗ୍ନି ଅଙ୍ଗାରକ, ଉଦ୍‌ଜାନ, ଅମ୍ଳଜାନ, ଯବକ୍ଷାରଜାନ, ଫସ୍‌ଫରସ୍, ପୋଟାଶିୟମ୍, କାଲସିୟମ୍, ମାଗ୍ନେସିୟମ୍, ଲୌହ ଏବଂ ଗରୁକ ଏହି ଦଶଟି ଉପାଦାନ ଦରକାର ପଡ଼େ । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକର ଅଭାବ କିମ୍ବା ମାତ୍ରାର ଉଣା ପଡ଼ିଲେ ଗଛର ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶରେ ବାଧା ପଡ଼େ । ତେଣୁ ଏହି ଦଶଟି ଉପାଦାନକୁ “ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ଉପାଦାନ” କୁହାଯାଏ ।

ଉଦ୍ଭିଦର ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶ ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମତା ଲଗି ବୋରନ୍, ମାଙ୍ଗାନିଜ୍, ଡମ୍ବା, ଦସ୍ତା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧାତୁ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ପରିମାଣରେ ଦରକାର ହୋଇଥାଏ । “ଭରଣେ ଭାଗରେ ଚରଣେ” ଏହି ଅନୁପାତରେ ଏହି ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକ ଦରକାର ହୋଇଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ଏହି ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକୁ “ଅଣୁ ପୁଷ୍ଟିସାର” କୁହାଯାଇଥାଏ । ଅଣୁପୁଷ୍ଟିସାର ଉଦ୍ଭିଦ ଅଙ୍ଗରେ ରେଗ୍‌ରେଥକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ଉଦ୍ଭିଦ ଦରକାର କରୁଥିବା “ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ଉପାଦାନ” ଏବଂ “ଅଣୁ ପୁଷ୍ଟିସାର” ଶତ ଓ ସାରରୁ ମିଳେ ।

ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଶତର ଆବଶ୍ୟକତା ଓ ପ୍ରୟୋଗ ।

ବୈଦିକ ଯୁଗ—ପ୍ରାର୍ ଐତିହାସିକ ମାନବ ୧୦,୦୦୦ରୁ ୧୨,୦୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଚାଷ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲା । ପାଲେଷ୍ଟାଇନ୍‌ର ଚୁମ୍ପାରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ଯେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୩୦୦୦ରୁ ୨,୫୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଚାଷ କରାଯାଉଥିଲା ।

ସ୍ୱରତବର୍ଷରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଆସିବା ଦିନରୁ କୃଷି ଉପରେ ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଛି ଏବଂ କୃଷିପ୍ରଣାଳୀ ଓ ଫସଲ ଉତ୍ପାଦନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନାପ୍ରକାର ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି । ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶର କବି ହେସିଅପଡ୍ (Hesiod) ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୭୭୭ ଅବ୍ଦରେ ଫସଲ ଉତ୍ପାଦନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ଐତିହାସିକ ଜେନୋଫେନ (Xenophon) ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୩୫୦ ଅବ୍ଦରେ ମାଟିର ଉତ୍ପାଦନା ବୃଦ୍ଧିଲାଗି ସବୁଜ ସାର ଗୁଡ଼ିଏ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ପଦ୍ଧତି ବୋଲି ଲେଖିଛନ୍ତି ।

ଶତ ଏବଂ ଅଳ୍ପାଂଶ ଦଳିଆ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ଫସଲ ଆମଦାନୀ ବଢ଼ିଥାଏ । ଏହା ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଧରାଯାଇଛି । “ଆବିଳତା ଦୃଷଲତାର ଜନନୀ” (୧) ଏହି ପ୍ରବାଦ ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ଦେଶର କୃଷକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଳି ଆସିଥିଲା । ଶତ ଓ ପାଉଁଶ ବଞ୍ଚର ଜମିକୁ ଉତ୍ପାଦନ କରିଥାଏ ବୋଲି ଇତାଲି ଦେଶର ବିଖ୍ୟାତ କବି ଭର୍ଜିଲ ତାଙ୍କ ଜର୍ଜିକସ୍ କାବ୍ୟରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି (୨) ।

୧. Corruption is the mother of Vegetation.
୨. But sweet vicissitudes of rest and toil; make easy labour and renew the soil. Yet sprinkle sordid as his all round-fattening dung the fallow.

Publius Vergilius Maro

ଇଂଲଣ୍ଡରେ ପ୍ରବାଦ ଅଛି “ବାଲିଉପରେ ପକ୍ ହାତରେ ଧନ, କିନ୍ତୁ ପକ୍‌ଉପରେ ବାଲି ପ୍ରୟୋଗ ନିରର୍ଥକ” । (୩ ଚୀନ୍ ଦେଶରେ ପ୍ରବାଦ ଅଛି “ଗୋବର ଖତ ବିନା ଧାନ ବୃଷ, ହାତରେ ମୂଲ୍ୟନ ନ ଥାଇ ବେପାର ବଣିଜ ତୁଲ୍ୟ” । (୪) ।

ଗୋବର ଖତ:—ଗୋବର ଖତ ଅତି ଉଚ୍ଛ୍ୱସ୍ତ ଖତ । ଏଥିରେ ଗଛର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ପୁଷ୍ଟିକାରକ ନାଇଟ୍ରୋଜେନ-ଫସଫରସ-ପୋଟାଶ ରହିଥାଏ । ଏହା ମାଟିକୁ ହାଲୁକା ରଖେ । ମାଟିର ପାଣି ଓ ଉତ୍ତପ ଧରି ରଖିବା ଶକ୍ତି ବଢ଼ାଏ । ମାଟିରେ ଜୀବାଣୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀତା ଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି କରେ । ଶସ୍ୟବୃଦ୍ଧି ଲାଗି ହର୍ମିନ୍ ଓ ଅଣୁସାର ଯୋଗାଏ । ମାଟିର ଅବଗୁଣ ଭାଙ୍ଗେ । ଏଥିଲାଗି ସବୁଦେଶର ବୃକ୍ଷୀ ଗୋବର ଖତ ତାର କ୍ଷେତରେ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଏ ।

ତାଲିକା ୩—ଗୋବର ଖତରେ ପୁଷ୍ଟିକାରକ ଉପାଦାନ
(ଶତକର ଭାଗ)

	ନାଇଟ୍ରୋଜେନ	ଫସଫରସ	ପୋଟାଶ
କଞ୍ଚା ଗୋବର	୦.୪୦	୦.୨୦	୦.୧୦
ଗୋମୂତ୍ର	୧.୦୦	ସାମାନ୍ୟ	୧.୩୫
ଗୋବର ଖତ	୦.୫୦	୦.୩	୦.୨୫

୩. Clay on sand—is money in the hand
Sand on Clay—is money thrown away.

English Proverb

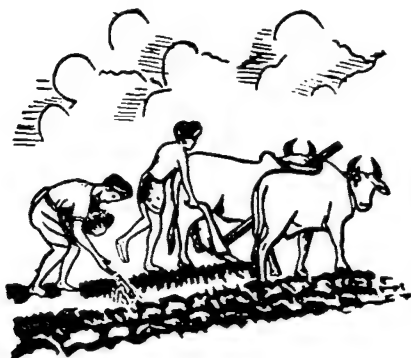
୪. Dungless paddies, say the scholars
Are like traders without dollars.

Chin ୧୫୧ Adage

ଗୋବର ଖତର ଗୁଣ ତାର ସାଇତା ଓ ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରଣାଳୀ
ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ଗୁଣୀ ତାର ପରମ୍ପରାଗତ ଅଭିଜ୍ଞତା
ବଳରେ ଏହା ବୁଝିଛି । ଗୋବର ଖତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ
ପ୍ରବଚନ ରହିଛି ।

ଗୋବରର ମୂଲ୍ୟ

୧ । ମାଂସରେ ହାଡ଼ ସେପରି
ମାଟିରେ * ଖଲିହା ସେପରି । (ସମ୍ବଲପୁର)

୨ । ମଣିଷକୁ ପୋଲ ଭାତ

ଗୁଣକୁ ଗୋବର ଖତ

୩ । ଗୋବର, ଚୋର, ଚକବଡ଼ ରୁଷା

ଇନ୍ଦ୍ରକୋ ଛୋଡ଼େ ହୋଏ ନ ଭୁଷା

ଅର୍ଥ—ଗୋବର, ଚୋର, ଚକବର ଓ ରୁଷା ମାଟିରେ
ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ଫସଲ ଆମଦାନୀ ବଢ଼େ ।

* ଖଲିହା—ଖତ

୪ । ଖେଳ କରେ ଖାଦୁ ସେ ଭରେ.
ସୌମନ୍ କୋଠିଲ ଓଡ଼େ ଧରେ ।

ଅର୍ଥ—ଯେ ଖେଳ କରି ଖତ ଦିଏ, ସେ ଶହେ ମହଣ ଧାନ
କୋଠିରେ ରଖେ । [ସୌ—ଶହେ, ମନ୍—ମହଣ, କୋଠିଲ—
କୋଠରୀ, ଅମାର]

୫ । ମା ଲଜକୁଳ ଠେଙ୍ଗର ଦଣି
ଖାରିପାଣି ଯେଉଁ ବଲରେ ପଶି
ବାହୁଟି ମାନ୍ରେ, ଯହିଁ ପାଣି ତହିଁ ଧାନ୍ରେ ।
(ସମ୍ବଲପୁର)

୬ । ଗାଁ ଧୋଉର ବଲରେ ପଶେ
ମା ଲଜକୁଳ ଟୁଙ୍ଗିରେ ହସେ (ପଶେ) ।
(ବଡ଼ସାହି, ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

୭ । ଯେ କରେ ଖେଳ, ପଡ଼ା ନାହିଁ ଗୋବର
* ଓଁହ କସାନ୍ ଜାନୋ ଦୁବର

ଅର୍ଥ—ଯେ ଖେଳ କରି ଗୋବର ନ ପକାଏ, ସେହି କୃଷକ
ମୂର୍ଖ ଅଟେ ।

* (ଓଁହ—ସେ, କସାନ୍—କୃଷକ, ଦୁବର—ମୂର୍ଖ)

୮ । ମାଟି ଅସାର, ଖତଟି ସାର

ସାରପାଣି କହେ କଥା

ଅନେକ ଫସଲ ଟାଣି ଆଣିବୁ ତୁ

ଅଳ୍ପ ଖଟାଇଲେ ମଥା

(ନଈକୂଳ, ବାମଣୀ)

ଗୋବରପର ଉପକାର ଦେବା ଜିନିଷ

୧ । ଗାଆଁ ଧୋଉରା, ପୋଖରୀ ତଳ

ଏକୁ ଦେଇକରି ଅକ୍ଷତ କର

ଅର୍ଥ—ଗାଆଁ ଧୋଉଳା, ପଙ୍କ ଗୋବର ଖତ ପରି କାମ ଦିଏ ।
ଏହାକୁ ଦେଇ ଧାନ ଗୁଣ କରାଯାଇପାରେ ।

୨ । ଖଳିଆ ମାଟି ଖତରେ

ବାଲିଆ ମାଟି ମୁତରେ

—

ଖଳିଆ ମାଟି ଖତ ଦେଇ ଏବଂ ବାଲିଆ ମାଟିକୁ ଗୋରୁମୂତ
ଦେଇ ଉଦର କରାଯାଏ ।

ଗୋବର ଖତର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ଗୁଣ— ଗୋବର
ଖତର ଗୁଣ ବର୍ଷକରେ ଶେଷ ହୋଇଯାଏ ନାହିଁ । ତହିଁରେ ଥିବା
ଉର୍ବିଦର ପୁଷ୍ଟିକାରକ ଉପାଦାନ ପଡ଼ିଲ ବର୍ଷ କେତେକ
ପରିମାଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଏବଂ ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ପରବର୍ଷକୁ
ରକ୍ତିଥାଏ ।

ତାଲିକା ୪—ଗୋବର ଖତର ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକ ଫସଲ-
ଦ୍ଵାରାଉପଯୋଗ ।

ଉପାଦାନ	ପରିମାଣ (ଶହେ ପାଉଣ୍ଡ ଗୋବର ଖତରେ କେତେ ପାଉଣ୍ଡ)	ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ଶତକର କେତେ ଭାଗ ଉପଯୋଗ ହୁଏ ।	ଦ୍ଵିତୀୟ ବର୍ଷକୁ ଶତକର କେତେ ଭାଗ ଅବଶିଷ୍ଟ ରହେ ।
ଯକଷାରଜାନ	୦.୫୩	୩୦ ଭାଗ	୭୦ ଭାଗ
ଫସ୍ଫରସ୍	୦.୩୦	୨୫ ଭାଗ	୭୫ ଭାଗ
ପୋଟାଶ	୦.୩୭	୫୫ ଭାଗ	୪୫ ଭାଗ

ରସାୟନିକ ସାରର ଗୁଣ ଗୋଟିଏ ଫସଲରେ ଶେଷ
ହୋଇଯାଏ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଫସଲପାଇଁ କିଛି ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ରହେ-
ନାହିଁ ।

ପ୍ରବାଦ—୧ । ଖତ ବରଷେ, ପକ୍ ସୂକ୍ଷ୍ମେ

୨ । ଗୋରୁ ଖତ ବରଷେ

ଗଡ଼ିଆପକ୍ ସୂକ୍ଷ୍ମେ

ଗୋବର ଖତ ସାଇତା—ଗୋବରରେ ଥିବା ନାଇଟ୍ରୋ-
ଜେନ, ଫସ୍ଫରସ୍ ଏବଂ ପୋଟାଶ ଉପାଦାନ ପାଣିରେ ଘୋଳିହୋଇ

ଝରି ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ଗୋବର ଗଦାରୁ ଝରୁଥିବା କଳା ରସ
ଏହି ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ତେଣୁ ଗୋବର ଖତ ସାର ଶୂନ୍ୟ
ହୋଇପଡ଼େ । ଗୋବର ଗଦା ନିଦା ନରହି ପୋଲ ରହିଲେ
ପବନ ଖେଳେ । ପବନ ଖେଳିବା ହେତୁ ଖତ ଗମି *
ନାହିଁ । ଆମୋନିଆଗ୍ୟାସ୍ତ୍ରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଗୋବର
ଖତ ଆମୋନିଆ ଗନ୍ଧ ଦିଏ ଏବଂ ନାକ ପୋଡ଼ି ଉଠେ । ଖରାରେ
ଗୋବରଗଦା ଶୁଖି ପୋଲ ଧରେ । ତେଣୁ ଗୋବରଗଦା
ଛୁଇତଲେ ଓ ଉକ୍ତ ଯାଗାରେ କରିବ । ଅଳିଆ ପକାଇ ପୋଲ
ରଖିବ ନାହିଁ । ସାନ୍ଦକରି ରଖିବା ଭଲ ।

ପ୍ରବାଦ—

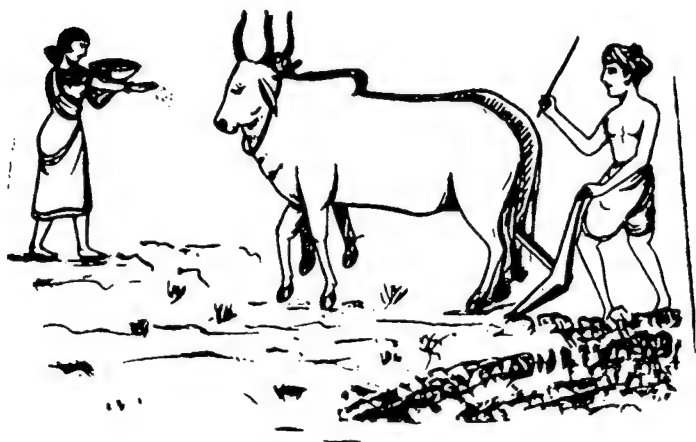
୧ । ବାହାରେ ପଡ଼ିଲେ ଗୋବର
ଖରାବାଜି ସବୁହୁଏ ଅସାର

ଗୋବର ଖତ ପ୍ରୟୋଗ

ଗୋବର ଖତ ଖାତରୁ ବାହାରକରି ଶୁଖାଇ କ୍ଷେତରେ
ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ଭଲ । ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପରାଗର ମୁନି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ
ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ମାଘେ ଗୋମୟ କୁଟନ୍ତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୁଦ୍ଧିପାଇଁ
ସାରଂ ଶୁଦ୍ଧିଦିନ ପ୍ରାପ୍ୟ ଭୃଦାନେ ଫୋଲପେକ୍ତ ତତଃ ॥
ରୌଦ୍ରେ ସଂଶୋଷ୍ୟ ତତ୍ ସର୍ବଂ କୃତ୍ୱା ଗୁଣ୍ଡିକ ରୂପିଣଂ
ଫାଲ୍‌ଗୁନେ ପ୍ରତି କେଦାରେ ଗର୍ଭଂ କୃତ୍ୱା ନିଧାପୟେତ୍ ॥

ତତୋ ବପନ କାଳେ ତୁ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ସାର ବିମୋଚନଂ
ବିନା ସାରେଣ ସନ୍ଧ୍ୟାଂ ବର୍ଷତେ ନ ଫଳତ୍ୟପି ॥

ଅର୍ଥ—ମାଘ ମାସରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାସହ ଗୋବର ଖତକୁ ପୂଜା
କରିବ । ଶୁଭ ଦିନରେ କୋଦାଳରେ ହାଣି ଉପରକୁ ଉଠାଇବ ।
ଖରରେ ଶୁଖାଇ ଗୁଣ୍ଡି କରିବ ।

ଫାଲ୍‌ଗୁନ ମାସରେ କ୍ଷେତରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଗାତକରି ଏହି
ଗୁଣ୍ଡି ଗୋବର ରଖିବ । ବହନ ବୁଣିବା ସମୟରେ ଗୋବର
ବିଞ୍ଚିଦେବ । ଖତ ବ୍ୟତୀରେକ ଯେଉଁ ଧାନ ହୁଏ ତହିଁରେ ଗଛ
ବଢ଼େ କିନ୍ତୁ ଭଲ ଫଳେ ନାହିଁ ।

କ୍ଷେତରେ ଗୋବର ବୁଣି ଚାଷ କରିବା ଭଲ । ଗୋବର
ଗମି ମାଟିରେ ମିଶିଯାଏ । ପରନରେ ଉଡ଼ିଯାଏ ନାହିଁ ।

ଫସଲ ଓ ଖତ

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଫସଲ ନିମନ୍ତେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରକାର ଖତ ପ୍ରୟୋଗ ଭଲ ଉପକାର ଦେଇଥାଏ । ଅଳ୍ପ ପରିମାଣ ଖତ ଦେବା ଭଲ । ବହୁତଗୁଡ଼ାଏ ଦେଲେ ଗୋବର ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ଆମଦାନୀ ଅନୁପାତ ଉଣା ପଡ଼ିଯାଏ ।

୧ । ଗୁଆରେ ଗୋବର, ବାଗରେ ମାଟି

ଅଫଳା ନଡ଼ିଆ ଚେରକୁ କାଟି

ଓଲୁଅ ମୂଳରେ ଛଣର ଗୁଣ୍ଡ

ସାରୁଗଛେ ଦିଅ ପାଉଁଶ ମଣ୍ଡି

୨ । ପାନ୍ ପାଲେ ଘାସ୍ ବତସି

ଭୂଜା ବତସି ଖୁଣ୍ଟଲେ

ଖର, ମୁତୁ ଧାନ୍ ବତସି

ସାରୁ ବତସି ଟାପ୍‌ଲେ ॥ (ସଇଁତଳା, ବଲ୍ଲଙ୍ଗିର)

ସବୁଜ ସାର (Green manure)

ଧନରୁ ଆଦି ସବୁଜ ସାର

ଛୋଟିଆ ଗଛର ପାତଳା ଖାର

ଦୁଇ ବରଷର ଗୋରୁ ଗୋବର

ବ୍ୟବହାର କଲେ ପୁରବ ଘର ॥

(ସମ୍ବଲପୁର)

ନବମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଫସଲ ପର୍ଯ୍ୟାୟ

(Rotation of Crops)

ଶେଷେ ଜମିରେ ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ଗୋଟିଏ ଫସଲ ରୂପ କଲେ ଉତ୍ପାଦନ କମିଯାଏ ଏବଂ ମାଟି ନିବଳୁଆ ଧରିଯାଏ । ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ଫସଲ ବଦଳେଇ ରୂପ କଲେ ଉତ୍ପାଦନ ବଢ଼େ ଏବଂ ମାଟି ବଳୁଆ ରହେ । ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶକ୍ତିରେ ଫସଲ ବଦଳାଇ ରୂପ କରିବାକୁ ଫସଲ ପର୍ଯ୍ୟାୟ କୁହାଯାଏ । ଫସଲ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଦେଖୁ ତଳଲିଖିତ ଉପକାର ମିଳିଥାଏ ।

୧ । ମାଟିରେ ଜାନୁବପଦାର୍ଥ ଓ ନାଇଟ୍ରୋଜେନ ପରିମାଣ ଏବଂ ପାଣି ଧରି ରଖିବା ଶକ୍ତି ବଢ଼େ । ଛୁଇଁ ଜାଣାୟୁ ଫସଲ କିମ୍ବା ଛୁଇଁ ଜାଣାୟୁ ଫସଲ ଓ ଘାସ ଫସଲରେ ମାଟିର ଏହି ଉତ୍ପାଦାନ-ଗୁଡ଼ିକ ଏବଂ ଶକ୍ତି ବଢ଼ିଥାଏ ।

୨ । ବିଭିନ୍ନ ଜାତିର ଫସଲ ତେର ମାଟିର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରରେ ଖେଳି ଖାଦ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ମାଟିର ଉପର ଓ ତଳ ପ୍ରସ୍ତର ପୁଷ୍ଟିକାରକ ଉତ୍ପାଦାନ ସମସ୍ତାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଉପର ଓ ତଳ ମାଟିର ବଳ ସମାନ ରହେ ।

ଗଣ୍ଡାରକୁ ଯାଉଥିବା ତେର ତଳୁ ଖାଦ୍ୟ ଉତ୍ପାଦାନ ଟାଣି ଆଣେ । ଫସଲ କଟା ଯିବା ପରେ ତେର, ଡାଙ୍ଗ ତୁଙ୍ଗା ଉପର

ମାଟିରେ ପଡ଼ି ରହି ଜାନ୍ତବ ପଦାର୍ଥ ପରିମାଣ ବଢ଼ାଏ । ତନ୍ତୁ
ଚେରଯୁକ୍ତ ଫସଲ ଉପର ମାଟିରୁ ଖାଦ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି ବଢ଼େ ।

୩ । ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଫସଲ ପୁଷ୍ଟିକାରକ ଉପାଦାନ
ଭିନ୍ନ ଅନୁପାତରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ତେଣୁ ମାଟିର କୌଣସି
ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉପାଦାନର ବିଶେଷ କ୍ଷୟ ବା ଶେଷ ଘଟେ ନାହିଁ ।

୪ । ବର୍ଷସାରା କ୍ଷେତରେ କୌଣସି ନା କୌଣସି ଫସଲ
ରହିଥାଏ । ତେଣୁ ବର୍ଷା ମାତ୍ରରେ ମାଟି ଧୋଇଯାଏ ନାହିଁ ।

୫ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଫସଲର ଲଟ ପତଙ୍ଗ ଶସ୍ତ୍ର ରୋଗ ଓ
ତୃଣକ ରହିଛି । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ଫସଲ ରୁଷଦ୍ୱାରା
ଏହି ଶସ୍ତ୍ର ବଢ଼ନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ଜାତିର ଫସଲ ପରେ ଅନ୍ୟ
ଜାତି ଫସଲ ରୁଷଦ୍ୱେଷ୍ଟ ଏହି ଶସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱାଭାବିକ ଖାଦ୍ୟ ନ ପାଇ
ମରିଯାନ୍ତି ।

୬ । ଖତ ଏବଂ ସାରର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିନିଯୋଗ ଘଟେ ।

୭ । ବର୍ଷସାରା ଜନ୍ତୁମାତ୍ରି ଓ ଶ୍ରମର ଯଥାଯଥ ବ୍ୟବହାରର
ସୁବିଧା ଘଟେ । କାର୍ଯ୍ୟ ଅଭାବରୁ କାହାକୁ ଅଳସୁଆ ରହିବାକୁ
ପଡ଼େନାହିଁ ।

ଫସଲ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ସବୁଦେଶର ରୁଷୀ ବୁଝିଛି । ଏହି
ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରବଚନ ମଧ୍ୟ ରହିଛି ।

ଚନ୍ଦେଶର ପ୍ରବଚନ—

Millet Sown in a millet field
More tears than ears will Yield

ଅର୍ଥ— ସୁଆଁ, ମାଣ୍ଡିଆ, ଜୁଆର ଫସଲ ପରେ ଯଦି ସେହି ସୁଆଁ, ମାଣ୍ଡିଆ, ଜୁଆର ବୁଣାଯାଏ ତେବେ ଚାଷୀ ଯେତେ ଆମଦାନୀ ପାଇବ ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ କାନ୍ଦିବ ।

ଖନାବଚନ—

୧—ଶୁଣି ଅନୁସାରେ ତେର ବଦଳି କଲେ
ଜମିରୁ ମିଳିବ ଲଭ ଜାଣିଥା ହେଲେ ॥ (ନନ୍ଦକୁଳ, ବାମଣ୍ଡା)

୨ — ବାଡ଼ମେ ବାଡ଼ୀକରେ, କରେ ଇଶ୍ ମେଁ ଇଶ୍
ଓଁ ଧର୍ ସ୍ତୋତ୍ର ଜାୟେଂଗେ, ସୁନେ ପରାଇ ସୀଶ୍

ଅର୍ଥ— ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ଗୋଟାଏ ଶେତରେ ଆଶୁ ବା କପା କଲେ ଫସଲ ଆମଦାନୀ କମିଯାଏ । ମାଟିର ଗୋଟିଏ ଫୁରୁରୁ ଫସଲ ତାର ଆବଶ୍ୟକ ପୁଷ୍ଟିକାରକ ଉପାଦାନ ସଂଗ୍ରହ କରେ । ତେଣୁ ମାଟି ନିବଳୁଆ ଧରିଯାଏ । ସେହି ଫସଲ ସାଥରେ ରହି ବଢ଼ୁଥିବା ଘାସକୁ ମାରି ହୁଏନାହିଁ । ଫସଲର ଶ୍ରେଣୀ ବାଜାଣ୍ଡୁ ଓ କାଟ ପତଙ୍ଗ ଶସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ବଢ଼ି ଉଠନ୍ତି । ମାଟି ସେହି ଫସଲ ପାଇଁ ବିରକ୍ତୁଆ ଧରିଯାଏ ।

ଏହି ଅବଗୁଣ ଗୁଡ଼ିକ ସୁଧାରିବା ଲାଗି ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ଫସଲ ବଦଳେଇବା ଦରକାର ।

ଦଶମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ବିହନ ବୁଣା

ବିହନବୁଣା ସମୟ:—ପରାଗରକ ମତରେ

ବୈଶାଖେ ବପନଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠଂ ଜ୍ୟେଷ୍ଠେ ତୁ ମଧ୍ୟମଂ ସ୍ମୃତଂ
ଆଷାଢ଼େ ରୂପମଂ ପ୍ରାଚ୍ଛଃ ଶ୍ରାବଣେ ରୂପମାଧମଂ ।

ଅର୍ଥ—ବୈଶାଖ ମାସରେ ବିହନ ବୁଣିବା ଉତ୍ତମ;
ଜ୍ୟେଷ୍ଠରେ ମଧ୍ୟମ, ଆଷାଢ଼ରେ ଅଧମ ଏବଂ ଶ୍ରାବଣ ମାସରେ
ବୁଣିବା ସବୁଠାରୁ ଅଧମ ।

ରୋପଗାର୍ଥନ୍ତୁ ବୀଜାନାଂ ଶୁଚୌବପନ ମୁଖମଂ

ଶ୍ରାବଣେ ରୂପମଂ ପ୍ରୋକ୍ତଂ ଶୁଦ୍ଧେଚ୍ଚୈବାଧମାଧମଂ ।

ଅର୍ଥ—ଆଷାଢ଼ ମାସରେ ରୋଇବା ପାଇଁ ବିହନ ବୁଣିବା
ଉତ୍ତମ । ଶ୍ରାବଣ ମାସରେ ଅଧମ ଏବଂ ଶୁଦ୍ଧ ମାସରେ ଅଧ୍ୟନ୍ତ
ଅଧମ ଅଟେ ।

ଉତ୍ତରାସଫଳ ମୂଳେନ୍ଦ୍ର ମୈତ୍ର ମୈତ୍ରେନ୍ଦ୍ର ଧାତୁଷୁ

ହସ୍ତାୟା ମଧ୍ୟରେବତ୍ୟାଂ ବୀଜବପନ ମୁଖମଂ ॥

ଅର୍ଥ—ଶୁକ୍ରପଦ, ମୂଳା, ଜ୍ୟେଷ୍ଠା, ଅନୁରାଧା, ମଘା,
ମୃଗଶିରା, ରେଭତୀ, ହସ୍ତାଓ ରେବତୀ ନକ୍ଷତ୍ର ବିହନ ବୁଣିବାରେ
ଓ ପ୍ରଶସ୍ତ ।

ବିଷ୍ଣୁପୁରଂ ବିଶାଖାସୁ ଯମରୌଦ୍ରାକାଳାହୁଷୁ

ବୀଜାନାଂ ବପନଂ କୃତ୍ୱା ବୀଜଂ ପ୍ରାପ୍ନୋତି ମାନବଃ ॥

ଅର୍ଥ—ଶ୍ରବଣା, ପୂର୍ବାଫାଲ୍‌ଗୁନି, ପୂର୍ବାଷାଢ଼ା, ପୂର୍ବାଭାଦ୍ରପଦ,
ବିଶାଖା, ଭରଣୀ, ଆଦ୍ରା, ସ୍ବାତ୍ତା ଓ ଅଶ୍ଳେଷା ନକ୍ଷତ୍ରରେ ବିହନ
ବୁଣିଲେ ବିହନ ମାତ୍ର ଲଭ ହୁଏ ।

ବପନେ ରୋପଣ ଚୈବ ବାର ଯୁଗ୍ମ ବିବର୍ଜୟେତ୍
ମୂଷିକାଣାଂ ଭୟଂ ଶ୍ଵେତେ ନନ୍ଦେ ଶଲଭ କାଟୟୋଃ

ଅର୍ଥ—ବୁଣିବା ଓ ରୋଇବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦୁଇଟି ବାର ବର୍ଜନ
କରିବ । ମଙ୍ଗଳବାର ରୋଇଲେ ମୂଷିକ ଭୟ, ଶନିବାରରେ
ପଟ୍ଟପାଳ ଏବଂ କାଟ ଭୟ ହୁଏ ।

ନବାପୟେତ୍ ତଥୌରିକ୍ତେ କ୍ଷୀଣେ ସୋମେ ବିଶେଷତଃ
ଏବଂ ସମ୍ୟକ୍ ପ୍ରୟୁଜ୍ଞାନଃ ଶସ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ମବାପ୍ନୁୟାତ୍ ॥

ଅର୍ଥ—ଚତୁର୍ଥୀ, ନବମୀ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ, ବିଶେଷରେ ଅମାବସ୍ୟା
ତଥିରେ ବୁଣିବା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ନାହିଁ । ଏହିପରି ତଥି ପ୍ରଭୃତି
ବିଷ୍ଣୁର କରି କାର୍ଯ୍ୟକଲେ ପ୍ରଚୁର ଶସ୍ୟ ଲଭ ହୁଏ ।

ଜ୍ୟେଷ୍ଠାନ୍ତେ ମିହିନଂ ସାର୍ଦ୍ଧମାଷାଢ଼ାଦୌ ତର୍ଥେବଚ
ବପନଂ ସବଂଶସ୍ୟାନାଂ ଫଳାର୍ଥୀ କୃଷକ ସ୍ତ୍ରଜ୍ୟେତ୍

ଅର୍ଥ—ଫଳ ଲେଭେଇଁ କୃଷକ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସର ଶେଷ ସାତେ
ତିନିଦିନ ଏବଂ ଆଷାଢ଼ର ପ୍ରଥମ ସାତେ ତିନିଦିନ ବୁଣିବା କାମ
କରିବ ନାହିଁ ।

ବରହମୁନିଙ୍କ ମତରେ:—

ବୃଷାନ୍ତେ ମିଥୁନାଦୌଚ କ୍ଷୀଣ୍ୟଦ୍ଵାନି ରଜସ୍ବଳା
ବାଜଂ ନବାପୟେତ୍ ତଦ୍ବଜନଃ ପାପାତ୍ ବିନଶ୍ୟତ୍ ।

ଅର୍ଥ—ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସ ଶେଷରେ ଏବଂ ଆଷାଢ଼ମାସର ପ୍ରଥମରେ
ତିନିଦିନ ପୃଥ୍ବୀ ରତ୍ନମଣ୍ଡା ହୁଏ । ସେ ସମୟରେ କୌଣସି
ମଞ୍ଜି ବୁଣିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ବୁଣିଲେ ନଷ୍ଟହୁଏ ।

ମୃଗଶିରସି ନିକୃତ୍ତେ ଗୌଦ୍ରପାଦେଽମୁବାଚୀ
ଭବତି ରତ୍ନମଣ୍ଡା ଯା ଶ୍ରାବ୍ଧରେ ସୀତ୍ୟହାନି ॥

ଅର୍ଥ—ପ୍ରତ୍ୟେକ ନକ୍ଷତ୍ରର ଗୁରୁତ୍ତି ପାଦ, ଅଶ୍ୱିନୀ ଆଦି
ପ୍ରତି ନଅ ପାଦ, ନକ୍ଷତ୍ରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅବସ୍ଥିତିର ନାମରାଣୀ
ଅର୍ଥାତ୍ ଅଶ୍ୱିନୀର ଗୁରୁପାଦ, ଦ୍ୱିଜାର ଗୁରୁପାଦ, କୃତ୍ତିକାରେ
ପ୍ରଥମପାଦ ଏହି ନଅପାଦ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅବସ୍ଥିତ ହେଲେ
ମେଷରାଣି ବା ବୈଶାଖ ମାସ ହୁଏ । ଏହିପରି ଯଥାକ୍ରମେ କୃଷାଦି
ରାଣି ବା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସ ହୁଏ । ମୃଗଶିରର ଶେଷ ଦୁଇପାଦର
ନିକୃତ୍ତେ ଏବଂ ଆରଦ୍ରାର ପ୍ରଥମପାଦ ଆରମ୍ଭରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ
ଅବସ୍ଥିତିରେ ଅମୁବାଚୀ ହୁଏ । ଅମୁବାଚୀରେ ପୃଥ୍ବୀ ରଜସ୍ଥଳା
ହୁଏ ।

ଯଦି ବପତି କୃଷାଣଃ କ୍ଷେତ୍ର ମାସାଦ୍ୟ ବାଜଂ
ନଭବତି ଫଳଲଭୋ ଦାରୁଣଶ୍ଚାନ୍ତ କାଳଃ ।

ଅର୍ଥ—ପୃଥ୍ବୀ ରଜସ୍ଥଳା ସମୟରେ ମଞ୍ଜି ବୁଣିଲେ ତାହା
ଫଳପ୍ରଦ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ସମୟ ଅତି ଭୟଙ୍କର ।

ହମେନ ବାରିଣଂ ସିକ୍ରଂ ବାଜଂ ଶାନ୍ତମନାଃ ଶୁଚିଃ
ଇନ୍ଦ୍ରଂଚିତ୍ତେ ସମାଧାୟ ସ୍ୱୟଂ ମୁଷ୍ଟି ସ୍ୱୟଂ ବପେତ୍

ଅର୍ଥ—କ୍ଷେତ୍ରପତି ଶାନ୍ତଚିତ୍ତ ଓ ପବନ ହୋଇ ମନେ ମନେ
ଇନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କୁ ଚିନ୍ତାକରି ସ୍ୱୟଂ ତିନି ମୁଠା ଶୀତଳ ଜଳ ଛୁଆ
ହୋଇଥିବା ମଞ୍ଜି ବୁଣିବ ।

କୃତ୍ୱା ଧାନସ୍ୟ ପୂଣ୍ୟାତ୍ କୃଷକା ହୁଷ୍ଟମାନସାଃ

ପ୍ରାଞ୍ଜ୍ନାଃ କଳଶଂ ଧୁବା ପଠେୟୁ ମନ୍ତ୍ରମୁତ୍ତମଂ ।

ଅର୍ଥ—ଏହିପରି ଧାନର ପୂଣ୍ୟାତ୍ କରି କୃଷକ ହୁଷ୍ଟଚିତ୍ତରେ
ପୂର୍ବମୁଖ ହୋଇ କଳଶ ଧରି ତଳଲିଖିତ ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ିବ ।

“ବସୁଧେ ହେମ ଗର୍ଭସି ବହୁଶସ୍ୟ ଫଳପ୍ରଦେ

ବସୁପୂଜ୍ୟେ ନମସ୍ତୁଭ୍ୟଂ ବସୁ ପୂର୍ଣ୍ଣାୟ ମେ କୃଷିଃ ॥

ରେପୟିସ୍ୟାମି ଧାନ୍ୟନାଂ ବୃକ୍ଷଦଳାନି ପ୍ରାବୃଷି

ସ୍ୱସ୍ତା ଭବନ୍ତୁ କୃଷକ ଧନଧାନ୍ୟ ସମୃଦ୍ଧିଭଃ ॥

ବାସବୋ ନିତ୍ୟବର୍ଷୀସ୍ୟାତ୍ ନିତ୍ୟବର୍ଷାୟୁ ତୋୟତା

ଶସ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତୟଃ ସର୍ବା ସଫଳାଃ ସାନ୍ତୁ ମାରୁଜଃ ॥

(ଇତି ପ୍ରଣମ୍ୟ ବସୁଧାଂ କୃଷକାନ୍ ଘୃତପାୟସୈଃ ଘୋଜୟିତ୍ୱା
ଚୂଡ଼ା ଭୂରି ନିର୍ବିଘ୍ନଂ କୁରୁତେ କୃଷି ।)

ଏହି ମନ୍ତ୍ର ଶେଷ କରି ଚୂଡ଼କୁ ଫେରିବ । ଘରେ ଘୃତସଂଯୁକ୍ତ
ପାୟସାଦି ଘୋଜନ କରିବ । ଏହିପରି କଲେ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟୟ
ଶୂନ୍ୟହୁଏ ।

ବିହନବୁଣିବା ପ୍ରଣାଳୀ

ଜିନିଷ ପ୍ରଣାଳୀରେ ବିହନ ବୁଣାଯାଏ । ଯଥା (୧) ଛଟା
(୨) ଲଙ୍ଗଳ ଶିଆରରେ ଏବଂ (୩) ବୁଣାଯନ୍ତ୍ରସାହାଯ୍ୟରେ ।

(୧) ଛଟାରେ ମଞ୍ଜି ଅଧିକ ଦରକାର ହୁଏ । କେତେକ
ମଞ୍ଜି ଉପରେ ପଡ଼ି ଗଜା ହୁଏ ନାହିଁ; ମାଡ଼ ଖାଇଯାଏ । ଅନ୍ୟବର୍ଗୀ
ଗୁଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ହୁଏନାହିଁ ।

(୨) ଲଙ୍ଗଳ ପଛରେ ବୁଣିଲେ ମଞ୍ଜି ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼େ । ପଞ୍ଜାବ ରାଜ୍ୟରେ ଏହି ବୁଣାକୁ କେରା କୁହାଯାଏ ।

(୩) ପୋରା—ଯନ୍ତ୍ର ମାହାତ୍ୟରେ ବୁଣିଲେ ମଞ୍ଜି ଠିକ୍ ଦୂରତାରେ ବୁଣାଯାଏ । ଏକର ପ୍ରତି ଅଳ୍ପ ବିନ୍ଦୁନ ଦରକାର ପଡ଼େ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ରୂପ, କୋଡ଼ା ଓ ଖୁଆ ସହଜ ହୁଏ । ତେଣୁ ଏହି ପ୍ରଣାଳୀ ବୁଣା ଅତି ଉଚ୍ଛୁନ୍ନ ।

ପ୍ରବଚନ—“ପୋରା” ବାଦଶାହା, “କେରା” ନାଜର;
ତୋ ‘ଛଟା’ ଫକର ।”

ଏକାଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ତନ୍ମୁ ବୃଷ୍ଟି ଓ କୃଷି

(୧) ମେଘ (Cloud)

"I am the daughter of Earth and Water
And the nursling of the Sky
I pass through the pores of the ocean and
Shores

I change, but I cannot die."

"The cloud"—P. B. Shelly

ମେଘଟି ପାଣିପାଗର ପ୍ରଥମ ଅବୃତ୍ତ ଦୃଶ୍ୟ ଯାହାକି ମନୁଷ୍ୟର
ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଥିଲା । ଉତ୍କଳେତରେ ମେଘର ଉଲ୍ଲେଖ
ପ୍ରଥମ । ଇନ୍ଦ୍ର “ମେଘରାଜ” ରୂପେ ପୂଜା ପାଇଥାନ୍ତି । ମେଘରୁଟି
ବୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ବୃଷ୍ଟି ହେତୁ ଭୃଷ୍ଟ ବୃକ୍ଷାଦଳ, ଗୁଳ୍ମ, ଲତା ଓ
ହ୍ରମ୍ଭରେ ଶ୍ୟାମଳତା ହୁଏ । ବୃଷ୍ଟି ଧରଣୀ ବନ୍ଧକୁ ସୁଜଳା ସୁପଳା

ଓ ଶସ୍ୟ ଶ୍ୟାମଳା କରି ପ୍ରାଣୀର ଜୀବନ ଧାରଣ, ବୃଦ୍ଧି ଓ ସ୍ଥାୟିତ୍ବ ସମ୍ଭବ କରଥାଏ । ବୃଷ୍ଟି ବିନା ଧରଣୀର ବସ୍ତୁ ରୁଷ ଓ ମରୁଭୂମି ଭୂଲ୍ୟ । ଭଗବତ୍ ଗୀତାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ କର୍ମଯୋଗ ବୁଝାଇବା ସମୟରେ କହିଛନ୍ତି—

ଅନ୍ନାଦିବନ୍ଧୁ ଭୂତାନ୍ତି ପର୍ଜନ୍ୟାଦନ୍ତ ସମ୍ଭବଃ

ଯଜ୍ଞାଦିବନ୍ଧୁ ଚକ୍ରନେମୀ ଯଜ୍ଞକର୍ମ ସମୁଦ୍ଭବଃ ॥

(ଭୃଗୁସ୍ମୃତି ଅଧ୍ୟାୟ, ୧୪ଶ ଶ୍ଳୋକ)

“ଏ ପିଣ୍ଡ ଅଟେ ଅନ୍ନମୟ । ଅନ୍ନ ଯେ ମେଘରୁ ଉଦୟ
ଯଜ୍ଞରୁ ବୃଷ୍ଟି ଉତ୍ପତ୍ତି । ତେଣୁ ଯଜ୍ଞେ ସଂସାର ସ୍ଥିତି ।”

ପରାଶର ମୁନି ତାଙ୍କ ସଂହତାରେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ବୃଷ୍ଟିମୂଳା କୃଷି ସର୍ବା କୃଷିମୂଳଂ ଶବନଂ

ତସ୍ମାଦାଦୌ ପ୍ରଯତ୍ନେନ ବୃଷ୍ଟିଜ୍ଞାନ-ସମାଚରେତ୍ ।

ଅର୍ଥ—ବୃଷ୍ଟି କେବଳ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟର ମୂଳ । ଜୀବନ କୃଷିମୂଳକ;
ତେଣୁ ପ୍ରଥମେ ଯନ୍ତ୍ର ପୂର୍ବକ ବୃଷ୍ଟି ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନଲାଭ କରିବା
ଦରକାର ।

ତତୋବତ୍ସର ରାଜାନଂ ମନ୍ତ୍ରିଣଂ ମେଘମେବଚ

ଆଡ଼କଂ ସଲିଳରୂପି ବୃଷ୍ଟିଜ୍ଞାନାୟ ଶୋଧୟେତ୍ ।

ଅର୍ଥ—ବୃଷ୍ଟିଜ୍ଞାନ ପାଇଁ ବର୍ଷାଧିପ, ମନ୍ତ୍ରୀ, ମେଘ, ଆଡ଼କ ଓ
ଜଳ ସ୍ଥିର କରିବା ଦରକାର ।

ମେଘ

ପରାଶର ମୁନିଙ୍କ ମତରେ ମେଘ ଶୁଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥା ଧରିଥାଏ ।
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅବସ୍ଥାରେ ମେଘର ନାମ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର । ସୁତରାଂ ମେଘ

ରୁଚିତ୍ରକାର । ଯଥା—ଆବର୍ତ୍ତ, ସଂବର୍ତ୍ତ, ପୁଷ୍କର ଏବଂ ଦ୍ରୋଣ ।
କେଉଁ ବର୍ଷ କେଉଁ ମେଘ ବର୍ଷେ ତାର ଗଣନା କରିବାଲାଗି ସୂକ୍ଷ୍ମ
ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି । ଯଥା :—

ଶାକ ବହ୍ନି-ସମାୟୁକ୍ତ ବେଦେନ ଭ୍ରାମାହତମ୍
ଶେଷଂ ମେଘଂ ବିଜାମାୟାଦାବର୍ତ୍ତାଦି ଯଥା ନିମମ୍
ଆବର୍ତ୍ତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସଂବର୍ତ୍ତଃ ପୁଷ୍କରେ ଦ୍ରୋଣ ଏବଂ
ଚକ୍ରାରେ ଜଳଦାଃ ପ୍ରୋକ୍ତା ଆବର୍ତ୍ତାଦ୍ୟ ମନସିଭଃ ॥

ଅର୍ଥ—ବର୍ତ୍ତମାନ ଶକାବ୍ଦ ସହିତ ତିନି ମିଶାଇବ । ସେହି
ମିଶାଣ ଫଳକୁ ରୁଚିଦ୍ୱାରା ଭାଗ କରିବ । ଭାଗଶେଷ ଯାହା ରହିବ
ସେହି ମେଘହୁଁ ସେହି ବର୍ଷର ଅଧିପତି । ଯଥା :—

୧ ଅଂଶ ରହିଲେ—ଆବର୍ତ୍ତ

୨ ଅଂଶ ରହିଲେ—ସଂବର୍ତ୍ତ

୩ ଅଂଶ ରହିଲେ—ପୁଷ୍କର

୪ ଅଂଶ ରହିଲେ—ଦ୍ରୋଣ

ମେଘ ଓ ବୃଷ୍ଟି :—

ମେଘର ପ୍ରକାର ଭେଦରେ ବର୍ଷା ହୁଏ । ପରାଗର ମୁନିଙ୍କ
ମତରେ ।

ଏକ ଦେଶେନ ରୁବର୍ତ୍ତେ, ସଂବର୍ତ୍ତେ ସବତୋ ଜଳମ୍
ପୁଷ୍କରଂ ଦୁଷ୍କରଂ ବାରି, ଦ୍ରୋଣେ ବହୁଜଳା ମୟା ॥

ଆବର୍ତ୍ତ ମେଘ ବର୍ଷାଧିପତି ହେଲେ ପୃଥିବୀର କୌଣସି ଏକ
ଭାଗରେ, ସଂବର୍ତ୍ତ ମେଘ ଅଧିପତି ହେଲେ ପୃଥିବୀ ରୁଚିଆଡ଼େ,
ପୁଷ୍କର ମେଘରେ ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ଏବଂ ଦ୍ରୋଣ ମେଘ ହେଲେ
ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ବୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।

ଆଧୁନିକ ଗବେଷଣା :—

ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ଲାମାର୍କ ନାମକ ଫରାସୀ ଦେଶୀୟ ପ୍ରକୃତିବିଜ୍ଞ (Lamarck, the French Naturalist) ମେଘର ବୈଜ୍ଞାନିକ ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ “ଲୁକହୋର୍ଡ଼” (Luke Howard) ଚିତ୍ର-ପ୍ରକାର ମେଘର ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ । ଯଥା—(୧) ଅଳକା ମେଘ, (୨) ଘୁପ ମେଘ, (୩) ସ୍ତାରମେଘ ଏବଂ (୪) ଅମ୍ବୁଦମେଘ ।

୧--ଅଳକା ମେଘ (Cirrus cloud)—ଆକାଶର ଅତି ଉଚ୍ଚରେ ଅଶ୍ୱସୁକ୍ଷ୍ମପରି ସମାନ୍ତର ଭାବରେ ଦେଖାଯାଏ । ଭୂମୁଖରୁ ୧୦ ମାଇଲ ବା ୧୬ କଲେମିଟର ଉଚ୍ଚରେ ଭାସେ, ଜଳକଣା ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ବରଫସ୍ପଟିକ ଆକାର ଧରି ରହିଥାଏ । ତେଣୁ ହିଁ ମେଘ ବର୍ଷା ଦିଏ ନାହିଁ ।

୨—ଘୁପମେଘ (Cumulus cloud)—ଏହା “ପୁଞ୍ଜି-ମେଘ” ନାମରେ ମଧ୍ୟ ଅଭିହିତ ହୋଇଥାଏ । ଆକାଶରେ ଶୁଭ୍ର ଭୂଳାଘୁପପରି ବର୍ତ୍ତୁଳାକାର ଧରି ରହିଥାଏ । ସକାଳ ଓ ମଝ୍ୟାରେ ଦେଖିଲ, ରଥ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରୂପଧରି ଦେଖାଯାଏ ।

୩—ସ୍ତାରମେଘ (Stratus cloud)—ଏହା କୁହୁଡ଼ି ଆକାରରେ ଧଳା ଚନ୍ଦର ବିଛାଇହୋଇ ରହିଥାଏ । ଚନ୍ଦର ଗୁଚ୍ଛିତ ସମାନ୍ତର ଭାବରେ ସ୍ତର ସ୍ତର ହୋଇ ବହୁଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇ ରହିଥାଏ ।

୪—ଅମ୍ବୁଦମେଘ (Nimbus cloud)—କଳାହାଣ୍ଡିଆ ମେଘ । ଏଥିରୁ ବର୍ଷା ସୁନିଶ୍ଚିତ । ଏହା ଜଳିଦ, ଖମ୍ବୁତ ଏବଂ ଅମ୍ବୁଦ ମେଘ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଥାଏ ।

ସନ ୧୮୯୪ ମସିହାରେ କ୍ଲିମେଣ୍ଟି (Clemently) ନାମକ ଜଣେ ବୈଜ୍ଞାନିକ “ମେଘଦେଶ” (Cloud land) ନାମରେ ଶକ୍ତି ଏ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସେ ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ଅଳକା, ସୁପ, ସ୍ତାର ଏବଂ ଅନ୍ୟ ମେଘକୁ ଅନ୍ୟ ରୂପେ ନାମଦେଇ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲେ ।

ସନ ୧୯୨୨ ମସିହାରେ ମେଘର ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ, ବର୍ଣ୍ଣନା, ସଙ୍କେତ ଛାିର କରିବା ଲାଗି ଗୋଟିଏ “ଆନ୍ତର୍ଜାତକ କମିଶନ” ବସିଥିଲା । ଏହି କମିଶନ ଗୋଟିଏ “ମେଘ ମାନଚିତ୍ର” ପୁସ୍ତିକା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ମେଘକୁ ଭୂପୃଷ୍ଠରୁ ଉଚ୍ଚତା ଏବଂ ଗଠନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ୧୦ଟି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଏହି ୧୦ ପ୍ରକାର ମେଘକୁ ରୂପେ ପରିବାରରେ ରଖିଥିଲେ ଯଥା—

-
୧. Cirrus—a curl, or curly, white, almost feathery cloud.
 ୨. Cumulus—wool pack, cloud-chariots.
 ୩. Stratus—sheet, a uniform layer.
 ୪. Nimbus—a dark, thick, shapeless cloud with ragged edges.

ତାଲିକା ୫— (ମେଘର ଆକୃତିଗତ ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ)

ପରିବାର (Family)	ପରିବାରର ନାମ	ପୃଥ୍ବୀ ପୃଷ୍ଠରୁ ଉଚ୍ଚତା	ମେଘର ନାମ	
			ଓଡ଼ିଆ ନାମ	ଇଂରାଜୀ ନାମ
(କ)	ଉଚ୍ଚମେଘ (High Cloud)	୭,୫୦୦ ଫୁଟରୁ ୧୦ କଲୋ- ମିଟର ବା ୨୫,୦୦୦ ରୁ ୩୦,୦୦୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚରେ ପୃଷ୍ଠି	ଅଳକାମେଘ ଅଳକା-ପୂଜ୍ଞ ଅଳକା-ସ୍ତ୍ରାବ	Cirrus Cirro-cumulus cirro-stratus
(ଖ)	ମଧ୍ୟମ ମେଘ (Middle Cloud)	୩,୦୦୦ ରୁ ୬,୦୦୦ ଫୁଟ ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରମମାନ	ଉଚ୍ଚପୂଜ୍ଞ ଉଚ୍ଚସ୍ତ୍ରାବ	Alto-Cumulus Alto-Stratus

ପରିବାର (Family)	ପରିବାରର ନାମ	ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରୁ ଉଚ୍ଚତା	ମେଘର ନାମ	
			ଦ୍ରୁଆ ନାମ	ଇଂରାଜୀ ନାମ
(ଗ)	ନୀଚମେଘ (Low Cloud)	୦.୬ରୁ ୪ କିଲୋମିଟର ବା ୨୦୦୦ରୁ ୧୦୦୦ ଫୁଟ୍	ସ୍ତ୍ରୀର	Stratus
			ସ୍ତ୍ରୀରପୁଞ୍ଜ	Strato— Cumulus
			ନଳଦସ୍ତାର	Nimbo— Stratus
(ଘ)	ଉଚ୍ଚାୟମାନ ବା ଠିଆ ଠାକୁର (Vertical Cloud)	୧,୬୦୦ ଫୁଟ୍‌ରୁ ୨,୦୦୦ ମଧ୍ୟରେ	ପୁଞ୍ଜ	Cumulus
			ପୁଞ୍ଜ-ନଳଦ	Cumulo- nimbus

ଅଳକାମେଘ—(Cirrus-cloud) ଆକାଶର ଅତି ଉଚ୍ଚରେ ‘ଧଳାପତ’ପରି ଅତି ପାତଳା ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖାଯାଏ ।

ଗୋଟିଏ ବନ୍ଦୁର ବାହାର ବନ୍ଧୁଦ୍ୱାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବି ରହିଥାଏ । ଏହା ଭୂସାର କଣାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ତେଣୁ ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ ।

୨ । ଅଳକା-ପୁଞ୍ଜ ମେଘ—(Cirro-Cumulus Cloud) ଆକାଶର ଅତି ଉଚ୍ଚରେ ଛୁପିଛୁପିକା ଆକାରରେ ଶୁଦ୍ଧମାନ ମେଘ । ଅତିକ୍ଷୁଦ୍ର ଭୂସାର କଣା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିବାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଧଳା ଦିଶେ । ଭୂସାରକଣା ଗୁଡ଼ିକ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ ବା

ପୁଞ୍ଜି-ପୁଞ୍ଜି ଆକାରରେ ଏବଂ ସମୁଦ୍ରପତ୍ତା ବାଲି ଉପରେ ବାଲି ଭେଦ ପଡ଼ିଥିବା ପରି ଦେଖାଯାଏ ।

୩ । ଅଳକା-ସ୍ତର ମେଘ—(Cirro-stratus cloud)
 ଦିନରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ରାତିରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଚାରିକଡ଼ରେ ଏହି ମେଘ

ଦେଖାଯାଏ । ଆକାଶରେ ଦୁଧସର ପଡ଼ିଥିବା ପରି ଦିଶେ । ମଝି ମଝିରେ ଫାଙ୍କ ଥିବାରୁ ମାଲ ଆକାଶ ଦେଖାଯାଏ ।

୩ । ଉଚ୍ଚ-ପୁଞ୍ଜି ମେଘ—(Alto—Cumulus)

ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଧଳା ମେଘ ସୁମାଳ ଅମ୍ବରେ
ଭାସଇ ବୋଇତ ଯଥା ମାଲ ସମୁଦ୍ରରେ ।

ଛନ୍ଦମାଳା—ମଧୁସୂଦନ

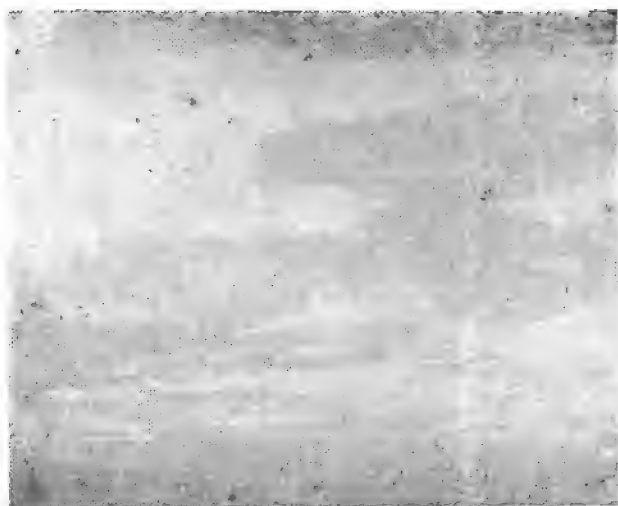
ଜଳ ରୂପରେ, କଅଁଳ ଗାଧୁଆ ବେଳେ ଦେଖାଯାଏ ।
ମେଘ ଧଳା ଗୁଚ୍ଛି ଆକାରରେ ସମାନ୍ତର ଭାବରେ ଯଡ଼ିଥାନ୍ତି ।

“ମେଘ ବାଜଗଣ କୋହା” କରିଛି ବୋଲି ପ୍ରବାଦ ରହିଛି ।
ଏହି ମେଘ ଦେଖା ହେଲେ ଏବଂ ପବନ ଉଠିବାରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ
ବହିଲେ ବର୍ଷା ସୁନିଶ୍ଚିତ । ପ୍ରବାଦ :—

“କକର ଶୁଣୁର ଲେଖା ଯୋଖା
ମେଘରୁ ବୁଝିବ ଜଳର ରେଖା ॥
କୋଦାଳେ କୋଡ଼ିଲେ ମେଘର ଦେହେ
ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଯଦି ପବନ ବହେ ॥
କହ ଚଷାକୁ ବାନ୍ଧୁ ହଳ
ଆଜି ନୋହିଲେ କାଲି ପଳ ।”

୫ । **ଉଚ୍ଚସ୍ତ୍ରୀର ମେଘ (Alto-Stratus)** — ଚନ୍ଦ୍ର
ଆକାରରେ ଦେଖାଯାଏ । ଆକାଶ ନିମ୍ନର ବା ମଳ ଧ୍ରୁବର
ଦେଖାଯାଏ । ମେଘ ଏତେ ପତଳା ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର, କରଣ
ଦିଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସମୟ ସମୟରେ ମେଘ ଏତେ ବହଳ ଧରେ ଯେ

ବଡ଼ ବନ୍ଦୁ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଏ । ଅନ୍ଧାର ବୋହିଯାଏ ।

୭ । ସ୍ତ୍ରାଟସ୍-କ୍ୟୁମୁଲସ୍ ମେଘ (Stratus-Cumulus)—ପୃଷ୍ଠ ୭

ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶରେ ନାନାରୂପ ଧର ସକାଳ ଓ ସଞ୍ଜରେ ଦେଖାଯାଏ ।
ମେଘ ଧୂସର ନରେଇ ମାଳ ଧୂସର । ମେଘ ଦାଣ୍ଡ, ଦୋଡ଼ା ଦେଉଳ
ଯାକ ଉଠେ । ଏହିପରି ମେଘ ବର୍ଷେ ନାହିଁ ।

୭ । ସ୍ତ୍ରାୟମେଘ (Stratus)—ଏହା କୁହୁଡ଼ିପରି

ଦେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ପୃଥିବୀକୁ ଛୁଏ ନାହିଁ । ଆକାଶମେଘୁଆ ରହେ,
ଝିପି ଝିପି ବର୍ଷାପଡ଼େ ।

୮ । କଳଦସ୍ତ୍ରାୟ ମେଘ (Nimbo-Stratus)—ମେଘ
ତଳକୁ ଖସି ଆସେ । ସ୍ୱଳ୍ପ ରୂପେଲି ବାଦଲ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ

ସମୁଦାୟ । କିନ୍ତୁ ପରେ ଏକାଠି ହୋଇଯାଇ କଳାମରମତ

ଧରି ଅମରାଏ ବସିଯାଏ । ମେଘ କୁଣ୍ଡାଣୀରେ ବେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ପଡ଼େ ।

୯ । **ଘୁଞ୍ଚମେଘ (Cumulus)** ବଡ଼ ସକାଳୁ ଏହି ମେଘ ଉଠେ । ବାଦଲଗୁଡ଼ିକ ତଳ ଉପର ହୁଅନ୍ତି । ବାଦଲ ତଳ ଚଟକା

ମାତ୍ର ଉପର ବର୍ଣ୍ଣ ଲାକାର ନଚେତ୍ ଦେଖିଲିଆ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର
 ଚପଟା ଦିଗରେ ଉଠିଲେ ଧାରଗୁଡ଼ିକ ଚକ୍ ଚକ୍ କରେ ।

୧୦ । ପୁଞ୍ଜକଳଦ ମେଘ (Cumulo-nimbus)—
ପବନିଆ ବା ଦେଉଳିଆ ମେଘ । ମେଘକୁ ମେଘ ଘଷି ହୋଇ

ବଜ୍ରୁଳି ଓ ଘଡ଼ଘଡ଼ ମାରେ । ବର୍ଷା ଅସରାଏ ହୋଇ ଗୁଡ଼ିଆଏ ।
ଦୁମୁକାଏ ବର୍ଷା କାନ୍ଦ ଦେଇ ଯିବାର କିଛି ସମୟ ପରେ ପୁଣି
ଅସରାଏ ବର୍ଷାହୁଏ । ପୁଞ୍ଜ-କଳଦ ଭୁଞ୍ଜାକୁ ଭୁଞ୍ଜା ବର୍ଷେ ।

ଟେବୁଲ୍ ୬—ଆନୁଜାତନ ପାଣିପାଗ କମିଟି ଦ୍ୱାରା ଅନୁମୋଦିତ ମେଘର ଶ୍ରେଣୀ ବିବରଣ (୧)

ମେଘ ଶ୍ରେଣୀ	ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରୁ ନେତେ ଇଞ୍ଚରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ	ମେଘର ନାମ	ମେଘର ଗୁଣ ସମ୍ପର୍କ	ବର୍ଣ୍ଣାସୂଚନା
ଉଚ୍ଚମେଘ	୨,୦୦୦ ଫିଟର (୨୦,୦୦୦ ଫୁଟରୁ ୨୫,୦୦୦ ଫୁଟ ଉପରେ)	ଅଳକାମେଘ (Cirrus)	“ଅଶ୍ୱପୁଞ୍ଜ” ନାମରେ ଅଭିହିତ ଶୁଦ୍ଧ ତୃଷାର—ପ୍ରତିକପର୍ଯ୍ୟ ମେଘ ମଧ୍ୟକେଲ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପରିଷ୍କାର ଦେଖାଯାନ୍ତି ଓ କରୁଣ କଅଁଳ । ବଗପତ୍ରୀ ପରି ଧଳା ମେଘ ।	ବର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବା ଅସ୍ତମ୍ୟର ଉଚ୍ଚ- ଚଳିଆ ଲଳ ବା ତୁଳସିଆ ରଙ୍ଗ ଧରେ ।
		ଅଳକାପୁଞ୍ଜ (Cirro-Cumulus)	“ମାକେରେଲ ମାଛ” ପରି ଆକାଶରେ ଖେଳେ । ସମୁଦ୍ର ବେଳା ଭୂମିରେ ବାଲି ଡେଇଁ ଚିହ୍ନିପରି ଦେଖାଯାଏ ।	ଝୁଡ଼ି ତୋପାନ- ସୂଚକ ।
		ଅଳକାସ୍ତ୍ରାର (Cirro-stratus)	ପତଳା ଚନ୍ଦର ପରି ସୂକ୍ଷ୍ମ ବାଦଲ ଗୁଡ଼ିକ ଗୁଡ଼ିକ ଦୋଇ ପଡ଼େ । ଏହି ମେଘ ସୂର୍ଯ୍ୟ କମ୍ପା ଚନ୍ଦ୍ର ଆଗରେ ଶୁକ୍ଳଗଲେ ପୃଥିବୀରେ ଅନ୍ଧାର ବା ପ୍ରଭାପଡ଼େ ।	ବର୍ଣ୍ଣା ନାହିଁ ।

ମେଘ ପରିବାର	ପୃଷ୍ଠା ପୃଷ୍ଠା କେତେ ଉଚ୍ଚରେ ସୃଷ୍ଟି	ମେଘର ନାମ	ମେଘର ଗୁଣ ଧର୍ମ	ବର୍ଣ୍ଣାବଳୀ
ମଧ୍ୟମମେଘ	୨,୦୦୦ ରୁ ୨,୫୦୦ ଫିଟ୍ ୨,୫୦୦ ରୁ ୩,୦୦୦ ଫିଟ୍	ଉଚ୍ଚପୃଷ୍ଠା Alto-Cumulus	ମେଘା-ପିଠିଆ ମେଘ । ସମା ଭୂମି ବା ମେଘାଦ୍ରୁମ ଗଢା ଗଢାହୋଇ ଡେଇଁ ଦୋଇଥିବାପରି ଦେଖାଯାଏ । ବାଦଲ ଗୁଳିଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଘୋଡ଼େଇ ହୋଇ ପଡ଼େ । ମେଘ ବାଇଗଣ କୋଡ଼ା କରେ । ଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳ ପଡ଼େ ।	ବର୍ଣ୍ଣା ଚୁପୁଟୁପୁ ପଡ଼େ
		ଉଚ୍ଚ-ସ୍ତର (Alto-Stratus)	ପାଣ୍ଡୁଆ ବା ନେଳିଆ ଚନ୍ଦ୍ର ପରି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ବାଦଲ ପଛରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ବୁଡ଼ିଯାନ୍ତି ।	ସାମାନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣା

ମେଘ ପରିବାର	ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରେ କେତେ ଭିତରେ ପୃଷ୍ଠ	ମେଘର ନାମ	ମେଘର ରାଶି ଧର୍ମ	ବର୍ଷା ସୂଚନା
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବମେଘ	ଭୂ-ପୃଷ୍ଠରୁ ୨୦୦୦ ଫୁଟର ବା ୬,୫୦୦ ଫୁଟ ମଧ୍ୟରେ	ସ୍ଟ୍ରାଟୋକୁମୁଲସ୍ Strato-Cumulus	ଲମ୍ବା ସମାନ୍ତରାଳ ପଟି । ଗୋଟିଏ ପଟି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପଟି ଝଡ଼ିହୋଇ ପଶିଥାଏ । ପାଣ୍ଡୁଆ ମେଘ	ଶୁଣିଲା ପାଗ ହୁଏ
		ସ୍ଟ୍ରାଟସ୍ Stratus	ଶୀତଦିନିଆ ମେଘ କୁହୁଡ଼ିପରି ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କଳ୍ପିତ ପୃଥିବୀକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ଆକାଶ ପାଣ୍ଡୁରା ଦିଶେ ।	ହସିହସି ବର୍ଷା ହୁଏ
		ନିମ୍ବୋସ୍ଟ୍ରାଟସ୍ Nimbostratus	ଆକାରଶୂନ୍ୟ । ଘନ ପାଣ୍ଡୁର ବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଷା ଭିତରୁ ଚଳୁ ଚଳୁ ଦିଶେ ।	ବର୍ଷା ହୁଏ । ଲଗାଣା ଯରେ ।

ଦେଉଳିଆ ମେଘ	ପୁଞ୍ଜି ମେଘ Cumulus	ମେଘ ଦେଉଳ, ଗମ୍ଭୀର, ଘୋଡ଼ା ହାଣ୍ଡ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରୂପ ଧରି ସିଧା ସଳଖ ଠିଆହୋଇ ରହେ ବଉଳ ତଳଟା କଳା ।	ଶୁଖିଲା ପାଗ କମ୍ । ସାମାନ୍ୟ ଅସରାଏ ବର୍ଷାହୁଏ ।
	ଅମ୍ବୁଜ Nimbus	ବଜ୍ରଶୀର ମେଘ । ଫୁଲକୋର ଆକାରଧରି ଠିଆ ହୁଏ । ବାଦଲ ତଳପ୍ରସ୍ଥ ଆଉଟି ହେଉଥାଏ ।	ବିଜୁଳି ଘଡ଼ାଘଡ଼ି- ମାରି ବର୍ଷା ହୁଏ ।

[୧୭]

1. Based on the International Meteorological cloud Classification—
“Weather and Climate” by Kope and DeLong P 58, 1958.
2. The Book of Popular Science—The Glorier Society Inc. Vol 3,
P 243-244

(ଖ) ମେଘର ଅବସ୍ଥା, ବୃଷ୍ଟି ଓ ଫସଲ

ପଞ୍ଜିକାରେ ପ୍ରତି ସମ୍ବତ୍ସରେ ମେଘର ଅବସ୍ଥା ଏବଂ ଚକ୍ରନିତ ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ମେଘର ଚାରିଟି ଅବସ୍ଥା ରହିଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅବସ୍ଥାରେ ମେଘର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନାମକରଣ କରାଯାଇଛି; ଯଥା :—

୧ । ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା—ଆବର୍ତ୍ତକ

୨ । ଯୌବନାବସ୍ଥା—ସ୍ୱବର୍ତ୍ତକ

୩ । ପ୍ରୌଢ଼ାବସ୍ଥା—ପୁଷ୍କର

୪ । ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା—ଦ୍ରୋଣ

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅବସ୍ଥାରେ ମେଘର ଗୁହ, ଆସ୍ଥାନ ଏବଂ ସୈନ୍ୟ ରହିଛି । ମେଘ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମ୍ବତ୍ସରୁ ଏବଂ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିଗରୁ ବର୍ଷା କରୁଥାଏ ।

ଆବର୍ତ୍ତକ ମେଘ ଓ କୃଷି

ବର୍ଷା—ବାଳମେଘୋ ମନ୍ଦବୃଷ୍ଟି କରେତ ପ୍ରାୟସୋଭୁବଃ

ଆବର୍ତ୍ତେ ତୈକ ଦେଶେତୁ ବାରିବର୍ଷତ ବାସବଃ

ମନ୍ଦବୃଷ୍ଟିଃ ପ୍ରଜାପୀଡ଼ା ମେଘମାଳା ବୃତ୍ତାମୟଃ ।

ଫଳ—ଆବର୍ତ୍ତେ ଶାଳ ଧାନ୍ୟସାଦନ୍ୟ ଧାନ୍ୟାଚିତ୍ କୃତତ୍

ଆବର୍ତ୍ତେ ଜାୟତେ କନ୍ଦୋ ବିଶେଷାତ୍ କଦଳୀ ତଥା ॥

ମଲ୍ଲୀ କୁମୁଦ ମନ୍ଦାର କେତକୀ ନାଗ କେଶର

ଟଗରଂ ଚମ୍ପକଂ ଚୈବ ପୁନ୍ନାଗଃ ପାରିଜାତକ

ମଦ୍ଗୁରା ବମପୂଷ୍ପେବ ଶାନ୍ତପ୍ରିୟକ ପାଠିକାଃ

ଶଫର୍ଯ୍ୟାଶ୍ଟାର୍ଚ୍ଚ ଭୂଶୀତ ବାଲ୍ୟମେଘେ ଭବନ୍ୟମୀ ॥

ଆବର୍ତ୍ତକ ମେଘ ହେଲେ ବିଆଳି ଧାନ ଭଲ ହୁଏ; ଅନ୍ୟ ଧାନ ଅଳ୍ପ ଫଳେ । କଦମ୍ବଲ ଜାଣୟ ଫସଲ ଏବଂ କଦଳୀ ଭଲ ହୁଏ । ମଞ୍ଜି, କୁମ୍ଭଦ, ମନ୍ଦାର, କେତକୀ, ନାଗେଶ୍ଵର, ଟଙ୍ଗର, ତମ୍ବା, ପୁନଗ ଫୁଲ ଅଧିକ ଫୁଟେ । ମାଗୁର, ବମ୍ବୀ, ତୋଡ଼ି, ସାଲ, କେରାଣ୍ଡି ମାଛ ଅଳ୍ପ ହୁଅନ୍ତି ।

ବୃଷ୍ଟି ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରୁ ହୁଏ ।

ସମ୍ବର୍ତ୍ତକ ମେଘ ଓ କୃଷି

ବର୍ଷା—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶସ୍ୟା ପୃଥିବୀ ସୁବାହ ମଣ୍ଡଳେଶ୍ଵରଃ
ସୁବୃଷ୍ଟିଂ କୁରୁତେ ମେଘୋ ଯୁବା ମେଘଶ୍ଚ ବୟସେ ।

ଫଳ—୧-ସମ୍ବର୍ତ୍ତେ ଶୁକ୍ଳଧାନ୍ୟସ୍ୟାତ୍ ଗୁନ୍ଧ୍ୟାଧନ୍ୟାନିତ
କୃତିତ୍ ।

ଅର୍ଥ—ସମ୍ବର୍ତ୍ତକ ମେଘ ହେଲେ ସୀତା ଶ୍ଵେତା ପ୍ରଭୃତି ସବୁ ଓ ରଙ୍ଗଧାନ ଭଲ ହୁଏ ।

୨—ନାରିକେଳାଶ୍ଚ ଜମ୍ବୁଶ୍ଚ ସମ୍ବର୍ତ୍ତେ ଫଳତେ ମନ୍ଥ
ମଞ୍ଜିକା, ମଧୁକା, ମନ୍ଥ, କେତକୀ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନା
କଶୁକଂ, କରବାର ସମ୍ବର୍ତ୍ତେ ଯୁଥକାସ୍ତଥା ।

ଅର୍ଥ—ମେଘ ସମ୍ବର୍ତ୍ତକ ହେଲେ ନଡ଼ିଆ; ଆମ୍ବ, ଜାମୁ ପ୍ରଭୃତି ଫଳ ବହୁତ ହୁଏ । ଅନ୍ୟ ଫଳମାନେ ଅଳ୍ପ ହୁଅନ୍ତି । ମଞ୍ଜି, ମନ୍ଥଲ, ମାଳତୀ, କେତକୀ, ପଳାଶ, କନିଅର, ଯୁଇ ଇତ୍ୟାଦି ଫୁଲ ଭଲ ହୁଏ ।

୩ । ବାଲେଶ୍ଵର ରେଞ୍ଜରୁଦ୍ଧୀର ଅଜାପୋତା, କଜମୁକା
ଶୁଣ୍ଠିକାଳ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଯୁବୋ ମେଘସ୍ୟ ସଂଭବେତ୍

ଅର୍ଥ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣକ ମେଘ ହେଲେ ଭାକୁର, ବୋହି, ଖୁରାଣି,
କେରଣି, ଗଡ଼ିଣା, ଫଳି, କବଳି ପ୍ରଭୃତି ମାଛ ଅଧିକ ହୁଅନ୍ତି ।

ବୃଷ୍ଟି ଉତ୍ତର ଦିଗରୁ ହୁଏ ।

୩—ପୁଷ୍କର ମେଘ ଓ କୃଷି

ବର୍ଣ୍ଣା—ପୁଷ୍କରେ ଦୁସ୍ତରଂ ବାରି ସ୍ୱଳ୍ପମେବାମ୍ବୁବର୍ଷିତ
ପ୍ରୌଢ଼ାଶ୍ୱ ମେଘ କୁରୁତେନ୍ଦ୍ରିୟ ବୃଷ୍ଟି

ଫଳ ୧—ସାମାନ୍ୟ ଶସ୍ୟାନ୍ତ ଉବେଦରଣୀ

ପୃଥ୍ୱୀରେ ଅଳ୍ପ ବୃଷ୍ଟି ଓ ଶସ୍ୟମାନ ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ
ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି ।

୨—କଣ୍ଠକାତ କପିତ୍ୱଂ ଚ ବିଲ୍ୱମୁଦ୍‌ଗାଦିକଂ ଚଥା

ପଣସ, କଇଁଥ, ବେଲ, ମୁଗ, ବିରି, ଚଣା, କୋଳଥ ଓ
ମସୁର ପ୍ରଭୃତି ଶସ୍ୟ ବହୁତ ହୁଏ । ଅନ୍ୟ ଫଳ ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ
ହୁଏ । ଭୂଲହୀ, ମରୁଆ, କନକ, ଚମ୍ପା, ବଉଳ, ଛୁରିଅନା,
ପଦ୍ମ, ମାଧବୀ ଫୁଲ ବହୁତ ହୁଏ; ଅନ୍ୟ ଫୁଲ ଅଳ୍ପ ଫୁଟେ ।

୩—ଗାଗର, ମାରୁର, କେରଣି, ମାକନ୍ଦୀ, ଦଣ୍ଡକଣ୍ଡ,
କଳାବଇଁଶୀ ପ୍ରଭୃତି ମାଛ ବେଶୀ ହୁଅନ୍ତି; ଅନ୍ୟ ମାଛ ଅଳ୍ପ
ପରିମାଣରେ ମିଳନ୍ତି ।

ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ବର୍ଣ୍ଣାହୁଏ ।

୪ । ଦ୍ରୋଣ ମେଘ ଓ କୃଷି

ବର୍ଣ୍ଣା—ବସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ କୁରୁତେ ବୃଷ୍ଟି ଦ୍ରୋଣ ମେଘେନ ବାସବଃ

କୃଷି—ଦ୍ରୋଣେ ଚ ଶୁକ୍ଳ ଧାନ୍ୟାନି ଚୂନ୍ୟଧାନ୍ୟାନି ଚ କୃଷତ୍
 କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ କର୍କଟୀ ଭୂମ୍ନୀ ଦ୍ରୋଣେଚ ଫଳତି ବହୁ ।
 ମାଲୋତ୍ମଳ ବଲ୍ଲରକା ବନମଲ୍ଲୀ ମତାରକା
 କାନ୍ତିକା ଚ ତଥା ରମ୍ଭା ରସନାଗର ଚମ୍ପକଂ
 ମଧୁରାଳୀ ଜରାଳୀ ଚ କୋମ୍ପବତ୍ସୁ କପୋତିକା
 ରାସବ ବନପୁଷ୍ପେଷୁ ବୃଦ୍ଧ ମେଘେ ଭବନ୍ତ୍ୟମୀ ॥

ଧଳା ଧାନ ଅଧିକ ଫଳେ । ଅନ୍ୟ ଧାନ ଉଣା ଫଳେ ।
 ପାଣିକଣାରୁ, କାକୁଡ଼ି, ଲଉ ବେଣୀ ଫଳନ୍ତି । ମାଳକଇଁ, ବଲ୍ଲିଷା,
 ବଣମଲ୍ଲୀ, ଦୁଧବାଣ, କନ୍ଦାଅର, ଗଙ୍ଗାଶିଉଳି, ଚମ୍ପାଫୁଲ ଅଧିକ
 ଫୁଟେ । ମହୁରାଡ଼ି, ଜରାଳି, ଚଙ୍ଗୁଡ଼ି, ବାଲିଆ, ରାସବ, ବମ୍ବିମାଛ
 ବେଣୀ ହୁଅନ୍ତି ।

ବର୍ଷା ଉତ୍ତର ଦିଗରୁ ହୁଏ ॥

— — —

ଦ୍ଵାଦଶ ଫରଜ୍ଜେଦ

ନବଗ୍ରହ ଓ ବୃଷ୍ଟି

ଅନ୍ଧାର ରାତିରେ ମେଘ ନ ଥିବା ନିର୍ମଳ ଆକାଶରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟ ଜୁଳୁ ଜୁଳୁ ହୋଇ ଆଲୋକ ଦେଉଥିବା ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ସ୍ଥିର ଭାବରେ ଓ ଆଉ କେତେକ ମିଟି ମିଟି କରି ଆଲୁଅ ଦିଅନ୍ତି । ଯେଉଁ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଥିର ଆଲୁଅ ଦିଅନ୍ତି ସେଗୁଡ଼ିକ **ଗ୍ରହ** ଏବଂ ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକ ଦପ୍ ଦପ୍ ବା ମିଟି ମିଟି କରି ଆଲୁଅ ଦିଅନ୍ତି ସେଗୁଡ଼ିକ **ନକ୍ଷତ୍ର** ବା **ତାରା** ।

ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଭଳି ଆଲୋକ ଦେବାର ଶକ୍ତି ଅଛି । ଗ୍ରହଗୁଡ଼ିକର ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କ ଭଳି ନିଜର ଆଲୋକ ନାହିଁ । ସେମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଆଲୋକ ପାଇ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦିଶନ୍ତି । ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଆଲୋକ ସ୍ଥିର । ଆକାଶରେ ଗ୍ରହଗୁଡ଼ିକର ଆପେକ୍ଷିକ ଅବସ୍ଥାନ ବର୍ଷର ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ବଦଳୁଥାଏ । କିନ୍ତୁ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପରସ୍ପର ବ୍ୟବଧାନ ସର୍ବଦା ପ୍ରାୟ ସମାନ ଥାଏ । କେତେକ ଗ୍ରହର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା ବର୍ଷର ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ବଦଳୁ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା ସବୁ ସମୟରେ ସମାନ ଥାଏ ।

ଗ୍ରହମଣ୍ଡଳ (Planetary System)

ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷମାନଙ୍କ ମତରେ ନଅଗୋଟି ଗ୍ରହ ଅଛନ୍ତି ।
ଯଥା—ରବି, ଚନ୍ଦ୍ର, ମଙ୍ଗଳ, ବୁଧ, ବୃହସ୍ପତି, ଶୁକ୍ର, ଶନି, ରାହୁ ଓ

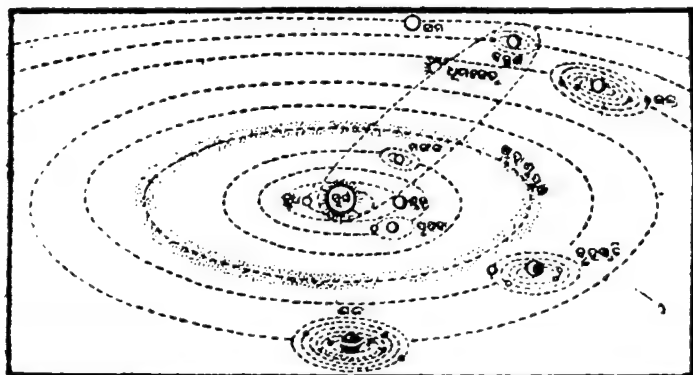
କେତୁ । ଆଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି ଯେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଏହି ନଅଟି ଗ୍ରହ ଓକ୍ଟାନ୍ଟରେ ଗ୍ରହ ନୁହନ୍ତି । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ରବି ଗ୍ରହ ନୁହେଁ । ଏହା ଏକ ପ୍ରକାଶ ନକ୍ଷତ୍ର । ଶୁକ୍ର ଓ କେତୁ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହ ନୁହନ୍ତି; ଏ ଦୁଇଟି ଆକାଶରେ କାଳ୍ପନିକ ହିନ୍ଦୁ ଦୁଇଟି ମାତ୍ର । ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହ ନୁହନ୍ତି; ଏହା ଗୋଟିଏ ଉପଗ୍ରହ । ଏହି ଚାରିଟି—ରବି (ସୂର୍ଯ୍ୟ), ଚନ୍ଦ୍ର, ଶୁକ୍ର ଏବଂ କେତୁ—ବ୍ୟଙ୍ଗତ ଅନ୍ୟ ପାଞ୍ଚଟି—ମଙ୍ଗଳ, ବୁଧ, ବୃହସ୍ପତି ଏବଂ ଶନି—ଗ୍ରହ ।

ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷମାନେ ପୃଥିବୀକୁ ଗ୍ରହରୂପେ ଧରି ନାହାନ୍ତି । ଆଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ପୃଥିବୀକୁ ମଙ୍ଗଳ, ବୁଧ, ବୃହସ୍ପତି, ଶୁକ୍ର ଏବଂ ଶନି ପରି ଗୋଟିଏ ଗ୍ରହ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି । ୧୭୮୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇନ୍ଦ୍ର (ଇଉରାନସ୍) ଗ୍ରହ ଆବିଷ୍କୃତ ହେଲା । ଏହି ଗ୍ରହ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ୧୮୦ କୋଟି ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଆକାଶରେ ପୃଥିବୀର ୭୭ ଗୁଣ । ଏହା ଥରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚାରିପାଖରେ ବୁଲି ଆସିବାକୁ ୮୪ ବର୍ଷ ନିଏ ।

ସ୍ଥ ୧୮୪୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବରୁଣ (ନେପଚ୍ୟୁନ୍) ଆବିଷ୍କୃତ ହେଲା । ଏହାର ଦୂରତ୍ବ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୨୮୦ କୋଟି ମାଇଲ । ଆକାଶରେ ପୃଥିବୀର ୭୦ ଗୁଣ । ଏହା ଥରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚାରି ପାଖରେ ବୁଲି ଆସିବାକୁ ୧୨୫ ବର୍ଷ ଲାଗେ ।

ସ୍ଥ ୧୯୩୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଯମ (ପ୍ଲୁଟୋ) ଆବିଷ୍କୃତ ହେଲା । ଏହାର ଦୂରତ୍ବ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୪୧୮ କୋଟି ମାଇଲ । ଆକାଶରେ ପୃଥିବୀରୁ ଛୋଟ । ଏହାର ବ୍ୟାସ ୪୦୦୦ରୁ ୫୦୦୦ ମାଇଲ । ପୃଥିବୀର ବ୍ୟାସ ପ୍ରାୟ ୮୦୦୦ ମାଇଲ । ଏହା ଥରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚାରି ପାଖରେ ବୁଲି ଆସିବାକୁ ୨୪୪ ବର୍ଷ ଲାଗେ ।

ମଙ୍ଗଳ (Mars) ପୃଥିବୀର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରହ । ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଦୂରତା ୧୪ କୋଟି ୨୦ ଲକ୍ଷ ମାଇଲ । ଏହା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚାରିପାଖରେ ଥରେ ଘୁରି ଆସିବାକୁ ୬୮୭ ଦିନ ଲାଗେ ।

(ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଗତିପଥ)

ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହର ଅବସ୍ଥା କେତେକାଂଶରେ ପୃଥିବୀ ଭଳି । ବୈଜ୍ଞାନିକମାନଙ୍କ ମତରେ ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହରେ ମନୁଷ୍ୟ ଏବଂ ଜୀବଜଗତ ଅଛି । ଏହି ଗ୍ରହ ଉପର କଳା କଳା ଦାଗ ନଫା, ନାଲି, ମରୁଭୂମି, ପର୍ବତ ଓ ସମୁଦ୍ର ବୋଲି ଧରାଯାଇଛି ।

ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହର ଫୋବସ୍ ଏବଂ ଡିମସ୍ ବୋଲି ଦୁଇଟି ଉପଗ୍ରହ ଅଛି । ଏହି ଦୁଇଟି ଚନ୍ଦ୍ର ହେତୁ ସେଠାରେ ଅନ୍ଧାର ରାତି ହେଉ ନ ଥିବ ବୋଲି ଧରାଯାଇଛି ।

ବୁଧ (Mercury)—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରହ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଏହାର ଦୂରତା ପ୍ରାୟ ୩ କୋଟି ୬୦ ଲକ୍ଷ ମାଇଲ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଥରେ ପରିକ୍ରମଣ ପାଇଁ ଏହାକୁ ୮୮ ଦିନ ଲାଗେ । ଏହି ୮୮ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଥରେ ନିଜର ମେରୁଦଣ୍ଡ ଚାରି ପାଖରେ ଦୂରେ । ତେଣୁ ଏହାର ଗୋଟିଏ ପାଖ ସବୁବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଥାଏ । ଏହି ପାଖଟି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, ଉଷ୍ମ ଓ ମରୁଭୂମି ଅନ୍ୟ ପାଖଟି ଅନ୍ଧକାର, ଥଣ୍ଡା ଓ ପଡ଼ିଆ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ନିକଟରେ ଥିବାରୁ ଏହା ସବୁବେଳେ ଚଢ଼ି ଥାଏ । ଏହାର ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ନାହିଁ । ତେଣୁ ବୁଧ ଗ୍ରହରେ କୌଣସି ପ୍ରାଣୀ ବା ଉଦ୍ଭିଦର ସୂଚନା ମିଳେ ନାହିଁ ।

ବୁଧ ଗ୍ରହରେ ଦିନ ରାତି ନାହିଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଦୂରତା ଯେନି ଏହାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତାରେ ଉଷା ଅଧିକ ଦେଖାଯାଏ । ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସାତ ଆଠଥର ସଞ୍ଜିତାର ଏବଂ କୁଆଁତାର ଭାବରେ ଦେଖାଯାଏ ।

ବୃହସ୍ପତି (Jupiter) ଏହା ନଅ ଗୋଟି ଗ୍ରହ ମଧ୍ୟରେ ବୃହତ୍ତମ । ତେଣୁ ଏହାକୁ ଗ୍ରହରାଜ କୁହାଯାଏ । ଆକାରରେ ଏହା ପୃଥିବୀଠାରୁ ୧୩୦୦ ଗୁଣ ବଡ଼ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଦୂରତା ୪ କୋଟି ୩୦ ଲକ୍ଷ ମାଇଲ । କିନ୍ତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଦୂରରେ ଥିବାରୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା ଉଷା । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଚାରି ପାଖରେ ବୁଲିବାକୁ ୧୨ ବର୍ଷ ଲାଗେ । ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ଯେ ଏହା ଗ୍ୟାସୀୟ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଛି ।

ଶୁକ୍ର (Venus) ଏହା ପୃଥିବୀର ନିକଟତମ ଗ୍ରହ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ୬ କୋଟି ୭୦ ଲକ୍ଷ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଥାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଚାରି ପାଖରେ ଥରେ ବୁଲିବାକୁ ୨୨୫ ଦିନ ଲାଗେ । ଏହାର ବ୍ୟାସ ୭୭୦୦ ମାଇଲ । ପୃଥିବୀ ବ୍ୟାସର ପାଖାପାଖି । ଶୁକ୍ର ଏବଂ ପୃଥିବୀର ଆକାର ପ୍ରାୟ ସମାନ ଥିବାରୁ ଏ ଦୁଇ

ଗ୍ରହକୁ ଯାଆଁଳା ଭଉଣୀ ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଶୁକ୍ରର ନିଜର ଆଲୁଅ ନାହିଁ । ଏହା ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଆଲୁଅ ପାଇ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦିଶେ । ଏହା କେବେ ଦିନ ଧରି ସଞ୍ଜ ତାରା ଏବଂ ଆଉ କେତେ ଦିନ ଧରି କୁଆଁତାର ରୂପେ ଦେଖାଯାଏ । ବେଳେ ବେଳେ ଏହା ଦିନରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ।

ଶନି (Saturn) ଏହା ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ୮୮ କୋଟି ୭୦ ଲକ୍ଷ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏବଂ ପୃଥିବୀଠାରୁ ୭୦୦ ଗୁଣ ବଡ଼ । ୨୯ ବର୍ଷରେ ଥରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଗୁରୁ ପାଖରେ ବୁଲି ଆସେ । ଏହାର ଗୁରୁ ପାଖରେ ଶଗଡ଼ ଚକ ପରି ଗୋଟିଏ ବଳୟ ଅଛି । ଏହି ବଳୟ ଉପଗ୍ରହ ପରି ଶନି ଗୁରୁ ପାଖରେ ଘୁରେ ।

(କ) ବର୍ଷାଧିପ ଓ ବୃଷ୍ଟି

ବର୍ଷାଧିପ ନିର୍ଣ୍ଣୟ:—

ବୃଷ୍ଟି କେବଳ ମେଘର ଅବସ୍ଥା ଉପରେ ନିର୍ଭର କର ନ ଥାଏ । ବର୍ଷାଧିପ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ବର୍ଷାଧିପ ସ୍ଥିର କରିବା ଲାଗି ପରାଗର ମୁନି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି ।

୧ମ ଉପାୟ—ଶାକଂ ଟ୍ରିଗୁଣଂ କୃତ୍ୱା ଦ୍ୱିଯୁକ୍ତଂ ମୁନିନା ହରେତ୍ ।

ସ୍ୱାଗଶିଷ୍ଟୋ ନୃପୋଞ୍ଜେୟୋ ନୃପାତ୍ ମନ୍ଦ୍ରୀ ଚତୁର୍ଥକଃ ॥

ଅର୍ଥ—ବର୍ଷର ଶକାବ୍ଦ ସଂଖ୍ୟାକୁ ତିନିରେ ଗୁଣିବ । ଗୁଣ ଫଳରେ ଦୁଇ ମିଶାଇବ । ମିଶାଣ ଫଳକୁ ସାତରେ ହରିବ । ସ୍ୱାଗଶେଷ ଯାହା ରହିବ ସେହି ବର୍ଷ ସେ ରାଜା ଏବଂ ରାଜାଠାରୁ ଚତୁର୍ଥ ଗ୍ରହ ମନ୍ଦ୍ରୀ ।

ଉଦାହରଣ :—ଶକାବ୍ଦ ହେଲୁ ୧୮୫୦ × ୩ = ୫୫୫୦

$$୫୫୫୦ + ୨ = ୫୫୫୨$$

$$୫୫୫୨ \div ୭ = ୭୯୩ \text{ ଭାଗଫଳ ପଡ଼ି}$$

ଭାଗଶେଷ ରହିଲା ୧ ପୁରବା ବର୍ଷାଧିପ
ରବି, ରବିଠାରୁ ଚତୁର୍ଥ ଗ୍ରହ ବୁଧ
ମନ୍ଦୀ ।

୨ୟ ଉପାୟ—

ଶାକସ୍ୟ କାଳଂ ଯିଗୁଣ୍ଡିକୃତତ
ଦ୍ଵିଗୁଣ ବସୁବ୍ଜ ସମନ୍ୱିତଂ
ସଜାଣୁ ମନ୍ଦୀତ ଜଳାଧିପଶ୍ଚ
ଶସ୍ୟାଧିପଃ ସ୍ୟାନୁନି ଭାଜିତେନ

ଅର୍ଥ—ଶକାବ୍ଦକୁ ତିନିରେ ଗୁଣିବ । ଗୁଣ ଫଳରେ ୨୫୮୭
ଯୋଗ କରିବ । ଯୋଗଫଳକୁ ସାତରେ ହରିବ । ଯାହା ଭାଗଶେଷ
ରହିବ ତହିଁରୁ ଯଥାକ୍ରମେ ସଜା, ମନ୍ଦୀ, ଜଳାଧିପ ଓ ଶସ୍ୟାଧିପ
ସ୍ଥିର କରିବ ।

ବର୍ଷାଧିପରେ ବୃଷ୍ଟି:—ପରାଶରଙ୍କ ମତରେ

ଚିତ୍ରଲୀକେ ନୃତୋ ବୃଷ୍ଟି ବୃଷ୍ଟିରୁଦ୍ରା ନିଶାପତୋ
ବୃଷ୍ଟିମିନ୍ଦା ସଦାଭୌମେ ଚନ୍ଦ୍ରଜେ ବୃଷ୍ଟିରୁଦ୍ରମା ॥
ଗୁରୌତ ଶୋଭନା ବୃଷ୍ଟି ଭାଗବେ ବୃଷ୍ଟିରୁଦ୍ରମା
ପୃଥ୍ଵୀ ଧୂଳିସମ୍ପନ୍ନା ବୃଷ୍ଟିହନା ଜନୌ ନୃପ ॥

ରବି	ବର୍ଷାଧିପ	ହେଲେ	ବୃଷ୍ଟି	ମଧ୍ୟମ
ଚନ୍ଦ୍ର	”	”	”	ପ୍ରଚୁର
ମଙ୍ଗଳ	”	”	”	ଅଳ୍ପ
ବୁଧ	”	”	”	ଉତ୍ତମ
ଗୁରୁ	”	”	”	ଅତି ଉତ୍ତମ
ଶୁକ୍ର	”	”	”	ଉତ୍ତମ
ଶନି	”	”	”	ବୃଷ୍ଟିହୀନ ଏବଂ ପୃଥ୍ବୀ ଧୂଳିପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ରବି

୧—ରବି (୧) ବେଢ଼ିଣି ତତାଏ, ମୃଗଶିରା ମତାଏ
ଆରଦ୍ରାରେ ଜନ୍ମ ଜନ୍ମ

ଚଷାବୋଲେ ଗୁଣୁଣୀଲେ

କାହିଁ ଗଣିବୁ ଧାନ୍ ॥

ଅର୍ଥ—ରବି ରେହୁଣୀ (୧) ନକ୍ଷତ୍ରରେ ରହିଲେ ଖରା ଟାଣ୍ ହୁଏ । ମୃଗଶିରା (୨) ନକ୍ଷତ୍ରରେ ବର୍ଷାହୋଇ ପ୍ରାୟଶଃ ମତାଏ । ଆରଦ୍ରା (୩) ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଛନ୍ଦ ଛନ୍ଦ ହୋଇ କେତେବେଳେ ଖରା ଓ କେତେବେଳେ ବର୍ଷା ହୁଏ । ଏହିପରି ପାଗରେ ଧାନ ଫସଲ ଭଲ ଖୁବୁ ହୁଏ ।

୨ । ରବି ପଛେ ପଛେ ମଙ୍ଗଳ ଥିଲେ
ବୃଷ୍ଟି ନକରେ ସଦା ମେଘ ହେଲେ ।

୧ । ରେହୁଣୀ ନକ୍ଷତ୍ର—ମଇମାସ ୨୪ ତାରିଖରୁ
ଜୁନମାସ ୨ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

୨ । ମୃଗଶିରା ନକ୍ଷତ୍ର—ଜୁନମାସ ୨ ତାରିଖରୁ ୨୦
ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

୩ । ଆରଦ୍ରା ନକ୍ଷତ୍ର—ଜୁନମାସ ୨୧ ତାରିଖରୁ ଜୁଲାଇ
ମାସ ୩ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହେ ।

୨ । ଚନ୍ଦ୍ର—ଶଶିବାନ, ଗୁରୁମନ୍ତ୍ରୀ
ଶମ୍ୟା ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ଧରଣୀ ।

ଚନ୍ଦ୍ର

ଅର୍ଥ—ଚନ୍ଦ୍ର ରାଜା ହେଲେ ଉତ୍ତମ ବୃଷ୍ଟିହୁଏ ଏବଂ ପ୍ରସନ୍ନ
ଭଲହୁଏ ।

୩। ମଙ୍ଗଳ (୧) ମଙ୍ଗଳ ଚକ୍ରରେ ବରଷା କରେ
ପ୍ରଭୁ ବୃଷ୍ଟି ବୋଲି ଜାଣିବା ବାରେ ।

ମଙ୍ଗଳ

(୨) କ—ମଙ୍ଗଳ ପଛରେ ଥିଲେଟି ଭବ
ପରଜା ଘରେ ପଡ଼ଇ ରୁଡ଼ି ॥

ଖ—ମଙ୍ଗଳ ଆଗେ, ପଛେ ରବି
ବର୍ଷା ନହୁଏ କଦାଚ ଭବି * ॥

ବୁଧ—ପରାରେ ମତରେ

ଯହାକେ ଚନ୍ଦ୍ରଜୋ ବଜା ସତ ଶସ୍ୟର ଭୃତ୍‌ବେତ୍

ଧର୍ମେ ସ୍ଥିତଃ ମନଃ ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟଂ ବୃଷ୍ଟି କାରଣ ମୁଖମ୍ୟ ।

ବୁଧ

ଅର୍ଥ—ବୁଧ ବଜା ହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶସ୍ୟସମ୍ପାଦନ, ଧର୍ମେ ସ୍ଥିତ,
ମନରେ ସ୍ଥିରତା ଅସେ । ପ୍ରଭୁର ବୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।

ଖନାଙ୍କ ମତରେ

ବୁଧ ରାଜା, ଶୁକ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ

ଶସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ଵିଏ ଧରଣୀ

(ସ୍ଥାନାନୁରେ — ଶମ ଦ୍ଵିଏ ସୁରାସେଷ)

ବୃହସ୍ପତି—ଯଦି ଚଳିଛନ୍ତି ଗୁରୁ ବୃହସ୍ପତି

ତେବେ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଅଇ ଧରଣୀ ।

ଶନି—ପରଶରାଜ ମଠରେ

ମହାବୃଷ୍ଟିଃ ସଦାବାଚିତା ରାଜା ସମୁଦ୍ଧରେ ଶନିଃ ॥

ଅର୍ଥ—ଶନି ରାଜା ଦେବେ ଅଳ୍ପ ବର୍ଷା ହୁଏ ଏବଂ
ବୃଷ୍ଟିତୋପାନ ଦେଖେ ।

ଶନାକ ମଠରେ

୧—ଯେଉଁ ସମୁଦ୍ଧରେ ଶନି ରାଜନ

ଅଳ୍ପ ବୃଷ୍ଟି, ଧଳା ଯୁକ୍ତି ମାନ ।

ଶନି

୨—ଶନି ରାଜା, ମଙ୍ଗଳ ପାତ୍ର

ରକ୍ଷ, କୋଡ଼ି, କେବଳ ମାତ୍ର

(ସ୍ଥାନାନୁରେ—ରକ୍ଷ ଚତୁର୍ଥା କେବଳ ମାତ୍ର)

୩—ଶନି ରାଜା, ମଙ୍ଗଳ ମନ୍ତ୍ରୀ

ଏ ଯୋଗରେ ନଷ୍ଟ ଧରଣୀ

ବୃଥା ଆଶାକର ଚଷାପୁଅ ଚଷ

ଆଶା ନ ପୂରବ ହେବଟି ନିରାଶ

(କଳିନ୍ଦ୍ର, କଟକ)

ରାହୁ ଓ କେତୁ ଗ୍ରହ ଦୁଇଟିର ବର୍ଷା ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ଥିବାର ପ୍ରବଚନ ମିଳିନାହିଁ ।

(ଖ) ମାସାୟପ ଓ ବୃଷ୍ଟି

ରାଶିଚକ୍ର (Zodiac)

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ନକ୍ଷତ୍ରମାନେ ଗୁରୁ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ସମସ୍ତ ଗ୍ରହ ଏବଂ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ ଓ ଶକ୍ତିଶାଳୀ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ମହାକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ଫଳରେ ସମସ୍ତ ଗ୍ରହ ତାହାଙ୍କର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ପୃଥିବୀ ଗୋଟିଏ କମଳାମେନ୍ଦୁ ପରି ଗୋଲ । ଏହା ନିଜ ମେରୁଦଣ୍ଡ ଚାରିପାଖରେ ପ୍ରତି ଚକ୍ରଣ ଦିଗରେ ଥରେ ଲେଖାଏଁ ଘୂରେ । ଏହି ଘୂର୍ଣ୍ଣନ ଚକ୍ରରୁ ଦିନରାତି ହେଉ ଥିବାରୁ ଏହାକୁ “ଦୈନିକ ଗତି” କୁହାଯାଏ । ଏହି ଦୈନିକ ଗତି ହେତୁ ଆକାଶରେ ଜ୍ୟୋତିର୍ଲବ୍ଧି ଆମକୁ ପୃଥିବୀ ଚାରିପାଖରେ ଘୂରିଲି ଭଳି ଦେଖାଯାନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, ଚାନ୍ଦ ଓ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଏହି ଗତିକୁ “ଅବାସ୍ତବ ଗତି” କୁହାଯାଏ ।

ପୃଥିବୀର ବାର୍ଷିକ ଗତି ହେତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଥରେ ଆକାଶ ମାର୍ଗକୁ ପରିକ୍ରମଣ କରନ୍ତି ବୋଲି ଦେଖାଯାଏ । ଆକାଶ ମାର୍ଗର ଯେଉଁ ପଥ ଦେଇ ସୂର୍ଯ୍ୟ “ଅବାସ୍ତବ ଗତି” କରନ୍ତି ସେହି ପଥକୁ “ଜାନ୍ତିବୁଦ୍ଧି” କୁହାଯାଏ । ଗ୍ରହ ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ର

ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଛାନ୍ଦବୃତ୍ତ ଉପରେ ଗତି ନ କଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଛାନ୍ଦବୃତ୍ତର ପାଖେ ପାଖେ ଯାନ୍ତି । ଜ୍ୟୋତିଷୀମାନଙ୍କ ମତରେ ଗ୍ରହ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଛାନ୍ଦବୃତ୍ତର ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ପ୍ରାୟ ୧୭ ଡିଗ୍ରୀ ବସ୍ତୁତ ଗୋଟିଏ ଗୋଲକାର ପଥରେ ଗତି କରନ୍ତି । ଏହି ଗୋଲକାର ପଥକୁ ବୃତ୍ତିଚକ୍ର କୁହାଯାଏ ।

ବର୍ଷକ ବାର ମାସ । ବାରମାସ ମଧ୍ୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଗ୍ରହ ଥରେ ଆକାଶମାର୍ଗକୁ ପରିକ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ଜ୍ୟୋତିଷୀମାନେ ଏହି ବୃତ୍ତିଚକ୍ରକୁ ବାର ସମାନ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କଲେ । ପ୍ରତି ଭାଗକୁ “ରାଶି” ନାମରେ ଅଭିହିତ କଲେ । ଛାନ୍ଦବୃତ୍ତର ପରିଧି ତାହାର କେନ୍ଦ୍ରରେ ୩୬୦ ଡିଗ୍ରୀ କୋଣ ସୃଷ୍ଟିକରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଶି ସମାନ ବୃତ୍ତାଂଶରେ ରହିଥିବାରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଶିର ପରିମାଣ $360 \div 12 = 30$ ଡିଗ୍ରୀ । ଏହି ପ୍ରତ୍ୟେକ ୩୦ ଡିଗ୍ରୀ ପରିମିତ ମାସା ମଧ୍ୟରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନକ୍ଷତ୍ର ରହିଛନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରଧାନ ନକ୍ଷତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ମିଥାଶାକରୀ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମୂର୍ତ୍ତିର କଳ୍ପନା କଲେ । ୧୨ଟି ବିଭିନ୍ନ ମୂର୍ତ୍ତି ହେଲା । ସେହି ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଗୋଟିଏ ଶିଶୁ ନାମ ଦେଲେ । ସୂରାଂ ମୂର୍ତ୍ତିର ନାମ ଅନୁଗାରେ ୧୨ଟି ରାଶି ହେଲା । ଯଥା —

୧—ମେଷ (Aries—The Ram)

୨—ବୃଷ (Taurus—The Bull)

୩—ମିଥୁନ (Gemini—The Twins)

୪—କର୍କଟ (Cancer—The Crab)

୫—ସିଂହ (Leo—The Lion)

୬—କନ୍ୟା (Virgo—The Virgin)

- ୭—ତୁଳ (Libra—The Scale)
 ୮—ବିଷ୍ଣୁ (Scorpio—The Scorpion)
 ୯—ଧନୁ (Sagittarius—The Archer)
 ୧୦—ମଘର (Capri Cornus—The Goat)
 ୧୧—କୁମ୍ଭ (Aquarius—The Water Carrier)
 ୧୨—ମିନ (Pisces—The Fish)

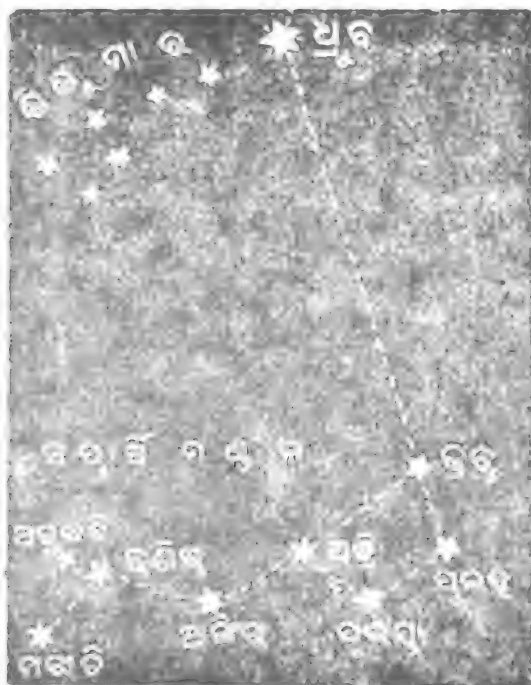

(ଖ) ଘୋରମାସ ଓ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ମାସରେ
 ଘୋରମାସ ଓ ସଂକ୍ରାନ୍ତିର ଉପାଦେୟ ଅବସ୍ଥା କର ବର୍ଷକରେ ବାରଟି ଘଣ୍ଟା

ଅବିକଳ କରନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବାଣୀକୁ ପରିକ୍ରମଣ କରନ୍ତି ସେହି ସମୟକୁ ସୌରମାସ କୁହାଯାଏ । ଯେଉଁଦିନ ଗୋଟିଏ ବାଣୀ ପରିକ୍ରମା ଶେଷ କରନ୍ତି ସେହିଦିନ “ମାସାନ୍ତ” ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଥାଏ । ଯେଉଁଦିନ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ବାଣୀରେ ପରିକ୍ରମା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି ସେହିଦିନ ‘ସଂକ୍ରାନ୍ତି’ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଥାଏ । ସୌରମାସ ଗୋଟିଏ ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧରାଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସ ବାଣୀ ଅନୁସାରେ ନାମକରଣ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—ମେଷ, ଦୃଷ, ମିଥୁନ ମାସ ଉଦାହରଣ ।

ବିଷୁବ ବୃତ୍ତ—ଭୂଗୋଳ ଗାଢ଼ରେ ଭୂପୃଷ୍ଠ ମଝିରେ ଗୋଟିଏ କାଳ୍ପନିକ ରେଖା ଟଣା ଯାଇଛି । ଏହି ରେଖା ବିଷୁବରେଖା ବା ନିରକ୍ଷିବୃତ୍ତ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ଜ୍ୟୋତିଷୀମାନେ ଆକାଶ ମଝିରେ ସେହିପରି ଗୋଟିଏ କାଳ୍ପନିକ ରେଖା ଟାଣିଛନ୍ତି । ଏହାର ନାମ **ବିଷୁବ ବୃତ୍ତ** । ଏହି ବିଷୁବବୃତ୍ତ ଆକାଶକୁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରୁଛି । ପୃଥିବୀର ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣମେରୁ ପରି ଆକାଶର ଉତ୍ତର ମୁଣ୍ଡରେ “**ଧ୍ରୁବତାରା**” ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ମୁଣ୍ଡରେ “**ହାଡ଼ଲିସ୍ ଅକଟାଣ୍ଡ**” ଚାନ୍ଦ ରହିଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ପଥ ବିଷୁବବୃତ୍ତକୁ ଦୁଇଟି ବିନ୍ଦୁରେ ପ୍ରାଣ କରୁଛି । ଏହି ବିନ୍ଦୁ ଦୁଇଟିକୁ ‘ସମ୍ପାତବିନ୍ଦୁ’ (Nodes) କୁହାଯାଏ । ଏହି ବିନ୍ଦୁ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ବିନ୍ଦୁ ମେଷ ବାଣୀରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ବିନ୍ଦୁଟି ତୁଳ ବାଣୀରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁଦିନ ମେଷ ବାଣୀରେ ପଶନ୍ତି ସେହି ଦିନଟି ମେଷ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବା ମହାବିଷୁବ

ସଂକ୍ରାନ୍ତି । ଚିତ୍ରବୃତ୍ତ ଓ ଖାନ୍ତିବୃତ୍ତର ମିଳନ ସ୍ଥାନରେ ସେହିଦିନ
ସୂର୍ଯ୍ୟ ରହୁଥିବାରୁ ସେ ଦିନ ଆମ ସମ୍ବୃତ୍ତିରେ ଗୋଟିଏ ଗୁରୁଦିନ ।

ସୌରମାସ ଗଣନା ଅନୁସାରେ ନୂଆବର୍ଷ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟ
କର୍କଟ ଖାନ୍ତି ଆଡ଼କୁ ଗମନ କରନ୍ତି ।

ପ୍ରତି ନକ୍ଷତ୍ରକର ସ୍ଥାନ ଯେନା ବର୍ଷା ହୁଏ । ବାୟୁମଣ୍ଡଳର
ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ । ଏଥିଲାଗି ପଞ୍ଚମିତ୍ର କୂଟ ଏବଂ ନବଗ୍ରହ କୂଟ

ଆମ୍ଭେମାନେ ଶୁଣିଥାଉ । ସୁତରାଂ ମାସାଧିପ ଗ୍ରହ ବର୍ଷା ଉପରେ
ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥାନ୍ତି ।

ମାସାଧିପ, ବୃଷ୍ଟି ଓ ପାଳକ

୧ । ମାସାଧିପ ରବି

ମନ୍ଦ ବୃଷ୍ଟି ପ୍ରଜାପୀତା ଚକ୍ରଗେପଦ୍ମବସ୍ତ୍ରଥା
ଚକ୍ରରାଗଃ, ସଦାବାଚଃ, ସୂର୍ଯ୍ୟୋ ମାସାଧିନାୟକେ

ଅର୍ଥ—ରବି ମାସାଧିପ ହେଲେ ବର୍ଷା ଅଳ୍ପ ହୁଏ, ପ୍ରଜାପୀତା
ପାନ୍ତି, ଶ୍ଵେତ ଉପଦ୍ରବ ବଢ଼େ, ଚକ୍ରଗେଗ ଅଧିକ ହୁଏ ଏବଂ ଶୁକ୍ର
ତୋପାନ ହୁଏ ।

୨—ଚନ୍ଦ୍ର

ନରାଣାଂ ଶ୍ଳେଷ ବୃଷ୍ଟିଷ୍ଠ ସୁଭିକ୍ଷଂ ଶସ୍ୟବର୍ଦ୍ଧନଂ
ସର୍ବମଙ୍ଗଳ ଯୋଗଶ୍ଚ ଚନ୍ଦ୍ରମାସ ପତେ ମତି

ଅର୍ଥ—ଚନ୍ଦ୍ର ମାସାଧିପ ହେଲେ ଶିଳିକାଶି ରୋଗ ଜନ୍ମେ ।
ଲୀଳ ବର୍ଷା ହୁଏ ପାମଲ ଭଲ ହୁଏ । ସୁଭିକ୍ଷ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଦେଶର
ମଙ୍ଗଳ ଘଟେ ।

୩—ମଙ୍ଗଳ

ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପବନାବେଗ ସ୍ତବ୍ଧରେଭ୍ୟା ଭୟଂ ତଥା
ଧୂଆବ୍ୟାଂ ଦୋର ଯୁଦ୍ଧସ୍ୟାତ୍ ଭୌମେ ମାସାଧିନାୟକେ ॥

ଅର୍ଥ—ମଙ୍ଗଳ ମାସାଧିପ ହେଲେ ପ୍ରବଳ ବାୟୁ ବଢ଼େ,
 ଝଡ଼ତୋପାନ ଘଟେ । ଶ୍ଵେତ ଉୟୁ ବଢ଼େ । ପୃଥିବୀରେ ଯୁଦ୍ଧଭୟ
 ଦେଖାଦ୍ଵୟ ।

୪—ବୁଧ

ମେଘାଶ୍ଵାନ୍ତ ଜଳସ୍ରବତରୁ ଶସ୍ୟ ସମ୍ପଦ ମଧ୍ୟମା
 ସନ୍ନିପାତାଦି ରୋଗାୟୁ୍ୟ ସୌମ୍ୟେ ମାସପତୌ ସତ୍ତ୍ଵ ॥

ଅର୍ଥ—ବୁଧ ମାସାଧିପ ହେଲେ ଅଳ୍ପ ବର୍ଷା ହୁଏ; ଫସଲ
 ଆଠଅଣା ହୁଏ, ସନ୍ନିପାତ ରୋଗ ବଢ଼େ ।

୫—ବୃହସ୍ପତି

ସୁବୃଷ୍ଟି ଶସ୍ୟ ବୃଦ୍ଧିଶ୍ଚ ପ୍ରଜାନାଂ ଶସ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧନଂ
 ବ୍ରାହ୍ମଣା ଶୁଭକର୍ମଣା ଗୁରୌ ମାସପତୌ ସତ୍ତ୍ଵ

ଅର୍ଥ—ବୃହସ୍ପତି ମାସାଧିପ ହେଲେ ସୁବୃଷ୍ଟି ଓ ଭଲ ଫସଲ
 ହୁଏ । ଲୋକମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ରହନ୍ତି ।

୬—ଶୁକ୍ର

ପୃଥିବୀ ଶସ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣାଃ ବାରିପୂର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ମୋଧର
 ଗାବଃ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୁଗ୍ଧାଃସ୍ତୁ ଶୁକ୍ର ମାସପତୌ ସତ୍ତ୍ଵ

ଅର୍ଥ—ଶୁକ୍ରମାସାଧିପ ହେଲେ ବର୍ଷା ଭଲ ହୁଏ, ଭଲ ଫସଲ
 ଆସେ । ଗାଈ ଦୁଧ ଭଲ ଦିଅନ୍ତି ।

୭-ଶନି

ଦୁର୍ଭିକ୍ଷଂ ମହାବୃଷ୍ଟିଶ୍ଚ ପ୍ରଜାନାଂ ରୋଗ ଯାତ୍ରନଂ
ମୈତ୍ରଜ୍ଞାନାଂ ସୁଖ ସମ୍ବୋଗଃ ଶନୌ ମାସପତି ସତ୍ତ୍ୱ ॥

ଅର୍ଥ—ଶନି ମାସଧୂପ ହେଲେ ବହୁତ ବର୍ଷା ହୁଏ । ବଡ଼ି
ମାଡ଼ ଆସି ଫସଲ ଧୋଇନିଏ । ମୂଲିଆ ଶ୍ରେଣୀ ଲୋକ ସୁଖୀ
ହୁଅନ୍ତି ।

ପ୍ରତି ବର୍ଷ ମାସଧୂପ ସମାନ ରହନ୍ତି ନାହିଁ । ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ
ବିଭିନ୍ନ ମାସାଧୂପ ହୁଅନ୍ତି ।

(ଗ) ମାସର ସଂକ୍ରାନ୍ତି ସଞ୍ଚାର ଓ ବୃଷ୍ଟି

ପ୍ରତିବର୍ଷ ମାସର ଅଧିକ ବଦଳିଥାନ୍ତି । ଅଧିକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
ସ୍ଥାନରେ ସର୍ବତ୍ର ହୋଇଥାନ୍ତି । ସେହି ସର୍ବତ୍ର ଘେନି ବର୍ଷା
ପରିମାଣରେ ତାରତମ୍ୟ ଦେଖି । ମାସାଧୂପ ବଦଳିବା ପରି ତାଙ୍କର
ସଂକ୍ରାନ୍ତି ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିବର୍ଷ ବଦଳି ଥାଏ । ତେଣୁ ସବୁବର୍ଷ ବସାପରିମାଣ
ସମାନ ରହେ ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ମୌସୁମୀବାୟୁ ହେତୁ ବର୍ଷାପାଏ ।
“ମୌସୁମୀ” ଗୋଟିଏ ଆରବ ଶବ୍ଦ । ଏହାର ଅର୍ଥ ରତ୍ନ । ରତ୍ନ
ଭେଦରେ ମୌସୁମୀବାୟୁ ପ୍ରବାହର ତେ ବଦଳେ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର
ଉତ୍ତରାସୁରା ହେତୁ ଉତ୍ତର ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ହୁଏ । ଗ୍ରୀଷ୍ମ-
ରତ୍ନରେ ଏସିଆ ଭୂଖଣ୍ଡର ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଶୁଷ୍କ ଲାଗୁ ହୋଇ
ଉପରକୁ ଉଠିଯିବାରୁ ଲଘୁରୂପ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଦକ୍ଷିଣ
ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର କିରଣ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଶ୍ରବରେ ପଡ଼େ । ତେଣୁ

ବାୟୁ ଥଣ୍ଡା ରହେ । ଏହି ଗୁରୁରୂପ ବଶିଷ୍ଠ ବାୟୁ ଭାରତ
ମହାସାଗର ଆଡ଼କୁ ବଢ଼େ । ଏହି ବାୟୁ ଧସୁବ ରେଖା ପାଖରେ
ପହଞ୍ଚିବା ବେଳେ ପୃଥିବୀର ଗତି ହେତୁ ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ ଧରେ ।
ତେଣୁ ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ମୌସୁମୀବାୟୁ ଆରବସାଗର ଓ
ବଙ୍ଗୋପସାଗର ଆଡ଼କୁ ବଢ଼େ । ସମୁଦ୍ର ଉପରେ ବହି ଆସୁଥିବାରୁ
ଜଳୀୟ ବାଷ୍ପରେ ଭରିଉଠେ । ଏହି ବାୟୁ ହିମାଳୟ ପର୍ବତରେ
ବାଡ଼େଇ ହୋଇ ଦକ୍ଷିଣାମୁଖୀ ହେବାରୁ ବର୍ଷା ହୁଏ । ଏଥିଲଗି
ପ୍ରବାଦ ଅଛି ।

୧--ଉତ୍ତର ମେଘ ଯଦି ଦକ୍ଷିଣେ ପଶେ

ପୂର୍ବା କୁହଇ ମେଘ ନିଶ୍ଚୟ ବରଷେ

୨--ପୂର୍ବେଇ, ଦେବ ଉର୍ବେଇ ।

ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ମୌସୁମୀ ବାୟୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସରୁ ଆଶ୍ୱିନ ମାସ
ଶେଷଯାଏ ବନ୍ଦେ ।

ସାଦ୍ରବ ମାସ ମିଠୁ ସଂହାନ୍ତି ବେଳୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣାୟନ ହୁଅନ୍ତି ।
କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ତୁଳ ସଂହାନ୍ତି ବେଳକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମକରସାନ୍ତି
ଉପରେ ରହିଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ଦକ୍ଷିଣାର୍ଦ୍ଧରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁ ହୁଏ । ଉତ୍ତର
ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଡାହାଣ ଗତି ହେତୁ ବାୟୁ ଥଣ୍ଡାପଡ଼ି
ହେମନ୍ତ ଋତୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ ଭାରତବର୍ଷ ଉପରସ୍ଥ
ବାୟୁ ଥଣ୍ଡା ଓ ଗୁରୁରୂପ ବଶିଷ୍ଠ । ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧର ବାୟୁ ଚଢ଼ଳ
ଓ ଲଘୁରୂପ ବଶିଷ୍ଠ । ଏହି ଲଘୁରୂପ ଆଡ଼କୁ ଗୁରୁରୂପ ବଶିଷ୍ଠ ବାୟୁ
ବଢ଼େ । ତେଣୁ ହେମନ୍ତ ଋତୁ ଆରମ୍ଭରୁ ଉତ୍ତର ଦିଗରୁ ଦକ୍ଷିଣ

ଦଗକୁ ଥଣ୍ଡା ପବନ ବଢ଼େ । ଏହା ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ମୌସୁମୀବାୟୁ ଅପବାଚିତ ହୁଏ । ଏହାକୁ “ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ଶୀତଳ ମୌସୁମୀବାୟୁ” (୧) ବା ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବ ମୌସୁମୀବାୟୁ କୁହାଯାଏ । ଏହି ବାୟୁ ସ୍ଥଳଭାଗ ଉପରେ ବହି ଆସୁଥିବାରୁ ଜଳୀୟବାଷ୍ପ ଶୂନ୍ୟ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଏହା ବଙ୍ଗୋପସାଗର ଉପର ଦେଇ ବହିବା ବେଳେ ଜଳୀୟବାଷ୍ପରେ ପୂରିଉଠେ । ତେଣୁ ପୂର୍ବ ଉପକୂଳସ୍ଥ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଅଞ୍ଚଳ ଶୀତଦିନିଆ ବର୍ଷା ପାଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ କାଆଁଳିଆ ପାଗ ଧରେ । ପୌଷ —ମାଘ ମାସରେ ସାମାନ୍ୟ ଅସରାଏ ଦୁଇ ଅସରା ବର୍ଷା ହୋଇଥାଏ ।

ଓଡ଼ିଶା ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ମୌସୁମୀବାୟୁରୁ ବର୍ଷା ପାଏ । ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶା ବଙ୍ଗୋପସାଗର ଶାଖାରୁ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶା ବଙ୍ଗୋପସାଗର ଓ ଆରବସାଗର ଶାଖାରୁ ବର୍ଷା ପାଏ । ତେଣୁ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲା ଓ କାଶିପୁର ଅଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଶାରେ ବର୍ଷାବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳ । ବର୍ଷା ଋତୁରେ ଆଷାଢ଼, ଶ୍ରାବଣରେ ଅଧିକ ବର୍ଷା, ଭାଦ୍ରବ-ଆଶ୍ୱିନରେ ଅଳ୍ପ ବର୍ଷା ହୁଏ । ଏହି ଋତୁ ମାସରେ ଆକାଶ ମେଘାବୃନ୍ତ ରହେ । ତେଣୁ ଏହି ସମୟଟି “ଚଢ଼ୁର ମାସିଆ” ନାମରେ ଅଭିହତ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ମୌସୁମୀବାୟୁର ଦଗ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେତୁ କାର୍ତ୍ତିକ-ମାର୍ଗଶିର ମାସରେ ଦୁର୍ଭିବାୟୁ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଏହି ଦୁର୍ଭିବାୟୁ ହେତୁ ଝଡ଼ ଚୋପାନ ହୁଏ । ଆଷାଢ଼ ମାସରୁ ଆଶ୍ୱିନ ମାସ ବର୍ଷା ସମୟ । ଏହି ପାଞ୍ଚ ମାସରେ ସମ୍ପାନ୍ତି ଚଳନ, ସଞ୍ଚାର ଉପରେ ବୃଷ୍ଟିର ନିର୍ଭର କରୁଥାଏ ।

(୧) ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ମୌସୁମୀବାୟୁ—Retreating Monsoon

ଟେବୁଲ୍ ୭—ମାସାଧିକ, ସଂକ୍ରାନ୍ତି ସମ୍ପର୍କ, ବର୍ଷ।

[୧୪୭]

କ୍ରମିକ ନଂ	ବୃଦ୍ଧି ମାସ	ପୌର ମାସ	ସଂକ୍ରାନ୍ତି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ସ୍ଥାନ	ରାତ୍ରି	ସଂକ୍ରାନ୍ତି (୧) ସଂଗ୍ରହ	ବର୍ଷ।
୧	ବୈଶାଖ	ମେଷ	ମହାବିଷୁବ	ଗ୍ରୀଷ୍ମ		
୨	ଜ୍ୟେଷ୍ଠ	ବୃଷ	ବିଷୁବପରା	ବର୍ଷା	ଗିରି	ମଧ୍ୟମ ବହୁଜଳ
୩	ଆଷାଢ଼	ମିଥୁନ	ଷଡ଼ଶାଢ଼		ନଦୀ	
୪	ଶ୍ରାବଣ	କର୍କଟ	ବର୍ଷିକାସୁନ			
			ନକ୍ଷତ୍ରକ୍ରାନ୍ତି			
୫	ଭାଦ୍ରବ	ସିଂହ	ବିଷୁବପରା	ଶରତ	ବାଡ଼	ସୁନଳ ସୁନଳ ସୁନଳ
୬	ଆଶ୍ୱିନ	କନ୍ୟା	ଷଡ଼ଶାଢ଼		କୃଷ୍ଣ ବ୍ୟବହାର	
୭	କାର୍ତ୍ତିକ	ତୁଳା	ଜଳବିଷୁବ	ହେମନ୍ତ		
୮	ମାର୍ଗଶୀର	ବିଷୁବ	ବିଷୁବପରା			
୯	ପୌଷ	ମୃଗଶିରା	ଷଡ଼ଶାଢ଼	ଶୀତ		
୧୦	ମାଘ	ଧନୁ	ମହାବିଷୁବ			
୧୧	ଫାଲ୍ଗୁନ	ମକର	ବିଷୁବପରା			
୧୨	ଚୈତ୍ର	କୁମ୍ଭ	ବିଷୁବପରା	ବସନ୍ତ		
			ଷଡ଼ଶାଢ଼			

(୧) ସଂକ୍ରାନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଭିନ୍ନ ଥାଏ।

ଏୟୋଦଧି ପରିଚ୍ଛେଦ

ବାୟୁ ଓ ବୃଷ୍ଟି

ଇଂଲଣ୍ଡର ସୁବିଖ୍ୟାତ ଲେଖକ ଲର୍ଡ଼ ବେକନ କହିଥିଲେ,
“ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାୟୁର ପାଗ ଅଛି ।” (୧) ବାୟୁର ଗତି ଏବଂ ଶକ୍ତି
ଉପରେ ବର୍ଷା ସୃଷ୍ଟି ଓ ତୋଫାନ ଘଟିଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରବାଦ
ଅଛି ଯେ ।

“ଉତ୍ତର ମେଘ ଯଦି ଦକ୍ଷିଣେ ପଶେ
ପୂର୍ବା କହଇ ନିଶ୍ଚୟ ମେଘ ବରଷେ”

ମେଘ ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ଉଠାଇଥିବ । ପବନ ସେହି
ମେଘକୁ ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼କୁ ଚଳି ଆଣିଲେ ବର୍ଷା ସୁନିଶ୍ଚିତ । ବାୟୁର
ଗତି ବର୍ଷାର ପ୍ରଧାନ ସଙ୍କେତ । ବାୟୁର ଗତି ହେତୁ ଗୁରୁ ଓ
ଲଘୁ ରୂପ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ନିଶ୍ଚଳ ବାୟୁ ଅପେକ୍ଷା ଚଳମାନ ବାୟୁଦ୍ୱାରା
ବାଷ୍ପୀଭବନ ବେଶୀ ହୁଏ । ତେଣୁ ଆଦି ବାୟୁରେ ଥଣ୍ଡା ଲାଗିଲେ
ବର୍ଷା ହୁଏ ।

-
1. “Every wind has its weather” Lord Bacon.
 2. ‘The wind from the northeast
Good for neither man nor beast.

ଇଂରାଜରେ ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ “ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ ଦିଗରୁ ବହିବ ବାୟୁ ମନୁଷ୍ୟ ଏବଂ ପଶୁ ପକ୍ଷରେ ଅନୁକୂଳ ନୁହେଁ” । (୨) କାରଣ ଏହି ବାୟୁ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଘଟିଥିବା ଲଘୁଗୁପ କେନ୍ଦ୍ର ଆଡ଼କୁ ଗତି କରେ । ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବ ଦିଗରୁ ସମୁଦ୍ରରୁ ଜଳବାୟୁ ଘେନି ବହୁଥିବାରୁ ବର୍ଷା ଘଟେ । ଆମେ ଏହାକୁ ମୌସୁମୀ ବାୟୁ କହୁ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ ବଣ ଜଙ୍ଗଲ ଦେଇ ପବନ ସୁଖ ସୁଖ ବହିଲେ ଏବଂ ପାହାଡ଼ ପର୍ବତ ଗର୍ଜି ଉଠିଲେ ଝଡ଼ ଆସିବା ସୁନିଶ୍ଚିତ । (୩) ଓଡ଼ିଶାରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳୀନ ବଙ୍ଗୋପସାଗର ଏବଂ ଆରବସାଗର ମୌସୁମୀ ବାୟୁ ପ୍ରବାହ ସନ୍ଧ୍ୟାମୟରେ ଘୁଣ୍ଟିବାୟୁ ବା ବାତାବର୍ତ୍ତ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ଏବଂ ଝଡ଼ ତୋପାନ ଘଟେ । ବାୟୁ ପ୍ରବାହର ବେଗ ଯେତେ ବେଶୀ ହୁଏ ଝଡ଼ତୋପାନ ଘଟି ତେତେ ଯତ୍ନ କରେ ।

୧୮୦୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଆଡ୍‌ମିରାଲ ବୋଫର୍ଟ (Admiral Beaufort) ବାୟୁର ଗତି ମାପକ ଏକ ସ୍କେଲ ତିଆରି କଲେ । ଏହି ସ୍କେଲ ତାଙ୍କର ନାମ ଅନୁସାରେ “ବୋଫର୍ଟ ସ୍କେଲ” ନାମରେ ଅଭିହିତ । ଏହି ସ୍କେଲରେ ବାୟୁର ଗତିକୁ ୧୨ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଗକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନାମ ଦିଆଯାଇଛି । ବାୟୁ ପ୍ରତି ଘଣ୍ଟାରେ କେତେ ମାଇଲ ବେଗରେ ଗତିକରେ ଏବଂ ସେହି ଗତି ଜନିତ ଫଳ ୮ ନମ୍ବର ଟେବୁଲରେ ସୂଚାଇ ଦିଆଯାଇଛି

3. When the forest murmurs and mountain roars
Then close your windows and shut your
doors.

ଟେବୁଲ୍ ୮—ବୋଫର୍ଥ ସ୍କେଲ ଏବଂ ବାୟୁ (୧), (୨)

କ୍ରମ	ବାୟୁର ନାମ	ଇଂରାଜୀ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ	ପୃଥ୍ବୀ ପୃଷ୍ଠର ୩୩ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚରେ ବାୟୁର ଦଶା ପ୍ରତି ମିନିଟ୍ ମାଇଲ୍ ବୃଦ୍ଧି
୦	ନିବାତ, ଶାନ୍ତବାୟୁ	Calm wind	୦
୧	ଅଳ୍ପ ମନ୍ଦ ସମୀର	Light air	୧ରୁ ୩
୨	ମନ୍ଦ ସମୀର	Light breeze	୪ରୁ ୭
୩	ଧୀର ସମୀର	Gentle breeze	୮ରୁ ୧୨
୪	ସମୀର	Moderate breeze	୧୩ରୁ ୧୮
୫	ମଜସ୍ୱାନିଳ	Fresh breeze	୧୯ରୁ ୨୪
୬	ପ୍ରବାତ	Strong breeze	୨୫ରୁ ୩୧
୭	ଅତିବାତ	Moderate Gale	୩୨ରୁ ୩୮
୮	ମଜାବାତ	Fresh Gale	୩୯ରୁ ୪୬
୯	ତୀବ୍ରବାତ	Strong gale	୪୭ରୁ ୫୪
୧୦	ପ୍ରତୀବାତ	Whole gale	୫୫ରୁ ୬୩
୧୧	ପ୍ରକଟନ, ଝଡ଼	Storm	୬୪ରୁ ୭୫, ୭୫
୧୨	ପ୍ରଭଞ୍ଜନ, ଦୁର୍ଭିବାୟୁ	Hurricane	ମାଇଲ୍‌ରୁ ଅଧିକା ମୋଟାମୋଟି ୯୨

1. Meteorology—An Introductory Treatise by A. E. M. Geddes, 2nd Ed. P. 120, Table X.
2. The Consolidated, Great English, Indian Dictionary of Technical Terms by Prof. Dr. Raghu Vira. P. 132, 1950

୧—ବର୍ଷର ପ୍ରଥମେ ଇଶାନ୍ ବାହୁ
ହେବ ବର୍ଷା, ଖନା କହେ ଯାହୁ

ଅର୍ଥ—ବର୍ଷର ପ୍ରଥମ ଦିନରେ ଯଦି ଇଶାଣ କୋଣରୁ
ପବନ ବହେ ତେବେ ସେ ବର୍ଷ ପ୍ରବଳ ବର୍ଷା ହୁଏ ଏବଂ ଫସଲ
ଭଲ ହୁଏ ।

୨—ଭାଦ୍ରବ ମେଘ ବିପ୍ରସ୍ଥାତ ବାୟୁ
ମେଘନ ବୃଷ୍ଟିକେ ଏଡ଼ିବ କହୁ ।

ଅର୍ଥ—ଭାଦ୍ରବ ମାସରେ ଆକାଶରେ ଯେଉଁ ଦିଗରେ
ମେଘ ଉଠାଇଥାଏ, ତାର ବିପ୍ରସ୍ଥାତ ଦିଗରୁ ପବନ ବହଲେ
ନିଶ୍ଚୟ ବର୍ଷା ହୁଏ ।

— — —

ଚତୁର୍ଥା ପରିଚ୍ଛେଦ

ସଦ୍ୟବର୍ଷା ଲକ୍ଷଣ

ପାଣିପାଗର ଭାବ ଗତବଧୁ ଜାଣିବା ଲାଗି ଆଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀ ଆବିଷ୍କୃତ ହେବ । ପୂର୍ବରୁ ଭାରତବର୍ଷର ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ମାନେ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ଗଣନା କରି ଏହାର ପୂଜାନ୍ୱୟ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟତାବାଣୀ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ । ବାର୍ଷିକ ପଞ୍ଜିକାରେ ପାଣିପାଗ ଅବସ୍ଥା ଦିଆଯାଇ ଆ-ଏ । ତଥାପି କିଏ କାହିଁକି

ଜନମ, ମରଣ, ବରଷା

ଜାଣି ନ ପାରଇ ପୁରୁଷା

ବୋଲି ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ଏହି ପ୍ରବଚନ ଭାରତବର୍ଷରେ ବହୁଳ-ଭାବରେ ସାର୍ଥକ ହୋଇଛି । ଆମ “ପାଣିପାଗ ବିଭାଗ” (Weather Bureau) ସଠିକ ଭାବରେ ବର୍ଷା ହେବା ନ ହେବା ସମ୍ଭବରେ ଭାବା ସୂଚନା ଦେବା ଲାଗି ଅସମର୍ଥ ହେଉଛନ୍ତି ।

ସଦ୍ୟ ବୃଷ୍ଟି ଲକ୍ଷଣ

ପରାଗର ମୁନିକ ମତରେ

୧ । ଜଳସ୍ତମ୍ଭେ ଜଳସ୍ରୋ ବା ନିକଟେଥ ଜଳସ୍ୟବା

ଦୃଷ୍ଟା ପୃଚ୍ଛତ ଦୃଷ୍ଟ୍ୟର୍ଥଂ ଦୃଷ୍ଟି ସଞ୍ଜୟତେତରତ୍

ଅର୍ଥ—ଜଳ ନିକଟରେ ବା ଜଳ ମଧ୍ୟରେ ଯେବେ ଜଳସ୍ତମ୍ଭ ଦେଖାଯାଏ ତେବେ ସତ୍ୟବୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।

୨ । ଅକସ୍ମାଦନ୍ତ ମାଦାୟ ଉତ୍ତ୍ରିଷ୍ଠତ ପିପିଲିକା

ଭେକଃ ଶୋୟତେଃ କନ୍ଧାତ୍ ତଦା ବୃଷ୍ଟିର୍ଭବେନ୍ତ୍ରୁବା ।

ଅର୍ଥ—ପିମ୍ପୁଡ଼ି ଆଧାର ଧରି ହଠାତ୍ ଉପରକୁ ଉଠିଲେ ଅଥବା ବେଙ୍ଗସବୁ ହଠାତ୍ ରଡ଼ି ଛାଡ଼ିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ତରୁଣଶାଢ଼ ବର୍ଷାହୁଏ ।

୩ । ଚିତ୍ରାଳା ନକୁଳାଃ ସର୍ପା ଯେ ରୁନ୍ଧ୍ୟେ ବା ବିଲେଶୟା

ଧାବନ୍ତି ଶରତ୍ରମତ୍ତଃ ସଦ୍ୟୋବୃଷ୍ଟିର୍ଭବେନ୍ତ୍ରୁବା ।

ଅର୍ଥ—ବରଡ଼ି, ନେଉଳ, ସାପ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଗର୍ଜିବାସୀ ଜନ୍ତୁ ସବୁ ଅଥବା ହରିଣ (ଶରଭ) ପ୍ରମତ୍ତ ହୋଇ ଦଉଡ଼ିଲେ ତରୁଣଶାଢ଼ ବୃଷ୍ଟିହୁଏ ।

୪ । କୁବନ୍ତି ବାଲିକା ମାର୍ଗେ ଧୂଳିଭଃ ସେତୁ ବନ୍ଧନଂ

ମୟୂରଶ୍ରେୟ ନୃତ୍ୟନ୍ତି ସଦ୍ୟୋବୃଷ୍ଟିଃ ପ୍ରଜାୟତେ ।

ଅର୍ଥ—ପିମ୍ପାମାନେ ଯେବେ ବାଟରେ ଧୂଳିରେ ବନ୍ଧ କରିନ୍ତି କିମ୍ବା ମୟୂରସବୁ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ତେବେ ଶୀଘ୍ର ବର୍ଷାହୁଏ ।

୫ । ଆଦାତବାତ ଦୁଷ୍ଟାନାଃ ନୃଣା ମଗବ୍ୟଥା ପଦ

ଦୃଷ୍ଟାତ୍ରାବେଦୁଶଂ ଚୂହେଃ ସଦ୍ୟୋବର୍ଷଣ ଲକ୍ଷଣଂ

ଅର୍ଥ—ଆଦାତ ଜନିତ ବାତାନ୍ଦାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ପୀଡ଼ିତ ଅଙ୍ଗରେ ହଠାତ୍ ବ୍ୟଥା ଜାତ ହୁଏ ଅଥବା ସାପଠାରୁ ବୃକ୍ଷର ଅଗ୍ରଭାଗକୁ ଉଠନ୍ତି ତେବେ ତରୁଣଶାଢ଼ ବୃଷ୍ଟିହୁଏ ।

୭ । ପକ୍ଷପୋଷ ଶୋଷଣ ଭୌଦ୍ରେ ଗଗନାମନୁରୁଣା

ଝିଞ୍ଜିରବ ସ୍ତଥାକାଶେ ସଦ୍ୟୋବୃଷ୍ଟିଃ ପ୍ରଜାୟତେ ।

ଅର୍ଥ—ଆକାଶରେ ଉଡ଼ିବା ଚଢ଼େଇ କିମ୍ବା ପାଣିକୁଆ ପ୍ରଭୃତି
ଦେଶା ମେଲଇ ପର ଶୁଖାଇଲେ ତତ୍ତ୍ୱସାତ୍ ବୃଷ୍ଟିହୁଏ ।

ଗ୍ରହ ସଞ୍ଚାର ବୃଷ୍ଟି ଲକ୍ଷଣ

୮ । ଚଳଯତ୍ନାଋକେ ବୃଷ୍ଟି ଧ୍ରୁବାବୃଷ୍ଟିଃ ଶନୈଶ୍ଚରେ

ବାରିପୂର୍ଣ୍ଣାଂ ମହାଂ, କୃତ୍ୱା ପଶ୍ଚାତ୍ ସଞ୍ଚରତେ ଗୁରୁଃ ॥

ଅର୍ଥ—ମଙ୍ଗଳ ଓ ଶନିଗ୍ରହ ଏକରାଶିରୁ ଅନ୍ୟ ରାଶିକୁ
ଯିବା ସମୟରେ ନିଶ୍ଚୟ ବୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ପୃଥିବୀକୁ ଆଗେ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ
କରି ପଛେ ବୃହସ୍ପତି ଅନ୍ୟ ରାଶିକୁ ଗମନ କରନ୍ତି ।

୮ । ଗ୍ରହଣାମୁଦୟେ ଚନ୍ଦ୍ରେ ତଥା ବକ୍ରାତ ରୁରୟୋ

ପ୍ରାୟୋବର୍ଷନ୍ତି ଜଳଦା ନୃପାଣାମୁଦ୍ୟମେଽପି ଚ ॥

ଅର୍ଥ—ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଉଦୟକାଳରେ ଓ ଅସ୍ତ କାଳରେ
ବନ୍ଦାଗମନ ଓ ଆଡ଼ ଗମନ ସମୟରେ ପ୍ରାୟ ବୃଷ୍ଟିହୁଏ ।
ରାଜାମାନଙ୍କ ଡେଇଁରେ ବୃଷ୍ଟିହୁଏ । *

୯ । ଚନ୍ଦ୍ରା ମଧ୍ୟ ଗତିତ ଜବେ ଭିନ୍ନଭାଣ୍ଡମିବ ଧ୍ରୁବେତ୍

ତତଃ ସ୍ୱାଣାଂ ସମାସ୍ୟାତ୍ ମହାମେଘାନ ବିମୁଷ୍ଟତ ॥

ଅର୍ଥ—ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ମାଠିଆ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ଯେପରି ଜଳ ପଡ଼େ
ବୃହସ୍ପତି ଚନ୍ଦ୍ରା ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଗଲେ ସେହିପରି ବର୍ଷାହୁଏ । ଆଉ
ବୃହସ୍ପତି ସ୍ୱାଣାନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଗଲେ ମହାମେଘରେ ସୁଦ୍ଧା ବୃଷ୍ଟିହୁଏ ।

* ରାଜାମାନେ ଫଜ୍ଜ କରନ୍ତି । ଯଜ୍ଞରୁ ପର୍ଜନ୍ୟ ବା ମେଘ
ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।

୧୦ । ପ୍ରାୟେଶୋ ପରିଚାନ୍ ମେଦାନ୍ ସ୍ବାତିରେକାପ୍ୟପୋହତି
ଶ୍ରାବଣେ ଜନିତଂ ବର୍ଷଂ ରେବତ୍ୟାତ ଦମୁଷ୍ଟତି

ଅର୍ଥ—ଏକମାସ ସ୍ବାଜ୍ଞ ନକ୍ଷତ୍ର ସଞ୍ଚିତ ମେଦ ବୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ ।
ବୃହସ୍ପତି ଶ୍ରାବଣା ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଚଳିଲେ ବୃଷ୍ଟି ହୁଏ ଏବଂ ରେବତୀ
ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଗଲେ ମେଦ ହୁଏନାହିଁ ।

ଶନାବଚନ

୧ । ଉର୍ଲି ନଦିଶେ, ହସିପଶେ

ସଜ ଗୋବରେ ଅଂଶେଇ ବସେ

ଡାକ ବୋଲେ ପୁତା ମେଦ ବରଷେ

ଅର୍ଥ—ବଡ଼ ସକାଳୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବାଦିଗରେ ଉଦୟ ହେବା
-ରେ ପରେ ବଉଦ ପଛରେ ଲୁଚିଗଲେ କିମ୍ବା ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳେ
ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଅସ୍ତ ହେବା ସମୟରେ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ ଲଲ
ଦେଖାଯାଇ ସୂର୍ଯ୍ୟ ହସି ହସି ବୁଡ଼ିଯିବା ପରି ଦେଖାଗଲେ ବର୍ଷା
ସୁନାଶ୍ଚିତ ।

ଗୋରୁ ଗୋବରରେ ମାଛ ଅଣ୍ଡା ପାରିଲେ ଏବଂ ଅଣ୍ଡାରୁଡ଼ିକ
ଧଳା ଧଳା ଦେଖାଯାଇ ପଡ଼ି ରହିଲେ ସନ୍ଧ୍ୟା ବର୍ଷାହୁଏ ।

୨ । ଉତ୍ତର ମେଦ ଦକ୍ଷିଣେ ପଶେ

ସଜଗୋବରେ ଅଂଶେଇ ବସେ

ହଡ଼ାବଳଦ ଖି ଖି କାଶେ

ପୁତା କହଇ ମେଦ ବରଷେ ।

୩ — ଉତ୍ତରେ ମେଘାଛନ, ଦକ୍ଷିଣେ ବଜୁଳି
 ଘଡ଼ ଘଡ଼ ହେଲେ ଶୀଘ୍ର ଆସେ ବୁଲି ।
 ସେହି ସମୟରେ ଯଦି ଯିଶାନେମ ପବନ
 ନିଶ୍ଚୟ ହୋଇବ ତିନି ଦିନ ଝଡ଼ ଜାଣ ॥

୪ । ଉତ୍ତର ମେଘ ଯଦି ଦକ୍ଷିଣେ ପଶେ
 ପୁତା କହଇ ନିଶ୍ଚୟ ମେଘ ବରଷେ ॥

୫ । ଏଣୁକା * ବୁଲି ଗାଁରେ ପଶେ
 ଦାସେ ବୋଲେ ପାଣି ବରଷେ ॥

(କଳନ୍ଦ୍ରା, କଟକ)

୬ । କେରୁଆ ଉଠୁଥିଲେ
 ବୃକ୍ଷମାନେ ଡିମ୍ବ ଉପରକୁ ନେଉଥିଲେ
 ପକ୍ଷି ଜଳରେ ପଶି ଡେଣା ଶୁଖାଉଥିଲେ
 ବର୍ଷା ନିଶ୍ଚୟ ହୁଏ (ସମ୍ଭବପୁର)

୭ । ବାମଣୀ ** ମେଘ ପଶ୍ଚିମେ ପଶେ
 ନାଥ ବୋଲେ ପୁତା ନିଶ୍ଚୟ ବରଷେ ॥

(ଛନ୍ଦପୁର, ଗଞ୍ଜାମ)

(ଖ) ପୂର୍ବେ ଉଠି ପଶ୍ଚିମେ ପଶେ
 ଡାକ ବୋଲେ ପୁତା ନିଶ୍ଚୟ ବରଷେ ॥

(ଗ) ମେଘ ଧରିଲେ ପଶ୍ଚିମ କୋଣେ
 ବରଷା ହୁଅଇ ତତକ୍ଷଣେ ॥

* ଏଣୁକା—ଏଣୁଆ (ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଏଣୁଆକୁ ଏଣୁକା କହନ୍ତି)

** ବାମଣୀ—ଚନ୍ଦ୍ରବତୀ

୧୦ । (କ) ବର୍ଷା ହେବା ଯୋଗ ଯେବେ ଆସିବ
ମୟୂର ମଣ୍ଡୁକ କରୁଥାନ୍ତି ରବ ।

(ଖ) ଭେକ ରଡ଼ି ଘନ ଘନ
ଶୀଘ୍ର ବୃଷ୍ଟି ହେବ ଜାଣ ।

୧୧ । ଯଜ ଗୋବରେ ମାଛ ଯଦି ବସି ରହିବ
ଦୁଇ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ନିଶ୍ଚୟ ବର୍ଷାହେବ ।

୧୨ । ଭାଦ୍ରବ ମେଘ ବିପତ୍ତିତ ବାୟୁ
ସେ ଦିନ ବୃଷ୍ଟି କେ ହେବ କହ ।

୧୩ । ଯେବେ ହୋଇଥିବ ରେବଣୀ ଅନ
ଚଷାକୁ ବୋଲିବ ଛୁଡ଼ି ତୁ ଯନ୍ତୁ ।

୧୪ । ବୃହସ୍ପତି ଚଳି ପଞ୍ଚଗ୍ରହକୂଟ ହେଲେ
ଅବଶ୍ୟ ବର୍ଷା ହେବ ସ୍ୱାମୀନନ୍ଦନ ଥିଲେ ॥

୧୫ । ଶୁକର ଥାଏ, ବାଆ ବହେ
ଗନ୍ଧଚର ଛୁଏ
ବୟାସ ବଚଣ୍ଟ ଐସେ କହେ
ବିନ୍ ବର୍ଷେ ନାହିଁ ଯାଏ ॥

୧୬ । ନିବାତ ବାତେ, ଅତି ଉଷ୍ମଶୀତେ
ଗର୍ଜନ୍ତି ମେଘ, ମଣ୍ଡୁ କ, ରୁତକ
ମୟୂରପୁଞ୍ଜ ରବିଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳେ
ସିଦ୍ଧିଦିନେ ବାରି ପଡ଼ିବ ଭୂତଳ ॥ (ସମ୍ବଲପୁର)

୧୭ । ଶନିବାର ସାତ, ମଙ୍ଗଳରେ ତିନି

ଆଜି ସବୁ ବାର ଦିନ୍ ଦିନ୍ ॥

ଅର୍ଥ—ମେଘ ଶନିବାର ବର୍ଷା ହେଲେ ସାବେନ ଧରି,
ମଙ୍ଗଳବାର ବର୍ଷାହେଲେ ତିନି ଦିନ ଧରି ବର୍ଷା ହୁଏ । ଅନ୍ୟ
ବାରରେ ସେହି ଦିନ ବର୍ଷା ଗୁଡ଼ିଆଏ ।

୧୮ (କ) ଦିନେ ନିର୍ମଳ ରସେ ଗୁଣ୍ଠା

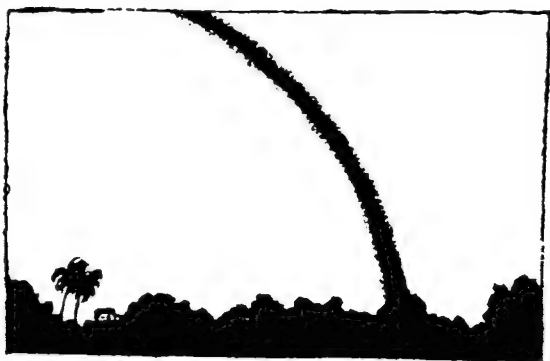
ଗୁରେକ୍ କହେ ବର୍ଷା ଆସୁ ॥

(ଖ) ରସେ ନିର୍ମଳ ଦିନେ ଗୁଣ୍ଠା

ଗୁରେକ୍ କହେ ବର୍ଷା ଗସୁ ॥

ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଓ ବର୍ଷା (Rainbow and Rain)

ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ସକାଳେ ଅଥବା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ପୂର୍ବରୁ ଦେଖାଯାଏ ।
ମେଘର ଜଳବନ୍ଦୁରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ଏବଂ

ଭୂଜାୟିତ ହେବାରୁ ତହିଁରେ ଥିବା ବାଇଗଣି-ଧନ-ମାଳ-

ସବୁଜ-ହରିତ-ଲୀଳ ଓ ନାରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗ ସାତଟି ଧନୁ ଆକାରରେ ଦେଖାଯାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦିଗ୍‌ବଳୟର ଅଳ୍ପ ଉପରେ ଥିବା ବେଳେହିଁ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଦେଖାଯାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ପଡ଼େ । ଦର୍ଶକ ଏକ ଦିଗରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଏପରି ମଝିରେ ଚନ୍ଦ୍ର । ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଜଳତ ମେଘ (Nimbus cloud) ରେ ଦେଖାଯାଏ ।

ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଦେଖାହେଲେ ବର୍ଷା ହୁଏ; ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଦେଖାଗଲେ ଶରା ହୁଏ । ସକାଳ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ବାୟୁର ଆପେକ୍ଷିକା ଅଦ୍ରୁତା ଅଧିକ ଥିବାର ସୂଚକ । ରାତିରେ ବାୟୁ ବେଶି ଉପରକୁ ଉଠି ନ ଥାଏ କିନ୍ତୁ ଥଣ୍ଡା ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ ସକାଳୁ ବର୍ଷା ଅସରାଏ ହୋଇଯାଏ ।

ଉପରବେଳା ବାୟୁ ସକାଳର ବାୟୁଠାରୁ ଶୁଷ୍କ ଥାଏ । କାରଣ ବାୟୁରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଜଳୀୟ ବାଷ୍ପ ଥିଲା ତାହା ଅଣ୍ଡାପରି ପୃଞ୍ଜି-ଜଳଦ (Cumulo-nimbus) ବଦଳି ଶ୍ରେଣ୍ଡେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ବାୟୁ ଥଣ୍ଡା ପଡ଼ିଯାଏ । ଥଣ୍ଡା ବାୟୁ ଅଧିକ ଜଳୀୟ ବାଷ୍ପ ଧରି ରଖିପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଯଦ୍ୱିବେଳ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଶରାପାଗ ସୂଚକ । (୧) ।

୧ । ପଶ୍ଚିମ ଧନୁ, ନିତ୍ୟ ଶରା

ପୂର୍ବ ଧନୁ, ଜଳରେ ଭରା (ବର୍ଷା ଧାର) ॥

୨ । ପୂର୍ବେ ଅର୍ଦ୍ଧଳ, ପଶ୍ଚିମେ ହସି

ଭାକ ରଖି ବୋଲେ ନିଶ୍ଚୟ ବରଷି ॥

୩ । ମୃଦୁ ଦିନେ ରାମଧନୁ ଉଠିଲେ
ଜଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ମନ ପାଇବେ ॥

(୧) ଇଂରାଜରେ ପ୍ରବାଦ ଅଛି—

A rainbow in the morning
Is the Shephard's warning
A rainbow at night
Is the Spephard's delight.

“Technically a morning rainbow indicates a fairly high relative humidity because a shower has occurred with only a limited ascent of air and therefore with slight cooling. An evening bow, on the contrary, means the air is comparatively dry because the existing cumulo-nimbus cloud has required considerable cooling in its build-up. Consequently, the air temperature has been reduced considerably; and cooler air cannot contain so much moisture. As a result, an evening rainbow usually signifies fair weather.

“Weather and Climate” Page 12. 1958-

by

Clarence E. Koppe
George C. De Long.

ଧ୍ରୁବମଣ୍ଡଳ ଓ ବର୍ଷା—

ଉଚ୍ଚପୃଷ୍ଠ ମେଘ (Alto-Cumulus) ଭୂସାର କଣାରେ ଭୂଜାୟିତ ଆଲୋକ ରେଖା ଧ୍ରୁବ ମଣ୍ଡଳ ସୃଷ୍ଟି କରଥାଏ । ମେଘ ଗତନା ଥିଲେ ଧ୍ରୁବମଣ୍ଡଳ ପୁରାପୁରା ଦେଖାଯାଏ କିନ୍ତୁ ମେଘ ଭାରିଆଡ଼େ ଘୋଟି ନଥିଲେ ଧ୍ରୁବ ମଣ୍ଡଳ ଅଧାଅଧ ଦେଖାଯାଏ । ଧ୍ରୁବ ମଣ୍ଡଳ ଉଚ୍ଚପୃଷ୍ଠ ମେଘ ହେତୁ ଘଟୁଥିବାରୁ ବଡ଼ତୋପାନ ହେବାର ପୂର୍ବ ସୂଚନା । ଧ୍ରୁବମଣ୍ଡଳ ପରେ ମେଘ ତଳକୁ ଖସି ଆସି ମୋଟା ଧରିଲେ ଭୂସ୍ଥିବାୟୁ କମ୍ବା ଉଷ୍ମ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଧାର ଜଣାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଧ୍ରୁବମଣ୍ଡଳ ବେଶୀ ସମୟ ନ ରହି ମିଳେଇଗଲେ ଅଳ୍ପଷଣସ୍ଥାୟୀ ମେଘ ଉଠି ମିଳେଇଯାଏ; ବର୍ଷା ହୁଏ ନାହିଁ । (୧)

(୧) The significant fact is that halos indicate cirrus clouds which may be forerunners of a storm. If the halo, hence the cirrus clouds, is followed by lower and thickening clouds, it is the beginning of the cloud succession on the leading edge of a cyclone on a warm frontal disturbance. Occassionaly, however, cirrus clouds appear, with an accompanying halo or a portion of halo only soon to disappear. In the latter case they are merely ephemeral clouds with no portent.

Page 12, Weather and Climate, 1958 by Clarence E. Koppe and George C. De Long.

ପ୍ରବଚନ—

୧ । ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟରେ ତାରା
ଜଳ ବରଷେ ମୁଷଳ ଧାରା ॥

୨ । ଦୂର ମଣ୍ଡଳ, କବରେ ପାଣି
ହେବା ନହେବା, ଭିନ୍ନଭିନ୍ନେ ଜାଣି ।

୩ । ଦୂର ମଣ୍ଡଳ—ପାଣି ପାଣି
ପାଣି ମଣ୍ଡଳ —ଦୂରେ ପାଣି

ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ବର୍ଷା—

ରାସ୍ତରେ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅବସ୍ଥାରୁ ମଧ୍ୟ ପାଗର ସଙ୍କେତ ମିଳିଥାଏ ।
ଇଂରାଜୀରେ ଏକ ପ୍ରବଚନ ମଧ୍ୟ ରହିଛି ।

Pale moon doth rain
Red moon doth blow
White moon doth neither rain nor snow.

ଚନ୍ଦ୍ର ସପା ଦେଖା ନଯାଇ ମଳିନ ବା ପାଣ୍ଡୁବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଗଲେ
ବର୍ଷା ହେବାର ସମ୍ଭାବନା । ଏକ ପତଳା ଏବଂ ଉଷ୍ମ ମେଘ
ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିଥାଏ । ଚନ୍ଦ୍ର ଲଲ ଦେଖାଗଲେ ବାୟୁର
ଆଘ୍ରାତା ଅଧିକ ଏବଂ ଝଡ଼ତୋଫାନ ଆସିବାର ସମ୍ଭାବନା । ସ୍ବଚ୍ଛ
ଚନ୍ଦ୍ର ଶରାପାଗ ସୂଚକ ।

ଆକାଶର ରଙ୍ଗ—ଆକାଶ ସକାଳେ ଏବଂ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ
ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗ ଧରିଥାଏ । ଏହି ରଙ୍ଗ ପାଖର ପୂର୍ବ ସୂଚକ ।

ଲଲ ବା ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ (Red sky)

ରଂଗିନୀରେ ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ “A red sun has water
in his eyes” ଅର୍ଥାତ୍ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ଜଳ” ।
ବାୟୁରେ ଆଦ୍ରତା, ଧୂଳି କିମ୍ବା ଧୂଆଁ ଅଧିକ ଥିବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ
କରଣ ବାଧାପାଏ, ପୃଥିବୀକୁ ଆସିପାରେ ନାହିଁ । ଆକାଶ
ଲଲ ଦେଖାଯାଏ । ସୂଚକ ଲଲ ଆକାଶ ବର୍ଷା ସୂଚକ ।

ହଳଦିଆ ବା ଶାଗୁଆ (Yellow or Greenish sky)

ବାୟୁରେ ଜଳକଣା ବା ଆଦ୍ରତାର ଅଭାବ ହେଲେ ଜଳ
ଦମ୍ଭଭୂତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ତେଣୁ ବର୍ଷା ବା ମେଘ ଦେଖା-
ଯିବାର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥାଏ ।

ପାଣ୍ଡୁଆ ରଙ୍ଗ (Gray sky)

(କ) ସନ୍ଧ୍ୟା ଆକାଶ

ବାୟୁ ଧୂଳି ଏବଂ ଜଳକଣାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ ଧଳା ବର୍ଷା
ଅତି ପଡ଼ିଲା ଧୋବ ଫର ଫର ଚନ୍ଦ୍ରର ପରି ପଡ଼ିଥାଏ । ସାମାନ୍ୟ
ଅଣ୍ଡା ବାଜିଲେ ବର୍ଷା ହୁଏ । ସୂଚକ ପାଣ୍ଡୁଆ ରଙ୍ଗ ଆକାଶରେ
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ହେଲେ ପରଦିନ ବର୍ଷା ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଥାଏ ।

“If the sunset is gray
The next will be a rainy day”

କମ୍ପା

"If the sun goes pale to bed
T'will rain tomorrow it is said"

(ଖ) ସକାଳ ଆକାଶ

ପାଉଁଶ ରଙ୍ଗ ଦେଖାଗଲେ ପାଗ ଭଲ ହୁଏ । ବାୟୁରେ
ଆଦୃତା ପରିମାଣ ଅତି ଅଳ୍ପଥିବାରୁ କାକର ପଡ଼େ । ମାଣିକାକର
ପଡ଼ିଲେ ଖରାପାଗ ହୁଏ; ବର୍ଷା ହେବା କୁଟି ବାୟୁରେ ଆଦୃତା
ନ ଥାଏ । କାକର ବହୁ ବେଳେ ଧୂଳିକଣାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣ
ଦ୍ରବ୍ୟମିତ ହୋଇ ପାଉଁଶିଆ ରଙ୍ଗ ଦେଖାଯାଏ ।

ଇଂରେଜରେ ପ୍ରବାଦ ଅଛି—

"Evening red and morning gray
Help the traveller on his way
Evening gray and morning red
Bring down rain upon his head"

ସକାଳ ଆକାଶ ପାଣ୍ଡୁଆ ଦେଖାଗଲେ ଖରାପାଗ, ସନ୍ଧ୍ୟା
ଆକାଶ ପାଣ୍ଡୁଆ ଦେଖାଗଲେ ବର୍ଷା ହୋଇଥାଏ । ରାସରେ
ଅଣ୍ଡା ହେଉ ବାୟୁର ଜଳକଣା ଚନ୍ଦ୍ରର ପରି ପତଳା ବଉଦରୁପେ
ପଡ଼ିଯାଏ । ସକାଳ ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣରେ ବଉଦ ମିଳେଇ ଯାଏ ।

କାକର ଓ ପାଗ (Dew and weather)

ଇଂରେଜରେ ପ୍ରବାଦ ଅଛି—

- 1—"When the grass is dry at morning light
Look for rain before the night."
- 2—"When the dew is on the grass
Rain will never come to pass"

ସକାଳେ କାକର ନ ପଡ଼ିଲେ ବର୍ଷା, କିନ୍ତୁ କାକର ପଡ଼ିଲେ ଖରାପାଗ ହୁଏ ।

ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଅତି ଉଚ୍ଚସ୍ତର ଯାଏ ଜଳକଣାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ ରାସରେ ଗରମ ପଡ଼େ, ଉତ୍ତପ ବକିଚିତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଗମଗମିଆ ଲାଗେ । ପରଦିନ ସାମାନ୍ୟ ଥଣ୍ଡା ଲାଗିଲେ ବର୍ଷା ହୁଏ । ସୁତରାଂ ଶୁଦ୍ଧ ଗମଗମିଆ ହେତୁ ସକାଳେ କାକର ପଡ଼େ ନାହିଁ ।

ଶୁଦ୍ଧ ଆକାଶ ନିର୍ମଳ ରହିଲେ ଭୂ-ପୃଷ୍ଠରୁ ଗରମ ବକିଚିତ ହୋଇଯାଏ । ପାହାନ୍ତିଆ ଓହରକୁ ଥଣ୍ଡା ପଡ଼େ । ତେଣୁ ଦାସ ଉପରେ କାକର ପଡ଼ିଯାଏ । ପରଦିନ ଖରାପାଗ ହୁଏ । ବର୍ଷା ହେବାଲାଗି ବାୟୁ ମଣ୍ଡଳରେ ଜଳ ନ ଥାଏ ।

କୁହୁଡ଼ି ଓ ବର୍ଷା (Mist and rain)

୧ । (କ) ପ୍ରାୟେ କୁହୁଡ଼ି ବୈଶାଖେ ଫଳ
ଯେଉଁଦିନ କୁହୁଡ଼ି ସେହିଦିନ ଜଳ ।

(ଖ) ଧନୁରେ କୁହୁଡ଼ି ମେଷରେ ଫଳ
ଦିନ ଦିନ ଧରି ପାଣି ବର୍ଷେ ଅବରଳ ॥

ଅର୍ଥ—ପ୍ରାୟେ ମାସରେ କୁହୁଡ଼ି ହେଲେ ବୈଶାଖ ମାସରେ ବର୍ଷା ହୁଏ । ମାସର ଯେଉଁଦିନ କୁହୁଡ଼ିସେହିଦିନ ବର୍ଷା ହୋଇଥାଏ ।

୨— ଶନିବାରେ ସାତଦିନ, ମଙ୍ଗଳବାର ତିନି
ଅନ୍ୟ ସବୁବାରେ, ବର୍ଷା ହୁଏ ଦିନ ଦିନ ॥

ଅର୍ଥ—ଧନୁ (ପୌଷ) ମାସରେ ଶନିବାରେ କୁହୁଡ଼ ହେଲେ
ମେଷ (ବୈଶାଖ) ମାସରେ ସାତଦିନ ଧରି ବର୍ଷା ହୁଏ । କିନ୍ତୁ
ମଙ୍ଗଳବାର କୁହୁଡ଼ ହେଲେ ତିନିଦିନ ବର୍ଷା ହୁଏ । ଅନ୍ୟ
ଦିନଗୁଡ଼ିକରେ କୁହୁଡ଼ ହେଲେ ବୈଶାଖରେ ସେହିପରି ଦିନେ
ଦିନେ ମାସ ବର୍ଷା ହୁଏ ।

୩—ମୀନରେ କୁହୁଡ଼ ସିଂହରେ ବଢ଼ି
ମୁଣ୍ଡ ମାଳରେ ଧରିଯି ଯାଏଟି ଭରି ।

ଅର୍ଥ—ମୀନ (ଚୈତ୍ର) ମାସରେ କୁହୁଡ଼ ହେଲେ ସିଂହ
(ଭାଦ୍ରବ) ମାସରେ ନଇବଡ଼ି ହୁଏ । ଧାନ ଫସଲ ଧୋଇଯାଏ ।
କ୍ଷେତ ଉପବାସରେ ଲୋକେ ମରନ୍ତି ।

୪—ଅଦିନେ କୁହୁଡ଼ ଦୁଇପ୍ରହରେ
ଦେଖାଏ ଯେବେ କେଉଁ ଦିନରେ
ତେବେ ଆଠଦିନେ ବରଷେ ଜଳ
ପଶୁପକ୍ଷୀ ପ୍ରାଣୀ ହୁଅନ୍ତି ଆକୁଳ ॥

ବଉଦ ଓ ବର୍ଷା (Cloud and rain)

୧—ନବର୍ଷେ କଳା ମେଘ, ବର୍ଷେ ଧଉଳିଆ
ନପୋଷେ ଗୁପ୍ତଗୁପ୍ତିକା, ପୋଷେ ଖଉରିଆ ॥

(ବାଲିତହା, ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

୨—ଯେବେ ବା ବର୍ଷେ କଳା ମେଘ

ବହୁଯିବ ଆଶୁପ୍ରାଣୀ

ଯେବେ ବା ପୋଷିବ ଗୁପ୍ତପିକା

କରିଦେବ ସାଆନ୍ତାଣୀ

(ବାଲୁଗା, ପୁଷ୍ପ)

ଅର୍ଥ—(୧) କଳାମେଘ ବର୍ଷେ ନାହିଁ; ପାଣ୍ଡୁର ମେଘ ବରଷେ । ପୋଷାକପତ୍ର ଯିହୁ ଚିକ୍‌ଣିଆ ଲୋକ ପୋଷେନାହିଁ । ମଳମୁଣ୍ଡିଆ ପରିବାରକୁ ମୋଷିଆଏ ।

(୨) କଳାମେଘ ବର୍ଷା ହେଲେ ଆଶୁଆଣୀ ବର୍ଷା ହୁଏ । ଧୋବଧାଉଳିଆ ପରିବାର ପୋଷିଲେ ଉଚ୍ଚଧରଣରେ ପୋଷେ । ଇଂରାଜରେ ପ୍ରବାଦ ଅଛି —

“Rain long foretold, long last
Short notice, soon past”

କଥାରେ କହିଥାନ୍ତି “ସକାଳ ମେଘ, ମେଘ ନୁହେଁ; ସକାଳ କୁଣିଆ କୁଣିଆ ନୁହେଁ” । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଚଟକା ଉଠି ଅସରାଏ ବର୍ଷା ଉତ୍ତେଜିଯାଏ କିନ୍ତୁ ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ଧରି ଉଠିବା ମେଘ ବହୁ ସମୟଧରି ବର୍ଷେ ।

ଇଂରାଜରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବାଦ ଅଛି—

“When the Carry goes west
Gude weather is past
When the Carry goes east
Gude weather comes neist”

ବଉଦ ପବନରେ ତଡ଼ି ହୋଇଯାଏ । ଦିଗ ଦେନି ପାଗ
ଆସେ । ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ବଉଦ ଭାସିଗଲେ ବର୍ଷା । ପୁଣି ପାଗ ଭଲ
ହେବ । ପୂର୍ବ ଦିଗକୁ ବଉଦ ଭାସିଲେ ବର୍ଷା ହେବ ।

ବଉଦର ଆକୃତି ପାଣିପାଗ ସୂଚକ । ବଉଦଗୁଡ଼ିକ
ପବନ ପରି ଭାସିଲେ ବା ଦେଉଳିଆ ଆକାର ଧରିଲେ ଅସରାଏ
ବର୍ଷା ଆସେ ।

“When the clouds appear like rocks
and towers
The earth's refreshed by frequent showers’

ପୁଞ୍ଜି-ଜଳଦମେଦ (Cumulo-nimbus) ଘଡ଼ଘଡ଼ ମାରି ଅସରାଏ
ବର୍ଷା ହେବା ସୂଚକ । ଭୂ-ପୃଷ୍ଠରୁ ଉପରକୁ ଉଠୁଥିବା
ବାୟୁସ୍ତମ୍ଭ ହଠାତ୍ ଥଣ୍ଡା ଧରିବାରୁ ଜଳାବଉଦ ଆକାର
ଧରିଯାଏ । ତେଣୁ ଘଡ଼ଘଡ଼ ମାରି ଅସରାଏ ବର୍ଷା ହୋଇଯାଏ ।
ଏହି ବର୍ଷା ସ୍ଥାନୀୟ ଏବଂ ବ୍ୟାପକ ନୁହେଁ ।

“In the morning mountains
In the evening fountains”

ସକାଳେ ପୂର୍ବଦିଗରେ ପାହାଡ଼ ବା ଦେଉଳିଆ ଆକୃତି
ବଉଦ ଭାସିଲେ ଉପରବେଳା ଅସରାଏ ବର୍ଷା ହୁଏ ।

“When the cheviot you see put on cap
Of rain ye’ will have a wee bit drop”

ପବନ ଓ ପାହାଡ଼ ଶିଖରରେ ବଉଦ ଖେଳିଲେ ବର୍ଷା
ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଥାଏ ।

“Mackerel scales and mares’ tails
Make lofty ships carry low sails”

ଅଳକା-ପୁଞ୍ଜମେଘ (Cirro-Cumulus) — ମାକେରେଲ ମାଛର କାନ୍ଥ ପରି ଦେଖାଯାଏ ଏବଂ ଅଳକା ମେଘ ଘୋଡ଼ି ପୁଞ୍ଜପରି ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ମେଘଗୁଚ୍ଚିକ ଉଚ୍ଚମେଘ ଏବଂ ଭୂ-ପୃଷ୍ଠର ୬୦୦୦ ମିଟର ଉଚ୍ଚରେ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ମେଘ ବର୍ଷା ହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏତିକିବେଳେ ପୁବେଲ ପବନ ବହିଲେ ଏବଂ ବାୟୁରୂପ କମିଗଲେ ବୃତ୍ତତୋଫାନ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ।

ରାସରେ ମେଘ କୋଡ଼ା କୋଡ଼ା କଲେ ବର୍ଷା ହୁଏ ।

“କିକର ଶୁଣୁର ଲେଖା ଯୋଖା

ମେଘରୁ ବୁଝିବ ଜଳର ରେଖା

କୋଢାଲେ କୋଡ଼ିଲେ ମେଘର ଦେହେ

ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଯଦି ପବନ ବହେ

କହ ତଷାକୁ ବାନ୍ଧୁ ହଳ

ଆଜି ନହେଲେ, କାଲି ଜଳ”

ପଞ୍ଚଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ବିଭିନ୍ନ ମାସରେ ବର୍ଷା ହେତୁ କୃଷି ଉପରେ ପ୍ରଭାବ

ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଶେଷେ ବର୍ଷାଲେ ବାରି
ସେ ବର୍ଷ ଧରା ଶସ୍ୟର ପୁର
ଆଷାଢ଼ ମେଘେ ଶସ୍ୟ ଭର
ଶ୍ରାବଣ ମେଘେ ନସନ୍ଦେ ଧର ॥
ଭାଦ୍ରବ ଜଳ ନୁହଁଇ ଭଲ
ଆଶ୍ୱିନ ଜଳଟି ସୁମଙ୍ଗଳ ॥
କାର୍ତ୍ତିକ ବର୍ଷା ହଟହଟା
ମାର୍ଗଶିରରେ ଘଟେ ଘାଟା ॥
ପୌଷ ଜଳ ଶସ୍ୟ ନାଶ
ଲେକ ପାଆନ୍ତି ବହୁ କ୍ଳେଶ ॥
ମାଘମାସ ସବୁଠୁ ଭଲ
ଚୀକରେ ହୁଅଇ ଧାନର ଫଳ ॥

ବୈଶାଖ (ମେଷ) —

୧—ଯଦି ବରଷେ ବୈଶାଖ ପ୍ରଥମ ଦିବସେ

ବରଷା ହୋଇବ ପାଣି

ବିଆଳ ଧାନଟି ଦ୍ୱିଗୁଣ ଫଳବ

ବର୍ଷା ଚଷା ବେଳଜାଣି ॥

(ପାଟଣାଗଡ଼, ବରଜିର)

୨—ବୈଶାଖର ପ୍ରଥମ ଜଳେ
ଆଶୁ ଧାନ ଦିଗୁଣ ଫଳେ
ଶୁଣ ଘର ଖନା ବୋଲେ
ତୁଳରେ ତୁଳା ଅଧିକ ଫଳେ ॥

ଜ୍ୟେଷ୍ଠ (ବୃଷ)

୧—ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସେ ଶୀତ ପକ୍ଷେ
ଆରଦ୍ରାଦି ଦଶ ରୁକ୍ଷତେ
ସଜଳା ନିର୍ଜଳା ଜ୍ଞେୟା
ନିର୍ଜଳା ସଜଳା ଭବେତ୍ ॥

୨—ଜ୍ୟେଷ୍ଠେ ଶୁକ୍ଳ, ଆଷାଢ଼େ ଧାରା
ଶସ୍ୟର ଭରା ନସନ୍ଦେ ଧରା ॥

୩—ବୃଷେ ଶୁଷ୍କ, ମିଥୁନେ ଧାରା
ପୃଥ୍ବୀ ନ ସନ୍ଦେ ଶସ୍ୟର ଭରା ॥

୪—ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସେ ଅନାବୃଷ୍ଟି ଆଷାଢ଼ରେ ଧାରା
ଶସ୍ୟର ଭରା କେତେକେନ୍ଦ୍ରେ ନ ସନ୍ଦେ ଧରା ॥

ଆଷାଢ଼ (ମିଥୁନ)

୧ । ଆଷାଢ଼ ମାସରେ ମେଘ ଗର୍ଜନ
ଯୁକ୍ତି ଫାଟି ଯାଉଥାଏ କାନ,
ଶ୍ରାବଣ ମାସରେ ବହୁତ ଝଡ଼
ଆନନ୍ଦେ ଚଷା ଯାଉଥାଏ ବୁଡ଼ ॥

ଶ୍ରାବଣ (କର୍କଟ)

୧ । ଯଦି ବର୍ଷେ ଶ୍ରାବଣେ, ରଜାଯାଏ ମାଗଣେ

ଯଦି ବର୍ଷେ ପୌଷ, କଉଡ଼ି ହୁଏ ଭୁଷ

୨ । କର୍କଟେ ଛୁର କଟ (୧) ସିଂହ ଶୁଣାଏ

କନ୍ୟା କାନେ କାନ (୨)

ବିନା ବୟାରେ ଭୁଳା ବର୍ଷେ

କାହ୍ନି ରଖୋଗେ ଧାନ୍ ॥

ଅର୍ଥ—ଶ୍ରାବଣ ମାସରେ ବର୍ଷାଋତୁ ଭାବରେ ବୃଷ୍ଟି ହେଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଦିନେ ବର୍ଷା ଦିନେ ଖରା ହେଲେ, ଭାଦ୍ରବ ମାସ ବ୍ୟାପୀ କେବଳ ଖରାହେଲେ, ଆଶ୍ୱିନ ମାସରେ କର୍ତ୍ତୃ ବୁଡ଼ିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଣି ହେଲେ ଏବଂ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ପବନ ନ ବହି କେବଳ ବର୍ଷା ହେଲେ, ସେ ବର୍ଷ ଧାନ ଏତେ ହୁଏ ଯେ, ଗୁଣି ରଖିବାକୁ ସ୍ଥାନ ପାଏ ନାହିଁ ।

୩ । ଶ୍ରାବଣ ମାସର ଆଦ୍ୟ ଚଉତି

ଗୁଣିଦର୍ଶି ଯେବେ ମେଘ ନଉତି

ଆଉଳି ବାଉଳି ନଦିଏ ବାଆ

ସେ ଦେଶ ଶୁଦ୍ଧ ଅନ୍ୟ ଦେଶେ ଯାଆ ॥

(ବାଲୁଗା, ପୁଷ)

୪ । କକଡ଼ା କଣିଆ ବହୁଲ ବାଆ

ମୂଳ ଲେଉଟାଇ ଦେଏଲେ ମା ॥

ଭାଦ୍ରବ (ସିଂହ)

ଡାକ କହୁଛନ୍ତି ମିହିରକ ସ୍ତ୍ରୀ ଶୁଣି ଶୁଣୁର ମୋର

ଯେବେ ଭାଦ୍ରମାସେ ଜଳ ବରଷିଣ ବସୁମତୀ ଥରଥର

୧ । ଛୁର କଟ-ବର୍ଷାଋତୁ, (୧) କାନେ କାନ-କଣାକଣାକେ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ

ତେବେ ରାଜ୍ୟନାଶ ହୁଏ, ଗୋ ମଡ଼କ ବଢ଼ଇ ନିଘାର ଜଳ
ଅଶାମାଣ ଧରି ତଷା ବୁଲୁଥାଏ, ନ ଫଳଇ ଧାନ୍ୟ ଫଳ ॥

ଆଶ୍ୱିନ (କନ୍ୟା)

୧ । ଶ୍ରେୟୁଅ ପାଣି; ପକା ହାଣି
ଅଣିଶ ପାଣି, ବରା ଟାଣି
ନ ମାନବୁ ଯଦି ହୁଣ୍ଡା ତଷା
ଶେଷରେ ହେବୁଟି ଫସରଫସା ॥

୨ । ଶ୍ରୀକଳ ନୁହଇ ଭଲ
ଆଶ୍ୱିନ ଜଳ ସୁମଙ୍ଗଳ ॥

କାର୍ତ୍ତିକ (ତୁଳ)

(୧) ତୁଳରେ ବର୍ଷିଲେ ମୂଳରେ ଫଳେ
ମୂଳା କନ୍ଦମୂଳ ଝିଲୁଅ ବଲୋ ॥

ଅର୍ଥ—କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ବର୍ଷା ହେଲେ ମୂଳଜାଣୟ ଫସଲ
ଭଲ ହୁଏ ।

(୨) କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା କର ଆଶା
ଶନା ଭାକ କହେ ଶୁଣରେ ତଷା,
ନିର୍ମଳ ମେଘେ ବାୟୁ ଯେବେ ବହେ ।
ରବିର ଭାସ ପୃଥିବୀ ସହେ ॥

ଅର୍ଥ—କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ବେଳକୁ ବର୍ଷା ହେଲେ ରବିଫସଲ
ଭଲ ହୁଏ ।

(୩) କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ଦାଣ୍ଡରେ ପାଣି

ହାଟୁଆ କାଢ଼ିଲେ ବଡ଼ ଗଉଣି (ସମ୍ବଲପୁର)

(୪) କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ଦାଣ୍ଡରେ ପାଣି

ହାଟୁଆ କାଢ଼ିଲେ ସାନ ଗଉଣି (ସାଲେପୁର, କଟକ)

‘୩’ ଏବଂ ‘୪’ ର ଅର୍ଥ—

ସମ୍ବଲପୁର, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଓ ବଙ୍ଗଳାର ଜଲଗୁଡ଼ିକରେ ଲଘୁ ଓ ଗ୍ଲେଟ ଶାରଦ ଧାନ ଅନୁପାତ ଅଧିକ । ବାହାଲ ଜମିରେ ବଡ଼ ସାରଦ ଧାନ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ଗ୍ଲେଟ ସାରଦଧାନ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ଶେଷକୁ ଫୁଲ ଧରି ଧାନ ଶୀର ଢୋକିଥାଏ । ଅସରାଏ ଦୁଇ ଅସରା ବର୍ଷା ହେଲେ ଧାନ ପାଚିଯାଏ ଏବଂ ଅମଳ ଭଲହୁଏ । ତେଣୁ ଚାଷୀ ଛକିବା ଲାଗି ବଳକା ଧାନ ପାଏ ।

କଟକ ପୁରୀ ଓ ବାଲେଶ୍ଵର ପ୍ରଭୃତି ସମୁଦ୍ରକୂଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ବଡ଼ ଶାରଦ ଧାନ ଅଧିକ । କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ବଡ଼ ଶାରଦ ଧାନ ବାହାରି ଫୁଲ ଉଠାଏ । ଏଡ଼ିକ ବେଳେ ବର୍ଷା ହେଲେ ଧାନଫୁଲ ଧୋଇଯାଏ । ପରାଗ ସଙ୍ଗମ ନ ହେବାରୁ ଧାନ ଅଗାଡ଼ ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ ଆମଦାନୀ ଉଣା ପଡ଼େ । ଚାଷୀ ଛକିକରିବାକୁ ବଳକା ଧାନ ରହେ ନାହିଁ ।

(୫) କାର୍ତ୍ତିକରେ ଅଳ୍ପ ବୃଷ୍ଟି ହୋଇଲେ ସୁଜନ

ପ୍ରଭୂର ଫଳଇ ଶସ୍ୟ ଖନାର ବଚନ ॥ (ସୁନ୍ଦରଗଡ଼)

ମାର୍ଗଶିର (ଶରଦା)

(୧) ଯଦି ବର୍ଷେ ମାର୍ଗେ, ରଜା ଯାଇତେ ମାର୍ଗେ

ଯେବେ ବର୍ଷେ ପ୍ରୌଷ, ନମିଲେ ଧନର ଲେଖ ।

ପୌଷ (ଧନୁ)

- ୧ । ବର୍ଷେ ଯଦି ପୌଷ
କଉଡ଼ି ହୁଏ ଭୁଷ ॥
- ୨ । ପୁଣରେ ଯେବେ ବହୁ ବରଷା
ଧାନ ଫସଲକୁ ଛୁଡ଼େ ଆଶା
ମାଘ ଫଗୁଣରେ ବରଷେ ପାଣି,
ଚଷାର ଆନନ୍ଦ ନ ହୁଏ ଗଣି ॥
- ୩ । ପୁଷର ବର୍ଷା, ଚମାର ପୋଷା
ମାଘର ବର୍ଷା, ପ୍ରଜା ପୋଷା ॥ (ସୁନ୍ଦରଗଡ଼)
- ୪ । ଯେବେ ବରଷଇ ପୁଷର ଶେଷ
ପୋଡ଼ୁ ସେ ଭଜା ପୋଡ଼ୁ ସେ ଦେଶ ॥
- ୫ । ପୁଷରେ ବର୍ଷେ ସବୁ ନାଶେ
ମାଘେ ବର୍ଷେ ସୁନା କାଶେ ।
(ପାଟଣାଗଡ଼, ବଲାଙ୍ଗିର)

ମାଘ (ମକର)

- ୧ । ବରଷିଲେ ମେଘ ମାଘର ମାସ
ଶସ୍ୟେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ସେ ବର୍ଷ ।
- ୨ । ମାଘମାସରେ ଦାଣ୍ଡରେ ପାଣି
ଭୁଷିଏ କାଡ଼ିଲେ ବଡ଼ ଗଉଡ଼ି ॥
- ୩ । ଯଦି ବରଷଇ ମାଘର ଶେଷ
ଧନ୍ୟ ସେ ଭଜା ଧନ୍ୟ ସେ ଦେଶ ॥

୪ । ଯେବେ ବରଷଇ ମାଘର ଶେଷ

ବୃଷୀ ଭାଇ କମ୍ପା ହେବୁ ହତାଶ ॥

(ବେତନଟି, ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

୫ । ମାଘେ ଯଦି ବୃଷ୍ଟି ପଡ଼େ

ପ୍ରଜା ରଜାର ସେବା ଛୁଡ଼େ ॥

୬ । ମାଘ ମାସେ ବର୍ଷା ହେବା

ରଜା ଛୁଡ଼େ ପ୍ରଜା ସେବା ॥

୭ । ମେଘ ବରଷିଲେ ମାଘରେ

ଧାନପତ୍ର ଥାଏ ଟେକରେ ॥

୮ । ଧନ୍ୟ ରଜାର ପୂଣ୍ୟ ଦେଶ

ଯଦି ବରଷେ ମାଘର ଶେଷ ॥

(କୁଳିଆନା, ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

୯ । ମଘା ବରଷା, ମା ପରଷା ॥

୧୦ । ପୁଷ୍ପେ ବରଷା ସବୁ ନାଶେ

ମାଘେ ବରଷା ସୁନା ଖସେ

ତଟା ଭାଇ ଖୁଲି ଖୁଲି ହସେ

(ବାଲିଡ଼ିହା, ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

୧୧ । ମାଘ ମାସେ ବର୍ଷେଁ ଘନ

ତଷା ଘରେ ନ ମିଳେ ସ୍ଥାନ ॥

(କଳନ୍ଦ୍ରା, କଟକ)

୧୨ । ବରଷିଲେ ମେଘ ମକରେ

ଧାନଫଳ ହୁଏ ଟିକରେ ॥

ପାଲ୍‌ଗୁନ୍ (କୁମ୍ଭ)

୧ । ପାଲ୍‌ଗୁନ୍ ମାସରେ ବାରି
ଚିନା ମାଣ୍ଡିଆରେ ସେ ବର୍ଷ ପୁର ॥

ଚୈତ୍ର (ମୀନ)

୧ । ଯେବେ ହୁଏ ଚୈତ୍ରେ ଦୃଷ୍ଟି
ତେବେ ହୁଏ ଧାନର ମୃଷ୍ଟି ॥

୨ । ମେଘ ଚଉଚମତା କଲ
ଗଉଡ଼ ଗାଈ ଦୁହିଁ ଦୁହିଁ ମଲ ॥

(ସାଲେପୁର, କଟକ)

୩ । ଯଦି ମୀନ ମାସରେ ବର୍ଷ ।
ତେବେ ଦେଖା ଯାଏ ଧାନର ଆଶା ॥

(କଲହସ୍ତ୍ରୀ, କଟକ)

ଝୋଡ଼ଣ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଧୋଇ ଓ ମରୁଡ଼ି

(କ) ଧୋଇଯିବା ସୂଚନା—

୧ । ପୂର୍ବେ ଆଦ୍ରାବଳି (୧) ପଶ୍ଚିମେ ରୋଇ (୨)
ନାଥ ବୋଲେ ପୁତାରେ ନିଶ୍ଚୟ ଯିବ ଧୋଇ
ନତୁବା ଲଗଇ ଯୋଇ ,

ଅର୍ଥ:—ପୂର୍ବ ଆକାଶରେ ଆଦ୍ରା ନକ୍ଷତ୍ର ସହ କାଳପୁରୁଷ
ଲଲ ନକ୍ଷତ୍ର ପୁଞ୍ଜି ଏବଂ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଦେଖା
ଗଲେ ଧୋଇଯିବା ସୁନିଶ୍ଚିତ ।

୨ । (କ) ଆମ୍ଭରୁ ଧାନ ହୁଏ, ତେନ୍ତୁଳିରୁ ବଢ଼ିଥାଏ ।
(ଖ) ତେନ୍ତୁଳି ସେ ବର୍ଷ ହୁଏ ଅଧିକ,
ସେ ବରଷ ଧୋଇ ନିଶ୍ଚୟ ଦେଖ । (ପାଟଣାଗଡ଼)
(ଗ) ଅଧିକ ଆମ୍ଭ ଅଧିକ ଧାନ
ଅଧିକ ତେନ୍ତୁଳି ବନ୍ୟା ପ୍ରମାଣ ।

ଅର୍ଥ:—ଯେଉଁ ବର୍ଷ ଆମ୍ଭ ବେଶି ହୁଏ, ସେ ବର୍ଷ ଧାନ ଭଲ
ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ବର୍ଷ ତେନ୍ତୁଳି ଅଧିକ ହୁଏ, ସେ ବର୍ଷ ଧାନ
ଧୋଇ ହୁଏ ।

(୧) ଆଦ୍ରାବଳି—(ଆଦ୍ରା + ଆବଳି)—ଆଦ୍ରା ନକ୍ଷତ୍ର
ସମ୍ବନ୍ଧିତ । ଏହା ଲଲବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ

(୨) ରୋଇ—ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ।

୩ । ପୁରୁ ଆସାଡ଼େ ଦକ୍ଷିଣା ବହେ
ସେହି ବରଷଟି ବନ୍ୟା ହୁଏ ।

ଅର୍ଥ:—ଆସାଡ଼ ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିନରୁ ଦକ୍ଷିଣା ପବନ
ବହିଲେ ନୟାବଡ଼ି ସୁନିଶ୍ଚିତ ।

୪ । ପୂର୍ବେ ଦେଖାଗଲେ ଲମ୍ବ ଗୁପ୍
ଜଳେ ଏକାକର ଧରଣୀ ବାପ୍ ।

ଅର୍ଥ:—ବର୍ଷା ଟିପି ଟିପି ହେଉଥିବା ବେଳେ ପୂର୍ବ ଦିଗରେ
ରାମଧନୁ ଦେଖାଗଲେ ବହୁତ ବର୍ଷା ଓ ବଡ଼ିହୁଏ ।

୫ । ପ୍ରୌଷେ ଗରମ ବୈଶାଖେ ଶୀତ
ପ୍ରଥମ ଆସାଡ଼େ ବହୁ ବୃଷ୍ଟି ଜାତ ।

ଅର୍ଥ:—ପ୍ରୌଷ ମାସରେ ଅଳ୍ପ ଶୀତ ଓ ଅଧିକ ଗରମ ହେଲେ
ବୈଶାଖ ମାସରେ ଗରମ ନ ପଡ଼ି ଶୀତ ହେଲେ, ଆସାଡ଼ ମାସରେ
ପ୍ରବଳ ବର୍ଷା ଓ ବଡ଼ି ହୁଏ ।

୬ । ପଶ୍ଚିମେ ରାମଧନୁ ଦେଖା ଦେଲେ
ଅନାବୃଷ୍ଟି ହେବ ଜାଣିବୁ ଭଲେ ।
ପୂର୍ବେ ଯେବେ ତାହା ଦେଖିବୁ ତଷା
ତେବେ କରବୁ ବରଷାର ଆଶା ।

(ଖ) ମରୁଡ଼ି —

(୧) (କ) ଦବସେ ହୁଡ଼ୁହୁଲ ରାତିକି ନିଶିମଳା
ତାକ ବୋଲେ ପୁରୀରେ ଏ ଦେଶ ଗୁଡ଼ି ପଳା ॥

(ଗ) ଦିନକୁ ମଳା ମଳା, ରାତିକୁ ନିର୍ମଳା

ମା' ବୋଲେ ପୁତାରେ ସେ ଦେଖୁ ପଳା ॥

(ଗ) ଦିନେ ହୁଲ୍ ହୁଲ୍ଲା, ରାତିଟା ନିର୍ମଳା (ଦିନକୁ ମଳାମଳା)

ଡାକ ବୋଲେ ପୁତାରେ ସେ ଦେଖୁ ପଳା ॥

ଦିନକୁ ମେଘ ଘୋଟି ରାତିକୁ ଆକାଶ ନିର୍ମଳ ହେଲେ ଦେଶରେ
ବର୍ଷା ନ ହୋଇ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ନିଶ୍ଚୟ ପଡ଼ିବାର ଲକ୍ଷଣ ।

୨ । ଶ୍ରାବଣ ମାସର କୃଷ୍ଣ ଚଉତି

ଗୁରୁ ଦିଗୁଁ ଯେବେ ମେଳା ନଉଁ

ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମେ ଯେବେ ନ ବହଇ ବାଆ

ଡାକ ବୋଲେ ପୁତାରେ ! ଦେଶାନ୍ତର ଯାଆ ॥

୩ । ଶୁଣିଲୁ ଶ୍ରାବଣ, ଧୂଳିଆ ଶ୍ରେଦୁଅ

ଆଶୁ ନ ମାସରେ ନ ଲଗେ କାଦୁଅ,

କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ବାଆ ବରଷା

ଦେଶ ଛାଡ଼ିକରି ପଳାଉ ଚଷା ॥

୪ । ପଶ୍ଚିମେ ରାମଧନୁ ଦେଖା ଦେଲେ

ଅନାବୃଷ୍ଟି ହେବ ଜାଣିବୁ ଭଲେ ॥

(ଗ) ଅନାବୃଷ୍ଟି ଲକ୍ଷଣ:—(୧)

ପରାଗରକ ମତରେ—

୧ । ଧ୍ରୁବେତ ବୈଷ୍ଣବେ ହସ୍ତେ, ମୂଳେ ଶୁକ୍ରେ ଚରନ୍ କୁଜଃ

ସଦ୍ୟଃକରେତ୍ୟାନା ବୃଷ୍ଟିଃ କୃତ୍ତିକାୟୁ ମଦାୟତ ।

ଅର୍ଥ—ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ ଉତ୍ତର ଫାଲ୍‌ଗୁନି, ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା

ଉତ୍ତର ଭଦ୍ରପଦ, ଶ୍ରବଣା, ହସ୍ତା, ମୂଳା, ଜ୍ୟେଷ୍ଠା
କୃତ୍ତିକା, ମଘା ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଗମନ କଲେ ଅନାବୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।

୨ । କୁଜ ପୃଷ୍ଠୋଗତ ଭାନ୍ତଃ, ସମୁଦ୍ରମପି ଶୋଷିୟେତ୍
ସଦ୍ୟା ନିକୃନ୍ତୟେତ୍‌ବୃଷ୍ଟିମ୍ ଚିତ୍ତା ମଧ୍ୟ ଗତୋ ଭୃଗୁ ॥

ଅର୍ଥ—ରବି ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହର ପୃଷ୍ଠୋଗତ ହେଲେ ସମୁଦ୍ର ଶୁଖି
ଯାଏ । ଶୁକ୍ର ଚିତ୍ତାର ମଧ୍ୟଗତ ହେଲେ ଆଶୁ ଅନାବୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।

୩ । ଅଙ୍ଗାରକୋ ଯଦା ସିଂହେ, ତଦାଙ୍ଗାର ମୟୀ ମହା
ସଏବ ରବିଶାଃ ଯୁକ୍ତଃ ସମୁଦ୍ରମପିଶୋଷୟେତ୍ ॥

ଅର୍ଥ—ମଙ୍ଗଳ ସିଂହ ରାଶିକୁ ଗମନ କଲେ ପୃଥିବୀ ଅଙ୍ଗାରମୟ
ହୁଏ ଏବଂ ରବିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟ ଶୁଖିଯାଏ ।

ଖନାଙ୍କ ମତରେ:—

୧ । ମାସେ ପାଞ୍ଚ, ରବି ପାଏ; ଝରା କବା ଖରାରେ ପାଏ ।

ଅର୍ଥ—ଯେଉଁ ବର୍ଷ ଗୋଟାଏ ମାସରେ ପାଞ୍ଚଟି ରବିବାର
ପଡ଼େ, ସେହି ବର୍ଷ ହୁଏତ ବହୁତ ବରଷା ହୁଏ, ନଚେତ୍ ଏକା
ବେଳକେ ଅନାବୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।

ସପ୍ତଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଫସଲ ଭଲହେବା ଓ ନହେବା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବଚନ
ନବଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ଫସଲ—

ପରାଶରଙ୍କ ମତରେ—ବର୍ଷାଧିପତି ଗ୍ରହ ଫସଲ ତଥା
ବୃଷ୍ଟି, ସାଧାରଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଶାନ୍ତି ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥାଏ ।
ଯଥା—

ରବି—ଯଦି ନ୍ ଫସଲରେ ଚୈବ ଅର୍କୋ ରଜା ଭବିଷ୍ୟତ
ଶସ୍ୟହାନି ଭବେତ୍ତସି ନିତ୍ୟଂ ରୋଗଞ୍ଚ ଜାୟତେ ।

ଅର୍ଥ—ରବି ରଜା ଥିଲେ ଶସ୍ୟହାନି ଘଟେ ଏବଂ ରୋଗ
ପ୍ରାୟୁର୍ଭବ ବଢ଼େ ।

ଚନ୍ଦ୍ର—ଯଦି ନକ୍ଷେ ଚିଧୁରଜା ଶସ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣାତ ମେଦିନୀ
ନୈରୁଜ୍ୟଞ୍ଚ ସୁବୃଷ୍ଟିଞ୍ଚ ସୁଭିଷଂ ଶିତି ମଣ୍ଡିଲେ ।

ଅର୍ଥ—ଚନ୍ଦ୍ର ରଜା ହେଲେ ପୃଥିବୀ ଶସ୍ୟ ସମୃଦ୍ଧି, ସୁବୃଷ୍ଟି;
ସୁଭିଷ ହୁଏ । ରୋଗ ପରିମାଣ କମିଯାଏ ।

ମଙ୍ଗଳ—ଯଦି ନକ୍ଷେ କୁଜୋରଜା ସର୍ବଶୂନ୍ୟାତ ମେଦିନୀ
ନୈରୁଜ୍ୟଂ ସୁପ୍ରଭାତଞ୍ଚ ଦୁର୍ଭିଷଂ ଶିତି ମଣ୍ଡିଲେ ।

ଅର୍ଥ—ମଙ୍ଗଳ ରଜା ହେଲେ ପୃଥିବୀ ସର୍ବଶୂନ୍ୟ ହୁଏ, ଦୁର୍ଭିଷ
ପଡ଼େ ।

ବୁଧ—ଯଦାଂଚେ ଚନ୍ଦ୍ରଜୋ ରଜା ସର୍ବ ଶସ୍ୟତ ଭୂର୍ଭବେତ୍
ଧର୍ମେଶ୍ଵିତଃ ମନଃ ସ୍ତୈର୍ଯ୍ୟଂ ବୃଷ୍ଟି କାରଣମୁତ୍ତମଂ ।

ଅର୍ଥ—ବୁଧ ରଜାହେଲେ ପୃଥିବୀ ଶସ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ, ପ୍ରଚୁର ବୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଧର୍ମରେ ମନ ପୁର ରହେ ।

ବୃହସ୍ପତି—ଯଶାଘେଚ ଗୁରୁରଜା ସତାରସବନ୍ତା ମହା
ନୃପାଣାଂ ବର୍ଜନଂ ନିତ୍ୟଂ ଧନଧାନ୍ୟାଦିକାଂ ଫଳଂ ।

ଅର୍ଥ—ବୃହସ୍ପତି ରଜା ହେଲେ ପୃଥିବୀ ଶସ୍ୟଶାଳୀ ଓ
ରସମୟ ହୁଏ । ଧନଧାନ୍ୟ ବଢ଼େ ।

ଶୁକ୍ର—ରଜା ଦୈତ୍ୟଗୁରୁକୁ ଯ୍ୟାତୁ ସର୍ବଶସ୍ୟଂ ଧରତଳଂ
ସଂଗ୍ରାମୋ ବାତ ବୃଷ୍ଟିଶ୍ଚ ରୋଗୋପଶ୍ରବ ଏବ ଚ
ନାନା ସଙ୍କର୍ମ ଯୋଗଶ୍ଚ ଶାସ୍ତ୍ରାଦୌଚ ସମାଚର ।

ଅର୍ଥ—ଶୁକ୍ର ରଜା ହେଲେ ପୃଥିବୀ ଶସ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ଝଡ଼
ବୃଷ୍ଟି ରୋଗ, ନାନାବିଧ ଉତ୍ତ୍ରାସ ଓ ରୋଗ ଘଟେ ।

ଶନି—ମହାବୃଷ୍ଟିଃ ସଦାବାତୋ ରଜା ସର୍ବସ୍ତରେ ଶନି

ଅର୍ଥ—ଶନି ରଜା ହେଲେ ବର୍ଷା ସାମାନ୍ୟ ହୁଏ; ବହୁତ
ପବନ ପିଟେ ।

ଶନାଙ୍କ ମତରେ:—

୧ । ଚୈତ୍ର ମାସ ଓ କାର

(କ) ମଧୁମାସେ ପ୍ରଥମ ଦିବସେ ହୁଏ ଯେଉଁ କାର

ରବି ଚଷେ, କୁଜେ ବର୍ଷେ, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ବୁଧବାର ॥

ସୋମ, ଶୁକ୍ର, ଗୁରୁବାର, ପୃଥିବୀ ନ ସହେ ଶସ୍ୟସ୍ତର

ପାଞ୍ଚ ଶନି ମୀନେ ଯାଏ, ଘଣ୍ଟାରେ ଶକୁନି ମାଂସ

ନ ଖାଏ ।

ଅର୍ଥ—ଚୈତ୍ର ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିବସ

ରବିବାର ପଡ଼ିଲେ ସେହିବର୍ଷ...ଅନାଦୃଷ୍ଟି

ସୋମବାର ,, ,, ...ପ୍ରଚର ଶସ୍ୟ

ମଙ୍ଗଳବାର ,, ,, ...ପ୍ରଚର ବର୍ଷା

ବୁଧବାର ,, ,, ...ମହାଦୁର୍ଘଟ

ଗୁରୁ ଓ ଶୁକ୍ରବାର ,, ,, ...ପ୍ରଚର ଶସ୍ୟ

ଶନିବାର ,, ,, ...ପୃଥିବୀକୁ ଅମଙ୍ଗଳ

ମହାମାଣ୍ଡ ଘଟେ ।

ଚୈତ୍ର ମାସରେ ଃଟି ଶନିବାର ପଡ଼ିଲେ ସେ ବର୍ଷ ଏତେ
ଲୋକ ମରନ୍ତି ଯେ କାଉ ଶାଗୁଣା ମଡ଼ ଖାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

(ଖ) ମଧୁମାସେ ତେର ଦିନେ ରହେ ଯେବେ ଶନି

ଶନା କହେ ସେ ବସନ୍ତ ଶସ୍ୟ ହୁଏ ହାନି ॥

ଅର୍ଥ — ଚୈତ୍ର ମାସର ତେର ଦିନଟି ଶନିବାର ପଡ଼ିଲେ ସେହି
ବର୍ଷ ଶସ୍ୟ ହାନି ଘଟେ ।

୨ । ମାସ ଓ ପାଣିପାଗ

୧ । ଚଇନ୍ଦେ ଥର ଥର, ବୈଶାଖେ ଝଡ଼ ପଥର

ଜ୍ୟେଷ୍ଠେ ତାରା ପୁଟେ, ତେବେ ଜାଣିବ ବର୍ଷାର ପୁଟେ ।

ଅର୍ଥ—ଚୈତ୍ର ମାସରେ ଶୀତ ହେଲେ, ବୈଶାଖ ମାସରେ
କୁଆପଥର ବର୍ଷା ହେଲେ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସରେ ଆକାଶ ନିର୍ମଳ ରହି
ତାରା ବୁଣି ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା ଦେଖାଗଲେ ବର୍ଷା ଏବଂ ଫସଲ
ଭଲ ହୁଏ ।

୨ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠେ ଶୁଷ୍କ, ଆଷାଢ଼େ ଖରା

ଶସ୍ୟର ଛାର ନ ସହେ ଧରା

ଅର୍ଥ—ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସରେ ବର୍ଷା ନ ଆସିଲେ ଏବଂ ଆଷାଢ଼ ମାସରେ ଶରପାଗ ହୋଇ ମରୁଡ଼ି ମାରିଲେ ଫସଲ ହାନି ଘଟେ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସରେ ବର୍ଷା ଅଭାବରୁ ବୁଣାବୁଣି ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଆଷାଢ଼ ମାସରେ ବର୍ଷା ଅଭାବରୁ ବିହୃଡ଼ା ଓ ଛୁଆରେଇ ହୁଏ ନାହିଁ ।

୩ । ଆଷାଢ଼େ ରବି ଅସ୍ତ ହେଲେ ହସି
ମଘରେ ନହୁଏ ଶସ୍ୟରାଣି ॥

ଅର୍ଥ—ଆଷାଢ଼ ମାସରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶରେ ହସି ହସି ଅସ୍ତ ହେଲେ ବୃଷ୍ଟି ଉଣା ହୁଏ; ମରୁଡ଼ିମାରେ; ଫସଲ ହାନି ଘଟେ ।

୪ । ଆଷାଢ଼ ମାସ ଓ ବର୍ଷା
ଆଷାଢ଼ ନବମୀ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷେ
କିକର ଶୁଶୁର ଲେଖା ଯୋଗେ ॥
ଯଦି ବରଷଇ ମୂଷଲଧାରେ
ମଝି ସମୁଦ୍ରରେ ବତକ ତରେ ॥
ଯଦି ବରଷଇ ଅଳପଘନ
ପବତ ଉପରେ ଖେଳଇ ମୀନ ॥
ଯଦି ବରଷଇ ହିପିରୁହିପି (ହିମିହିମ)
ଶସ୍ୟ ଭାର ନ ସହେ ମେଦନା ॥

୫ । ଭାଦ୍ରବ ମାସ ଓ ବର୍ଷା
ଭାକଦେଇ କହେ ମିହିର-ସ୍ତ୍ରୀ ଶୁଣ ହେ ପତିର ପିତା
ଭାଦ୍ରବ ମାସରେ ଜଳ ବର୍ଷେ ଯେବେ ଥରହର
ବସୁମାତା !

ରାଜ୍ୟ ନାଶଯାଏ, ଗୋ-ମଢ଼କ ହୁଏ, ଆବର ବନ୍ୟା

ପ୍ରବଳ

ମାଉଣୀ (୧) ଧରଣ ଶୁଷ୍କଣୀ ଫେରାଇ ଧାନ ନପାଇ

କେବଳ ।

ଭଦ୍ରକ ମାସ ବିଆଳି ଧାନ କଟାକଟି ଓ ଶାରଦ ଧାନ ବହୁ
ବହୁ ସମୟ । ଧାନ ରୁଆରେଇ ଶେଷ ହୋଇଥାଏ । ଏହି
ସମୟରେ ଅଧିକ ବର୍ଷା ହେଲେ ବଢ଼ି ଆସେ । ବିଆଳି ଧାନ
ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ଶାରଦ ଧାନ ଧୋଇଯାଏ । ତେଣୁ ଶସ୍ୟହାନୀ ଘଟେ ।
ଗୌଣୀ ନେଇ ବୁଣିଲେ ମଧ୍ୟ ଧାନ କଣିବାକୁ ମିଳେନାହିଁ ।

୭ । ଗ୍ରହ ସ୍ଵର ଓ ଫସଲ

(କ) କନ୍ୟ ଶନିଶ୍ଚର ସ୍ଥିତି ଯେବେ

ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ପ୍ରଜାପୀଡ଼ନ ତେବେ ॥

ମୀନେ ଶନି ମହାଦୋଷ

ପ୍ରଜାପୀଡ଼ା, ରାଜ୍ୟନାଶ ॥

ଅର୍ଥ—କନ୍ୟ ରାଶିରେ ଶନି ଚଳିଲେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼େ ।

ଲୋକମାନେ କଷ୍ଟପାନ୍ତି ।

ମୀନ ରାଶିରେ ଶନି ଚଳିଲେ ସ୍ଵଧାରକୁ କଷ୍ଟପଡ଼େ ଏଠି

ଲୋକମାନେ ଅଶାନ୍ତିରେ ଦିନ କାଟନ୍ତି ।

(ଖ) ପଞ୍ଚଗ୍ରହ ଏକତ୍ର ରହେ

ସେ ବର୍ଷ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ହୁଏ ॥

ଷଡ଼, ସପ୍ତ, ଅଷ୍ଟ ହେଲେ

ରାଜ୍ୟନାଶ ବିଶୁଦ୍ଧଲେ ॥

ଅର୍ଥ—ଯେଉଁ ବର୍ଷ ଗୋଟିଏ ଘରେ ୫ଟି, ୬ଟି, ୭ଟି ବା ୮ଟି ଗ୍ରହ ଏକତ୍ର ହୁଅନ୍ତି ତେବେ ଗ୍ରହକୂଟ ହୁଏ । ଝଡ଼, ତୋଫାନ ଓ ବନ୍ୟା ଘଟି ଶସ୍ୟ ହାନି ହୁଏ ଏବଂ ଦେଶରେ ନାନା ବିଭ୍ରାଟ ଘଟେ ।

୭ । ମାସ ଓ ନକ୍ଷତ୍ର

ଫାଲ୍‌ଗୁନେ ରୋହିଣୀ ଯନ୍ତ୍ରେ ରାଇ

ଆଗାମୀ ବର୍ଷର ଗଣନା ପାଇ

ସପ୍ତମୀ ଅଷ୍ଟମୀରେ ହୁଏ ଧାନ

ନବମୀରେ ବନ୍ୟା ଦଶମୀରେ ମୂଳଘାନ ॥

ଅର୍ଥ—ଫାଲ୍‌ଗୁନ ମାସ ସପ୍ତମୀ ଓ ଅଷ୍ଟମୀ ତିଥିରେ ରୋହିଣୀ ନକ୍ଷତ୍ର ପଡ଼ିଲେ ପୃଥିବୀ ଶସ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ନବମୀ ତିଥିରେ ରୋହିଣୀ ନକ୍ଷତ୍ର ପଡ଼ିଲେ ପ୍ରବଳ ବଢ଼ି ହୁଏ ଏବଂ ଶସ୍ୟ ହାନି ଘଟେ । ଦଶମୀ ତିଥିରେ ପଡ଼ିଲେ ମରୁଡ଼ି ପଡ଼ି ଶସ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ।

୮ । ଦିବସେ ବରଷା, ରାତ୍ରେ ତାରା

ସେ ବରଷ ଧରା, ଦୁଃଖରେ ଭରା ।

୯ । ଯେବାର ଗୁଟିକାପାତ ସମୁଦ୍ରର ଖରେ

ସବୁଦି ମଙ୍ଗଳ ବୋଲି କହଇ ଶାସ୍ତ୍ରରେ

ନାନା ଶସ୍ୟେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଅଇ ମେଘମା

ଶନା କହେ ମିହିରକୁ ଏହା ଥାଅ ଜାଣି ॥

ଅର୍ଥ—ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ କୁଆପଥର ବର୍ଷିଲେ ପୃଥିବୀ ଶସ୍ୟରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଉଠେ । ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ ହୁଏ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ପରଚ୍ଛେଦ

ନକ୍ଷତ୍ର ଓ କୃଷି

(Constellation and Agricultural Operation)

ଆକାଶରେ ନକ୍ଷତ୍ରର ସମଷ୍ଟିକୁ ନକ୍ଷତ୍ରମଣ୍ଡଳ କୁହାଯାଏ । ବିଭିନ୍ନ ଦେଶର ଜ୍ୟୋତିଷୀମାନେ ଆକାଶର ବିଭିନ୍ନ ନକ୍ଷତ୍ରମଣ୍ଡଳକୁ ଚିହ୍ନି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଆକୃତି ସହିତ ତୁଳନାକରି ସେହି ଆକାର ଅନୁସାରେ ସେମାନଙ୍କର ନାମକରଣ କରିଛନ୍ତି । ଆକାଶ ମଣ୍ଡଳରେ ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଉ ନଥିବାରୁ ସେହି ଆକାର ଅନୁଯାୟୀ ସେମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବା ସହଜ ହୋଇଥାଏ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗର ହିନ୍ଦୁମାନେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନାପାଇଁ ଦୁଇଗୋଟି ପଦ୍ଧତି ଅନୁସରଣ କରୁଥିଲେ । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ଚନ୍ଦ୍ରତଥ୍ୟ ଦ୍ଵାରା ଓ ଅନ୍ୟଟି ଶଶି ଦ୍ଵାରା । ଚନ୍ଦ୍ରର ଅବାସ୍ତବ ଦୈନିକ ଗତିକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବାକୁ ଆକାଶରେ ଥିବା ବୃଷ୍ଟିକାର ଚନ୍ଦ୍ରମାର୍ଗକୁ ୨୭ ଗୋଟି ବିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ୨୭ଟି ଚନ୍ଦ୍ର ବିଭାଗକୁ ସୂଚିତ କରିବାପାଇଁ ସେମାନେ ୨୭ଟି ତାରକାପୁଞ୍ଜ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁଞ୍ଜର ଉତ୍କୃଳତମ ତାରକାର ନାମ ଅନୁସାରେ ସେମାନେ ତାରକାପୁଞ୍ଜର ନାମକରଣ କରିଥିଲେ । ସେହି ବିଭାଗଗୁଡ଼ିକ ସାହାଯ୍ୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଦୈନିକ ଗତି ସ୍ଥିରକରା ଯାଉଥିଲା ।

ଚନ୍ଦ୍ର ପୃଥିବୀର ଚାରିଆଡ଼େ ୩୦ ଦିନରେ ଥରେ ଦୂର
ଆସନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ମାସକ ୩୦ ଦିନ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରମାନ
ବର୍ଷକ ୩୬୦ ଦିନ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନକ୍ଷତ୍ର ପୃଥିବୀର ଚାରିଆଡ଼େ
୨୭ ଦିନରେ ଥରେ ଦୂରଆସେ । ଏଥିପାଇଁ ନକ୍ଷତ୍ର ମାସ ୨୭
ଦିନ । ଏହି ୨୭ଟି ନକ୍ଷତ୍ର ପଶ୍ଚିମରୁ ପୂର୍ବ ଆଡ଼କୁ ଉତ୍ତରକୁ
ପଡ଼େ । ଏମାନଙ୍କର ଆକାରର ସୂଚନା ବରହମିହିର ଓ
କାଳିଦାସଙ୍କ କୃତ ସଂସ୍କୃତ କଟାପାୟା ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବର୍ଣ୍ଣନା
କରାଯାଇଛି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କବିଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଲିଖିତ ଏବଂ
ଜ୍ୟୋତିଷ ଧନା ଦାସଙ୍କ ରଚିତ କଟାପାୟାରେ ସୂଚିତ ହୋଇଛି ।

୨୭ଟି ନକ୍ଷତ୍ର ପୂଜା ବା ନକ୍ଷତ୍ରମଣ୍ଡଳ ନାମ:—

ଓଡ଼ିଆ ନାମ	ଇଂରାଜୀ ନାମ
୧ । ଅଶ୍ୱିନୀ	Hamal
୨ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ବା ଭରଣୀ	Musca Borealis
୩ । କୃତ୍ତିକା	Pleiades
୪ । ରୋହିଣୀ	Hyades
୫ । ମୃଗଶିରା	Heka
୬ । ଆର୍ଦ୍ରା	Betelgeux
୭ । ପୁନର୍ବସୁ	Pollax
୮ । ପୁଷ୍ୟା	Manger
୯ । ଅଶ୍ଳେଷା	Capal hydra
୧୦ । ମଘା	Regulus
୧୧ । ପୂର୍ବଫାଲ୍‌ଗୁନୀ	Alzuba

ଓଡ଼ିଆ ନାମ	ଇଂରାଜୀ ନାମ
୧୨ । ଉତ୍ତର ପାଲ୍‌ଗୁମ୍	Denebola
୧୩ । ହସ୍ତା	Corvus
୧୪ । ଚିନ୍ତା	Spica
୧୫ । ସ୍ୱାତ୍ତା	Arctarus
୧୬ । ବିଶାଖା	Juben Alcharreli
୧୭ । ଅନୁରାଧା	Scorpions head
୧୮ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠା	A ares
୧୯ । ମୂଳା	Leseth
୨୦ । ପୂର୍ବାଷାଢ଼ା	Archers bow
୨୧ । ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା	Trapehium in Sagittarius
୨୨ । ଶ୍ରବଣା	Altar
୨୩ । ଧନିଷ୍ଠା	Rotaner
୨୪ । ଶତଭିଷା	Sadelchiba
୨୫ । ପୂର୍ବାଘ୍ରାପଦ	Markab
୨୬ । ଉତ୍ତରାଘ୍ରାପଦ	Alpheratiz
୨୭ । ରେବତୀ	Mirach

ତାରା ଉଦୟ—

ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରତି ନକ୍ଷତ୍ର ପୂର୍ବଦିନ ଅପେକ୍ଷା ୪ ମିନିଟ୍ ଖେଳିକରି ଉଦୟ ହୁଅନ୍ତି । ଆଜି ଯେଉଁ ତାରା ସଞ୍ଜ ୭ଟା ବେଳକୁ ଉଠିବ କାଲି ସେହି ତାରା ୭ ଘଣ୍ଟା ୪ ମିନିଟ୍ରେ ଉଠିବ ।

ଶୁକ୍ରମାସ ନାମକରଣ—

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ ମାସରେ ଯେଉଁ ରାଶିରେ ରୁହନ୍ତି ସେହି ମାସର ନାମ ସେହି ରାଶି ଅନୁସାରେ ଡକାଯାଏ । ଯଥା ମେଷ, ବୃଷ, ମିଥୁନ, କର୍କଟ ଇତ୍ୟାଦି । ପୃଥିବୀ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ରମଣ୍ଡଳ ସହ ଉଦୟ ହୁଅନ୍ତି, ସେହି ନକ୍ଷତ୍ରର ନାମ ଅନୁସାରେ ଚତୁର୍ଥାବର୍ତ୍ତୀ ମାସର ନାମକରଣ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—ବୈଶାଖ ପୃଥିବୀ ଦିନ ଚନ୍ଦ୍ର ବୈଶାଖ ନକ୍ଷତ୍ର ସଙ୍ଗେ ଉଦୟ ହୁଅନ୍ତି । ତେଣୁ ପୃଥିବୀ ପୂର୍ବାବର୍ତ୍ତୀ ମାସ ବୈଶାଖ ।

ଧ୍ରୁବ ତାରା—

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ରକପରି ନକ୍ଷତ୍ରମାନେ ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଉଦୟ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଅସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆକାଶରେ ଗୋଟିଏ ତାରା ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରେନାହିଁ । ଆକାଶର ସବୁ ନକ୍ଷତ୍ର ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରଟିକୁ କେନ୍ଦ୍ର ବା ମେରିଡ୍‌ୟନର ତାର ରୁଣିଆଡ଼େ ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ଘାଉଁରିଖାଇ ବୁଲନ୍ତି । ଏହି ତାରାଟି ଉତ୍ତର ମେରୁର ଠିକ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଏହା ରହିଥିବାରୁ ଏହାର ଉଦୟ ବା ଅସ୍ତ ନାହିଁ । ଏହା ସବୁବେଳେ ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ଧ୍ରୁବତାରା” । (୧)

ନିରକ୍ଷ ବୃତ୍ତଠାରୁ ଧ୍ରୁବତାରାର ଦୂରତା ୯୦ ଡିଗ୍ରୀ । ସୂଚକ ଉତ୍ତର ଗୋଲ୍‌ବଲ୍‌ରେ ଅକ୍ଷର ରାସରେ ଏହାର ଭୂ-ପୃଷ୍ଠରୁ ଉଚ୍ଚତା ମାପି ସେହି ସ୍ଥାନର ଅକ୍ଷାଂଶ ଜାଣିହୁଏ । ତେଣୁ ପୂର୍ବକାଳରେ ନାବିକମାନେ ସମୁଦ୍ର ଯାତ୍ରା କରୁଥିବାବେଳେ ଏହି ତାରାକୁ

ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଦିଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରୁଥିଲେ । ଉତ୍ତର ମେରୁଠାରୁ ନିରକ୍ଷ
ବୃତ୍ତ ଆଡ଼କୁ ଗତିକଲେ ଏହା ଧୀରେ ଧୀରେ ଖସି ନିରକ୍ଷ
ବୃତ୍ତଠାରେ ଦିଗ୍‌ବଳୟରେ ଦେଖାଯାଏ ।

ସପ୍ତର୍ଷି ମଣ୍ଡଳ—(୨)

“ଏକାଲେ ରବିଙ୍କି ନେଲେ ସିଯାମା ଆକର୍ଷି
ଅରୁନ୍ଧତୀ ସହ ଶୋଭା ଦିଶିଲେ ସପ୍ତର୍ଷି ॥”

ଉତ୍ତର ଆକାଶରେ ଧ୍ରୁବ ତାରାକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ତା’
ସ୍ଵରୂପାଂଶରେ କିଛି ଦୂରରେ ୭ଟି ନକ୍ଷତ୍ର ରହିଥାନ୍ତି । ଏହି ସାତଟି
ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଯୋଗକଲେ ଗୋଟାଏ ବେଣ୍ଟଲଗା କରନ୍ତି ହେବ ।
ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦମାନେ ସାତଜଣ ଦିଶିଷ୍ଠ ରୁଷିଙ୍କ ନାମ
ଅନୁସାରେ ଏହି ସାତଟି ତାରାର ନାମକରଣ କରିଥିଲେ । ଯଥା—
ମୃତ୍ୟୁ, ପୁଲହ, ପୁଲସ୍ୟ, ଅସି, ଅଜିତ, ବଶିଷ୍ଠ ଓ ମରୀଚି । ବଶିଷ୍ଠ
ନକ୍ଷତ୍ରର ବାମ ତଳକୁ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ନକ୍ଷତ୍ର ଦେଖାଯାଏ । ତାର
ନାମ ଅରୁନ୍ଧତୀ । ସାତଟି ତାରା ମଧ୍ୟରୁ ଚାରିଗୋଟି ଏକ ଚତୁର୍ଭୁଜ
ଆକାର ଧରି ରହିଥାନ୍ତି । ଏହି ଚତୁର୍ଭୁଜର ଗୋଟିଏ କୋଣରୁ
ତଳିଟି ତାରା ଏକ ବନ୍ଦ ରେଖାରେ ବାହାରିଥାନ୍ତି ।

(୨) ସପ୍ତର୍ଷି ମଣ୍ଡଳର ସାତଟି ତାରାକୁ ଯୋଗକରି ଗୋଟିଏ ଭଲ
କଳ୍ପନା କରାଯାଉଥିଲା । ତେଣୁ ସପ୍ତର୍ଷି ମଣ୍ଡଳର ଇଂରାଜୀ
ନାମ “ଗ୍ରେଟ ବୟର” (Great Bear) ବା ଲାଟିନ୍ ନାମ
“ଉର୍ସା ମେଜର” (Ursa major)

ସପ୍ତର୍ଷି ମଣ୍ଡଳର ଫଳ ଏବଂ ପୁଲହ ତାର ଦୁଇଟି ଯୋଗକରି ଏହି ରେଖାକୁ ଫଳ ନକ୍ଷତ୍ର ଆଡ଼େ ବଢ଼ାଇଲେ ଏହି ସରଳରେଖା ପ୍ରବଚାର ଦେଇଯାଏ ।

ଶିଶୁମାର—(୧):

ପ୍ରବଚାର ନିକଟରେ ଆଉ ଛଅଟି ତାର ରହିଥାନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଚାରିଟି ଚତୁର୍ଭୁଜ ଆକାରରେ ଏବଂ ଆଉ ଦୁଇଟି ପ୍ରବଚାର ସହିତ ଏକ ରେଖାରେ ରହିଥାନ୍ତି । ଏହି ଛଅଟି ନକ୍ଷତ୍ର “ଶିଶୁମାର” ବା “ଲୟ” ସପ୍ତର୍ଷି ମଣ୍ଡଳ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଏହି ମଣ୍ଡଳର ତାରକାଗୁଡ଼ିକର ନାମ ଉତ୍ତନପାଦ, ସୁରୁତି, ପ୍ରଜାପତି, ଶିଶୁମାର, ସୁମାତ ଓ ପ୍ରବ । ଏଗୁଡ଼ିକ ସପ୍ତର୍ଷିମଣ୍ଡଳସରି ଉତ୍କଳ ନୁହଁନ୍ତି ।

କାଳପୂରୁଷ ମଣ୍ଡଳ

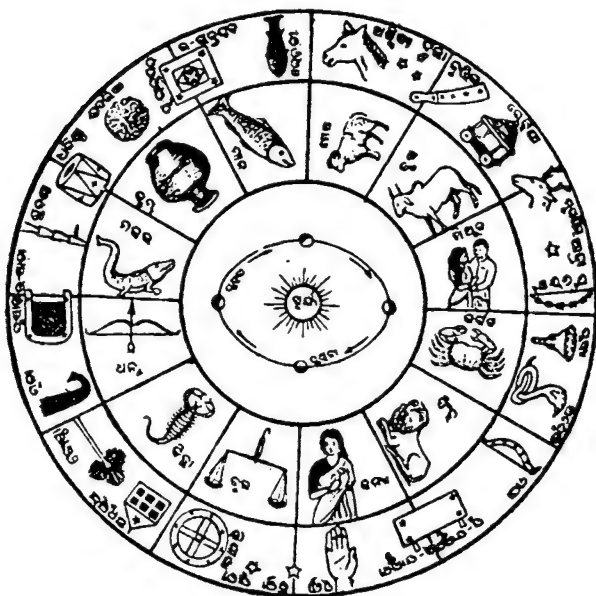
ଏହି ନକ୍ଷତ୍ର ମଣ୍ଡଳଟି ଶ୍ରେଣୀ ଓ ପୁନର୍ବସୁ ନକ୍ଷତ୍ର ମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥାଏ । ଏଥିରେ ୨୧ଟି ନକ୍ଷତ୍ର ଅଛନ୍ତି । ଏହି ୨୧ଟି ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଯୋଗକରି ଗୋଟିଏ ‘କାଳପୂରୁଷ’ ବା ‘ଦାନବ’ କଳ୍ପନା କରାଯାଇଛି ।

(୧) ଶିଶୁମାର—ଈଶାନରେ “ଲିଟଲ୍‌ବିୟାର” (Littlebear)

ଲଟିନରେ “ଉର୍ସା ମାଇନର” (Ursa Minor)

ନକ୍ଷତ୍ର ଶ୍ରେଣୀ

ପୃଥିବୀ ଗୋଲ । ଏହି ଗୋଲକାର ବୃତ୍ତଟି ୪ ସମକୋଣ ବା ୩୬୦ ଡିଗ୍ରୀ । ୩୬୦ ଡିଗ୍ରୀକୁ ୧୨ଟି ରାଶି ବା ୨୭ଟି ନକ୍ଷତ୍ର

ସମଭାବରେ ଅଧିକାର କରି ରହିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଶି (୩୬୦ ÷ ୧୨) = ୩୦ ଡିଗ୍ରୀ ସ୍ଥାନ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନକ୍ଷତ୍ର (୩୬୦ ÷ ୨୭) = ୧୩ ୧/୩ ଡିଗ୍ରୀ ସ୍ଥାନ ମାଡ଼ିବସି ରହିଛନ୍ତି । ସୂଚରାଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଶି ଅଧିକାର କରି ରହିଥିବା ୩୦ ଡିଗ୍ରୀ ସ୍ଥାନ (୩୦ ÷ ୧୩ ୧/୩) = ୨ ୧/୪ ଟି ବା ଦୁଇଟି ତାରା ପୁରାପୁରା ଓ ଆଉ

ଗୋଟିଏ ତାବର ବୃତ୍ତାନ୍ତରୁ ଭାଗେ ସ୍ଥାନ ରହିଥାଏ । କେଉଁ କେଉଁ ରାଶିରେ କେଉଁ କେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ର ଭୋଗ ହୁଅନ୍ତି ତାର ବିବରଣୀ ୯ ନମ୍ବର ଟେବୁଲ୍‌ରେ ଦିଆଗଲା ।

ଟେବୁଲ୍—୯ ରାଶି ଓ ନକ୍ଷତ୍ର ଭୋଗ

	ରାଶି	ନକ୍ଷତ୍ର ଭୋଗ
୧	ମେଷ	ଅଶ୍ୱିନୀ, ଦ୍ୱିଜା, କୃତ୍ତିକାର ୪
୨	ବୃଷ	କୃତ୍ତିକାର ୫, ରେଭତୀ, ମୃଗଶିରା ୬
୩	ମିଥୁନ	ମୃଗଶିରା ୭, ଆର୍ଦ୍ରା, ପୁନର୍ବସୁର ୮
୪	କର୍କଟ	ପୁନର୍ବସୁର ୯, ପୁଷ୍ୟା, ଅଶ୍ଳେଷା
୫	ସିଂହ	ମଘା, ପୂର୍ବାଫାଲ୍‌ଗୁନି, ଉତ୍ତରାଫାଲ୍‌ଗୁନିର ୧
୬	କନ୍ୟା	ଉତ୍ତରାଫାଲ୍‌ଗୁନିର ୨, ହସ୍ତା, ଚିନ୍ତା ୩
୭	ତୁଳ	ଚିନ୍ତା ୪, ସ୍ୱାତି, ବିଶାଖାର ୫
୮	ବିଛା	ବିଶାଖାର ୬ ଅନୁରାଧା, ଜ୍ୟେଷ୍ଠା
୯	ଧନୁ	ମୂଳା, ପୂର୍ବାଷାଢ଼ା, ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ାର ୮
୧୦	ମକର	ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା ୯ ଶ୍ରବଣା, ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚର ୧୦
୧୧	କୁମ୍ଭ	ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚର ୧୧, ଶତଭିଷା, ପୂର୍ବାଭାଦ୍ରପଦର ୧୨
୧୨	ମିନ	ପୂର୍ବାଭାଦ୍ରପଦର ୧୩, ଉତ୍ତରାଭାଦ୍ରପଦ, ରେବତୀ

(ଖ) ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଋଷ କାର୍ଯ୍ୟ

ବର୍ଷକୁ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇଟି ଋତୁରେ ଭାଗ କରାଯାଏ । ଏହି ଦୁଇଟି ଋତୁରେ ଆବାଦ ଫସଲଗୁଡ଼ିକୁ ସେହି ଋତୁ ଅନୁଯାୟୀ ନାମକରଣ କରାଯାଇଥାଏ, ଯଥା:—

(୧) ବର୍ଷାକାଳୀନ ଫସଲ ବା “ଖରପ ଫସଲ” (Kharifcrop)

(୨) ଶୀତକାଳୀନ ଫସଲ ବା “ରବି ଫସଲ” (Rabicrop)

ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ଓ କୃଷି ମନ୍ତ୍ରାଳୟ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରକାଶିତ “ଭାରତୀୟ ଫସଲ ପଞ୍ଜିକା” ପୁସ୍ତିକାରେ ଭାରତବର୍ଷର ଫସଲ ଆବାଦ ଋତୁକୁ ଋଷେଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ଭାଗ କରାଯାଇଛି । ଏହି ଋଷେଟି ମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇଟି ମୁଖ୍ୟ ଓ ଦୁଇଟି ଗୌଣ, ଯଥା—

୧ । (କ) ଖରପ (Kharif)

(ଖ) ଜଇଦ ଖରପ (Zaid kharif)

(୨) (କ) ରବି (Rabi)

(ଖ) ଜଇଦ ରବି (Zaid Rabi)

(କ) ଖରପ ଫସଲ:—ମହା ନକ୍ଷତ୍ର ସ୍ଵରୁ ବୁଣାଯିବା ଫସଲ “ଖରପ” ଫସଲ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଥାଏ । କୃତ୍ତିକା ନକ୍ଷତ୍ର ବା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସ ଅଧାରୁ (ମଇ ମାସ ୧୫ ତାରିଖଠାରୁ) ବୁଣା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ, ସାଧାରଣତଃ ଆଶ୍ଵିନ ମାସକୁ କଟାଯାଏ ।

(ଖ) ଜଇଦ ଖରପ ଫସଲ:—ଶ୍ରାବଣ ମାସରେ ବୁଣାଯାଇ ପୌଷ, ମଘ ମାସରେ କଟାଯିବା ଫସଲ ଜଇଦ ଫସଲ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଥାଏ ।

1. Crop Season in India

Season	Period	Sowing period	Harvesting period
Kharif	May to 15th October	Beginning of south-west monsoon, viz 15th May.	End of the season, viz September to October.
Zaid kharif	August to January	August to September.	December to January.
Rabi	15th October to Middle of April	Beginning of cold weather to December.	February to April.
Zaid Rabi	Beginning of February to Beginning of May	Beginning of hot weather February to March.	Middle of April to May.

Indian Crop Calendar 1956. Third; issued by Economic and Statistical Advisor. Ministry of Food and Agriculture, Govt. of India.

(ଗ) ରବି ଫସଲ:—ମଦା ନକ୍ଷତ୍ର ପରେ ବୁଣାଯିବା ଫସଲ ରବି ଫସଲ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଥାଏ । ମଦା ନକ୍ଷତ୍ରରୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ର ବା ଉଷେମ୍ବର ମାସ ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୁଣାଯାଏ ଏବଂ ମାଘମାସଠାରୁ ବୈଶାଖ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଫସଲ କଟାଯାଏ ।

(ଘ) କର୍କଟ ରବି ଫସଲ:—ଏହା ଧନିଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ର (ଫେବୃୟାରୀ ମାସରୁ) ଶତଭିଷା ନକ୍ଷତ୍ର (ମାର୍ଚ୍ଚମାସ ମଧ୍ୟରେ) ବୁଣାଯାଏ ଏବଂ ବୈଶାଖ ଓ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସରେ କଟାଯାଏ ।

ଫସଲ ବୁଣା, ବେଉଷଣ, କଟା ଓ ଅମଳ ନକ୍ଷତ୍ରଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଥାଏ ।

ମାସ ରାଶି

ନକ୍ଷତ୍ର

ବୃଷକାର୍ଯ୍ୟ

୧ । ଚେନ୍ଦ୍ର-ବୈଶାଖ ମେଷ

ଅଶ୍ୱିନୀ

(୧) ଅଶ୍ୱିନୀ

ଅଶ୍ୱିମସ୍ତକାର ତନୋଟି ତାରକା ।
ଏହି ତନୋଟି ତାରକାକୁ ଯୋଗ
କଲେ ଗୋଟିଏ ସୁଲକୋଣୀ ସିଦ୍ଧି
ହେବ । ଏହି ତନୋଟି ତାର ମଧ୍ୟରୁ
ଗୋଟିଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତମ । ଏହାକୁ
ଯୋଗତାର କୁହାଯାଏ । ଅଶ୍ୱିନୀ-
ଉତ୍ତରାଶାରେ ଅବସ୍ଥିତ ।
ଅଶ୍ୱିନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାଦିନ ତରୁ ଅଶ୍ୱିନୀ
ନକ୍ଷତ୍ର ସହିତ ରହିଥାନ୍ତି ।

ଏପ୍ରଲ ୧୩ ତାରିଖରୁ ୨୫ ତାରିଖ
ହାନ୍ତମୁଗ ଉପୂର୍ଣ୍ଣ, ରବିକପା
ତୋଳା, ଡାକ୍ତରୀ ଧାନ କଟା,
ପିତା ନଳିତା ବୁଣା, ଆଖଖେତ
ଖୁଆ କୋଡ଼ା ପୋଇ, ଖଡ଼ା,
ନେଉଟିଆ ଶାଗ ବୁଣା ।

ପ୍ରବାଦ—

ସଂସାନ୍ତ ପଣା,

ତଷା ହେଲ ବଣା ॥

ସୃଜାର ବିଲରେ କଲେଣି ସ୍ୱର
ଆରେ ତଷାଣିର ହୃଦୟ କୁ ଖର ॥

୨ । ଚୈତ୍ର-ବୈଶାଖ ମେଷ

(୨) ଦ୍ଵିତୀ (ଭରଣୀ, ସମ)

ଜନେନାଟି ତାରକା । ଏହି ଜନେନାଟି

ତାରକାକୁ ସୋଗକଲେ ଖୋଟିଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଗଣ୍ଡା ଆଶୁଲଗା

ସମବାହୁ ସିଦ୍ଧିଜ ହେବ । ଏହି ତାରା

ଉତ୍ତର ଆକାଶରେ ଅଶ୍ଵିନର

ପଶ୍ଚିମରେ ଥାଏ ।

ଏହିଲ ୨୭ରୁ ମଇ ୯ ତାରିଖ

ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଆସିକା

ଅଞ୍ଚଳରେ ଗଣ୍ଡା ଆଶୁଲଗା

ଆରମ୍ଭ, କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ ମଧୁର

ନଳତା ବୁଣା ଆରମ୍ଭ, ଗୋବର

ଖାତରୁ ଖଜ ବାହାର କରି

ବୁଝାଇବା । ବୈଶାଖ ମାସ

ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ତୃତୀୟା ଦିନ ଶୁଣା

“ଅକ୍ଷୟ-ମୂର୍ତ୍ତି” ବା “ଅକ୍ଷି-

ମୂର୍ତ୍ତି” ପକାଏ । ଏହି ଦିନଠାରୁ

ଶସ୍ୟ ବୁଣାବୁଣି ଆରମ୍ଭ କରୁ

ଚୈତ୍ର ମାସରେ ବର୍ଷା ହେଲେ

ଏବଂ ପରେ ବର୍ଷା ଛୁଟି ଶୁଣିଆ

ହେବାର ଆଶଙ୍କା ଥିଲେ ଶୁଣା

ଦ୍ଵିତୀ

ମାସ

ରାଶି

ନକ୍ଷତ୍ର

ବୃଷକାର୍ଯ୍ୟ

ଅକ୍ଷୟ-ଭୂଷୟ । ପୂର୍ବରୁ ଯାନକୁଣା
ଆରମ୍ଭ କରେ । ବୈଶାଖ
ମାସରେ ଗୁଡ଼ାଏ ବର୍ଷ ହେଲେ
ଖାଲ ୭ ପାଠକମି ପାଣିରେ
ବୁଡ଼ିଯିବା ଆଶଙ୍କା ରହିଥାଏ ।
ତେଣୁ ବୃଷ ଅକ୍ଷୟ ଭୂଷୟ ।
ପୂର୍ବରୁ ଏହି ଜମିରେ ଯାନକୁଣେ
ବା ପୂଜି ପକାଏ । ଏହାକୁ
“ଅଶଭୂଷୟା” ବୁଣା କୁଦା-
ଦାଏ ।

(ମାତୃମଣ୍ଡଳ ବହୁଳା ବା ଅନଳ) ମେଷରେ ଛ, କୃଷରେ ଛ, ଏହା ଛଅଟି ତାରା ବଢ଼ିଷ୍ଠ । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଯୋଗକଲେ ଗୋଟିଏ କାଠ ମୁଗୁର ହେବ । ଏଥିଲିଗି ସମ୍ବଲପୁର ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହାକୁ “କାଠଲ ତାରା” କୁହାଯାଏ । ଏହା ପ୍ରାୟ ଅଗ୍ନିଶିଖା କୂଳ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହି ତାରା ସହିତ ଆଉ ଗୋଟିଏ ତାରା ମିଶାଇ ଛଟି ତାରା ଗଣନ୍ତି । ପୂର୍ବର ମତରେ ବଞ୍ଚିଷ୍ଠଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଅମ୍ବିକାଙ୍କ ଛଟି ଏମାନେ

ମଇ ୧୦ ତାରିଖରୁ ୨୩ ତାରିଖ କୋରାପୁଟ-ଜିଲ୍ଲାରେ ଗୋଡ଼ିଆ ଜମିରେ ଧାନବୃକ୍ଷ ଆରମ୍ଭ । ମାଣ୍ଡିଆ ତଳ ପକାଯିବା, ନିଲଜ ଖସା ଉପଡ଼ା ଓ ଖରାଦିଆ ମାଣ୍ଡିଆ କଟା, ନିଲଜା ଦାସ ବସ୍ତ୍ରବସ୍ତ୍ର; କଖାନ୍ତି ପାଣି କଖାରୁ, ଶିମ୍ବ, ଛଂଦ୍ରା, ଜହ୍ନି କାକୁଡ଼ି, କୁଳିଘାନ୍ତି ଲଗା । ସାବଣୀ ଅମାବସ୍ୟା ପବ ପ୍ରବାଦ ଅଛି — “ସାବଣୀ ଅମାବସ୍ୟାକୁ ଶାଗମଞ୍ଜି ଦେଇ ରନ୍ଧେ ନାହିଁ ।”

ଦ୍ଵିତୀ

ମାସ	ରାଶି	ନକ୍ଷତ୍ର	ଗୁଣକାର୍ଯ୍ୟ
		ଅନ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଗୁଣିତମ୍ଭୀ ଅଟନ୍ତି । ଏହି ଛଅ ଜଣ କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କୁ ଛଅ ମୁଖରେ ପ୍ରଦାନପାନ କରାଇ ଥିଲେ । କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାଦିନ ତତ୍ତ୍ୱ ଏହି କୃତ୍ତିକାପୂଜା ସଙ୍ଗେ ରହନ୍ତି ।	“କି ଗୁଣ୍ଡରେ ତଥା । ନଷ୍ଟ ! ଏକ ଅପରାଜିତ ଦେବ କେଶବ ଧାନକୁଣ୍ଡ, ଧାନ ବୁଣ୍ଡ, ନକର ମଠ ॥”

ମାସ ରାଶି

ନକ୍ଷତ୍ର

ଗୁଣକାର୍ଯ୍ୟ

୨ । ଦ୍ଵିଶାଖ-ଜ୍ୟେଷ୍ଠ କୃଷ

(୪) ରୋହିଣୀ

ମଇ ୨୪ ତାରିଖରୁ ଜୁନ ୬ ତାରିଖ
ବର୍ଷର ନିରାଶ ଖରାପ ସମୟ ।

(ରୋହିତ ତାରା) କୃଷରେ
ଅବସ୍ଥିତ ଏହା ୫ଟି ତାରା ବିଶିଷ୍ଟ,

ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଯୋଗ କଲେ ଗୋଟିଏ

ଶଗଡ଼ ଦଣ୍ଡାର ଆକାର ହୁଏ ।

ଏହି ଶଗଡ଼ ଦଣ୍ଡାର ଡାହାଣ

ପାଖ ତଳତାର ବଡ଼

ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଓ ହଳଦିଆ । ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ

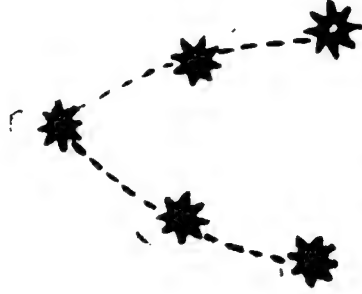
ଦେଶରେ ଏହାର ନାମ “ଆଲ-

ଡେବେରାନ”(Alderaan) ।

ତତ୍ତ୍ଵ ରୋହିଣୀ ଶକଟକୁ ଭେଦ

କଲେ ଦେଶରେ ଅନିଷ୍ଟ-

ଆଶଙ୍କା ରହେ ।

ରୋହିଣୀ

“ହୃତାଶନ ସମ ତପନ ତାପରେ

ତପ୍ତ ମସ୍ତକଲେବର

ତପ୍ତ ଧଳିଆସି ତପତ ଅନିଳେ

ଉଡ଼ି ଘୋଟଇ ଆମ୍ଭର” ।

—ମଧୁସୂଦନ

ରୋହିଣୀ ନକ୍ଷତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ସାବଣୀ

ଅମାବାସ୍ୟା ପଡ଼େ । ଆମ୍ଭ, ପ୍ରଶସ୍ତ,

ସପ୍ତମୀ ପାଚେ ।

ରୋହିଣୀ ନକ୍ଷତ୍ର ଶେଷ ପାଦରେ

ସମ୍ଭଲପୁର, ବଲ୍ଲଭିର ଓ

ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଜଳରେ “ଶୀତଳ-
ଶର୍ମା” ପଦ୍ମ ପଡ଼େ । ଏହି ପଦ୍ମ
ପରେ ପରେ ଅସଫଳ ଦୁଇ ଅସଫଳ
ବର୍ଷା ପଡ଼େ ।

ଧାନ ଖରୁଡ଼ ବୃଣା ଆରମ୍ଭ ।

ପ୍ରବାଦ ଅଛି—

“ପଦ୍ମ ଦେଖିବ ବୋହୂଣୀ ଗଜା

ତେବେ କି କରୁବ ଦେଶର
ରଜା ॥”

୩ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ-ଆଷାଢ଼

(*) ମୃଗଶିରା

ବୃଷରେ ୧, ମିଥୁନରେ ୧

ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ଭିତ୍ତିର

ଆକାଶରେ ଥାଏ । ୩୫ ତାରା

ବିଶିଷ୍ଟ ଏଗ୍ରତ୍ତକୁ ଯୋଗକଲେ

ଗୋଟିଏ ସୂକ୍ଷ୍ମକୋଣୀ ସ୍ତିଭୂଜ

ହୁଏ । ଏହାକୁ ବରତ୍ତ ପାଦ

ଆକୃତି ବା ହରିଶମୁର୍ତ୍ତିଆ

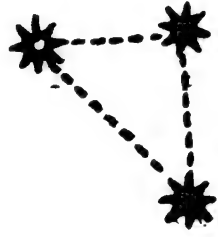
ତାରାପୂଜା କୃତାଯାଏ । କେନ୍ଦ୍ର

କେନ୍ଦ୍ର ଏହାକୁ କାଳପୂର୍ବ ପୂର୍ବ

କହିଥାନ୍ତି ।

ମାର୍ଗଶିର ମାସ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଚନ୍ଦ୍ର

ଏହି ନକ୍ଷତ୍ର ସହ ରହିଥାନ୍ତି ।

ମୃଗଶିରା

ଜନ୍ମ ୭ ତାରିଖରୁ ୧୦ ତାରିଖ
ଶରୀର ଫସଲ ବୃଣାବୃଣି ଆରମ୍ଭ ।

ଗୁଣୀ ପକ୍ଷରେ ବିଶ୍ରାମ ନେବା

ଅସମ୍ଭବ ହୋଇପଡ଼େ । ଟିଙ୍କାଣ

ହେଉ ହେଉ ଡାକେ । ସକାଳ

କାଆଁ କଥା ଧରେ । ତଷା ବହନ

ବୁନୁକୁ ଫିଟାଏ । ଧନରୁ, ଝୁଣପଟ,

କାଉଁରିଆ ବୃଣାବୃଣି ଶେଷ ।

ଧାନ ଖରୁଡ଼ ବୃଣା । ବର୍ଷା ପଡ଼ିଲେ

ବର୍ତ୍ତୁର ଧାନ ବୃଣା, କପା, ମକା,

ଜୁଆର, ହଳଦି ଲଗା କୋଶଳା,

ଜାଡ଼ି, ବାଳା ପ୍ରଭୃତି କ୍ଷତ୍ର ଶସ୍ୟ

ବୃଣାବୃଣି ଶେଷ ।

ମୃଗଶିର ନକ୍ଷତ୍ର ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ରଜ ପଡ଼ ।

(୬) ଆଦୁ । ବା ଶୁକ୍ଳମା
ମିଥୁନ ଗଣିରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ଆଷାଢ଼ ଅମାବାସ୍ୟା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ
ଗୋଟିଏ ହଳଦିଆ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରା । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଉତ୍ତରାସା । ନେତ୍ର
ଉତ୍ତର ଆକାଶରେ ମୃଗଶିରା
ନକ୍ଷତ୍ର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମରେ ରହି-
ଥାଏ । ତେଣୁ ଏହାକୁ କାଳ
ସୂକ୍ଷ୍ମର ଡାହାଣ ଖୁଆମୁଣ୍ଡ
କୁହାଯାଏ । ଏହା ରକ୍ତାଭ ।

ଆଦୁ

[୨୭]

ପ୍ରବାଦ:—

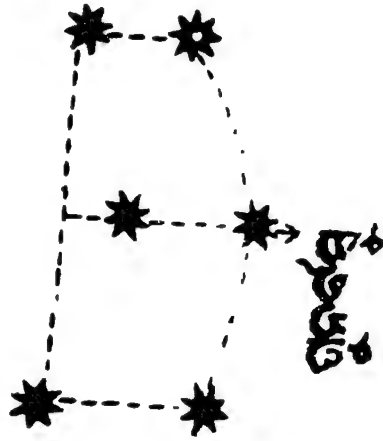
“ଆଷାଢ଼ ପାଞ୍ଚଦିନ

ଯେ ଚଷା ସେଇବ ଯାନ

କେଶିବ ଅପାର ସୁଖ

ନ ଛୁଇଁବ ତାରେ ଦୁଃଖ ॥

ସମସ୍ତ ଖରପ୍ ଫସଲ ବୃଣା ଶେଷ ।

(୭) ପୁନର୍ବସୁ ବା ମୁରମାତା। ଜନ୍ମର ୨ତାରିଖରୁ ୧୫ତାରିଖ ମିଥୁନରେ ୫, କର୍କଟରେ ୫ ଓ ଉତ୍ତର ଆକାଶରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଆକାଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ

ଧନୁର ଆକାଶରେ ପ୍ରବାହ:—

ଅବସ୍ଥିତ ୭ଟି ତାରା ।

ଧନୁର ଦକ୍ଷିଣାର୍ଦ୍ଧ ଛାୟା

ପଥକୁ କାଟୁଛି ।

୭ଟି ତାରାଙ୍କ ନାମ—

୧ ପୋମ, ୨—ବିଷ୍ଣୁ,

୩—ପ୍ରଭାସ, ୪—ସରମା

ବା ଶ୍ରୀ, ୫—(ନାମ

ଜଣା ନାହିଁ) ୬—ପ୍ରଶ୍ନା

ବା ଲୁବ୍ଧକ; ଏହି ତାରା

ଉଜ୍ଜଳତମ ।

ଗୁଣିତ ବାହୁଡ଼ା

ମଧ୍ୟରେ ପାଣି

ଗୋଟି ଲଙ୍ଗଳକୁ

ଖୋଳିବୁ ପୁଣି ।

ପାହାଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳରେ

ପୁଲକୋବ, ଓଲକୋବ

ବିଲୁତ ବାଲିଗଣ ଲଗା

ମାସ

ରାତି

ନକ୍ଷତ୍ର

ଗୁଣକାର୍ଯ୍ୟ

୪ । ଆଷାଢ଼—ଶ୍ରାବଣ କର୍କଟ ବା କକଡ଼ା (୮) ପୂଷ୍ୟ ବା ଗୁରୁ

କକଡ଼ାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଉତ୍ତର
ଆକାଶରେ ଯିବୁଜାକାର ଚକ୍ରଟି
ତାର । ଯିଲା ଭୂମିରେ ଖଡ଼ପାଠ
ଲେଖି ଲିଖାଇଥିବାପରି ଦେଖା-
ଯାଏ । ଚକ୍ରଟି ତାରା ମନ୍ତ୍ରପେଶା

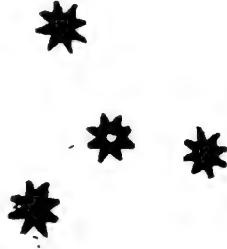
ପରି ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏହା
କକଡ଼ା ରାଶିରେ ଅବସ୍ଥିତ ।
ପୌଷ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଏହି
ନକ୍ଷତ୍ରରେ ରହନ୍ତି । ଏହି ନକ୍ଷତ୍ର-

ସ୍ୱଳ୍ପ ଚିତ୍ତରେ ଶ୍ୱେତ ପୁରୁଣି
ମଳ ଖୋଳି ଆଣି ଘରେ ରଖିଲେ
ସପ୍ତ ଭୟ ନ ଥାଏ ।

ଜଲଜ ୧୭ ରୁ ୩୦ ତାରିଖ
ଦେବ ଶୟନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ଜାଗୁଳାଶ
ପଞ୍ଚମୀ । ଧାନ ବେଉଷଣ, ଧନିଷ୍ଠ
ଓ ଛଣପଟ ସବୁଜ ସାର ଲାଗି ଚଷି
ଧାନ ବୋଇବା

ପ୍ରବାଦ:—

ଶ୍ରାବଣ ପୁରୋ, ଶ୍ରାବଣ ବାରେ
ଏଥି ମଧ୍ୟେ ସତ ହୁଏ ପାରେ ॥
ପାହାଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳରେ ଗୁଞ୍ଜ କଟା
ଆରମ୍ଭ ।

ପ୍ରଣାମ

(୪) ଅଶ୍ୱିନୀ, ଚୂଳକା ବା ରାହୁ କୁଲର ୩୧ରୁ ଅଗଷ୍ଟ ୧୩ ତାରିଖ
 କକଡ଼ାରେ ଅବସ୍ଥିତ ମଧ୍ୟ ଚତୁର୍ଥାଶ୍ୱିନୀ ଅମାବାସ୍ୟା, ଧାନ
 ଆକାଶରେ, ପୃଷ୍ଠାରେ ଦକ୍ଷିଣରେ ଚନ୍ଦ୍ର, ରୁଆ ଘମା ଘୋଟ
 ଅବସ୍ଥିତ । ଓଡ଼ି ତାର ବଳଶି-
 କଣା ବା ବୃକ୍ଷର ଲଙ୍ଘିତ୍ୱ
 ମୋଡ଼ ହୋଇ ଠିଆ ରହିବା
 ଆକାଶରେ ରହିଥାନ୍ତି । କକଡ଼ା
 ଶିଖରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

କକଡ଼ା ବା ବୃକ୍ଷର ଲଙ୍ଘିତ୍ୱ

ମୋଡ଼ ହୋଇ ଠିଆ ରହିବା

ଆକାଶରେ ରହିଥାନ୍ତି । କକଡ଼ା

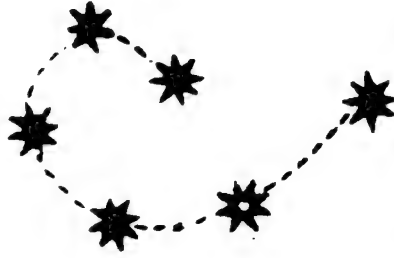
ଶିଖରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

“ଆଷାଢ଼େ ହୁଏ ଶେଷକୁ

ଶ୍ରାବଣେ ହୁଏ ପେଟକୁ”

ମଧୁର ନଳିନୀ କହ । ଆରମ୍ଭ

କାନ୍ଦୁ ଯଦର ବସ୍ତିବସ୍ତି ।

ଅଶ୍ୱିନୀ

ମାସ ରାଶି

ଗୁଣକାର୍ଯ୍ୟ

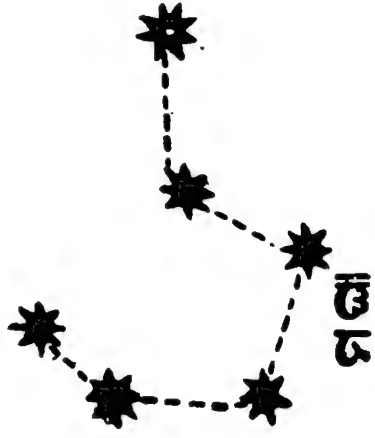
ନକ୍ଷତ୍ର

* । ଶ୍ରାବଣ - ଶ୍ରାବଣ ସିଂହ

(୧୦) ମଘା ବା ପିତୃ
ସିଂହରେ ଅବସ୍ଥିତ ଦା' ବା
କଟୁରୁ ଆକାର ବଢ଼ିଷୁ ଚନ୍ଦ୍ର
ତାରା । ଉତ୍ତର ଆକାଶରେ
ଲଙ୍ଗଳ ଆକୃତି ଧରି ଦେଖାଯାନ୍ତି
ମାଘ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାଦିନ ଚନ୍ଦ୍ର ଏହି
ନକ୍ଷତ୍ରରେ ରହନ୍ତି ।

ଅଗଷ୍ଟ ୧୦ରୁ ୨୭ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଗହ୍ମା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ଦୁଇ ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ,
ଧାନ ବେଉଷଣ ଶେଷକରି ବୃଷୀ
ତାର ବଳଦ ଓ ଗୋରୁକୁ ଗହ୍ମା
ପୂର୍ଣ୍ଣିମାଦିନ ପୂଜା କରେ । ଶଙ୍ଖାମ-
ଜଳରେ ଗହ୍ମା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦଳଧୁଆ
ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ନାମରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ।
ଧାନ ଚୁଆସେଇ ପ୍ରାୟ ଶେଷ ।
ବୁଣାବୁଣି ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ।

ଆଦିବାସୀମାନେ ଗୁମ୍ଫା, କୋଶଳା
କାଙ୍ଗୁ ଓ ମାଣ୍ଡିଆ ନଟାକଟି
ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି । କୋରାପୁଟ
ଜିଲ୍ଲାରେ ନାଇଜର ବୁଣାବୁଣି
ଓ କନ୍ଦମଳ ଲୁଟା ଲଗା ହୁଏ ।

ମାସ

ବୃଷି

ନକ୍ଷତ୍ର

ଗୁଣକାର୍ଯ୍ୟ

(୧୧) ପୂର୍ବ ପାଲ୍‌ଗୁମ୍ବା ବା ଯୋନିର
ସିଂହ ରାଶିରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଉତ୍ତର
ଆକାଶରେ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଦୋର
ଖଟ୍‌ଗୁରୁ ପରି ୨୫ ଚାନ୍ଦ ।

ଅଗଷ୍ଟ ୨୭ରୁ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୯
ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ — ଦୁଇଜଣା ଶୁଣି,
ସପ୍ତରାଶି ଅମାବାସ୍ୟା, ଗଣେଶ-
ଚତୁର୍ଥୀ । ଧାନ ହୁଆ ଶେଷ ।

ଏହାପରେ ସେଇଲେ ଖୁବ୍
ପାଖ ପାଖ ସେଇବାକୁ ପଡ଼େ ।
ପାହାଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳରେ ବର, ମୂର,
ସମତଳା ବୁଣା, ଧୂଆଁପତ୍ର
ତଳପତା, ସେତେଇ ରାଶି
ଓ ଗୋଡ଼ା ଧାନ କଟା ଆରମ୍ଭ ।

ଉର୍ବଦାଲ୍‌ଗନ୍ଧା

୨୧୧

୭ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ-ଆଶ୍ୱିନ କନ୍ୟା

(୧୨) ଉତ୍ତର ପାଲ୍‌ଗୁମ୍ବା
ବା ଅର୍ଯ୍ୟମା—

ସେପଟେମ୍ବର ୧୦ ତାରିଖରୁ
୨୩ ତାରିଖ

ସିଂହରେ ୫, କନ୍ୟାରେ ୫

ଉତ୍ତର ଆକାଶରେ ଉତ୍ତର

ଦକ୍ଷିଣ ହୋଇ ୨୫ ତାରା ପୂର୍ବ-

ପାଲ୍‌ଗୁମ୍ବା ନକ୍ଷତ୍ରର ପୂର୍ବରେ

ଅବସ୍ଥିତ ।

ପୂର୍ବ ପାଲ୍‌ଗୁମ୍ବା ଏବଂ ଉତ୍ତର

ପାଲ୍‌ଗୁମ୍ବା ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଯୋଗକଲେ

ଗୋଟିଏ ଖଟପତ୍ତ ଦେଖାଯିବ ।

ପରୂଣ ମାସରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଉତ୍ତର

ପାଲ୍‌ଗୁମ୍ବା ନକ୍ଷତ୍ରରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ।

ପୂର୍ବ—ରାଧାଷ୍ଟମୀ, ସୁକ୍ଳିଆଁ, ଅନନ

ଚକ୍ରକର୍ଣ୍ଣୀ, ଇନ୍ଦୁ ପଣ୍ଡିତା । ଧାନ

ବଢ଼ିବନ୍ତୁ ।

ପ୍ରବାଦ:—

“ବହୁସାର, ବାଣ୍ଟୁ ନ ପାରିଲେ

ମୁକୁ ଉପାଡ଼ ।”

ଧାନବହୁ ପଛେ ପଛେ ସାର

ପ୍ରୟୋଗ (ଖରଟାଣ ହେବୁ

କ୍ଷେତେଇ ଖରରେ ଧାନ କ୍ଷେତରେ

ଛୋଟ ଛୋଟ ମାଛ ମରି ଘାସିବା)

କୋଳଥ, ସୋରିଷ, ପେସି ବୁଣା

ଆରମ୍ଭ । ବିଆଳିଧାନ କଟାକଟି,

ଉତ୍ତର ପାଲ୍‌ଗୁମ୍ବା

କାର୍ତ୍ତିକା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ବନ୍ଧାକୋଇ,
 ବଲ୍ଲଭ ବାଲୁଗଣ ଓ ଶୀତକାଳୀନ
 ପନିପରିବା ଲଗାଲଗି ଲାଗି ସେତ
 ତଥାପି ଏବଂ ଲଗା ଆରମ୍ଭ ।

ଆଶ୍ୱିନ ଶେଷରେ ଭେଳା ବନ୍ଧା,
 କରମାଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜାଡ଼ ଓ ଗୁଡ଼ା
 ପ୍ରସ୍ତୁତ କଟାଯାଏ । ମକା ସେତ
 ଭାଙ୍ଗି ସୋରିଷ ବୁଣାଯାଏ । ମାଣ୍ଡିଆ
 ଥୋପ କଟା ହୁଏ ।

ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୨୫ରୁ ଅକ୍ଟୋବର ୨

(କ) କନ୍ୟା ରାଶିରେ ଅବସ୍ଥିତ
ମଧ୍ୟ ଆକାଶରେ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ
ଆକାଶରେ ମଘା ନକ୍ଷତ୍ରର
ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବରେ ଅବସ୍ଥିତ ୫୫
ତାରା । ଏମାନେ ସମକୋଣରେ
ଭଜା ହୋଇଥିବା ହାତର
ଆକୃତି ଆକାର ରହିଥାନ୍ତି ।
ପ୍ରତ୍ୟେକ ତାରାର ବର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍ ।

ପଥା:—

୧ମ—ହଳଦିଆ... (ଦ୍ରୌପଦୀ)

୨ୟ } —ଧଳା
୩ୟ }

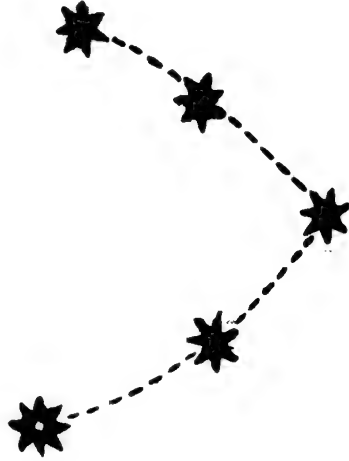
୪ର୍ଥ—ନାଲି... (ଆପ)

୫ମ—ହଳଦିଆ... (ଶବରୀ)

ପଦ୍ମ—ମୂଳାଷ୍ଟମୀ ବା ଦୁତିଆତ୍ରୟା ।
ସମୁଦ୍ରକୂଳିଆ ଜଳଗୁଡ଼ିକରେ ବିଆଳି
ଧାନକଟା, ଅମଳ । ବିରି, କୋଳଥ,
ସୋରିଷ ବୁଣା ଆରମ୍ଭ । ଶତକାଳିନ
ପକ୍ଷପରିବା ଲଗାଇବା ଲାଗି ଜମି
ଜିଆରି ଓ ଲଗା ।
ଧାନ କ୍ଷେତରେ ପାଣି ବନ୍ଧାଇ
ରଖିବା ପ୍ରଧାନ କାମ ।

ପ୍ରବାଦ:—

କ୍ଷେତ୍ରୁଅ ପାଣି—ପକ୍କା ହାଣି
ଆଣ୍ଟି ନ ପାଣି—ବନ୍ଧା ଟାଣି
ନ ମାନ୍ତିରୁ ସବୁ ହୁଣା ତଷା
ଶେଷରେ ଦେବୁ ପସର ପସା

ବୃଷ (ଖ)

କନ୍ୟା ବୃଷରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଧାନ ଦୋପର ବଢ଼ିବହିଁ ।
 (ଖ) ଦକ୍ଷିଣାଦାଶରେ — ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରରେ ବର୍ଷା ଛାଡ଼ି
 ହାତରୁ ଖଟି ଆଙ୍ଗୁଳି ଗଲେ ଧାନ ମହୁଡ଼ି ମରିବାର
 ଭୂମିରେ ଛିପ ମାରିବା ଚିହ୍ନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଶଙ୍କା ରହିଥାଏ ।
 ପରି ଅବସ୍ଥିତ ଖଟି ନକ୍ଷତ୍ର ରବି ପସଲ ବୃଣାବୃଣିରେ
 ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ବାଧା ଦେଇ । ବର୍ଷା ଅଭାବ
 କରଇଲ ବା ସୁପୂର୍ଣ୍ଣମଣ୍ଡଳ । ବହୁ ଜମି ଠିକିକିଆଏ ।
 ରବି ପସଲ ଅମୁହାଁ ବୃଣା ବା ବୃଷ କରି ବୃଣା ସମ୍ଭବ
 ହୁଏ ନାହିଁ ।

ମାସ	ଗଣି	ନକ୍ଷତ୍ର	ବୃଷକାର୍ଯ୍ୟ
୨ । ଆଶ୍ୱିନ - କାର୍ତ୍ତିକ	(୧୪) ଶକା, ଇଷ୍ଟା ବା ନାଭିତାରା	କନ୍ୟାରେ ୧ କୂଳାରେ ୧ ମଧ୍ୟ ଆକାଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ଗୋଟିଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରା ମୁକ୍ତାପର । ବର୍ଷ ନିଳାଭ ଶ୍ୱେତ । ତେଜ ପୃଷ୍ଠିମାନ୍ବନ ଚନ୍ଦ୍ର ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରରେ ହୁଏ ।	ଅକ୍ଟୋବର ୮ ୧୯୯ ତାରିଖ ପର୍ବ—ମହାଳୟା, ଦଶହରା ରବି ପ୍ରସଲ ବୃଣାବୃଣି । ପ୍ରବାଦ— ୧—ରବି ବୃଣିବା ଶୁକ୍ଳ ଆଶ୍ୱିନ କାର୍ତ୍ତିକ ମଧ୍ୟ କୂର୍ଦ୍ଧାର ପୂର୍ବେଲ ନିକଟ ତେଜିକ ତପା ଛଟପଟ ୨—ଶକା—ଚନ୍ଦ୍ର, ଚୌରା ସ୍ୱାସ୍ଥ—ଗେହୁ, ଦୁଗୁନା । ଗର୍ଭଣା ସଂସାରକୁ ଧାନ ପୋଡ଼ି ଧରଥାଏ । ଧାନ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ରାଜାନ୍ତ ବାହୁକା କଟା ।

(୧୫) ସ୍ବାତ, ବାୟୁ, ନିଷ୍ଠୁର

ତୁଳ ରାଶିରେ ଉତ୍ତର

ଆକାଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା

ଗୋଟିଏ ରକ୍ତାଭ ତାରା କୁକୁମ

ପ୍ରାୟ ଅରୁଣ ବର୍ଣ୍ଣ ସପ୍ତର୍ଷିମଣ୍ଡଳର

ଶେଷ ତାରାର ଦିପସ୍ବତ ଦିଗରେ

ଅବସ୍ଥିତ ।

ଅକ୍ଟୋବର ୨୦ରୁ ନଭେମ୍ବର

୨ ତାରିଖ ।

ପୃଷ୍ଠ—କୁମାର ପୃଷ୍ଠିମା ଶୀତ-

କାଳୀନ କୋବ, ମଞ୍ଚର, ବନ୍ଦ,

ବିଲତ ବାଇଗଣ, ବିଲତ ଆଳୁ

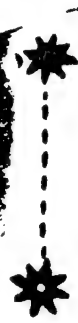
ଏବଂ ଗହମ ନିମନ୍ତେ ଜମି ତିଆରି ।

ନଭେମ୍ବର ଏବଂ ମଞ୍ଚଳ ଜମିରେ

ଧୂଆଁପତ୍ର, ବାଇଗଣ, କଲରା;

କଖାରୁ ଲଗା ।

ଦିଶାଖ୍ୟା (କ)

ଦିଶାଖ୍ୟା (ଖ)

ନକ୍ଷତ୍ର

୮—କାର୍ତ୍ତିକ-ମାସର
(୧୭) ବିଶାଖା ଭୂଳରେ ୩, ବିଷ୍ଣୁରେ ୩ ଦକ୍ଷିଣ ଆକାଶରେ, ଶିଶୁରେ ୩ ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବରେ ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଦୋର ଅବସ୍ଥିତ ଦୁଇଟି ତାରା । କଟାପାୟୀରେ ଲିଖିତ ତୋରଣାକୃତ ୫ଟି ନକ୍ଷତ୍ର ଦିଶାଖ୍ୟା ପୃଷ୍ଠିମାରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରରେ ରହନ୍ତି । ବିଶାଖା ତୋରଣର ତାରାକା ଦୁଇଟି (୧ମ ଓ ୨ୟ)ର ମଧ୍ୟଦେଇ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗତି କରନ୍ତି ।

ନଭେମ୍ବର ୨ରୁ ୧୩ ତାରିଖ ।
ପୂର୍ବ—ପ୍ରାପାଦଳୀ ଅମାବସ୍ୟା, ଗୋପାଷ୍ଟ୍ରମୀ । ଖେପାରି, ବୃଷ, ଚଣା, କଳାମୁଗ, ବିରି ଅମୁରୁ ବୁଣା ଆରମ୍ଭ । ବିଲତଥାକୁ ଲଗା ଓ ଗଡ଼ମବୁଣା କାଁ ବୁଁ ଆରମ୍ଭ । ପଠା ଓ ଅଟଳ ଜମି ଗୁଣ ଓ ପ୍ରସଲ ଆବାଦ ।
ପ୍ରବାଦ—
କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ବ୍ରହ୍ମତ୍ବର ଯୋଗ ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରସାରି ଏର ମତ୍ତସୋକ (କାର୍ତ୍ତିକମାସ ବ୍ରହ୍ମରେ ଏରେ ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବାଇ ନଶୋଇ ରବି ପ୍ରସଲ ଲଗ ଜମି ଗୁଣ କରବା ଦରକାର) ।

ଅନୁରାଧା

୧୭ । ଅନୁରାଧା ବା ମିତ୍ର
 କିନ୍ତୁ ବଣିରେ ଅବସ୍ଥିତ ।
 ଦକ୍ଷିଣ ଆକାଶରେ
 ଦେଖାଯାଏ । ଶୁକ୍ଳ ତାରା
 ସ୍ପର୍ଶ ବା କଙ୍କଡ଼ା କିନ୍ତୁ
 ମୁଣ୍ଡ ଆକାରରେ
 ରହିଥାନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ମତରେ
 ସର୍ପାକୃଷ୍ଣ ଶୁକ୍ଳ ତାରା ।

ନଭେମ୍ବର ୧୫ରୁ ୨୭
 ତାରିଖ ।
 ପଦ୍ୟ — ଶ୍ରୀମଦ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା
 ପ୍ରଥମାଷ୍ଟମୀ ।
 ବୃହ, ଗହମ ବୃକ୍ଷାବୃକ୍ଷ ।
 ବିଲ୍ୱତ ଆଳୁ, କୋକି,
 ବିଲ୍ୱତବାଇଗଣ ଲଗା
 ମଝର ବନବୃକ୍ଷା । ପିଆଜ,
 ରସୁଣ ଲଗା । ଧନିଆ
 ବୃକ୍ଷା ପୋଟଳ ଲଗା
 ମନ୍ଦା ଖୋଳା ।

ଜ୍ୟେଷ୍ଠା

୧୮ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ବା ବାସବ
 ବିପ୍ଳବେ ଅବସ୍ଥିତ । ଦକ୍ଷିଣ-
 କାଶରେ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମରୁ
 ଦକ୍ଷିଣପୂର୍ବକୁ ଅବସ୍ଥିତ ୩୫
 ଡାଗ । ଏହା ବସନ୍ତ କଳପର ।
 ଏହି ୩୫ ଡାଗ ମଧ୍ୟରୁ ମୃତ୍ୟୁରାଶି
 ଗଙ୍ଗାଶିଉଳି ପୂର୍ବର ଡେମ୍ଫପର
 ନାଲି । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ
 ଚନ୍ଦ୍ର ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରରେ ରହନ୍ତି ।

ନଭେମ୍ବର ୨୭ରୁ ଡିସେମ୍ବର ୮
 ତାରିଖ ।
 ପଦ୍ୟ—ମାଣବସା । ଲଭ୍ୟାନ
 କଟା ଆରମ୍ଭ, କଦମ୍ବଳ, ସାନ୍ତି,
 ଖମ୍ବୁଆଳୁ, ଚିନାକାଦାମ ଖୋଳା
 ବିଲ୍ବତ ଆଳୁରେ ସାରପିତ୍ତଆ
 ଦେଇ ହିଞ୍ଜାଟେକା । ପାତାଡ଼ି
 ବିଲ୍ବତଆଳୁ, କୋବ ଓ
 ଶୀତକାଳୀନ ପରିବା ଲଗା ।

ମାସ	ରାଶି	ନକ୍ଷତ୍ର	ଶୁକଳାୟୀ

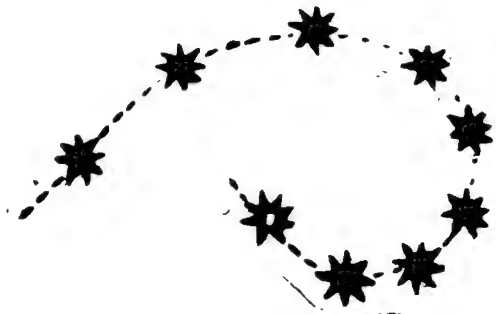
୯-। ପ୍ରୌଷ

(୧୯) ମୂଳା ଧନୁ ରାଶିରେ
ଅବସ୍ଥିତ ।

ଦକ୍ଷିଣାକାଶରେ କଙ୍କଡ଼ା ବସ୍ତ୍ରର
ବଜ୍ରା ଲଙ୍ଗଡ଼ପର ଶଙ୍ଖ ବା
ଧନୁର କୋଟି ଆକାରରେ
ଅବସ୍ଥିତ ଏହି ତାରା ।

ଅସେମ୍ବର ୯ ତାରିଖରୁ ୨୧ ତାରିଖ
ପର୍ବ--ପଣ୍ଡୁ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଧାନ
କଟାକଟି ଆଳୁ, କୋବରେ ସାର
ପିତ୍ତଆଦିଆ । ଝାଞ୍ଜିମୁଗ ଅପାଣିଆ
ବୁଣା ଆରମ୍ଭ ।

(ଅନୁରାଧା, ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଓ ମୂଳା ନକ୍ଷତ୍ରର ତାରାମାନଙ୍କୁ କଲ୍ପନାଦ୍ୱାରା
ଯୋଗକଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ଉପରକୁ ଗୁଡ଼ାଇକରି ରହିଥିବା ଗୋଟିଏ
କଙ୍କଡ଼ାବସ୍ତ୍ର ଦେବ । ଏହି ବସ୍ତ୍ରର ମୁଣ୍ଡ ଅନୁରାଧା, ପିଠି ଜ୍ୟେଷ୍ଠା
ଏବଂ ଲଙ୍ଗଡ଼ ମୂଳା ।)

ମୂଳା

ମାସ ଭାଗ

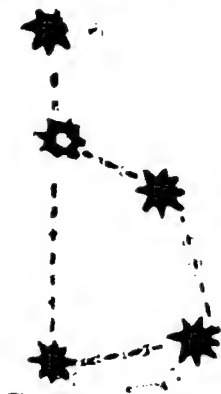
ନକ୍ଷତ୍ର

ଶୁକ୍ରକାର୍ଯ୍ୟ

(୨୦) ପୂର୍ବାଷାଢ଼ା

ଧନୁରେ ଅବସ୍ଥିତ, ଦକ୍ଷିଣା-
କାଶରେ ସ୍ଥିୟା ପଥରେ କୂଳ
ବା ପର୍ବ ଆକୃତି ଦିଶିବୁ *
ତାରା । ଚକ୍ରାର୍ଥ ତାରା କୂଳାର୍ଥ ।
ଆଷାଢ଼ା ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ବହୁ ଏହି
ନକ୍ଷତ୍ରରେ ରହନ୍ତି ।

ଉପେନ୍ଦ୍ରର ୨୨ରୁ ଜାନୁୟାରୀ ୩
ପର୍ବ—ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରମାଣଦ୍ୱାରା ।
ଧାନକଟା, କୋଳଥ ଉପଡ଼ା ଓ
ଅମଳ ଘାଣ୍ଟିମୂଳ ବୃଣା ।
ତାଳୁଆ ଧାନ ଚଳପକା ।

ପୂର୍ବାଷାଢ଼ା (୧)

ମାସ	ରାଶି	ନକ୍ଷତ୍ର	ବୃଷକାର୍ଯ୍ୟ

ପୌଷ-ମାସ

(୨୧)

ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା ବା କୃତ୍ତିକା

ଧନୁରେ ୧ ମକରରେ ୧

ଦକ୍ଷିଣାକାଶରେ ହୁଏ ପଥର

ପୂର୍ବରେ ବସନ୍ତ ଋତୁରୁକ

ଆକାରର ୨୫ ଚାପ ।

ଜାନୁଆରୀ ୨୪ ୧୭ ତାରିଖ
ପୂର୍ବ-ଶାମ୍ବଦଶମୀ ପୌଷ-

ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି ।

ଆଶ୍ୱିନପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପ୍ରକାଶ—

ଆଶ୍ୱିନପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନେ ଯଜ୍ଞ,

ଆଶ୍ୱିନ ଶାଳରେ କରି,

ଗ୍ରାମଦେବୀ ଗ୍ରାମଦେବୀ

ଗନ୍ତୁ କରନ୍ତି ହସ୍ତି ।

ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା (କ)

ଶ୍ରବଣ

(୨୨) ଶ୍ରବଣା ବା କେଶବ
ମକର ରାଶିରେ ଅବସ୍ଥିତ
ମଧ୍ୟାକାଶରେ ଭୃଗୁର ଦକ୍ଷିଣ
ଭାବରେ ୩୫ ତାରା । ଏହି ୩୫
ତାରାକୁ ଯୋଗକଲେ ଗୋଟିଏ
ବାଡ଼ି ବା ଶର ହେବ ।
ଶ୍ରାବଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାଦିନ ତତ୍ତ୍ୱ ଏହି
ନକ୍ଷତ୍ରରେ ରହନ୍ତି ।

ଜାନୁୟାରୀ. ୧୬ରୁ ୨୯ ତାରିଖ
ପର୍ବ — ଯିବେଶୀ ଅମାବସ୍ୟା
ଆଶ୍ୱିନପୂର୍ଣ୍ଣିମା; ଡାକ୍ତରୀ ଯାତ୍ରା
ଏବଂ ଅଳ୍ପ ବୟସ୍କମାନଙ୍କୁ ବୁଝା
ଆଶୁ ଲଗା ।

(୨୩) ପକ୍ଷୀ

ମକରରେ ୫, କୁମ୍ଭରେ ୫
ଦକ୍ଷିଣ ଆକାଶରେ ଛାୟା
ପଥର ପୂର୍ବକୁଳରେ ୫
ଜ୍ୟେଷ୍ଠାର ଭିତର ପୂର୍ବରେ
୫ଟି ତାରା । ଏହି ୫ଟି
ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଯୋଗକଲେ ସ୍ୱତଃ
ଲଗା ଘୂର୍ଣ୍ଣପରି ଦେଖାଯାଏ,
ମର୍ଦ୍ଦଳାକାର ୫ଟି ତାରା ।

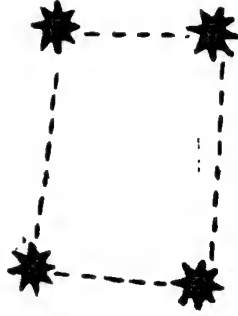
ଜାକୁୟାସ ୩୦ରୁ
ଫେବୃୟାରୀ ୧୨ ତାରିଖ
ପର୍ବ—ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ; ମାଘ
ସପ୍ତମୀ ।

ଗଞ୍ଜାମ ଓ ପୁରୀକୁଳରେ
ଅମୁହାଁ ମୃଗ ଉପୁଡ଼ା
ଆରମ୍ଭ, ଭାବୁଅ ଧାନ
ରୁଆ, ଝାନ୍ତିମୁଗ ବୃଣା,-
ଲଙ୍କାମରିଚ ଓ ତେଣୁ
ମାଣିଆ ରୁଆ ଶେଷ
ଉଷିକୁଳା ନଦୀ ଧାରରେ
ଶଙ୍ଖପାତ୍ର ଲଗା ଆରମ୍ଭ ।

ମାସ ରାଶି

ନକ୍ଷତ୍ର

ବୃଷକାର୍ଯ୍ୟ

ଗଚ୍ଛିଷା (କ)

(୨୪) ଶତଭିଷା
 କୃତ୍ତିକାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ମୁକ୍ତାହାର
 ହୁଏତାଳ ଇତ୍ୟୁତଃ ବିଶିଷ୍ଟ
 ଗୁଣ ଚାରା । ବାମ ପାଖରୁ
 ଶେଷିଲେ ଯେ ଗାନ୍ଧାରୀ, ଯଦ୍ୱ
 ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର, ଶୟ ବିଦୁର ବୃହସ୍ପତି, ଧନ
 ଇତ୍ୟୁତଃ ବିଦୁର ପ୍ରେତକାରୀ
 ସମାହାର ।

ପେକୃୟାସ୍ତ ୧୩ରୁ ୨୫ ତାରିଖ
 ପଦ୍ମ—ଶିବରାତ୍ରି । ଆସନ୍ତାବର୍ଷ
 ଲଗ୍ନିଧାନନମ୍ନି ନଭାଶା । ବିଲ୍ୱତ-
 ଆଳୁ ଖୋଳା । ଅମୃତା କୃଣା
 ଖେପାଶି, ଚନ୍ଦ୍ର ଉପୁଷ୍ପା ।
 କୋରାବୁଟ ଶଲରେ ଆମ୍ବଧାନ
 କୃଣା ଆରମ୍ଭ ।

ମାସ	ରାଶି	ନକ୍ଷତ୍ର	ବୃଷକାର୍ଯ୍ୟ
		(୨୫) ପୂର୍ବ ଗୁଣପଦ କୁମ୍ଭରେ ୨, ମୀନରେ ୬ ଅକ୍ଷର ଆକାଶରେ ଦୁଇଟି ଶତଶ ଗୁଣପଦ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନକ୍ଷତ୍ର ଗୁଣ ପୂର୍ଣ୍ଣମାସରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରରେ ରହନ୍ତି ।	ଫେବୃଆରୀ ୨୭ରୁ ମାର୍ଚ୍ଚ ୧୨ ପର୍ବ—ଦୋଳ ଅମ୍ବୁଡ଼ା ବୃଣା ବିଶ୍ୱ ଉପଡ଼ା ନିଲଜ୍ଜ ଶଯ୍ୟାବୃଣା

ଶୁକ୍ଳପୁଷ୍ୟ

ମାସ ବର୍ଣ୍ଣ

ନକ୍ଷତ୍ର

ବୃଷଭାସ୍ୟ

୧୨ । ଚୈତ୍ର

ମୀନ

(୨୭) ଉତ୍ତର ଗ୍ରହପଦ

ମାକର୍ଦ୍ଦମାସ ୧୩ରୁ ମଇ ୨୭ ତାରିଖ

ମୀନରେ, ପୂର୍ବଗ୍ରହପଦର ପୂର୍ବରେ ପଦ—ନିମକୋଳି ଅମାବାସ୍ୟା
ଉତ୍ତର ଆକାଶରେ ୨୫ ଖଟ ବାହୁଣୀ ସ୍ଥାନ ।

ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଚତୁର୍ଥ ତାରା କେବେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱାସ୍ଥ ଧାନ କଟା ଏବଂ ଘାରି

କେବେ ଗ୍ରହବ ପଶ୍ଚିମରେ ଚନ୍ଦ୍ର ମୁଗ ଉତ୍ପତ୍ତା ଆରମ୍ଭ ଚିହ୍ନିକଥା

ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରରେ ରହନ୍ତି ।

ତୋଳା, ଗଣ୍ଡା ଆଣ୍ଟୁ ଲଗା

ପୂର୍ବଗ୍ରହପଦ ଓ ଉତ୍ତର ଗ୍ରହ

କୋବାସୁଟ କଲର ମାଛକୁଣ୍ଡ

ପଦର ୨୫ ଘାକ ନକ୍ଷତ୍ରକୁ

ଉପତ୍ୟକାର ଗେଉଁକ୍ତା କମ୍ପରେ

ଯୋଗକଲେ ଗୋଟିଏ ବର୍ଗ-

ଚପିଟ ଓ କେବଣିଧାନ ବୃଣା

କ୍ଷେତ୍ରାକାର ଖଟ ଦେବ । ତେଣୁ

ଏମାନଙ୍କୁ “ପେଗାସସର ବର୍ଗ-

କ୍ଷେତ୍ର” କୁହାଯାଏ ।

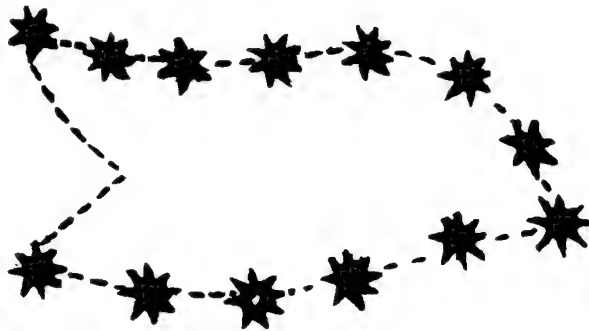
ଉତ୍ତରଗ୍ରହପଦ

ମାସ

ଗଣି

ନକ୍ଷତ୍ର

ଗୁଣକାର୍ଯ୍ୟ

(୨୭) ରେବତୀ

ମାନ ଗଣିରେ, ଉତ୍ତର

ଆକାଶରେ ଉତ୍ତର ଗ୍ରହପଦର ପଦ—କୃତ୍ତିମାନଙ୍କର ତୈସ ପଦ

ପୂର୍ବରେ ମାଛପରି ବା ଡିଲଟ

ଦେଖିଲ ଆକୃତିର ୧୩ଟି

ନକ୍ଷତ୍ର । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ୩୨ଟି

ତାରା ନେଇ ଏହା ଗଠିତ ।

ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ୧୩ଟି ମାତ୍ର ଦେଖା-

ଯାଏ ।

ମାଛ ମାସ ୨୭ ତାରିଖରୁ

ଏପ୍ରିଲ ୧୨ ତାରିଖ

ଏବଂ ଶାନ୍ତାନାମାନଙ୍କର ଶାନ୍ତେଇ

ପଦ ।

ମେଘ ‘ଗଇତମତା’ ହୋଇ

କୁଆପଥର ବୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଝାଲି

ମୁଗ ଉତ୍ପତ୍ତି, ଡାକ୍ତାଳ ଯାନ

କଟ, ଗଣ୍ଡା ଥାନ୍ତି ଲଗା,

ହଳଦି କଥାର ଲାଗି କଳମାନଙ୍କର

ଶାକ୍ତିଆପତ୍ର ସଂଗ୍ରହ । ନଳିତା

ବୁଣା ଲାଗି ଜମି ତଥାପି ।

ସୈବତ୍ୟ

(ଗ) ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ବୃଷ୍ଟି

ବ୍ରହ୍ମ ଏବଂ ନକ୍ଷତ୍ର ମିଳନରେ ବର୍ଷାହେବା ନ ହେବା ସୂଚନା ପଞ୍ଜି କାରେ ଦିଆଯାଇଥାଏ ।

ଯଥା :—

୧—ଧ୍ରୁବେତ ବୈଷ୍ଣବେ ହସ୍ତେ, ମୂଳେ, ଶୁକ୍ରେ ଚରନ କୁଜଃ
ସଦ୍ୟ କରୋତିନା ବୃଷ୍ଟିନ୍ କୃତ୍ତିକାୟୁ ମଦା ସୁତ ॥

ଅର୍ଥ—କୂଜ—ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ, ବୈଷ୍ଣବ—ଶ୍ରବଣା ନକ୍ଷତ୍ର
ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ ସହିତ ଶ୍ରବଣା, ମୂଳା, କୃତ୍ତିକା ଓ ମଦା ନକ୍ଷତ୍ର ଥିଲେ
ଅନାବୃଷ୍ଟି ଘଟେ ।

୨—ସ୍ବାତିସୟ ଗତେ ପୂର୍ବେ, ପଶ୍ଚିମେ ପିତୃ ପଞ୍ଚକେ
ଅନାବୃଷ୍ଟି ଭୁବୁ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍, ବିପତ୍ତାତେ ପ୍ରବର୍ଷଣଂ ॥

ଅର୍ଥ—ସ୍ବାତୀ ନକ୍ଷତ୍ର ତିନିଟି—ହସ୍ତା, ଚିତ୍ରା ଓ ସ୍ବାତୀ ପୂର୍ବ
ଦିଗରୁ ଏବଂ ପିତୃପଞ୍ଚକ ।

ଯଥା—ମଦା, ପୂର୍ବଫାଲ୍ଗୁନୀ, ଉତ୍ତରଫାଲ୍ଗୁନୀ, ହସ୍ତା ଓ
ଚିତ୍ରା-ନକ୍ଷତ୍ର ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରୁ ବର୍ଷା କରନ୍ତି ଏବଂ ଶୁକ୍ଳ ଗ୍ରହ ଅନାବୃଷ୍ଟି
କରାଏ ।

୩—ଅଜୀରକୋ ଯଦା ସିଂହେ ତଦାଜୀରମୟୀ ମନ୍ତ୍ରା
ସଏବର-ବିଶାୟୁକ୍ତଃ ସମୁଦ୍ରପି ଶୋଷୟେତ୍ ॥

ଅର୍ଥ—ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ ସିଂହ ରାଶିରେ ରହିଲେ ପୃଥିବୀ
ଅଜୀରମୟ ହୋଇଉଠେ । ରବିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସମୁଦ୍ର
ଶୁଖାଇଦିଏ ।

୪—ମିଥ ସର୍ପା ବିଶାଖାତ ତନିପୁତ୍ରା ପରାଦନ

ଅଦ୍ବିତୀ, ଅଶ୍ୱିନୀ, ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଚଳିତ ମଙ୍ଗାରକ ଜଳ ॥

ଅର୍ଥ—(ମିତ୍ର—ଅନୁରାଧା, ସର୍ପୀ—ଅଶ୍ଳେଷା, ଚିନିପୁରୀ—
ପୁରୀପାଲ୍‌ଗୁଡ଼ି, ଉତ୍ତରପାଲ୍‌ଗୁଡ଼ି ଏବଂ ପୁରୀସ୍ନାତ୍ରପଦ, ଅଦ୍ୱିତୀ-
ପୁନବସୁ, ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—ରେବତୀ) ।

ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ ଅନୁରାଧା, ଅଶ୍ଳେଷା, ପୁରୀସ୍ନାତ୍ରପଦ, ପୁରୀପାଲ୍‌ଗୁଡ଼ି
ଉତ୍ତରପାଲ୍‌ଗୁଡ଼ି, ପୁନବସୁ, ଅଶ୍ୱିନୀ ଏବଂ ରେବତୀ ନକ୍ଷତ୍ରରେ
ରହିଲେ ବର୍ଷାଋତୁ ।

*—ମଘା, ଆରଦ୍ରା, ଭରଣୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ୱାଷ୍ଟ୍ୟ ବାରୁଣୀବର

ଏସୁ ପ୍ରାଣେ ସ୍ଥିତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠମଃ, ପାବତ୍ କାଳେ ନବର୍ଷନ୍ତି ।

ଅର୍ଥ—ମଘା, ଆରଦ୍ରା, ଦ୍ୱିଜା (ଭରଣୀ), ସ୍ୱାଷ୍ଟ୍ୟ, ବାରୁଣୀ
(ଶତଭିଷା) ଏହି *ଟି ନକ୍ଷତ୍ର ସହିତ ମଙ୍ଗଳ ଥିଲେ ବର୍ଷା
ଋତୁ ନାହିଁ ।

ଜନାଙ୍କ ମତରେ—

ଜ୍ୟେଷ୍ଠାମାରେ, ମୂଳାତାରେ, ପୂର୍ବାଷାଢ଼ା ଡାକ୍‌ପୁରାରେ

ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା ହୋଇବାକ୍ ଯେବେ, ଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମ କରି ବୁଲିବ
ଚେବେ ।

ଅର୍ଥ—ପ୍ରୌଷ ମାସ ବଞ୍ଚଳ ଅମାବାସ୍ୟାଦିନ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ନକ୍ଷତ୍ର
ପଡ଼ିଲେ ବର୍ଷା ଋତୁ ନାହିଁ, ମୂଳା ନକ୍ଷତ୍ର ପଡ଼ିଲେ ବର୍ଷାଋତୁ ଏବଂ
ଭଲ ଫସଲ ହୁଏ । ପୂର୍ବାଷାଢ଼ା ଓ ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା ନକ୍ଷତ୍ର ପଡ଼ିଲେ
ଶସ୍ୟହାନୀ ଘଟେ ଏବଂ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼େ ।

ଭନବିଂଶ ପରଲ୍ଲେଦ

ଧାନ

ଧାନ ଏବଂ ଗହମ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟ । ପ୍ରାଚ୍ୟ ଜଗତରେ ଧାନ ଏବଂ ପାଣ୍ଡୁାଟ୍ୟ ଜଗତରେ ଗହମ ମାନବସମାଜର ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟ । ଏସିଆ ମହାଦେଶରେ ପୃଥିବୀରେ ଆମଦାନୀ ହେଉଥିବାର ଧାନର ଶତକରା ୯୩ ଭାଗ ଆମଦାନୀ ହୁଏ । ଅବଶିଷ୍ଟ ୭ଭାଗ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆମଦାନୀ ହୁଏ । ପୃଥିବୀରେ ୨୦୦ରୁ ୨୦୩ ମିଲିଅନ ଏକରରେ ଧାନରୁଷ କରାଯାଏ ଏବଂ ବର୍ଷକୁ ୧୯୯ ମିଲିଅନଟନ୍ ଗୁଡ଼ଳ ଆମଦାନୀ ହୁଏ ।

ଏସିଆ ମହାଦେଶରେ ଇଣ୍ଡୋରାଇନା, ବର୍ମା, ଫିଲିପାଇନ୍, ଫରମୋଜା, ଜାପାନ, ଜାଭା, କୋରିଆ, ଭାରତବର୍ଷ ଏବଂ ଚୀନ୍ ଧାନରୁଷର ପ୍ରଧାନ କେନ୍ଦ୍ର । ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଏସିଆ ଧାନରୁଷର ପ୍ରଧାନ ପୀଠ । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଚୀନ୍ ଏବଂ ଭାରତବର୍ଷରେ ଶତକରା ୯୦ ଭାଗ ଅଂଶ ରହିଛି । ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଏସିଆର କୋଟି କୋଟି ଜନତାଙ୍କର ଭାତ ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟ । ଧାନହିଁ ଗୋଟିଏ ଶସ୍ୟ ଯାହାକି ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଏସିଆର ଜନସମାଜକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଛି । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଶସ୍ୟ ଏପରି ଜନବହୁଳ ଏବଂ ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ଜନସମାଜକୁ ବଞ୍ଚାଇ ପାରନ୍ତା ନାହିଁ ।

ଭାରତବର୍ଷର ସମସ୍ତ ଚାଷ ଭୂମିର ଶତକରା ୨୧ ଭାଗ ଜମିରେ ଧାନରୁଷ କରାଯାଏ । ଧାନରୁଷର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୭୫

ମିଲିଅନ ଏକର । ବର୍ଷକୁ ୨୩ ମିଲିଅନ ଟନ ଧାନ ଆମଦାନି ହୋଇଥାଏ ।

ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟର ମୋଟ ଚାଷଜମିର ସେକ୍ସଫଳ ୧୩୦ ଲକ୍ଷ ଏକର ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ୯୫ ଲକ୍ଷ ଏକରରେ ଧାନ ଚାଷ କରାଯାଏ । ସୁତରାଂ ଓଡ଼ିଶାର ଚାଷଜମିର ଶତକର ୯୦ ଭାଗ ଜମିରେ ଧାନ ଏବଂ ୧୦ ଭାଗ ଜମିରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଫସଲ ଚାଷ କରାଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାର ଅର୍ଥନୈତିକ ଅବସ୍ଥା ଉପରେ ଧାନ ଫସଲର ଗୁରୁତ୍ବ ଅତି ଅଧିକ ।

ପ୍ରାଗ୍ ଐତିହାସିକ ମାନବ ଧାନ ଚାଷ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲା । ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଏସିଆର ଅଷ୍ଟ୍ରେ-ଏସିଆଟିକ ଜାତି ଧାନ ଚାଷ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଆଜକୁ ୫୦୦୦ ବର୍ଷତଳେ ଚୀନ୍ ଦେଶରେ ଧାନଚାଷ ହେଉଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଚୀନ୍ ଦେଶର ସମ୍ରାଟ ଏକ ପୂଣ୍ୟ ଦିବସରେ ଧାନବୁଣା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ଚୀନ୍ ଦେଶର ରୁଉରଜିଂଶଙ୍କ ରାଜତ୍ବକାଳରେ ଖ୍ରୀ. ପୂ. ୭୭୧ରୁ ୭୮୧ ଅବ୍ଦରେ ଜଳସେଚନ କରି ଧାନଚାଷ କରାଯାଉ ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ।

ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଏସିଆ ଧାନଚାଷର ପ୍ରଥମ ଉଦ୍ଭବ କେନ୍ଦ୍ର । ଓଡ଼ିଶାର କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାର ଜୟପୁର ଅଞ୍ଚଳ ଧାନଚାଷର ଦ୍ବିତୀୟ ଉଦ୍ଭବ କେନ୍ଦ୍ର ରୂପେ ଧରାଯାଇଛି । ଗାତବା ଓ ଶଉରଜାତି ଭାରତବର୍ଷରେ ପ୍ରଥମେ ଧାନଚାଷ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ।

ଧାନଗଛ ଜୀବନ

ଧାନଗଛ ଜୀବନରେ ଦୁଇଟି ଅବସ୍ଥା ଦେଖାଯାଏ । ପଥା (୧) ବର୍ଦ୍ଧନ ଏବଂ (୨) ଜନନ । ଥୋଡ଼ ସମୟ ବର୍ଦ୍ଧନ ଏବଂ ଜନନ ଅବସ୍ଥାର ସନ୍ଧି ସ୍ଥଳ ।

ବର୍ଦ୍ଧନ ଅବସ୍ଥା—ଧାନଗଛର ଜୀବନ ଧାରଣ ସହିତ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ । ଏହି ସମୟରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରକମ ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା (୧) ତଳ ବା ପତ୍ତା ଏବଂ (୨) ପିଲମର ବା ଭେଳା ବରା । ତଳ ପ୍ରକମ ତଳରୁ ଚାରି ସପ୍ତାହ ଧରି ରହେ । ଏହା ପରେ ପରେ ପିଲ ପ୍ରକମ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ପିଲ ପ୍ରକମରେ ତଳଟି ଥାକ ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା (୧) ପ୍ରାଚ୍ୟ ପ୍ରକମ—ପିଲ ହିମେଇ ହିମେଇ ବାହାରେ, (୨) ଶିଖର ପ୍ରକମ—ପିଲ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ବାହାରେ ଏବଂ (୩) ପରିଣତ ପ୍ରକମ—ପିଲ ଆଉ ବାହାରେ ନାହିଁ ବରଂ କେତେକ ପିଲ ମରିଯାନ୍ତି । ପିଲ ସଂଖ୍ୟା ଉପରେ ଧାନକେଣ୍ଡା ଏବଂ ଆମଦାନୀ ନିର୍ଭର କରେ । ପିଲ ସହଜ ବାହାରି ପୃଷ୍ଠିକାରକ ଉପାଦାନ ପାଇ ହୁଷ୍ଟ୍ରିସ୍ଟ୍ରି ହୋଇ ବଢ଼ିଲେ ଧାନ ଆମଦାନୀ ଭଲ ମିଳେ । ତେଣୁ ଧାନ ପିଲେଇବା ଅବସ୍ଥାରେ ଖତ ଓ ସାରପିଡ଼ିଆ ଦେବା ଦରକାର । ଏଥିଲାଗି କଅଁଳ ବୁଆ ବେଉଷଣ ଏବଂ କଅଁଳ ତଳ ରୁଆର ଚୁରୁଇ ଅତି ଅଧିକ ।

“ଗୁଣିବ ବାହୁଡ଼ା ମଧ୍ୟରେ ପାଣି
ଗୋଜ ଲଙ୍ଗଳକୁ ଖୋଜିବୁ ପୁଣି” ।

ଜନନ ଅବସ୍ଥା (Generative—stage)

ଜନନ ଅବସ୍ଥା ଦୁଇଟି ପ୍ରକମରେ ବିଭକ୍ତ । ଧାନ ଗଣ୍ଠିପୁଡ଼ି ଲିଙ୍ଗ ଧରିବା ଯାଏ ପ୍ରଥମ ପ୍ରକମ । ଧାନ କେଣ୍ଡା ବାହାରି ଫୁଲ ଉଠେଇ, ଶୀର ଢୋକି ଧାନ ପାରିବା ଯାଏ ଦ୍ଵିତୀୟ ପ୍ରକମ । ଲିଙ୍ଗ ଧରିଲେ ଧାନ ଗଣ୍ଠିପୁଡ଼େ । ପବ ଲମ୍ବେ । ଧାନଗଛ ଉତ୍ତରେ ବଢ଼େ । ଲିଙ୍ଗଧରି ଧାନଗଛ ବଢ଼ିବା ଉପରେ ଖେତର ଲମ୍ବା ଏବଂ ଧାନ ସଂଖ୍ୟା ନିର୍ଭର କରେ । ତେଣୁ ଲିଙ୍ଗଧରି ଥୋଡ଼ ଦେବାଯାଏ ଧାନ ଏକ ଘଡ଼ିସରି ଦେଇଯାଏ । ଏତିକିବେଳେ ଧାନ କିଆରିରେ

ପାଣି ଉଣା ବା ଅଧିକ ରହିବା ଅନୁଚିତ । ଖତ ଓ ସାର ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ।

ଧାନର ଓଜନ ପୁଲଭିଡେଇ କ୍ଷୀର ଡୋକିବା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଏତିକି ବେଳେ ପବନ ପିଟିଲେ କମ୍ପା ବର୍ଷା ଛୁନି ଗୁଟିଆ ହୋଇ ପାଣି ଅଭାବ ଧରିଲେ ଧାନ କ୍ଷୀର ଡୋକେ ନାହିଁ । ଅଗାଡ଼ି ଏବଂ କଣ୍ଟା ଧରାଯାଏ । ଏଥିଲାଗି ପ୍ରବାଦ ଅଛି—

ସ୍ନେହୁଅ ପାଣି—ପକାହାଣି

ଅଣିଶ ପାଣି—ବନ୍ଦାଟାଣି

ଉତ୍ତାପ : —

ଧାନ ଉଷ୍ଣମଣ୍ଡଳୀୟ ଉତ୍ପଦ । ଅଧିକ ଉତ୍ତପ ଓ ଆଦ୍ରତା ଧାନ ଫସଲ ପକ୍ଷରେ ଅନୁକୂଳ ।

ଧାନ ଗଜା ହେବା ଲାଗି ୪୦ ଡିଗ୍ରୀ ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ଼ ଉତ୍ତପ ଅନୁକୂଳ । ୧୦-୧୨ ଡିଗ୍ରୀ ଉତ୍ତପରୁ ଉଣା ହେଲେ ଧାନ ଗାଲେଇ ପଡ଼ି ରହେ ଏବଂ ଗଜା ହୁଏ ନାହିଁ । ୩୦ରୁ ୩୫ ଡିଗ୍ରୀ ଉତ୍ତପ ଗଜା ଲାଗି ଅତି ଅନୁକୂଳ । ଧାନ ଖରୁଡ଼ ବୁଣାଗଲେ ଏହା ତାତି ସହି ପଡ଼ି ରହେ । ବର୍ଷାହେଲେ ଗଜା ହୁଏ ।

ଧାନଗଛ ବଢ଼ିବା ଜଳର ଉତ୍ତପ ୪୦ରୁ ୪୩ ଡିଗ୍ରୀ ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ଼ ଉତ୍ତପ ଅତି ଅନୁକୂଳ । ୧୩ ଡିଗ୍ରୀରୁ ଉଣା ଏବଂ ୫୦ ଡିଗ୍ରୀରୁ ଅଧିକ ଉତ୍ତପ ଧାନଗଛ ବଢ଼ିବା ଲାଗି ପ୍ରତିକୂଳ ।

ଧାନଗଛ ପିଲମାରି ବୁଦା ଧରିବା ଲାଗି ୩୨ରୁ ୩୪ ଡିଗ୍ରୀ ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ଼ ଉତ୍ତପ ଦରକାର । ଧାନ ଥୋଡ଼ ହୋଇ ଶୀଘ୍ର ବାହାରିବା ଲାଗି ୩୦ରୁ ୩୨ ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ଼ ଉତ୍ତପ ଅତି ଅନୁକୂଳ

[୧୨୩୭]

ଟେବୁଲ ନ ୧୦—ଓଡ଼ିଶାରେ ବିଭିନ୍ନ ମାସରେ ହାରହାର

ମାସିକ ଉତ୍ପାଦ (୧)

(ଡିଗ୍ରୀ ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ)

ମାସ	ସକଳ ୨ଟାରେ	ଦି ପ୍ରହର ୨ଟାବେଳେ	ମାଟିର ଉତ୍ପାଦ	
			ସକାଳ ୨ଟାରେ	ଦି ପ୍ରହର ୨ଟାବେଳେ
ବୈଶାଖ	୨୭.୩	୩୮.୩	୩୦.୫	୪୦.୮
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ	୨୯.୭	୩୭.୪	୩୩.୫	୩୯.୮
ଆଷାଢ଼	୨୯.୭	୩୫.୪	୩୨.୩	୩୭.୨
ଶ୍ରାବଣ	୨୭.୨	୨୯.୯	୨୮.୩	୩୧.୧
ଭାଦ୍ରବ	୨୭.୧	୩୦.୧	୨୮.୪	୩୧.୧
ଆଶ୍ୱିନ	୨୭.୩	୩୦.୪	୨୭.୭	୩୧.୯
କାର୍ତ୍ତିକ	୨୫.୫	୩୦.୦	୨୭.୭	୩୦.୯
ମାର୍ଗଶୀର	୨୨.୦	୨୮.୩	୨୩.୪	୨୭.୭
ପୌଷ	୧୭.୩	୨୭.୪	୨୦.୧	୨୫.୨
ମାଘ	୧୮.୧	୨୯.୨	୨୨.୨	୩୦.୨
ଫାଲ୍‌ଗୁନ	୨୦.୨	୩୦.୩	୨୩.୫	୩୨.୨
ଚୈତ୍ର	୨୨.୭	୩୫.୨	୨୫.୯	୩୫.୭

ଆଲୋକ

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉତ୍ପାଦର ଜୀବନରେ ଦୁଇଟି ଅବସ୍ଥା ଦେଖାଯାଏ ।
ପଥା (୧) ତାପ ଅବସ୍ଥା ଏବଂ (୨) ଆଲୋକ ଅବସ୍ଥା ।

(୧) ଭୂବନେଶ୍ୱର କୃଷି ଗବେଷଣା କେନ୍ଦ୍ରରେ ଗଣା
ଯାଉଥିବା ହିସାବ ।

ତାପ ଅବସ୍ଥାରେ ଗଛର ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ବଢ଼େ । ଏହା ଗଛର ବୃଦ୍ଧି ଅବସ୍ଥା । ଏହି ବୃଦ୍ଧି ଅବସ୍ଥାରେ ବାୟୁମଣ୍ଡଳର ଉତ୍ତପ ପ୍ରଭାବ ଅତି ଅଧିକା ବୃଦ୍ଧି ଅବସ୍ଥା ପରେ ଗଛ ଫୁଲଫଳ ଧରେ । ଏହା ଗଛର ବିକାଶ ଅବସ୍ଥା । ଏହି ବିକାଶ ଅବସ୍ଥା ଉପରେ ଦିବାଲୋକର ପ୍ରଭାବ ଅତି ଅଧିକ ।

ବର୍ଷସାରା ଦିନରାତି ସମାନ ନୁହେଁ । ପୃଥିବୀ ନଟୁ ଘୂରିଲା ଭଳି ନିଜ ମେରୁଦଣ୍ଡ ଚାରିପାଖରେ ପ୍ରତି ଚକ୍ର ଘଣ୍ଟାରେ ଥରେ ଲେଖାଏଁ ଘୁରେ । ଏହି ଘୂରିବା ହେତୁ ଦିନରାତି ହୁଏ । ପୃଥିବୀ ନିଜ ମେରୁଦଣ୍ଡ ଚାରିପାଖରେ ଘୂରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚାରିପାଖରେ ବର୍ଷକେ ଥରେ ଘୁରିଆସେ । ଏହାକୁ “ବାର୍ଷିକ ଗତି” କହନ୍ତି । ଏହି ବାର୍ଷିକ ଗତିହେତୁ ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନିକଟରେ ବା ଦୂରରେ ରହେ । ତେଣୁ ଋତୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ ।

ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୧ ତାରିଖ ଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଷୁବରେଖା ଉପରେ ରହନ୍ତି । ତେଣୁ ପୃଥିବୀରେ ଦିନରାତି ସମାନ ହୁଏ । ଏହି ଦିନଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ମାଡ଼ି ଉଦୟ ହୁଅନ୍ତି । ତେଣୁ ଉତ୍ତର ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧରେ ଦିନ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ବଢ଼େ ଏବଂ ରାତି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଛୋଟ ହୁଏ । ଜୁନମାସ ୨୧ ତାରିଖଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟ କର୍କଟହାନ୍ତି ଉପରେ ରହନ୍ତି । ତେଣୁ ଉତ୍ତର ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧରେ ଦିନ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଏବଂ ରାତି ସବୁଠାରୁ ଛୋଟ ହୁଏ । ଏହି ଦିନଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଭଳି ଉଦୟ ହୁଅନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ପ୍ରକ୍ଷୟମାନ ଦକ୍ଷିଣାୟାନ ଗତି ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୨୩ ତାରିଖ ଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଷୁବରେଖାର ସୁ-ବିନ୍ଦୁରେ ରହନ୍ତି । ଏହିଦିନ “ଜଳବିଷୁବ” କୁହାଯାଏ ଏବଂ ଦିନରାତି ସମାନ ହୁଏ ।

ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୨୩ ତାରିଖ ପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ କ୍ରମଶଃ ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼କୁ ଗତି କରନ୍ତି । ତେଣୁ ଉତ୍ତର ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧରେ ଦିନ ଛୋଟ ହୁଏ ଏବଂ ରାତି ବଡ଼ ହୁଏ । ଡିସେମ୍ବର ୨୧ ତାରିଖ ଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମକରସାନ୍ତି ପାଖରେ ପହଞ୍ଚନ୍ତି । ଏହିଦିନ ଉତ୍ତର ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧରେ ଦିନ ସବୁଠାରୁ ଛୋଟ ଏବଂ ରାତି ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ । ଏହାକୁ ଦକ୍ଷିଣ ଅୟନାନ୍ତ ଦିବସ କୁହାଯାଏ । ଡିସେମ୍ବର ୨୧ ତାରିଖ ପରେ ଦିନ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ବଢ଼େ, ରାତି ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଛୋଟ ହୁଏ । ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୧ ତାରିଖ ଦିନ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୁଣି ବିଷୁବ-ରେଖାର ସୁ-ବିନ୍ଦୁରେ ରୁହନ୍ତି । ତେଣୁ ଦିନରାତି ସମାନ ହୁଏ ।

ସୁତରାଂ ଉତ୍ତର ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧରେ ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୧ ତାରିଖରୁ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୨୩ ତାରିଖଯାଏ ଛଅମାସ ଦିନବଡ଼ ଓ ରାତି ସାନ । ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୨୪ ତାରିଖରୁ ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୦ ତାରିଖଯାଏ ଛଅମାସ ଦିନ ଛୋଟ ଓ ରାତି ବଡ଼ । ପ୍ରକାତ ଅଛି—

“ମକର, ଦିନ ବଢ଼େ ବକର”

ମକରସାନ୍ତିଠାରୁ ଦିନ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ବଢ଼େ । ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ମାସରେ ଦିନ କେତେ ଘଣ୍ଟା ରୁହେ ତାହା ୧୧ ନମ୍ବର ଟେବୁଲ୍‌ରେ ଦିଆଯାଇଛି ।

ଟେବୁଲ ନ ୧୧—ଓଡ଼ିଶାରେ ଦତ୍ତାତ୍ରେୟ

ମାସ	ସଂକ୍ରାନ୍ତି	ଦିନ କେତେ ଦଶମା		
ବୈଶାଖ	ମେଷ (ବିଷୁବ)	୧୯୨-୧୨	"	୧୯୨-୪୪ " ଦିନ ବଡ଼
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ	ବୃଷ	୧୯୨-୪୫	"	୧୯୩-୮ " "
ଆଷାଢ଼	ମିଥୁନ (ରଜ)	୧୯୩-୯	"	୧୯୩-୧୨ " "
ଶ୍ରାବଣ	କର୍କଟ	୧୯୩-୨୨	"	୧୯୨-୫୭ " "
ଶ୍ରବଣ	ସିଂହ	୧୯୨-୫୭	"	୧୯୨-୨୭ " "
ଆଶ୍ୱିନ	କନ୍ୟା	୧୯୨-୨୪	"	୧୯୨-୫୨ " ରାତି ବଡ଼ ଦିନ ଛୋଟ
କାର୍ତ୍ତିକ	ତୁଳା ଗର୍ଭାଷା	୧୯୨-୫୨	"	୧୯୨-୧୮ " "
ମାର୍ଗଶୀର	ବିଛା	୧୯୨-୧୭	"	୧୯୦-୫୩ " "
ପୌଷ	ଧନୁ	୧୯୦-୫୨	"	୧୯୦-୪୮ " "
ମାଘ	ମକର	୧୯୦-୪୮	ମିଳିତରୁ	୧୯୧-୭ ମିଳିତ ରାତି ବଡ଼ ଦିନ ଛୋଟ
ଫାଲଗୁନ	କୁମ୍ଭ	୧୯୧-୮	"	୧୯୧-୩୭ " "
ଚୈତ୍ର	ମିନ	୧୯୧-୩୭	"	୧୯୨-୧୧ " ଦିନ ବଡ଼

ଧାନ ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସ ଶେଷ ବା ମିଥୁନ ସଂହାନ୍ତି ବେଳକୁ ବୁଣା ଶେଷ ହୁଏ । ସେତେବେଳକୁ ଦିବାଲେକ ଘରଂଶ୍ଚାରୁ ଅଧିକଥାଏ ଏବଂ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଉତ୍ତପ୍ତ ଉଠିଥାଏ । ଆଶ୍ୱିନ ମାସ କନ୍ୟା ସଂହାନ୍ତି ବେଳକୁ ଦିବାଲେକ ଘରଂଶ୍ଚାରୁ ଉଣାହୁଏ ଏବଂ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଉତ୍ତପ୍ତ ଉଠି ରହେ । ଘରଂଶ୍ଚାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଦିବାଲେକରେ ଧାନଗଛ ପିଲମାରି ବୁଦାଧରେ । ଦିବାଲେକ କମିଯିବାରୁ ଧାନଗଛ ବୁଦା ନମାରି ଡେଙ୍ଗରେ ବଢ଼େ ଏବଂ ଲିଙ୍ଗ ଧରେ । ତୁଳ ସଂହାନ୍ତିକୁ ଧାନ ଥୋଡ଼ା ଧରେ । ଧାନକେଣ୍ଡା ନଡ଼ା ଗର୍ଭରେ ରହୁଥିବାରୁ ଏହାକୁ “ଗର୍ଭଣା ସଂହାନ୍ତି” କୁହାଯାଏ । ତେଣୁ ଧାନ ଯେତେ ଆଗରୁ ବୁଣା ବା ରୁଆ ବା ଯେତେ ପଛରେ ବୁଣା ଓ ରୁଆ ଦିବାଲେକ ୧୨ ଘଣ୍ଟାରୁ ଉଣାପଡ଼ିଲେ ଧାନ ଥୋଡ଼ା ହୋଇ ସୀସା ମକାଇବ । ଏଥିଲଗି ପ୍ରବାଦ ଅଛି

“ଆଗେ ବୁଣା, ପଛେ ବୁଣା

ଗର୍ଭଣାକୁ ଟୁଣ୍ଟ ଟୁଣ୍ଟ” ।

ଉତ୍ତପ୍ତ ଏବଂ ଆଲେକର ତାରତମ୍ୟକୁ ସଚେତ ରହୁଥିବା ଧାନକୁ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ଭାଗ କରାଯାଇ ଥାଏ । ଯଥା

(୧) ସମୟାନୁବର୍ତ୍ତୀ (Season bound)

(୨) କାଳ ଅନୁବର୍ତ୍ତୀ (Period bound)

ସମୟାନୁବର୍ତ୍ତୀ—(୧) ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଧାନ ବର୍ଷର ଶିଫ୍ଟ ସମୟରେ ଥୋଡ଼ା ହୋଇ ସୀସା ବାହାରିବ । ସେହି ଶିଫ୍ଟ ରତ୍ନ ବା ସମୟ ଆଗରୁ ବୁଣା ବା ରୁଆ ଯାଏ ଆସେନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ଆଲେକର ପ୍ରଭାବ ଅତି ଅଧିକ । ଦିବାଲେକ ବଢ଼ୁଥିବାବେଳେ ପିଲମାରି ବୁଦାଧରି ବଢ଼ିବ । ଦିନ ଛୋଟ ହୋଇ

ଆସିଲେ ଥୋଡ଼ହୋଇ ଶୀଘା ପକାଇବେ । ଯଥା ଲଘୁ ଓ ଶାରଦ
ଧାନ । ଏମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ

“ଆଗେ ବୁଣ, ପଛେ ବୁଣ
ଗର୍ଭଶାକୁ ଟୁଣ୍ଡ ଟୁଣ୍ଡ”

କାଳଥନୁବର୍ତ୍ତୀ—(୨) ଏହି ଶ୍ରେଣୀ ଧାନ ବର୍ଷର ଯେ
କୌଣସି ସମୟରେ ବୁଣା ଯାଇ ପାରନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର
ଜୀବନନନ୍ଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା ଲାଗି ଯେତେ ଦିନ ଆବଶ୍ୟକ ସେତିକିଦିନ
ଭୋଗ ଦେଲେ ସେମାନେ ଥୋଡ଼ ଧରି ଫୁଲ ଉଡ଼ାଇବେ । ଏହି
ଶ୍ରେଣୀର ଧାନ ଉପରେ ଋତୁର ପ୍ରଭାବ ନଥାଏ । ଉତ୍ତପର ପ୍ରଭାବ
ଅଧିକ । ଚିଆଳି ଏବଂ ଡାଳୁଅ ଧାନ ଏହି ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ । ଏମାନେ
ବର୍ଷର ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ ବୁଣା ବା ରୁଆ ଯାଇପାରନ୍ତି ।
ଯଥା—ପିଆ, କାସୁଣା, ସଅଁର, ନଗିନା ୧୩୭, ଏମ୍. ଟି. ଇଉ୧୫
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚିଆଳି ଏବଂ ଡାଳୁଅ ଧାନ ।

ଧାନର ଗୁରୁତ୍ବ

୧—ଧାନଠୁଁ ବଳି ନାହିଁ ଧନ

ଧାନ ନମିଳିଲେ ଜୀବ ଜୀବନ ॥

(ବଡ଼ସାହି, ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

୨—ଛନ୍ଦେ କଉଡ଼ି, ବଛେ ଧାନ ॥

(କରଞ୍ଜିଆ, ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

୩—ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା, ମହଣ ମହଣ

ଧାନ ବକତ ବେଳେ ରଖେ ମାନ ॥

(ସମ୍ବଲପୁର)

୪—ଧାନ ପଣିକେ, ସୁନା କଣିକେ

୫—ଆମ୍ଭ, ପଣସ ଅଡ଼େଇଦିନ

ଦ୍ଵିଆ ଦମ୍ଭକରି ଧାନକୁ ଚଢ଼ା ॥

(କଳହୁର, କଟକ)

୬— ସବୁ ବିକି କର ଧାନ

ଧାନ ବିକି ନକର ଆନ ।

ତୋ କାନ ହଲିହଲିକା ଯିବ

ମୋ ପାଖେ ଟୋକେଇ ଥିବ ॥

(୨) ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଧାନ

(Rice Varieties)

ଧାନ ଭୃଣଜାଣୀୟ ଉଦ୍ଭିଦ । ଏହା ‘ଭୃଣ’ ବା “ଗ୍ରାମିନୀ” ପରିବାର ଭୁକ୍ତ । ଏହି ପରିବାରରେ “ଓରାଇଜା” ଏକ ଉପ-ଜାତି । ଏହି “ଓରାଇଜା” ଉପଜାତିରେ ୨୩ଟି ଜାତିର ଧାନ ରହିଛି । ଏହି ୨୩ଟି ମଧ୍ୟରୁ ୨୧ଟି ଆରାଣ୍ୟକ ଏବଂ ୨ଟି ବୃଷ କରଯାଉଛି । ଏହି ୨ଟି ବୃଷ ଗୋଷ୍ଠିରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଷ୍ଠି “ସାଟିକ୍ସ” ଏବଂ ଅନ୍ୟଟି “ଗ୍ଲାବେରିମା” ନାମରେ ଅଭିହିତ । ଏସିଆ ମହାଦେଶ, ଇଉରୋପ ଏବଂ ଆମେରିକାରେ ବୃଷ କର-

ଯାଉଥିବା ଧାନଗୁଡ଼ିକ “ସାଟିଙ୍ଗ” ଗୋଷ୍ଠି ଏବଂ ପଶ୍ଚିମ ଆଫ୍ରିକାରେ ଚାଷ ଧାନ “ଗ୍ଲାବେରିମା” ଗୋଷ୍ଠି ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

‘ସାଟିଙ୍ଗ’ ଗୋଷ୍ଠୀ ଆରଣ୍ୟକ ବା ଦଣ୍ଡାବାଳୁଙ୍ଗା “ପେରିନିଜ” ମା’ଠାରୁ ଜନ୍ମ । ଆଦମ ମାନବ ଏହି ନିବାର ବା ବାଳୁଙ୍ଗାଧାନ ସଂଗ୍ରହ କରୁଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ଏହି ନିବାରରୁ ଚାଷଧାନ ବାହାର କଲେ । ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଚାଷ ଫଳରେ ବଢ଼ିଲା ଜଳବାୟୁ ଏବଂ ପାଣିପାଣ୍ଟିକ ଅବସ୍ଥାକୁ ସହିବା ଭଳି ଧାନ ବାଛି ହୋଇ ଉଠିଲା । ଭାରତବର୍ଷରେ ପ୍ରାୟ ୪,୦୦୦ ପ୍ରକାରର ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରାୟ ୨,୦୦୦ ପ୍ରକାରର ଧାନ ଚାଷ କରାଯାଉଛି ।

ଧାନ କହିଲେ ପୂର୍ବେ ଦଶ ପ୍ରକାର ଶସ୍ୟକୁ ବୁଝାଉଥିଲା । ବୃହଦାରଣ୍ୟକ ଉପନିଷଦରେ ୧୦ ପ୍ରକାର ଶସ୍ୟ ଭାରତବର୍ଷରେ ଆମଦାନୀ କରାଯାଉଥିବାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

ଦଶ ଗ୍ରାମାଣି ଧାନ୍ୟାଦି ଭବନ୍ତି
 ବ୍ରାହ୍ମା ଯବାସ୍ତିଳମାଷା ଅଶୁପ୍ତିପୃଷ୍ଠବୋ
 ଗୋଧୂମସ୍ତ୍ର ମସୂରସ୍ତ୍ର ଖଲ୍ଲାସ୍ତ୍ର ଖଳକୁଳାସ୍ତ୍ର
 ତାନ୍ ପିଷ୍ଟାନ୍, ଦଧୀନି, ମଧୂନି, ଦୃତ
 ଉପସଞ୍ଚିତ, ଆର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ଜୁହୋତି ।

ବୃହଦାରଣ୍ୟକ ଉପନିଷଦ—୭-୧-୧୩

ଅର୍ଥ—ଧାନ, ଯବ, ତୈଳବାଜ, ବିରି (ମାଷ), ଶୁଆଁ [ଅଶୁ], କାଙ୍ଗୁ [ହରଡ଼], ଗହମ, ମସୂର, ଖଲ୍ଲା ଏବଂ କୋଳଥ ଯଜ୍ଞରେ ଆଦୃତ ଦିଆଯାଉଥିଲା ।

ଯଜୁର୍ବେଦରେ ୧୨ ପ୍ରକାର ଶସ୍ୟ ଯଜ୍ଞରେ ଆଦୃତ ଦିଆ ଯିବାର ଉଲ୍ଲେଖ ରଖିଛି ।

ବ୍ରୀହସ୍ପତି, ଯେ ଯବାଶ୍ତ୍ର, ମେ ମାଷାଶ୍ତ୍ର, ମେ ତିଳାଶ୍ତ୍ର,
ମେ ମୁଦ୍ରାଶ୍ତ୍ର, ମେ ଶଲ୍ୟାଶ୍ତ୍ର, ମେ ପ୍ରିୟଙ୍ଗୁଶ୍ତ୍ର, ମେଂଶବଶ୍ତ୍ର, ମେ
ଶ୍ୟାମକାଶ୍ତ୍ର, ମେ ଯଜ୍ଞେ କଳ୍ପନ୍ତାଂ । ଯଜୁଃ ୧୮।୧୨

ଦୃଢ଼ତାରଣ୍ୟ ଉପନିଷଦ ଅପେକ୍ଷା ଯଜୁଃବେଦରେ ମୁଗ,
ହାମ୍ୟଭୃଣ (ଶ୍ୟାମକାଃ) ଏବଂ ନାବାର (ଆରଣ୍ୟଭୃଣ) ଅଧିକ
ରହିଛି ।

ଆୟୁର୍ବେଦରେ * ପ୍ରକାର ଧାନର ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି । ଯଥା
ଶ୍ୟାଳୟେ ରକ୍ତଶାଳ୍ୟାଦା ବ୍ରୀହସ୍ପତିଃ ପୁଷ୍ଟିକାଦୟଃ
ମୁଦ୍ଗାନି ବୈଦଳଂ ଶିମ୍ବଂ କଞ୍ଚାଦି ତୃଣଧାନକମ୍
ସୁଦ୍ରଧାନଂ କୁଧାନଂ ଶୁକଧାନଂ ଯବାଦିକମ୍
(ମଦନପାଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ-ଧୃତ ଧାନାଦିବର୍ଗ ।

ଅର୍ଥ—୧—ଶାଳଧାନ—ଧାନ, ରକ୍ତଶାଳ

୨—କ୍ୱୀହିଧାନ—ସାଠିକ

୩—ବୈଦଳ ଦା ଶିମ୍ବଧାନ—ଡାଲ ଫସଲ,

୪—କଞ୍ଚାଧାନ—ତୃଣଧାନ, କୁଧାନ, ଶୁଆଁ

*—ଶୁକଧାନ ବା ଖୁଞ୍ଚି ବିଶିଷ୍ଟ ଧାନ—ଗହମ, ଯଅ

କଞ୍ଚାଦି ।

ଶାଳିଧାନ୍ୟ ବା ଗୁଣଧାନ୍ୟ

ରୂଷ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଧାନ ଦୁଇ ଜାତିର ଅଛି । ଯଥା (୧) ଡିପ ଜମି ଧାନ ଏବଂ (୨) ଖାଲ ଜମି ଧାନ । (୧) ଡିପ ଜମି ବା ବଥାଳି ଧାନ ବର୍ଷାଧାର: ମଡ଼ା ପାଣି ଦରକାର କରେ ନାହିଁ । ଧାନ ବୁଣିବା ଦିନରୁ ପାଚିବା ଯାଏ ଜଳ ବେଶୀ ଦରକାର କରେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଖାଲ ଜମି ଧାନ ବୁଣା, ବହୁତା ଓ ରୁଆ ଦିନଠାରୁ ପାଚି କଟା ଯିବାଯାଏ ପାଣି ଦରକାର କରେ ।

ଉତୁ ଭେଦରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ରୂଷ କରାଯାଉଥିବା ଧାନଗୁଡ଼ିକୁ ଚିନିଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ଭାଗ କରାଯାଇଥାଏ । ଯଥା—

(୧) ବଥାଳି—ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସରେ ବୁଣାଯାଇ ଶ୍ରାବଣ ଶେଷରେ କଟାଯାଏ ।

(୧) It is well well known that there are two distinct forms in the cultivated rice is upland or lowland rice. The latter is more or less hydrophytic whereas the former mesophytic, Capable of being grown in the fields without artificial supply of water by irrigation. The water requirements of the two differ in a marked degree with coressponding differences in the anatomical and physiological characters.

Japonica Rice—Its breeding and culture by Isaburo Nagai. 1956, P 124.

(୨) ଶାରଦ—ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସରେ ଶନ୍ତତି ବା ବହୁରବୁଣା
ଯାଇ ଆଷାଢ଼—ଶ୍ରାବଣରେ ବିହୃତାଯାଏ । ନଚେତ୍
ଆଷାଢ଼—ଶ୍ରାବଣରେ ତଳ ରୁଆଯାଏ । ଧାନ କାଞ୍ଚିକରୁ
ପ୍ରୌଷ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାଯାଏ କଟାଯାଏ । ଏହି ଧାନ ଲଘୁ ଏବଂ
ଗରୁ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ । ଲଘୁ ଡିପା ଜମିରେ
ଏବଂ ଗରୁ ବା ବଡ଼ଶାରଦ ଖାଲ ଜମିରେ ବୃଷ
କରାଯାଏ ।

(୩) ଡାକୁଅ—ପ୍ରୌଷ-ମାସରେ ରୁଆ ବା ବୁଣାଯାଇ
ବୈଶାଖ-ଜ୍ୟେଷ୍ଠରେ କଟାଯାଏ । ଧାନଗଛ ଛୋଟ ।

ଈଆଳ ଧାନ “କାଳ ଅନୁବର୍ତ୍ତୀ” । ବର୍ଷର ଯେ କୌଣସି
ସମୟରେ ବୁଣାସେ ଧାନ ଫୁଲ ଉଡ଼େଇବାକୁ ଯେତେକ ଦିନ
ଦରକାର ସେତେକ ଦିନ ହେଲେ ଥୋଡ଼ ବାହାରବ । ଏହି ଧାନ
ଡାକୁଅ ରୂପେ ବୁଣାଯାଏ ।

ଶାରଦଧାନ “ସମୟାନୁବର୍ତ୍ତୀ” ବା “ରୁତୁ ଅନୁବର୍ତ୍ତୀ” ।
ଯେତେ ଆଗକୁ ବା ପଛ ବୁଣିଯାଏ ସମୟ ଆସିଲେ ଧାନ ଥୋର
ହେବ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଧାନକୁ ଫୁଲ ଉଡ଼େଇବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ୩ଟି
ଶ୍ରେଣୀରେ ଭାଗ କରାଯାଏ । ଯଥା:

(୧) ଲଘୁ—ଦଶହରାକୁ ଧାନ ବାହାରେ

(୨) ବଡ଼—ଈଆଳ ଅମାବାସ୍ୟା ସୁଦ୍ଧା ଥୋଡ଼ ହୁଏ ।

(୩) ପାଣି ବା ଖାଲ—କାଞ୍ଚିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାକୁ ବାହାରେ ।

ରୁଷୀ ବଂଶ ପରମ୍ପରା ରୁଷଜର ଆସି ବିଭିନ୍ନ ପାରିପାର୍ଶ୍ବିକ
ଅବସ୍ଥାକୁ ଧରି ଫଳିବା ଧାନ ବାଛି ନେଇଛି । ସେହି-ବସ୍ତୁ ବସ୍ତୁ
ଧାନ ଉପରେ ପ୍ରବାଦମାନ ଗଢ଼ିହୋଇ ଉଠିଛି ।

ବିଆଳି ଧାନ (Aus paddy)

ବିଆଳି ଧାନ ବେଶୀ ପାଣି ଦରକାର କରେ ନାହିଁ । ବେଶୀ ଖତ ଦରକାର କରେ । ଶାଠିଏ ଦିନରେ ପାଚିଯାଏ । ବଡ଼ବିଆଳି ୧୨ ଦିନ ନିଏ ।

୧ । ଧାନ କଟୁଥିବୁ ଆଶୁ
ସେ ପାଣିରେ ପଛେ ଘୁସୁ । (ବିହଡ଼ି, ବାଲେଶ୍ଵର)

୨ । ଧାନର ନାମ ଶାଠିଆ
ଶାଠିଏ ଦିନରେ କାଟି ଖା' ॥ (କଳନ୍ତରା, କଟକ)

୩ । ବାନ୍ଧ ଆଗର ଆଳି, ରୁଆ ଭେବେ ଶାଳ
ନାହିଁ ଯଦି ଫଳ ଫଳେ
ଗାଳିଦେବୁ ଖନା ବୋଲେ ॥

ଅର୍ଥ—ବଡ଼ ବିଆଳି ଧାନ ରୋଇବାକୁ ହେଲେ କ୍ଷେତରେ
ପାଣି ରଖିବାକୁ ହିଁଡ଼ି ଚଉକସ୍ ଭିଡ଼ିବାକୁ ହେବ ।

ଲଘୁଧାନ (Autumn paddy)

ମୋଟର ଏବଂ ରଞ୍ଜିଆବାଇ ଉଚ୍ଛ୍ଵସ୍ତ ଉତ୍ତୁଧାନ । ଲଘୁଧାନ
ସୁକୁମାରୀଆ ଏବଂ ସାଧାରଣତଃ ସରୁ । ଧାନ ଧଳା, ନଚେତ୍
ରଞ୍ଜିଆ । ୧୪, ୮୧୨, ୫୭, ୧୧୪୫, ୪୪୨ ନମ୍ବର ଧାନ
ଲଘୁପାଣିଆ ଉଚ୍ଛ୍ଵସ୍ତ ଧାନ ।

୧ । ଧାନ ମଧ୍ୟରେ ମୋଟର
ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ନାରଣ ଗ୍ଳେଟର

୨ । ଧାନ ନାଁ ରଞ୍ଜିଆବାଇ

ମତେ ନଗ୍ନତ୍ବକୁ ଚଷାଣାଇ !

ହାତେ ଲମ୍ବ ଗୁଡ଼ିବ ଶୀତା

ଦେଖି ଝୁରୁ (ମରୁ) ଥିବେ ଯାଇପଡ଼ିଣା

ଅର୍ଥ—ରଞ୍ଜିଆ ବଇ ଧାନ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଫଳେ ।

୩ । ପାହାଡ଼ ମୁଣ୍ଡକୁ ସୁନାଖାଡ଼ ଭାଇ

ରୂଷକରିଥିଲେ ରୁଷୀ ମାତଇ (ଚିହ୍ନିତ, ବାଲେଶ୍ବର)

ଅର୍ଥ—ସୁନାଖାଡ଼ ଧାନ ବାଲେଶ୍ବର ଜିଲ୍ଲାର ଉଲ୍ଲସ୍ ସରୁଧାନ ।

ବଡ଼ଧାନ (Winter paddy)

୧ । ଧାନ କରିବ ଗରୁ

ସେ ପଛେ ଅଧେ ମରୁ ।

୨ । ଧାନ କରିବ ଡ଼ାଆଁର

ମୂଲିଆ କରିବ ଶଅର

ଜମି କରିବ ଜୋରି

ଛିଡ଼ କରିବ ଭାରି

(ସାଲେପୁର, କଟକ)

ଅର୍ଥ—ଡ଼ାଆଁର ଧାନ, ଶଅର ମୂଲିଆ ଓ ଖାଲ ଜମି

ଉଲ୍ଲସ୍ ।

୩ । ଘରକୁ ଘରଣୀ

ବିଲକୁ ବରଣୀ

ବସୁଧା ବରଦେବ

ରଜା କେତେ ଚଣ୍ଡିନେବ ? (ଚଢ଼ଢ଼, ବାଲେଶ୍ଵର)

୩ । ଧାନ ବଉଳା, ବରୁ ମଉଳା

ଅର୍ଥ—ବଉଳା ଧାନ ମଉଳା ପରି ଉତ୍କଳ ।

୪ । ଧାନଯାକରେ ମକର

କେଉଁେ ନୁହେଁ ନାଁକର

ଯେବେ ଦେବ ନାଁକର ।

ତେବେ ଦେବ ଖପର ।

ଅର୍ଥ—ମକର ଧାନ ଭଲ ଫଳେ । କିନ୍ତୁ ଫୁଲ ଉଡ଼େଇବା
ବେଳେ ପକନ ଦେଲେ କମ୍ପା ପାଗଯୋଗ ଖରପ ଦେଲେ ଅଗାଧ
ଧରିଯାଏ ।

୬ । ଧାନ ନାଁ ନରସିଂହ ଭୋଗ

ଘଇତା ଅରଜିଲେ ମାଇପକୁ ଯୋଗ

ଅର୍ଥ—ନରସିଂହ ଭୋଗ ଅତି ସରୁଧାନ । ସରୁ ଚାଉଳ ଶ୍ରୀ
ମୂଲିଆମାନେ ସୁଖପାନ୍ତି ନାହିଁ । ମୂଲିଆ ଆଉ ଚାଷୀ ଭଲ
ନ ପାଇବାରୁ ସେ ଚାଉଳ ଶ୍ରୀ ଘରର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ପଖାଳ
ରନ୍ଧି ଖାନ୍ତି ।

ଖାଲ ଜମି ଧାନ (Deep water paddy)

୧ । ଖାଲ ଜମିରେ ବାବଣା

ବୁଣିଥିଲେ କେଉଁେ ନହେବ ବଣା ॥

୨ । ଗହ୍ଵର ବଲକୁ କୋଇଲି ବାଇ

ବଢ଼ି ପାଣି ଦେଲେ ନ ଯାଏ ଧୋଇ ॥

୩ । କଲଙ୍କ (କନକ) ବତର ଧାନ

ହୁଏନାହିଁ ଲେକସାନ ॥

୪ । ରବଣା ଧାନ ବାଳୁଙ୍ଗା ପରି

ତାକୁ ଗଣ୍ଡ ପାଣିରେ ବୁଣିବା ସରି ॥

ଅର୍ଥ—ରବଣା ଧାନର କେଣ୍ଡା ବାଳୁଙ୍ଗାଧାନ କେଣ୍ଡାପରି ଖୁଆଯିବା ବାଳୁଙ୍ଗା ପରି ଏହି ଧାନ ଖାଲ ଜମିରେ ହୁଏ ।

୫ । ଧାନ କୋଇଲି, କୁଟି କୁଟି ମଲ୍ଲ ବୋହୁ ପୋଇଲି !

ଅର୍ଥ—କୋଇଲି ବାଇ ଧାନ କୁଟି ଚୁଉଳ ବାହାର କରିବାକୁ ଭାରି ପରିଶ୍ରମ ଲାଗେ ।

ତାଳୁଅ ଧାନ (Summer paddy)

୧ । ପିଆ, ବକର, କଳାଆଁଶୁ

ଅଣି ଦନରେ ଘରେ ପଶୁ ॥ (ଡିହଡି, ବାଲେଶ୍ଵର)

ଲୁଣାଜମି ଧାନ (Salt tolerant paddy)

୧ । ଜଟିଆ, ପାଟଣୀ, କଲମଦାନ

ଲୁଣା ପାଣିର ସେ କାଟିବ କାନ ॥

(୩) ଧାନ କିଆରୀ (Rice field)

ଧାନ ଜଳଜ ଉଦ୍ଭିଦ ପାଖାପାଖି ଗୁଣ ଧରିଥାଏ । ସେକୌଣସି ଧାନ ବେଗର ପାଣିରେ ବଢ଼ି ଫଳିବା ଅସମ୍ଭବ । ଏପରିକି ଷାଠିକା କିଆଳ ଧାନ, ଯାହା ବୁଣିବାର ୭୦ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ପାଣି କଟାଯାଏ ପାଣି ଡରକାର କରେ ଏବଂ ପାଣି ଅଭାବ ହେଲେ ମରିଯାଏ । ଲଘୁ ଏବଂ ଶାରଦ ଧାନ ପାଣି ବିନା ବହୁତା ଓ ରୁଆ ଅସମ୍ଭବ । ତାଲୁଆ ଧାନ ତାର ଜୀବନଟା ଯାକ ପାଣି ଡରକାର କରେ । ତେଣୁ ଧାନଭୂଷଲଗି କ୍ଷେତ ଆଗ । କ୍ଷେତ ସମତଳରସ ହେବା ଦରକାର । କୁରୁମ ପିଠିଆ ଜମିରେ ପାଣି ଭଲରୂପେ ଲାଗେନାହିଁ । ସମତଳରସ କ୍ଷେତରେ ପାଣି ସମସ୍ତଙ୍କରେ ଲଗି ରହୁଥିବାରୁ ଘାସ ମାଡ଼ିଯାଏ ନାହିଁ । ବହୁତା ବା ରୁଆ ପରେ କ୍ଷେତରେ ୪-୫ ଇଞ୍ଚ ବହଳରେ ପାଣି ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲେ କ୍ଷେତରେ ଘାସ ଜନ୍ମେ ନାହିଁ । କିଆରୀ ଟିକିଏ ଶୁଖିଗଲେ ଗାଈତର, ଶାରଗୁଣି ଓ ରେଗେଡ଼ା ଘାସ ମାଡ଼ିଯାଏ । ପାଣି ଉଣା ଏବଂ ଅଧିକ ହେଲେ ଧାନ ଗଛ ତେର ଶ୍ଯାସ ପ୍ରଶ୍ଯାସ ନେବାରେ ବାଧା ଘଟେ ।

ହିଡ଼ ଧାନ କିଆରୀର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ । ହିଡ଼ ବା ଆଡ଼ ବ୍ୟତୀତ କ୍ଷେତରେ ପାଣି ରଖିବା ସମ୍ଭବପର ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ଆଡ଼ ପକାଇ ଆଦମ ଅଧିବାସୀ ପଦ୍ଧତି ଦେହରେ ବହିଯାଉଥିବା ବର୍ଷା ଏବଂ ଝରଣା ପାଣିକୁ ଅଟକେଇ ଧାନ, ମାଣ୍ଡିଆ, ଜନା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଫସଲ ବୃକ୍ଷରେ । ଏହି ପ୍ରକାର “ଉତ୍ତଳ ବୃକ୍ଷ” (Terrace Cultivation) ଓଡ଼ିଶାର ଶଉର ରହୁଥିବା ପାରଳାଖେମଣ୍ଡି ମାଳ ଅଞ୍ଚଳ, ମାଳୟଦେଶ ଓ ପଲ୍ଲନ୍ଦେସିଆର ଦ୍ରୀପପୁଞ୍ଜର ବଣିଷ୍ଠ

ଦୁଃଖ । ଧାନଭଣ୍ଡର ଏହି ଦୁଇଟି ମୂଖ୍ୟ ଅଙ୍ଗ—କ୍ଷେତ ଓ
ପାଣି—ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରବାଦ ରହିଛି ।

୧—ଉଷା ମୁଁ, ଆଉ ଦିନୁଁ
କିଆଣ ମଝିରେ ପୋତିବୁ କାଠି
ବିଲରେ ରହିବ ପାଣି ସମାନ
ପଟାଟ ଶିଖରେ କରିବ ଧାନ
ଯେବେ ନୋହିବ ଚଢ଼ିରେ ଧାନ
ତେବେ କାଟିବ ଡାକର କାନ

ଅର୍ଥ—ଧାନ କିଆର ଆଡ଼ି (ନିଡ଼ି) ଉଚ୍ଚାରେ ନଅ ଇଞ୍ଚ,
ଚଉଡ଼ାରେ ଅଠଇଞ୍ଚ ହେବା ଦରକାର । କିଆଣ ସମ-
ଚଉରସ ହେବ ଯେପରି କି ଶୁଳକଣରେ ପାଣି ସମଭାବରେ
ରହିବ । ଏପରି ଜମି ମଟାଟ ଶିଖରେଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଚଢ଼ିରେ
ଧାନ ଫସଲ ହେବା ସୁନାହିଁ ।

୨—ଘାଘ ହାତେ, ପ୍ରତିହାତେ
ହିଡ଼ ବାନ୍ଧବ ଘାସ ସନ୍ନିତେ
ଚଷାଣ୍ଡ ମାନରେ
ଯହିଁ ମାଣି ଚଢ଼ି ଧାନ ରେ ॥

୩—ପୁଡ଼ିବୁ ଚଉଦ ଧରିବୁ ଶୁଳି
କମାଣି କରିବୁ ଶୁଷ କିଆଣ
ଗୁଣ ଖରୁଡ଼ି ପକା ଖଟ
ହିଡ଼ ଖଣ୍ଡି କରେ ନ ଦେବୁ ହାତ
ଚଷାଣ୍ଡ ମାନରେ; ଯହିଁ ପାଣି ଚଢ଼ିଧାନରେ ।

୪—ସରୁ ସରୁ କଥାଟାଁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଆରି

ଚଢ଼ି ବୁଣିବ ବାଙ୍କୁଆରି

ଅର୍ଥ—ଧାନ କଥାଟାଁ ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ପଟିପରି ହେବା ଦରକାର ।
ପଟିର ଆଡ଼ ବଡ଼ ବଡ଼ ହେବା ଉଚିତ । ଏପରି କଥାଟାଁରେ
ବାଙ୍କୁଆରି ଧାନ ଭଲ ହୁଏ ।

* । ବାନ୍ଧି ଆଗେ ଆଳ, ରୁଆ ତେବେ ‘ଶାଳି’

ନାହିଁ ଯଦି ଫଳ ଫଳେ,

ଗାଳି ଦେବୁ ଖନା ବୋଲେ ।

୭ । ଭୂଷ କରିଥିବ କାଣ୍ଡି,

ହୁଡ଼ ଦେଇଥିବ ଦାଣ୍ଡି ।

(୪) ବିହନ ଓ ବୁଣା (Seed & Sowing)

ଭଲ ଫସଲ ଲାଗି ଖାଣ୍ଡି ବିହନ ଦରକାର । ଆବର ଝାବର
ବିହନ ବୁଣିଲେ ଧାନକ୍ଷେତ ବାଳୁଙ୍ଗା ଏବଂ ରାହାଡ଼ରେ ଭରିଉଠେ ।
ରାହାଡ଼ ବାଳୁଙ୍ଗା କାଟିବା ବେଳେ ଧାନଗଛ କାଟି ନିଅନ୍ତି ।
ବଲ ପଡ଼ିଆ ପଡ଼େ । ଖାଣ୍ଡି ଓ ଏକମସ୍ତ୍ର ବିହନର ଉତ୍ପାଦନ ଶକ୍ତି
ପ୍ରାୟତଃ ଧାନ ବିହନ ଫଳିବାରୁ ଅତି ଅଧିକ । ଏଣୁ
ଏକର ପ୍ରତି ଅଧିକ ଆମଦାନୀ ଲାଗି ଖୁଣ୍ଟା ଖାଣ୍ଡି ଓ ଏକମସ୍ତ୍ର
ବିହନ ବୁଣିବା ଦରକାର । ବିହନ ପ୍ରତିବର୍ଷ ମିଶା ଧରିଯାଏ ।
ତେଣୁ ତଳି ବର୍ଷରେ ଥରେ ଧାନ ବିହନ ବଦଳାଇବା ଦରକାର ।

ବୃଷିରେ ଉଲ୍ଲତ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଖାଣ୍ଡି ବିହନ ଯୋଗାଇବା
ଲାଗି ସଂଗଠନମାନ ରହିଛି । ଏହି ସଂଗଠନ ପ୍ରଥମେ “ମୂଲଭୂମି

‘ବିହନ’ (Foundation Seed) ଧରନ୍ତି । ଜନନପ୍ରତିଯୁକ୍ତେ ବା ନିର୍ବାଚନ ସାହାଯ୍ୟରେ “ମୂଳଭିତ୍ତି” ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଏ । ସରକାରୀ ପାର୍ମରେ ଏହି “ମୂଳଭିତ୍ତି ବିହନ” ରୂପ କରାଯାଏ । ତାଲିମପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମରୂପକର ଚକ୍ରାବଧାନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାପାଇଁ ଏବଂ ବାଜସଂଗ୍ରହ କରାଯାଏ । ଏହି ସଂଗୃହୀତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶା ବିହନକୁ “ରେଜିଷ୍ଟର୍ଡ୍ ବିହନ” (Registered seed) କୁହାଯାଏ । ଏହି ରେଜିଷ୍ଟର୍ଡ୍ ବା ପାରମ୍ପ ବିହନକୁ କେତେକ ମୁଖିଆ ଗୁଣୀଙ୍କୁ ଦିଆଯାଏ । ଏହି ମୁଖିଆ ଗୁଣୀ ନିଜ ଚକ୍ରାବଧାନରେ ବିହନ ଗୁଣି ବା ତଳ ପକାଇ ରୁଏ । ଧାନ ଥୋଡ଼ ଧରି ବାହାରିବା ସମୟରେ କ୍ଷେତରୁ ଗହଳି, ବାଳୁଙ୍ଗା ଏବଂ ମିଶାଧାନ ଗଛ ବାଛି କାଟି ପକାଏ । ଧାନ ପାଚିଲେ କଞ୍ଚାକାଣିଆ କାଟି ଖଲା ଲାପି ଧାନ ମଳ ବିହନ ଧରେ । ବିହନ ଶୁଖା ଏବଂ ରଖା ପ୍ରତି ସାବଧାନ ରହେ । ଏହି ବିହନକୁ ‘କ’ ଶ୍ରେଣୀ ବା “ସର୍ଟିଫାଇଡ୍ ବିହନ” (Certified Seed) କୁହାଯାଏ ।

କ ଶ୍ରେଣୀ ବିହନରେ ଶତକଡ଼ା ୯୫ଟି ଏକମସ୍ତ୍ର ଧାନ ଏବଂ ୫ଟି ମିଶାଧାନ ବା କଣ୍ଟା ରହିଥାଏ । ଏହି ବିହନ ପାଣିରେ ପକାଇଲେ ଶତକଡ଼ା ୮୦ଟା ଗଜା ଡୁବେ । ପ୍ରତି ୫୦୦ ଗ୍ରାମ ଓଜନ ବିହନରେ ୫ଟାରୁ ଅଧିକ ଧୂସ, ଅଗାଡ଼ି ବା ପାଳ ରହି ନ ଥାଏ । ଏହି ବିହନ ବୁଣା ହୋଇଥିବା ପ୍ରସ୍ତୁତ କ୍ଷେତର ପ୍ରତି ୨୫ ବର୍ଗ ମିଟର ଜମିରେ ଗୋଟାଏ ଗହଳି ବା ମିଶା ଧାନ ଗଛ ଦେଖାଯାଏ ।

ଜାପାନ ଦେଶର ସରକାର ଏହି ମାଧ୍ୟମରେ ଧାନ ବିହନ ସଂଗ୍ରହ କରି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି । ଜାପାନର ଏକର ପ୍ରତି ଧାନ ଆମଦାନୀ ଆମ ଦେଶର ରୁଚି ପାଞ୍ଜିରୁଣା ।

ନିଶ୍ଚେଳା ବହନ ନିଜେ ଧରି ନ ପାରିଲେ ପଡ଼ିଣା ଚାଷୀଠାରୁ
ବା ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରୁ ବହନ ଆଣିବ । ଆଖପାଖ ଜମିରେ ଚାଷ ଧାନ
ମଧ୍ୟରେ ପରପରାଗ ସଙ୍ଗମ ଘଟି ବର୍ଣ୍ଣଶଙ୍କର ଜନ୍ମେ । ତେଣୁ
ଭିନ୍ନ ବର୍ଷରେ ବହନ ଝାବରା ଧରିଯାଏ । ପ୍ରତି ଭିନ୍ନ ବର୍ଷରେ
ଚାଷୀ ତାର ବହନ ବଦଳାଇବା ଦରକାର । ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରୁ
ଅଣାଯିବା ବହନ ସ୍ଥାନ ବାରି ଭଲ ଫଳ ଫଳେ । ଏଥିଲିଗି
ପ୍ରବାଦ ଅଛି ।

ଦୂର ଦେଶରୁ ବାଜ ଆଣି

ଲଭ କଉଡ଼ି ବସେ ଗଣି ॥ (କଳନ୍ଦ୍ରା, କଟକ)

ଅର୍ଥ—ଯେଉଁ ଚାଷୀ ଅନ୍ୟ ଜାଗାରୁ ବହନ ଆଣି ବୁଣେ,
ସେ ଭଲ ଫସଲ କାଟେ ଏବଂ ଲଭ ପାଏ ।

ଧାନବୁଣା ସମୟ—(Time of Sowing)

୧—ଜରିବୁ ପଛକେ ଛୋଟିଆ ଘର

ଆଗେଇ ଆଗେଇ ଫସଲ କର

ତେବେ ମିଳିବ ପଇସା

ମଠେଇ ମଠେଇ ଫସଲ କଲେ

ହେବୁ ପରା ଲୋକ ହସା ॥ (ନନ୍ଦକୂଳ, ବାମଣ୍ଡା)

୨—ସଂହାନ୍ତି ପଣା, ଚାଷୀ ହେଲା ବଣା ॥

ଅର୍ଥ—ପଣା ସଂହାନ୍ତି ପରେ ସେ ଧାନ, ନଳିତା ଓ
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବର୍ଷାକାଳୀନ ଫସଲ ବୁଣିବା ଲାଗି ପାଗ ଚାନ୍ଦି ବସିଥାଏ

୩—ଝିଙ୍କାସ ଗଛରେ କଲେଣି ସ୍ବର

ଆରେ ତଷା ଝାଇ ହୁଅ ତୁ ଖର ॥

ବୁଣିକା ରୀତି—(System of Cultivation)

ଧାନ ଚଳିଟି ଶୁଖିରେ ବୁଣାଯାଏ; ଯଥା (୧) ଖରୁଡ଼ି;
(୨) ବତୁର ଏବଂ (୩) କାଦୁଆ ।

ଖରୁଡ଼ି—(Dry Seedbed)

ପାଣି ମଡ଼ାଇ ଜମି ଚାଷ କରିବା ସୁବିଧା ନ ଥିବା ଅଞ୍ଚଳରେ
ପୌଷ ମାସର ଧାନ ଫସଲ କଟାକଟି ପରେ ଜମି ଚାଷ ଆରମ୍ଭ
ହୁଏ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସରେ ପାଦ୍ରୀ ଅମାବସ୍ୟା ପରେ ବର୍ଷା ନ
ହେଉଥିବା ଧାନ ବୁଣାଯାଏ । ଜମି ଶୁଷ୍କ ଚାଷ ହୋଇଥାଏ । ଲଘୁ
ଏବଂ ବଡ଼ ଧାନ ବହନ ବୁଣି ମଡ଼େଇ ଦିଆଯାଏ । ମଇ ଦିଆଯାଏ
ନାହିଁ । ଜମି ଶୁଖିଲା ଥିବାରୁ ହଳ ବଳଦକୁ ବିଶେଷ ବାଧେ
ନାହିଁ । ଦିନକୁ ଅଧ୍ୟାହ୍ନରେ ଜମି ବୁଣାଯାଇ ଗୋଟିଏ ହଳ ମଡ଼େଇ
ଦେଇପାରେ ।

ବତୁର—(Semi dry)

ରଜ ସନ୍ଧ୍ୟା ପୂର୍ବରୁ ବା ପରେ ଦୁମ୍ବକାଣିଆ ବର୍ଷା ହୋଇ-
ଗଲେ ମାଟି ଅଧାକାଦୁଆ ଧରିଯାଏ । ଏହି ଅଧାକାଦୁଆ ପାଗରେ
ଲଘୁ ଅଥବା ବଡ଼ ଧାନ ବୁଣି ମଡ଼େଇ ଦିଆଯାଏ । ହଳୁଆ ବଳଦକୁ
ହଳ ଟାଣିବା କଷ୍ଟ ପଡ଼େ । ଦିନକରେ ପାଏ ଜମି ବୁଣି ମଡ଼େଇବା
ଗୋଟିଏ ହଳ ପକ୍ଷରେ କଠିନ ହୁଏ ।

କାଦୁଆ—(Wet Seedbed)

ଜମି ଖରାଟିଆ ଚାଷ ହୋଇପାରି ନ ଥିଲେ ବର୍ଷା ଆସିବା
ପରେ ଜମି ଚଷି କାଦୁଆ କରି ଦିଆଯାଏ । ଜାଳୁଅ ଧାନ ବୁଣିବା
ଲାଗି ଜମିରୁ ପାଣି ନିଗାଡ଼ି କାଦୁଆ କରାଯାଏ । ଲଘୁଣି ପରି

ମାଟିକୁ କାଦୁଅ କରି ମଇ ଘୋଷାର ଦିଆଯାଏ । ଧାନ ବହନ ଗଜାକରି ବା ବେଗର ଗଜାରେ ବୁଣି ଦିଆଯାଏ । ଏହାକୁ “ଅଛବ” କୁହାଯାଏ ।

ଏହି ଭିନ୍ନ ଘାତରେ ଜମି ତିଆରି ଏବଂ ବହନ ବୁଣା ମଧ୍ୟରେ ଖରୁଡ଼ି ଉତ୍କଳ୍ପ । କିନ୍ତୁ ଜାକ୍ରୁଅ ଧାନ ଲାଗି ଅଛବ ଉତ୍କଳ୍ପ । ଏହି ଭିନ୍ନଟି ଘାତରେ ବୁଣା ନେଇ ବହୁତ ପ୍ରବାଦ ରହିଛି । ଯଥା:—

ଖରୁଡ଼ି ବୁଣା—

୧—ଖୁରଖାର ବୁଣ୍

(ଖରୁଡ଼ି, ଖରୁଡ଼ି ଧାନ ବୁଣ)

କାହାରି କଥା ନ ଶୁଣ ॥ (କଳନ୍ଦ୍ରସ, କଟକ)

(କାହାରି କଥା ନାହିଁ ଶୁଣ) (ଟିଟିଲଗଡ଼, ବଲାଙ୍ଗିର)

୨—ଖରଲି—ଧାନ ଶୁରଲି

ରୁପା—ଘର ଡେପା (ରୁପା—ରୁଆ, ବେଇବା)

ବତର—ବୁତର ॥ (ମନମୁଣ୍ଡା, ବଉଦ)

୩ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠାଳ ବୁଣା ବୋଲନ୍ତି ଖରୁଡ଼ି

ସେଥିରୁ ବଳିଲେ ଚଷା ଯାଏ ଡୁଡ଼ି ॥

୪ । ଗୁଣ ପରେ ଯଦି ବର୍ଷା ପାଗ ହୁଏ

ତାହାକୁ “ମାଈ ଖରୁଡ଼ି” ବୋଲିବ ॥

୫ । ଆଷାଢ଼ ମାସରେ “ମାଈଖରୁଡ଼ି”

ଭାଗ୍ୟ ଥିଲେ ପାଇ

ଏଣୁ, ମେଣ୍ଟୁ କରି ଯଦି ବୁଣିଥିବୁ

ବସି ହସି କରି ଦାଇ ॥ (ଦାଇ-ଫସଲକାଟିବା)

୭ । ଆଷାଢ଼ ମାସରେ ଖରୁଡ଼ି ପାଗ

ଅତି ଭାଗ୍ୟରେ ପାଇ

ବୁଣିଥିବୁ ଯଦି ବାଲିଆ ମୁଗୁଦି

ସୁଖରେ କାଟିବୁ ଯାଇଁ ।

୮ । ଆଷାଢ଼ ମାସରେ “ମାଝି ଖରୁଡ଼ି”

ଭାଗ୍ୟ ଥିଲେ ପାଇ

ଠିଆ ହୋଇ ବୁଣିଥିଲେ

ବସି କରି ଦାଇ ॥ (ସମ୍ବଲପୁର)

(ବସି ଖାଉଥିବୁ ଭୁଞ୍ଜି) । (କଳନ୍ଦ୍ରବ, କଟକ)

ଧାନ ଅଛର ପକାଇବା

୧ । ଧାନ ନାହିଁ କରି ଅଛର

ନାହିଁ ନୋହୁବା ହେବ କଟର । (ଧର୍ମତଳା, ବଲଙ୍ଗିର)

ଅର୍ଥ—ଅଛର ଧାନରେ କଟର ବା ଦାସ ଅଧିକ ହୁଏ ।

୨ । ଯେ କରେ ଅଛର

ତାର ଘରେ ଡାକ୍ତର ॥

ବିଆଳି ଧାନ ବିଦା ଦେବା—

ବିଆଳି ଧାନ ବତୁରି ପାଗରେ ବୁଣାଯାଏ । ରଜ ପୂର୍ବରୁ ବା ପରେ ବର୍ଷା ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ଅସର ଦେବା ପରେ ତିପା ଜମିକୁ ଚାଷ କରି ମଇ ଦେଇ ମାଟି ଗୁଣ୍ଡି କରାଯାଏ । ବିଆଳି ଧାନ ବୁଣି ମେଣ୍ଟେଇ ଦେଇ ମଇ ଦିଆଯାଏ । ଦିନେ ଛୁଡ଼ି “ବତୁରି କାଳି” ବା ଓଡ଼େ ଚାଷ କରି ମଇ ଦିଆଯାଏ । ବତୁରିକାଳ ଦେବାଦ୍ୱାରା ମୁଥାଗୁଳ ଏବଂ ଶୁଆଁ ଓ କୋଦୁଅ ଗଜା ଭାଙ୍ଗିଯାଏ । ଯାହାକି ଛୁ

ଗୁଣ୍ଡି ଯାଏ ରହିଯାଏ ଏ ବୃକ୍ଷାଳି ଧାନ ଉଠିଯିବାର ପ୍ରାୟ ୩ ସପ୍ତାହ ପରେ “ଗରମଇ” ଏବଂ “ବତା” ଦିଆଯାଏ । ଗୁଣ୍ଡି ଯାଏ ଉଠୁଛି ଯାଏ । ଧାନ ବଢ଼ିଯିବା ଗଛ ଭାଙ୍ଗି ପାତଳ ଧରିଯାଏ ।

ଚିତ୍ର— ଧାନ ୩-୪ ପତଳା ବେଳେ ବିଦି ଚିତ୍ର ।

ଧାନବଗ୍ଗ, ରୁଆ, କଟା ଏବଂ ବତା ଦେବା ଲାଗି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ଚାହିଁବୁ । ଯଥା—

୧ । ରୁପେ ଗୋଇ, ଶୁକ୍ଳେ ଗୋଇ

ଗନ୍ଧ ମଙ୍ଗଳେ ଶେଷ ଦିବାଇ ॥

ଅର୍ଥ—ରୁପବାର ଧାନ ରୁଆ, ଶୁକ୍ଳବାର ଧାନକଟା ଏବଂ ଗନ୍ଧ ଓ ମଙ୍ଗଳବାର ଧାନ ବତାଦିଆ ଆରମ୍ଭ କରିବ ।

ଜମି ଓରଦା କରିବା (Puddling for transplanting)

ମାଟିକୁ ଶୁଷ୍କକରି ମଇ ଦେଇ ଲୁହୁଣି ପରିକାୟୁଅ କରାଯାଏ । ଏହା କାୟୁଅ କରିବାକୁ “ଓରଦା” କୁହାଯାଏ । ଜମି ଲୁହୁଣି

ପରି ନ ହେଲେ ରୋଇବା କଷ୍ଟକର ହୁଏ । ତଳି ମାଟି ଭିତରେ
ପଶେ ନାହିଁ । ଅଧିକାଂଶ ସ୍ତ୍ରୀ ଉଠେ । ମାଟି ଲହୁଣୀ ପରି କରିବା
ଲଗି ଖରଟିଆ ଚାଷ ଭଲ । ଖରଦିନରେ ତେଲ ଶୁଣି ରହିଥାଏ ।
ବର୍ଷା ପଡ଼ିଲେ ତେଲ ଫଉଲିଯାଏ । କାଦୁଅ କରିବା ସହଜ ହୁଏ ।
ଖରଟିଆ ଚାଷ ନ କରାଇଥିଲେ ବର୍ଷା ପଡ଼ିଲେ କାଦୁଅ କରିବାକୁ
“କଞ୍ଚା ଚାଷ” କୁହାଯାଏ । ମାଟି ଶେ, ସତେଇ କାଦୁଅ କରିବା
ଏଥିଲଗି ପ୍ରବାଦ ଅଛି

“ଶମ୍ଭୁର ହାତେ ଦେବୁ ଲଙ୍ଗଳ
ସେ ଯେତେ ଦଳିବ ତେତେ ମଙ୍ଗଳ”

ଧାନରୁଆ

ପରାଶରଙ୍କ ମତରେ

ବପନଂ ରୋପଣଞ୍ଚେଦ୍ ବାଜଂ ସ୍ୟାଦୁଦୟାମୁକମ୍
ବପନଂ ଗଦନମୁକ୍ତଂ ରୋପଣଂ ସଗଦଂ ବିଦୁଃ ॥

ଅର୍ଥ—ବାଜ ଦୁଇ ପ୍ରକାର, ଯଥା:—ବପନ ବାଜ ଏବଂ ରୋପଣ
ବାଜ । ବପନ ବାଜ ରୋଗଶୂନ୍ୟ ଏବଂ ରୋପଣ ବାଜ ରୋଗଯୁକ୍ତ
ହୁଏ ।

ଶନାକ ମତରେ

ରୁଆ, ଧାନ ଥୁଆ

ରୁଆ ଲଗି ତଳ (Seedlings for transplantation)

ରୋଇବା ଲଗି ତଳ ଗଜା ବା ବୁଡ଼ା ହୋଇ ନ ଥିବା
ଧାନଗଛର ଜୀବନ ସହିତ ତଳର ଜୀବନର ଏକ ଅନୁପାତ
ରହିଛି । ଧାନ ଚାଷ ମାସରେ କଟା ଯାଉଥିଲେ ତଳ ତଳମୁଣ୍ଡାରେ

ରୁଗିସପ୍ତାହ ରହିବା ଉଚିତ । ଧାନ ପାଞ୍ଚ ମାସରେ କଟାଯାଉଥିଲେ
ତଳି ତଳିମୁଣ୍ଡାରେ ପାଞ୍ଚ ସପ୍ତାହ ରହିବା ଦରକାର ।

ପରାଶରଙ୍କ ମତରେ

ନ ବୃଷରୂପ ଧାନ୍ୟାନାଂ ବାଜାକର୍ଷଣ ମାତରେତ୍

ନ ଫଳନ୍ତି ଦୃଢ଼ାବାଜା ବୃକ୍ଷାଃ କେଦାର ସଂସ୍ଥିତାଃ ॥

ଅର୍ଥ ଧାନଗଛ ଛୋଟ ଥିବା ବେଳେ ରୋଇବ । ଗଛ
ରୂପରେ ପରିଣତ ହେଲେ ରୋଇବ ନାହିଁ । ଧାନଗଛ ବୁଡ଼ାହେବ
ଅବସ୍ଥାରେ ରୋଇଲେ ତାହା ଫଳପ୍ରଦ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଧାନ ରୋଇବା ଲାଗି ମୃଗଶିର ନକ୍ଷତ୍ରରେ ତଳି ପକାଇବ ।

ଧାନ ରୋଇବା ସମୟ—(Time of Transplanting)

ଧାନ ରୋଇବା ନିମନ୍ତେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ରହିଛି । ଏହି
ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ପୂର୍ବରୁ ବା ପରେ ରୁଆଗଲେ ଧାନ ଆମଦାନୀ
ଭଣ୍ଡା ଘଟେ । ରୁଆର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟକାଳ ପୂର୍ବରୁ ରୋଇଲେ ଶୋଳଅଣା
ଫସଲ କଟାଯିବାର ଆଶା ରହେ ।

ଧାନ ରୁଆ ସମୟ ନେଇ କଟକ ଧାନ ଗବେଷଣା କେନ୍ଦ୍ରରେ
ଏକ ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଇଥିଲା । ସେହି ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ୧୧ ନମ୍ବର
ଟେବୁଲରେ ଦିଆଯାଇଛି ।

ଏହି ପରୀକ୍ଷାରୁ ବୁଝାଯାଇଛି ଯେ ଲଘୁଧାନ ଅଗଷ୍ଟ ୯ ତାରିଖ
ପରେ ଏବଂ ବଡ଼ ଧାନ ୨୪ ଅଗଷ୍ଟ ପରେ ରୋଇଲେ ଧାନ ଏବଂ
ନଡ଼ା ଆମଦାନୀ କମିଯିବ । ଏହି ରୁଆ ସମୟ ନେଇ ବହୁତ
ପ୍ରବାଦ ରହିଛି ।

ଡେକ୍ଟୁଲି ୧୧— ଟ୍ରାକ୍ଟର ଯାନ ଆମଦାନି କରାଯିବ (ଟାଉଣ୍ଟି ମାଗଣା)

ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ (୧୧୪୫ ଟଙ୍କା)				ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ (୧୧୪୫ ଟଙ୍କା)			
ବି.ନଂ	ବିବରଣ	ମାତ୍ରା	ମୂଲ୍ୟ	ବି.ନଂ	ବିବରଣ	ମାତ୍ରା	ମୂଲ୍ୟ
୧୦	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦	୧୦	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦
୧୧	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦	୧୧	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦
୧୨	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦	୧୨	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦
୧୩	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦	୧୩	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦
୧୪	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦	୧୪	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦
୧୫	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦	୧୫	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦
୧୬	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦	୧୬	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦
୧୭	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦	୧୭	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦
୧୮	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦	୧୮	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦
୧୯	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦	୧୯	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦
୨୦	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦	୨୦	ମୂଳ	୧୦	୧୦୦

୧ । ଆସାଡ଼ ପାଞ୍ଚଦିନ

ଯେ ଚଷା ରୋଇବ ଧାନ

ବୋଗିବ ଅପାର ସୁଖ

ନ ଛୁଇଁବ ତାରେ ଦୁଃଖ ॥

୨ । ଆସାଡ଼େ ରୋଏ ଶେତକୁ

ଶ୍ରାବଣେ ରୋଏ ପାଟକୁ ॥

୩ । ଆସାଡ଼େ ରୋଇଲେ ଦଳକେ

ଶ୍ରାବଣେ ରୋଇଲେ ଫଳକେ

ସାମୁଦ୍ରେ ରୋଇଲେ ଭୂଷକେ

ଆଶ୍ୱିନେ ରୋଇଲେ ବିଷକେ ॥

୪ । ଅଇଲରେ ଡେଙ୍କା ଶ୍ରାବଣ

ସାମୁଦ୍ରେ ଡେଙ୍କା ଦିନ

ଅଶ୍ୱିନ ମାସରେ ଗହଳା ଗହଳ

କାଞ୍ଚିକରେ ଯେ ପାଇବ ଦିନ ॥

୫ । ଶ୍ରାବଣ ଆଦ୍ୟରୁ ସାମୁଦ୍ରେ ବାର ଦିନ ଯାଏ

ରଖିଥିବ ଏ ଦିନକୁ କୃଷକ ହୃଦୟେ

ଏ ସମୟେ ଶୁଭଶୁଭ କିଛି ନ ସାବବ

ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ହେବ ଶସ୍ୟ ସେପଣ କରିବ

ଲଭ ହୋଇବ ପ୍ରଭୁର ଶସ୍ୟ ଅକ୍ଳେଶରେ

ସୁଖ ଭୋଗ କରିବ ପରମ ଆନନ୍ଦରେ ॥

(ବାଲିଡ଼ିହା, ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

୬ । ଶ୍ରାବଣ ପୂର୍ବେ, ସାମୁଦ୍ରେ ବାବେ

ଏଥିମଧ୍ୟେ ଯତ ରୁଏ ପାବେ ॥

୭ । ଶ୍ରୀବଣ ମାସରେ ଦ୍ବିଶଦିନ ଯାକ, କୃଷକେ ସେଇବ ଧାନ
ପୁଣି ସ୍ବପ୍ନବରେ ତେରଦିନ ଯାଏ, ଚିତ୍ତେ କର ଅନୁମାନ
ଏହାପରେ ଆଉ ସେପଣ କରିଲେ ସୁଫଳପାଇବ ନାହିଁ
ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ବରହଙ୍କ ବଧୂ ଖନା ପାଇଛନ୍ତି କହି
(ପାଟଣାଗଡ଼, ବଲ୍ଲଜିର)

୮ । ସିଂହ ତେରଦିନ ଉତ୍ତମରୁଆ ପାଞ୍ଚ
ଗାର ଖାରି, କଟାର ପାଣି, ଆଉ ରୁଆପାଞ୍ଚ
ହଁ ହଁ ଖିଟା, ଦାନନିକୁଟା, ଆଉର ରୁଆ ପାଞ୍ଚ
ପୋଡ଼ା ମୁହଁକୁ, ଭଙ୍ଗଲ ଚେକା, ଆଉରରୁଆ ପାଞ୍ଚ

୯ । ସିଂହ ତେର ରୁଆ , ଉତ୍ତମରୁଆ
ତହିଁରୁ ବଳିଲେ ଦଶ
ଗ୍ରାମ ବାଡ଼ିତଲେ ଖତାଡ଼ି ମତାଡ଼ି
ଆଉ ଦଶଦିନ ଖସ ॥ (ବାଲୁଗାଁ , ପୁରୀ)

୧୦ । ସେପୁଅ ମାସର ରୁଆ କରକୁ
ବୁଡ଼ାକାଲେ ପୁଅ ଘରକୁ ॥ (ବେତନଟି, ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

୧୧ । ଜୁଲରେ ସେଇଲେ ମୂଳରେ ଫଳେ

ଅର୍ଥ— କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ଜୁଲ ମାସ । କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ଧାନ
ସେଇଲେ ଗଛ ବଢ଼ିବାକୁ ସମୟ ନ ଥାଏ । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଧାନ
ବାହାରି ପଡ଼େ । ଦୁଇ ତିନି ଆଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ କେଣ୍ଡାଟି ମାନ ନଇଁପଡ଼େ ।
ତେଣୁ ସେତିକି ଓଜନର ତଳ ସେଇଥିବ ସେତିକି ଓଜନର ଧାନ
ଫଳିବ । ଧାନ ମୂଳେ ମୂଳେ ମିଳିବ । ସୁଧ ବା ଲୁଭ ମିଳିବ ନାହିଁ ।

୧୨ । ଜନ୍ମକୁ ସେଇଲେ କର୍ମକୁ

ଅର୍ଥ—ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ ଶ୍ରାଦ୍ଧବିଧି କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ଅଷ୍ଟମୀ ତଥ୍ୟ । ହେ
ସମୟରେ ରେଇଲେ ଧାନ ପିଲମାରି ଭେଳା ବାନ୍ଧେ ନାହିଁ । ତେଣୁ
ଆମଦାନ କମିଯାଏ ।

ତଳି କେତେ ଛଡ଼ାରେ ରେଇବ (Spacing)

ଧାନ ଯେତେ ଆଗତୁରା ରେଇବ ତେତେ ଗଛ ପିଲ ମାରି
ଭେଳା ବାନ୍ଧିବ । ରୁଆ ଡେରି ହେଲେ ପିଲ ବାହାରେ ନାହିଁ; ତେଣୁ
ବୁଦା ଛୋଟ ଧରେ । ଆଗରୁଆ ଛଡ଼ା ଛଡ଼ା କରି ଏବଂ ପଛରୁଆ
ରୁଆ ଲଗେଇ ଲଗେଇ ରେଇବ । ଆଗରୁଆ ୬" X ୯", ପଛରୁଆ
୬" X ୬" ବା ୩" X ୬" ବ୍ୟବଧାନରେ ରେଇବ ।

ଗନାଙ୍କ ମତରେ:—

୧ - ମିଥୁନେ ଛଡ଼ା, କକଡ଼ା ହଡ଼ା, ସିଂହ ଚଉକା

କନ୍ୟା ନିୟତି ରେ'

ତୁଳ ମାସରେ ପାଣି ବରଷିଲେ

ସବୁ ସମତଳ ହୋ'

ଆଉ ଯେତେ ରେଇ ନ ପାରିବ

ବଳଦ ଆଗରେ ଥୋ'

୨ । କକଡ଼ା ହଡ଼ା, ସିଂହ ଚଉକା, କନ୍ୟା ନିୟତି ରେ'

ତୁଳ ମାସରେ ପହୁ ନ ବେପିଲେ, ବଡ଼ା ବଡ଼ା କରି
ଥୋ' „

୩ । କୋଳ ପତଳା, ମୋଟା ଗୋଛୁ

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବୋଲନ୍ତି ମୁଁ ସେଇଠି ଅଛୁ ॥

ପରାଶରଙ୍କ ମତରେ

ହସ୍ତାନ୍ତରଂ କର୍କଟେଷୁ ସ୍ତ୍ରୀଃ ହସ୍ତାର୍ଦ୍ଧମେବତ

ରୋପଣଂ ସବ୍ୟାନ୍ୟାନ୍ୟାଂ କନ୍ୟାୟାଂ ଚତୁରଙ୍ଗୁଳ ॥

ଅର୍ଥ— ଶ୍ରୀବଣ ମାସରେ ଏକ ହାତ ଅନ୍ତରରେ, ଶ୍ରାବଣ ମାସରେ ଅଧ ହାତ ଅନ୍ତରରେ ଏବଂ ଆଶ୍ୱିନରେ ଚାରି ଆଙ୍ଗୁଳ ଛଡ଼ାରେ ରୋପଣ ।

ତଳି ଉପାଦିବାର କେତେ ସମୟ ପରେ ରୋପଣ

ତଳି ଉପାଦି ତେରୁ କାଦୁଆ ପରିଷ୍କାର ହେବା ପରେ ଯୋଗ୍ୟ । ଯେନ ଦୁଇଦିନ ମଧ୍ୟରେ ତଳି ରୋପଣ । ବିଳମ୍ବ କଲେ ତଳି ଯାଗିଯାଏ, ତେର ବାହାର ମର ଯାଏ । ପରାଶରଙ୍କ ଦିଆଗଲା ।

ତଳି ଉପଡ଼ା ଏବଂ ରୁଆର ଆମଦାନର ଉପରେ ପ୍ରଭାବ

ଉପଡ଼ା ଓ ରୁଆଦାନ	ଏକର ପ୍ରତି ଧାନ ଆମଦାନ
ଉପଡ଼ାଦାନ ରୁଆ	୧,୭୨୧ ପାଉଣ୍ଡ
ଉପଡ଼ା ବାସି	୧,୭୪୨ ,,
ଉପଡ଼ା ତିଆସି	୧,୫୫୧ ,,
,, ରଞ୍ଜି	୧,୨୦୩ ,,

ବେଉଷଣ ବା ବିହୁଡ଼ା (Beushaning of paddy)

ବୁହୁଡ଼ା ବହୁର ବୁଣା ଧାନ ବହଳ ବୁଣାଯାଇଯାଏ । ମାସକ ପରେ କ୍ଷେତରେ ପାଣି ଲାଗିଲେ ଧାନ ବିହୁଡ଼ାଯାଏ । ବିହୁଡ଼ାବା ହାତ

- ୧ । ଧାନବଛା ପତଳା ହୋଇଯାଏ
- ୨ । ଧାନ ପତଳା ହେବାରୁ ପିଲମାରି ବୁଢ଼ାଧରେ
- ୩ । ଚେର ଛୁଡ଼ି ନୂଆରେର ବାହାରେ
- ୪ । ନଡ଼ା କମି ଧାନ ଭାଗ ବଢ଼େ
- ୫ । ଶୁଅଁ ଓ ଦାସ ପଣ ସବୁଜସାର ହୁଏ; କ୍ଷେତ ନିର୍ମଳ

ଚାହେ ।

ଗଜା ବୁଆ ବିହୁଡ଼ିବ । ବୁଆ ଗଣି ଗୁଡ଼ିଗଠିଲ ବିହୁଡ଼ିବ
ବେଳେ ଓ ମଇଦେବା ବେଳେ ଭାଙ୍ଗି ଯାଏ ।

- ୧ । ଗୁଣିବୁ ବାହୁଡ଼ା ମଧ୍ୟର ପାଣି
ଗୋଟି ଲଙ୍ଗଳକୁ ଗୋଟିବୁ ପୁଣି ॥

- ୨ । ବୁଣା ବେଉସାକୁ ଥୁକୁ ତୁ ଗୁଣି
ଲଙ୍ଗଳ ମୁନକୁ ଦେବୁ ତୁ ଡେଇଁ ॥

- ୩ । ଶତ୍ରୁ ଲଗାଇ ବିହୁଡ଼ିବ
ବାପ ପୁଅ ମିଶି ଛୁଡ଼ାଇବ
ତଳ ପାଣି ବଲରେ ମଡ଼ାଇବ
ସାପୁର ମାସରେ ଧାନ କୁଣାଇବ ॥

ଧାନବଛା ବା ଅପଧାନ ନିସ୍ତୁଣୀକରଣ (Weeding
of paddy)

ପରାଶରଙ୍କ ମତରେ:—

ନିଷ୍ପିନ୍ନମପି ଯତ୍ନାନଂ ଅକୃତ୍ୱା ତୃଣବର୍ଜିତଂ
ନମସ୍ୟକ୍ ଫଳମାପ୍ନୋତି ତୃଣକ୍ଷୀଣ କୃଷିର୍ଭବତି ॥

ଅର୍ଥ—ବେଇବା ପରେ ଧାନ ନିୟୁଣ ଅର୍ଥାତ୍ ନ ବାଛିଲେ
ଦାସରେ ଧାନଛେ ଶୀଘ୍ର ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ ଭଲ ଫଳ ହୁଏ
ନାହିଁ ।

କୁଳୀର ଭାଦ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣା ମଧ୍ୟେ ଯଜ୍ଞାନାମ ନିୟୁଣ ଭବେତ୍
ତୃଣୋପିତୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦାନାମ ଦ୍ଵିଗୁଣ ଭବେତ୍ ॥

ଅର୍ଥ—ଶ୍ରାବଣ ଓ ଭାଦ୍ରବ ମାସରେ ବାଛିଲା ପରେ ପୁନର୍ବାର
ଦାସ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାହା ଦ୍ଵିଗୁଣ ଫଳ ହୁଏ ।

ଦ୍ଵିବାରମାଶ୍ଵିନେ ମାସି କୃତା ଧାନାନ୍ତ ନିୟୁଣା
ଅଥପାକ ବିହନଂ ହି ଧାନାମ ଫଳତ ମାସବତ୍ ॥

ଅର୍ଥ—ଆଶ୍ଵିନ ମାସରେ ଦୁଇବାର ବାଛିଲେ ବିଶେଷ ଧାନ
ପ୍ରଚ୍ଛେଦ ହୁଏ ।

ତସ୍ମାତ୍ ସର୍ବପ୍ରପଂସୂନ ନିୟୁଣା କାରୟେତ୍ କୃଷିଂ
ନିୟୁଣାନ୍ନି କୃଷାଣାନାଂ କୃଷିଃ କାମଦୁଦା ଭବେତ୍

ଅର୍ଥ—ଧାନ ଉତ୍ତମରୂପେ ବାଛିବା ନିୟୁଣ କୃଷି କୃଷକର
କାମ ଦୁଦାହୁଏ ଅର୍ଥାତ୍ ଯଥା ସମୟରେ ବଢ଼ିଲେ ପ୍ରଚ୍ଛେଦ ଫଳ
ଲଭ ହୁଏ ।

ତତ୍ତ୍ଵମିଦଂ ମତରେ:—

୧—ବହୁ ସାର, ବାଛି ନ ପାରିଲେ ମୂଳ ଉପାଡ଼ । ୧।

ତୁଳରେ ବାଛିଲେ, ମୂଳରେ ମିଳେ । ୨।

ଅର୍ଥ—ତୁଳ ମାସ ହେଉଛି କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ । କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ
ଧାନ ଥୋର ହୁଏ । ତେଣୁ ଏତେ ବିଳମ୍ବ ବଢ଼ି ମଧ୍ୟ ଉପକାର
ଦିଏ ।

୨—ଫଗୁଣ ଗୁଣି, ଘେନୁଅ ବଣି

ଆଣ୍ଟିନେ କ'ନେ କାନ ।

ଚଷା ବୋଲେ ଶୁଷୁଣୀ ଲେ କାହିଁ ରଖିବୁ ଧାନ । ୪ ।

୩ — ଶଯ୍ୟା ଲଗାଇ ବହୁଡ଼ିବ, ବାପ ପୁଅ ମିଶି ଛୁଡ଼ାଇବ ।

ବଲ ପାଣି ବିଲେ ମଡ଼ାଇବ,

ଭାଦ୍ରବ ମାସରେ ଧାନ କୁଣାଇବ ।

୪ — ଧାନ କଥାରୁ ବାଛିବ ଘାସ

ବାଳୁଙ୍ଗା ଉପାଡ଼ି କରିବୁ ଶେଷ । ୦ ।

(ବାଲୁଙ୍ଗା, ପୁଷ୍ପ)

ଧାନ କଥାରିରେ ପାଣିର ଗୁରୁତ୍ବ—

ପରଶରାଜ ମନ୍ଦିରେ ଧାନ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ଜଳମୋଚନ ବଧୁ .

ଭାଦ୍ରବ ମାସରେ

ନୈରୁଜ୍ୟାର୍ଥଂ ହି ଧାନଧାନାଂ ଜଳଂ ଭାଦ୍ରୋବମୋଚୟତେ

ମୂଳ ମାତନ୍ତୁ ସଂସ୍ଥାପ୍ୟ କାରୟେତ୍ ଜଳ ମୋକ୍ଷଣଂ ॥

ଅର୍ଥ—ଧାନରେ କୌଣସି ରୋଗ ନହେବା ପାଇଁ ଭାଦ୍ର ମାସରେ
ଧାନମୂଳ ବୁଡ଼ିବା ଭଳି ପାଣି ଭରି ବଳକା ପାଣି କାଟି ଦେବ ।

ଭାଦ୍ରୋତ ଜଳ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଂ ଧାନ୍ୟ ବହଧ ବାଧକେଂ

ପ୍ରପୀଡ଼ିତଂ ବୃକ୍ଷଶାନାଂ ନ ଧତ୍ରେ ଫଳମୁତ୍ତମଂ ॥

ଭାଦ୍ରବ ମାସରେ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଲେ ଧାନ ନାନା ପୀଡ଼ାରେ
ଆହାନ ହୁଏ । ଶସ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଭଲରୂପେ ଜନ୍ମେ ନାହିଁ ।

ଆଶ୍ୱିନ ମାସରେ

ଆଶ୍ୱିନେ କାଞ୍ଚିକେ ଚୈବ ଧାନସ୍ୟ ଜଳରକ୍ଷଣଂ
ନକୃତଂ ଯେନ ମୂର୍ଖେଣ ତସ୍ୟ କା ଶସ୍ୟବାସନା
ଯଥା କୁଳାର୍ଥୀ କୁରୁତେ କୁଳସ୍ତ୍ରୀ ପରିଲକ୍ଷଣଂ
ତଥା ସଂକ୍ଷେପେତ୍ ବାଣି ଶତତ୍ୱକାଳେ ସମାଗତେ ॥

ଅର୍ଥ—ଯେଉଁ ମୂର୍ଖ ଆଶ୍ୱିନ କାଞ୍ଚିକ ମାସରେ କ୍ଷେତ୍ରରେ
ଜଳ ଧରି ନ ରଖେ ତାହାର ଶସ୍ୟ ଆଶା କରିବା ବୃଥା । କୁଳ-
କ୍ଷେତ୍ରରେ ଲୋକ ଯେପରି ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରବଳ କୁଳସ୍ତ୍ରୀକୁ ରକ୍ଷା
କରିଥାନ୍ତି ସେହିପରି ଶତତ୍ୱକାଳରେ ଜଳ ରକ୍ଷା କରିବ ।

ଶନାଙ୍କ ମଠରେ

୧—ତଷା ଭାଇ ମାନରେ

ପକ୍ଷି ପାଣି, ଚକ୍ଷୁ ଧାନରେ ।

୨—ଦୁଧରେ ବାହୁଣୀ, ପାଣିର ଧାନ

ତେବେ ତଷା ଭାଇ, ଖାଇକୁ ପାନ

(ନୋହିଲେ କାଟିବୁ ଭାକର କାନ)

୩—ବୁଆ ଶୁଖିଲେ ଥୋଇବୁ କାହିଁ

ରୁଆ ଶୁଖିଲେ ପାଇବୁ ନାହିଁ ॥

୪ - ଶ୍ୱେଦୁଅ ପାଣି—ପକା ହାଣି

ଅଣିଣ ପାଣି—ବନ୍ଧା ଟାଣି ॥

୫—ବାଳୁତ ପତ୍ତକୁ ପାଣି ନ ଘଡ଼ି

ଭଗାରି ହାତରେ ନ ଦେବୁ ବାଡ଼ି ॥

୬—ବାଲିଆ ଜମି ଯେବେ ହୋଇଥିବ

ଅଳ୍ପ ପାଣି ରଖି ନିଜେ ବାନ୍ଧବ ॥

୭—ଆଠ ଦୁମୁକାଣି, ଖୋଳ ଅସର
ବଡ଼ଣି ଟିପି ଟିପି ଚୌଷଠି କୁଣ୍ଡାଝର (ମିରିଫିର)
ତେବେ ଧାନ ହୁଏ ପୁର, ବସା ପେଟ ହୁଏ ଝର

୮—ଆଷାଢ଼ ନବମୀ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷେ
କି କହେ ଶୁଣୁର, ଲେଖେ ଯୋଗେ
ଯଦି ବରଷେ ମୂଷଳ ଧାରେ
ସମୁଦ୍ର ମଝିରେ ବଗ ଚରେ
ଯଦି ବରଷେ ଅଳ୍ପ ଘନ
ପଟ୍ଟ ଶିଖରେ ଖେଳଇ ମୀନ
ମେଘ ବରଷିଲେ ଟିମ୍ ଟିମ୍
ଶସ୍ୟର ଭାର ନ ସହେ ଭୂମି ॥

୯—ଜଳ ବହନେ ସୃଷ୍ଟି ନାଶ, ଜଳ ଗହଳେ ସୃଷ୍ଟି ନାଶ ॥

ଧାନ ବାହାରବା—(Flowering of Paddy)

ଗୁଣଧାନଗୁଡ଼ିକୁ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ଭାଗ କରାଯାଇଥାଏ । ଯଥା—(୧) ଋତୁ ବା ସମୟାନୁବର୍ତ୍ତୀ ଏବଂ (୨) କାଳ ଅନୁବର୍ତ୍ତୀ ଋତୁ ବା ସମୟାନୁବର୍ତ୍ତୀ (Season bound) ଧାନ ବର୍ଷର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଋତୁରେ ଥୋଡ଼ ହୋଇ ଫୁଲ ଉଠାଏ । ସେହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଋତୁରେ ଆକାଶର ବା ଭେରିରେ ବୁଣାଗଲେ ଋତୁ ଶେଷକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଶୀଘ୍ର ପକାଇବ । ଏଥିଲଗି ପ୍ରବାଦ ଅଛି ।

ଆଗେ ବୁଣ୍, ପଛେ ବୁଣ୍
ଗଉଣାକୁ ଟୁଣ୍ ଟୁଣ୍ ॥
ଯେବେ ବୁଣ୍, ତେବେ ବୁଣ୍
ଗଉଣାକୁ ଠୁଣ୍ ଠୁଣ୍ ॥

ଧାନ ଆଗଭୁବ ବୁଣା ଯାଉ ବା ପଛକରି ବୁଣାଯାଉ ଗର୍ଭଣା ସମ୍ପାନ୍ନକୁ ଧାନ ଥୋଡ଼ ହେବ । ଏମାନଙ୍କର ଜୀବନରେ ଆଲୋବର ପ୍ରଭାବ ଅଧିକ । କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରୁ ଦିନ ଛୋଟ ହୁଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ ଦିନକୁ ୧୦ଘଣ୍ଟାରୁ କମିଯାଏ । କାଳ ଅନୁବର୍ତ୍ତୀ ଧାନ (Period bound) ଧାନ ବର୍ଷର ଯେ କୌଣସି ଋତୁରେ ବୁଣାଯାଉ ପଛକେ ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନଚକ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାକୁ ଯେତେ ଦିନ ଆବଶ୍ୟକ ସେତକ ଦିନ ଭୋଗ ହେଲେ ସେମାନେ ଫଳ ଧରିବେ । ଏମାନଙ୍କ ଉପରେ ଋତୁର ପ୍ରଭାବ ନ ଥାଏ । ଏମାନଙ୍କର ଜୀବନରେ ଉତ୍ତପର ପ୍ରଭାବ ଅଧିକ । ଯଥା ବିଆଳ, ଡାକ୍ତାଅ, ପିଆ, କାମୁଣା, ସର୍ପିର ।

କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ନଳ ରୋପଣ

ଧଟ ପ୍ରବେଶ ସମାନ୍ତ୍ୟା ରୋପୟେ ଭୂନଳଂ ତଥା

କେଦାରେ ଶାନ କୋଣେ ଚ ସପତଂ କୃଷକଃ ଶୁଚଃ ॥

ଅର୍ଥ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ଭୂଲ ରାଶିକୁ ଯିବା ସମୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଆଶ୍ୱିନ ଶେଷ ଏବଂ କାର୍ତ୍ତିକ ଗର୍ଭଣା ସମ୍ପାନ୍ନରେ କ୍ଷେତର ଶିଶାନକୋଣରେ ପତ୍ର ସହିତ ଶରଗଛ ରୋପଣ କରିବ ।

ଗନ୍ଧେଃ ପୁଷ୍ପୋଷ୍ଠ ଧୂପେଷ୍ଠ ଶୁକ୍ଳବସ୍ତ୍ରୋ ବିଶେଷତଃ

ପୂଜୟିତ୍ବା ନଳଂ ତତ ପୂଜୟେତ୍ ଧାନ୍ୟ କୃଷକାନ୍

ଦଧିଭକ୍ତଂ ଚ ନୈବେଦ୍ୟଂ ପ୍ରାୟତ୍ ଚ ବିଶେଷତଃ

ଇତୋ ଦଦ୍ୟାତ୍ ପ୍ରସନ୍ନେନ ତାଳାଷ୍ଠୀ ଶସ୍ୟ ମେବତ ।

ଅର୍ଥ—କୃଷକ ପବନ ହୋଇ ଗନ୍ଧପୁଷ୍ପ ଧୂପ ଏବଂ ଶୁକ୍ଳ ବସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଶରବୃକ୍ଷକୁ ପୂଜାକରି ଦଧିମିଶ୍ରିତ ଭାତ ନୈବେଦ୍ୟ ପ୍ରାୟତ୍ ବିଶେ-

ବିଶେଷରେ ପାଳ ଶୁଭୁକ୍ତି ଦ୍ଵାରା ଧାନ କୃଷସବୁ ପୂର୍ଜାକରିବ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରରେ ତଳଲିଖିତ ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ିବ ।

ବାଳକାସ୍ତୁରୁଣା କୃତ୍ତାଃ ସନ୍ତୁ ଯେ ଧାନ୍ୟକୃଷକାଃ
 ଜ୍ୟେଷ୍ଠାଶ୍ଚାପି କନିଷ୍ଠା ବା ସଗତ ନିର୍ଗତାଶ୍ଚ ଯେ ।
 ଫଳପୁରା ଭୀମ ସେନସ୍ୟ ରାମସ୍ୟ ଚ ପୃଥୋରପି
 ତାଡ଼ିତା ନଳଦଣ୍ଡେନ ସବେସ୍ୟ ସମପୁଷ୍ପିତାଃ ॥
 ସମପୁଷ୍ପନ୍ ମାସାତ୍ୟ ଫଳନ୍ତୁ । ଶୁଚ ନିର୍ଭରଂ
 ସୁସ୍ଥା ଭବନ୍ତୁ କୃଷକା ଧନଧାନ୍ୟ ସମର୍ଥ୍ବିତାଃ ॥
 ରୋପୟିତ୍ବା ନଳଂ କ୍ଷେତ୍ରେ ମନ୍ତ୍ରଣାନେନ ଚ ହମାଭୁ
 ଧାନ୍ୟକୃତ୍ତିଂ ପରଂପ୍ରାପ୍ୟ ନନ୍ଦନ୍ତି କୃଷକା ଜନାଃ ॥
 ନଳନ୍ତୁ ଧଟ୍ଠ ସହାନୁ୍ୟାଂ କ୍ଷେତ୍ରେନା ରୋପୟନ୍ତି ଯେ
 ବିଷମାବନ୍ଧ୍ୟ ପୁଷ୍ପାଶ୍ଚ ତେଷାଂ ସୁଧାଧାନ୍ୟ ଜାଡ଼ୟଃ ॥

ଅର୍ଥ—ଯେଉଁମାନେ କାର୍ତ୍ତିକ ସହାନୁରେ କ୍ଷେତ୍ରେ ଶର
 ରୋପଣ ନ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ଧାନ୍ୟସବୁ ଅସମାନ ହୁଏ ଏବଂ
 ଧାନ ଫୁଲ ସବୁ ବନ୍ଧ୍ୟା ହୁଏ ।

ଧାନ ପାଚିବା

୧ । ଆଉଷ ଧାନର ଚୂଷ; ଲଗେ ତିନିମାସ

୨ । ଥୋଡ଼—ତିରିଶା

ଫୁଲ—ବାଇଶା

ଘୋଡ଼ାମୁଣେ—ବାର (ତେର)

ଏହା ବୁଝି ତଷା ପୁଅ; କଣା ବିକା କର ॥

—୩—

ଥୋଡ଼—ଡ଼ିଗ

ଫୁଲ—ବଂଶ

ଥୋଡ଼ା ମୁଖା ଜାଣ ତେର ଦିବସ

ବୁଝି ପୁଝି ଚଷା କାଟିବ ଶସ୍ୟ

ଅର୍ଥ—ଧାନ ଥୋଡ଼ା ହେବାର ଡ଼ିଗ ଦିନ ପରେ, ଖୁଲ
ଉଡ଼ାଇବାକୁ ବାଇଗ (କୋଡ଼ିଏ) ଦିନ ପରେ ଅଗ ପରୁ ଦେଇ ଶିସ
ଥୋଡ଼ା ମୁହଁ ପରି ତଳକୁ ଝୁଲିବାର ବାର ତେର ଦିନ ପରେ
କାଟିବାକୁ ଠିକ୍ ହୁଏ ।

୩ । ନାନା ପ୍ରକାର ଧାନ

ଥୋଡ଼ା ହେଲା ଦିନୁ ମାସକ ପରେ

ଫୁଲର ବାଇଗ ଦିନ ॥

(ପାଟଣା ଗଡ଼; ବାଲୁଙ୍ଗିର)

୪ । ବେଦ କଥା ନହୁଏ ଆନ

ତୁଳା ବିନେ ନ ପାତେ ଧାନ ॥

ଅର୍ଥ—ତୁଳ ବା କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ପୂର୍ବରୁ ଧାନ ପାତେ ନାହିଁ ।

ଧାନକାଟିବା (harvesting of paddy)

ପରାଶରଙ୍କ ମତରେ :—

ତତୋ ମାର୍ଗେତୁ ସପ୍ତାସ୍ତେ କେଦାରେ ଶୁଭ ବାସରେ
ଧାନସ୍ୟ ଲବନଂ କୃତ୍ରିୟାତ୍ ସାର୍ଦ୍ଧ ମୁଷ୍ଟିଦ୍ୱୟଂ ଶୁଭଃ । ୧
ଗନ୍ଧେଃ ପୁଷ୍ପେଷୁ ଧୂସ୍ପେଷୁ ନିବେଦ୍ୟ ଧାନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ କାନ୍
ପୂଜୟିତ୍ୱା ଯଥାନ୍ୟାୟ ମୀଣାନେ ଲବନଂ ଚରେତ୍ । ୨ ।

ଅର୍ଥ—ମାର୍ଗଶିର ମାସ ହେଲୁ ଶୁଭ ଦିନରେ ସେସର ଶ୍ରୀଶାନ
କୋଣରେ ଧାନ ଗଛ ସବୁକୁ ଗଛ, ପୁଷ୍ପ ଓ ନୈବେଦ୍ୟଦ୍ୱାରା
ଯଥା—ବିଧିରେ ପୂଜାକରି ଅଡ଼େଇ ମୁଠା ପରିମାଣରେ ଧାନ
କାଟିବ ।

ଚତୁର୍ଥ ପ୍ରକ୍ତପ୍ରକେ କୃତ୍ୱା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଷକାନୁଚିତଂ
ନ ସ୍ତୁଷ୍ଟାକମପି କ୍ୱାପି ବ୍ରଜେନ୍ନୌନେନ ମନ୍ଦିରଂ ।

ଅର୍ଥ—ଧାନ ଫଳାକୁ ମୁଣ୍ଡରେ ମୁଣ୍ଡାଇ ଧାନ ସୀଂସାସବୁ
ଅଗ ପଟକୁ ରଖି ମୌନ ଭାବରେ ଘରକୁ ଯିବ । ବାଟରେ କାହାକୁ
ଛୁଇଁବ ନାହିଁ ।

ସପ୍ତପଦ୍ୟାଂ ଚତଃ ପାଦଂ ଦକ୍ଷା ମୁଖ୍ୟ ନିକେତନେ
ପ୍ରବଶ୍ୟ ସ୍ଥାପୟେତ୍ ତତ୍ତ୍ୱ ପୁଷ୍ପ ଗନ୍ଧାଦି ପୂଜିତଂ ।

ଅର୍ଥ—ଆପଣା ଇଷ୍ଟ ଗୃହରେ ପଦ୍ମସ୍ଥ ଧାନକୁ ଥୋଇବ । ଗଛ
ପୁଷ୍ପାଦି ଦ୍ୱାରା ପୂଜା କରିବ ।

ନ ମୁଷ୍ଟି ଗ୍ରହଣଂ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ କଦାଚିତ୍ ଧଟ ପୌଷୟୋଃ
ଶ୍ରେଷ୍ଠେ ମୁଷ୍ଟି ଗ୍ରହଣେ ମାର୍ଗେ ଧନଧାନ୍ୟ ଫଳପ୍ରଦଃ ।

ଅର୍ଥ—କାର୍ତ୍ତିକ ବା ପୌଷ ମାସରେ ଧାନ ଅନୁକୂଳ କରି
କାଟିବ ନାହିଁ । ମାର୍ଗଶିର ମାସରେ ଧାନକଟା ଅନୁକୂଳ ଉତ୍ତମ
ଏବଂ ଧନଧାନ୍ୟପ୍ରଦ ଅଟେ ।

ସାଞ୍ଚ ମୁଷ୍ଟି ଗ୍ରହଣମାର୍ଗେ ଯୋଃଛିତ୍ତା ଲବନଂ ଚରେତ୍
ପଦେ ପଦେ ବସଲତା ତସ୍ୟ ଧାନ୍ୟଂ କୁତୋ ଗୁଣିତଂ ?

ଅର୍ଥ—ଯେଉଁ ଲେକ ମାର୍ଗଶିର ମାସରେ ଉକ୍ତ ନିୟମରେ
ଅଡ଼େଇ ମୁଠା ଛେଦନ ନ କରି ଏକାବେଳକେ ସବୁ ଧାନ କାଟେ

ତାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ପଦେ ପଦେ ବିଫଳତା । ସୁତରାଂ ତା ଘରେ
ଧାନର ଆଶା କେଉଁଠାରେ ?

ଗ୍ଳୋଦ୍ରେ ମଦେ ତଥା ସୌମ୍ୟେ ପୁଷ୍ପେ ହସ୍ତାନିପ୍ରୋତ୍ତରେ
ଧାନ୍ୟ ଛେଦଂ ପ୍ରଶଂସନ୍ତି ମୂଳ ଶ୍ରବଣସ୍ୱୋରପି ।

ଅର୍ଥ—ଆଦ୍ରା, ମଦା, ମୃଗଶିର, ପୁଷ୍ପା, ହସ୍ତା, ସ୍ୱାଙ୍ଗା, ଉତ୍ତର
ପାଲ୍‌ଗୁନି, ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା, ଉତ୍ତର ଗ୍ରହପଦ ମୂଳା ଓ ଶ୍ରବଣା
ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଧାନ ଛେଦନ ପ୍ରଶସ୍ତ ।

ବ୍ୟତିପାତେନ ଭଦ୍ରାୟାଂ ରକ୍ତାୟାଂ ବୈଧୃତୌତଥା
ସ୍ତୋମାର୍ଜ ବୃଧକାରେଷୁ ମୃଷ୍ଟିଃ ସଂଗ୍ରହଣଂ ଡ୍ୟଜେତ୍ ॥

ଅର୍ଥ—ବ୍ୟତିପାତ, ବୈଧୃତ ଯୋଗ, ଦ୍ୱିଞ୍ଜୟା, ସପ୍ତମୀ,
ଚତୁର୍ଥୀ, ନବମୀ ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ତିଥିରେ ଏବଂ ମଙ୍ଗଳ, ଶନି ଓ
ବୃଧକାରେରେ ଧାନ ଅନୁକୁଳ କରି କାଟିବ ନାହିଁ ।

ଶନାକ ମତରେ—

୧ — ଆଗ୍ରାଣେ ଶ୍ରୌତି, ପୁଷ୍ପେ ଛଅଟି

ମାଘମାସେ ନଡ଼ା, ଫଗୁଣେ ଖାଇବ ଖଡ଼ା ॥

୨—ମାର୍ଗଶୀର ମାସେ ଧାନ କରିବ କର୍ଜନ

ନିବିଘ୍ନରେ ଶସ୍ୟ ପାଇବ ସୋଳପଣ ॥

ଶ୍ରୌଷ୍ଠରେ କର୍ଜନ କଲେ ଛଅ'ପଣ ମିଳଇ

ଚଢ଼େଇ ଖୁଣ୍ଟନ୍ତି, ପାଖୁଡ଼ା ବହୁତ ଝଡ଼ଇ ॥

ମାଘରେ କେବଳ ନଡ଼ା ରହେ ଅବଶିଷ୍ଟ

ଶନା ବୋଲେ ପାଲ୍‌ଗୁନରେ ହୁଏ ସବୁ ନଷ୍ଟ ॥

(ଜଳନ୍ଦ୍ରୀ, କଟକ)

ଅର୍ଥ — ମାର୍ଗଶିର ମାସରେ ଧାନ କାଟିଲେ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ହୁଏବରେ ମିଳେ । ଅର୍ଥାର୍ଥ ଶୋଳପଣ ଆଦାୟ ହୁଏ । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ମାସରେ କାଟିଲେ ପାଖୁଡ଼ା ଛୁଡ଼େ, ବଲରେ ଦଶଅଣା ନଷ୍ଟ ହୁଏ ଏବଂ ଚାଷୀ ଛ'ଅଣା ପାଏ । ମାଘ ମାସରେ ଧାନକେଣ୍ଡା ଛୁଡ଼େ । ଫାଲ୍‌ଗୁନ ମାସରେ ଧାନ ବା ନଡ଼ା କିଛି ମିଳେ ନାହିଁ ।

ଧାନବେଙ୍ଗଳା ପକାଇବା ଲାଗି ମେଘ ପୋଡ଼ିବା
ପରାଗରକ ମତରେ —

୧ — କୃତ୍ତାକୁ ଖଳକଂମାର୍ଗେ ସମଂ ଗୋମୟ ଲେପିତଂ
ଗେପଶୀୟୁ ପ୍ରଯତ୍ନେନ ତସ ମେଧଃ ଶୁଭ୍ରେଽହବ ॥

ଅର୍ଥ — ମାର୍ଗଶିର ମାସରେ ସମାନ ଭାବରେ ଖଳା ତିଆରି କରି ତାହା ଗୋମୟଦ୍ୱାରା ଲିପି ଶୁଭ୍ ଦିନରେ ସ୍ତ୍ରୀନାମା ମେଘିକାଠ ପୋଡ଼ିବ ।

୨ — ସ୍ତ୍ରୀନାମା କୃଷକେତଃ କାର୍ଯ୍ୟା ମେଧବୃତ୍ତିକ ଭାସ୍ତରେ
ମେଧେରୁ ଶେନ କୃଷକଃ ଶସ୍ୟବୃଦ୍ଧି ଉବାପ୍ନୁୟାତ୍ ॥

ଅର୍ଥ — ମେଘିକାଠ ଗୁଣରେ କୃଷକ ଅଧିକ ଶସ୍ୟ ପାଇଥାଏ ।

୩ — ନ୍ୟଗ୍ରୋଧଃ ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣିବା ଗନ୍ଧାର ଶାଳୁଲସ୍ତଥା
ତ୍ରିଦୁମ୍ଭରେ ବିଶେଷେଣ ଅନ୍ୟୋବା ସୀରବାନ୍ ତରୁଃ ॥
ବଜ୍ରାଦିନାମସ୍ତବେତୁ କାର୍ଯ୍ୟା ସ୍ତ୍ରୀନାମ ଧାରକା
ବୈଜୟନ୍ତୀୟତା ମେଧର୍ନିମ୍ନ ସର୍ବପରଶିତା ॥

ଅର୍ଥ — ବଟ, ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣୀ ବା ଗନ୍ଧାର, ଶିମିଳୀ, ତମ୍ବୁଲ ଅଥବା ଏସବୁ ଅସ୍ତବରେ କୌଣସି ସାର ବିଶିଷ୍ଟ ଗଛର କାଠରେ

ସ୍ତ୍ରୀନାମ ମେର ପୋତିବ । ତାହା ମୁଣ୍ଡରେ ପତାକା ନିୟମ ଓ
ସୋରଷ ରଖିବ ।

୩ — ଧାନ କେଶର ସଂଯୁକ୍ତା ତୁଣ ମର୍ଜିତକାନ୍ତୁରା

ଅକିତା ଗନ୍ଧପୁଷ୍ପାଭ୍ୟାଂ ମେଧୁ ଶସ୍ୟ ମୁଖପ୍ରଦା ॥

ଅର୍ଥ — ଧାନ କେଶର, ଦୁବୀ, ମର୍ଜିତକ (ତୁଣବିଶେଷ) ଯୁକ୍ତ
ଗନ୍ଧପୁଷ୍ପ ଦ୍ଵାରା ପୂଜାଦିରେ ମେର ଶସ୍ୟପ୍ରଦ ଓ ସୁଖଦାୟକ
ହୁଏ । -

୪ — ପ୍ରୋଷେ ମେଧୁର୍ନରାସେପ୍ୟା ଝୁରୁହେ ଶ୍ରବଣେ ତଥା

ଶସ୍ୟବୃଦ୍ଧିକରା ମାର୍ଗେ ପ୍ରୋଷେ ଶସ୍ୟ ଶସ୍ୟକରା

କପିଥୁ, ବଲ୍ଲୁ, ବଂଶାନାଂ ତୃଣରାଜ୍ଞା ତଥେବଚ .

ମେଧୁକାନ୍ତ୍ୟା ନଚେନେବ ସଂକ୍ଷେପାମ୍ବନଃ ଶୁଭଂ ॥

ଅର୍ଥ — ପ୍ରୋଷ ମାସରେ ଅଶୁଭ ଦିନରେ ବା ଶ୍ରବଣା
ନକ୍ଷତ୍ରରେ ମେର ପୋତିବ ନାହିଁ । ମାର୍ଗଶିର ମାସରେ ମେର
ପୋତିଲେ ଶସ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ଏବଂ ପ୍ରୋଷ ମାସରେ ଶସ୍ୟ ଶସ୍ୟ
ହୁଏ । କପିଥ, ବେଲ, ବାଉଁଶ ଓ ତାଳ ଗଛର ମେର
ପୋତିବ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ନିଜର ଅନଙ୍ଗଳ ହୁଏ ।

ନବଲୀକେ ନଗୋପ୍ତାନେ ନ ପ୍ରସୂତା ନିକିତନେ

ନ ଚ ବନ୍ଧ୍ୟାବତ୍ତା ଓଷ୍ଠାହେ ବାଜସ୍ଥାପନ ମାତରେତ୍ । ୫

ଅର୍ଥ — ଦୁଇ ଜାଗାରେ, ଗୁହାଳରେ, ଅନୁକୂଳାଳରେ ଏବଂ
ବନ୍ଧ୍ୟାର ଗୃହରେ ବିହନ ରଖିବ ନାହିଁ ।

ବିହନ ରଖିବା ବିଧି

ନୋକ୍ତିଷ୍ଠଂ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣେତ୍ ବାଜଂ ନ ଚ ନାଲ୍ଲ ରଜସ୍ଵଳା

ନ ବନ୍ଧ୍ୟା ଗୁର୍ବିଶୀତେବ ନ ଚ ସତ୍ୟ ପ୍ରସୂତିକା । ୬

ଅର୍ଥ—ଉଚ୍ଛ୍ୱିଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥାରେ, ରଜସ୍ୱଳା, ବନ୍ଧ୍ୟା, ଗର୍ଭିଣୀ
ଏବଂ ସଦ୍ୟଃ ପ୍ରସବ କରିଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ ବିହନ ହୁଇବ ନାହିଁ ।

ଦୃଢ଼ଂ ତୈଳଂ ଚ ନନ୍ଦଂ ଚ ପ୍ରସାପଂ ଲବଣଂ ଚଥା

ସାଜୋପରୀ ଭ୍ରମେଣାପି, କୃଷକୋ ନୈବକାରୟେତ୍ ।୭।

ଅର୍ଥ—କୃଷକ ଭ୍ରମରେ ସୁଦ୍ଧା ବିହନ ଓଳିଆ ଉପରେ ଘିଅ,
ତେଲ, ଲୁଣ, ଦହି ବା ଘାସ କଦାପି ରଖିବ ନାହିଁ ।

ଗାର୍ଗ୍ୟମୁନିଃ ମତରେ—

ଘୋଷାନ୍ ପୂର୍ବସ୍ତୁଷ୍ଟା ବୃଷ୍ଟ୍ୟା ଶ୍ୱେପହତଂ ଚ ଯତ୍

ବର୍ଜନୀୟଂ ସଦାଗାତଂ ଯଦ୍ ଗର୍ଭସ୍ତୁ ପିଧାପିତଂ

ଅର୍ଥ—ଘୋଷ ଅଗ୍ନି ପୂର୍ବସ୍ତୁ, ବୃଷ୍ଟିଦ୍ୱାରା ଉପହତ କିମ୍ବା
ଖଣିରେ ରଖାଯାଇଥିବା ବିହନ ବର୍ଜନ କରିବ ।

ପ୍ରୋଥୁତଂ ସାଜସମିଶ୍ରଂ ଭ୍ରାନ୍ତ୍ୟାନ୍ ନବପେତ୍ କୃଚିତ୍

ଜ୍ଞଧାନଂ ରୁଣ୍ଡ ସନ୍ମିଶ୍ରଂ ତଦ୍‌ବାଜଂ ବନ୍ଧ୍ୟତାଂ ବ୍ରୁଜେତ୍ ॥

ଅର୍ଥ—ପ୍ରୋତା ବା ମିଶା ବିହନ ଭ୍ରମରେ ସୁଦ୍ଧା ବୁଣିବ
ନାହିଁ । ଓଳିଆରେ ଥିବା ଅଗାଡ଼ିଥିବା ବିହନ ବନ୍ଧ୍ୟା ଅର୍ଥାତ୍
ଗଛ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ବିହନ ବନ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ—

କୃଷାଣ, ସାର, କେଦାର ବୃଷଲଜ୍ଜଳକାଦୟଃ

ସବତେ ବନ୍ଧ୍ୟତାଂ ଯାନ୍ତି ବାଜେ ବନ୍ଧ୍ୟାବ ମାଗତେ ॥

ଅର୍ଥ—ବିହନ ବନ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ କୃଷାଣ, ସାର, ସେଷ,
ଗୋରୁ ଏବଂ ଲଜ୍ଜଳାଦି ସମସ୍ତ ନିଷ୍ଫଳ ହୁଏ ।

ତଳ ଧାନ୍ୟଂ ତବାଦିନୀଂ ବିଧିରେଷୁ ପ୍ରକୀର୍ତ୍ତିତଃ

ବାଜେଯନ୍ ମତଃ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ସଜମୂଳାଃ ପଳାଦୟଃ ॥

ଅର୍ଥ—ଶଶି, ଧାନ ଏବଂ ଯବାଦିର ବହୁଳ ବସୟରେ ଏହି
ନିୟମ କୁହାଗଲା । ଫଳ ସାଜମୁଳକ । ବହୁଳ ଉଚ୍ଛ୍ଵସ ହେଲେ
ଫଳ ଉତ୍ତମ ହୁଏ, ତେଣୁ ବହୁଳ ବସୟରେ ଯହବାନ୍ ହେବ ।

ଧାନ ମପା ଓ ମାପିବା ଲାଗି ଆଡ଼କ

ପରାଗରଙ୍କ ମତରେ—

ପ୍ରୌଷେମାସି ଚରଃ କୁର୍ଯ୍ୟାନ୍ଧାନ୍ୟକ୍ଳେଦଂ ବରଷଣଃ
ମନ୍ଦପୂର୍ଣ୍ଣା ଯଥାଯୋଗ ମାଡ଼କେନଂ ପ୍ରମାୟେତ୍ ॥

ଅର୍ଥ—ପ୍ରୌଷପଦ୍ ପରେ ଜ୍ଞାନୀ କୃଷକ ଧାନ କାଟିବ ।
■ ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ତାହା ବେଙ୍ଗଳା ପକାଇ ଗୌଣିରେ ମାପିବ ।

ସୁପ୍ରମାପ୍ୟଚରନ୍ଧାନ୍ୟ ଯଥା ଲଭ ପ୍ରବନ୍ଧୟେତ୍
ପ୍ରମାଦେନାପି ପ୍ରୌଷେତୁ ବ୍ୟୟଂ ତସ୍ୟ ନକାରୟେତ୍
ମାପନଂ ସବ୍‌ଶସ୍ୟାନାଂ ବାମାବର୍ତ୍ତେନ କାର୍ତ୍ତିତଂ
ଧାନ୍ୟାନାଂ ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତଂ ମାପନଂ ସୟୁକାରକଂ
ବାମାବର୍ତ୍ତେନ ସୁଖଦଂ ଧାନ୍ୟବୃଦ୍ଧିକରଂ ପରଂ ॥

ଅର୍ଥ—ଧାନ ମାପିସାରି ଓଲିଆ ବାନ୍ଧି ବାଣିବ । ଭ୍ରମରେ
ସୁଦ୍ଧା ପୁଷ୍ପ ମାସରେ ବ୍ୟୟ କରିବ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ଶସ୍ୟ ବାମ-
ପାଖକୁ ମାପିବାର ନିୟମ । ଦକ୍ଷିଣ ପାଖକୁ ମାପିଲେ ଧାନ୍ୟର
କ୍ଷୟ ହୁଏ ଏବଂ ବାମ ପାଖକୁ ମାପିଲେ ଧାନ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ।

ଆଡ଼କ ବା ଗୌଣି—

ଦ୍ଵାଦଶାଙ୍ଗ ଲକ୍ଷେର୍ମନୈଶ୍ଵତକଃ ଶ୍ଵେତାଂଶିତଃ

ଅର୍ଥ— ବାର ଅଙ୍ଗୁଳ ଓସାର, ବାର ଅଙ୍ଗୁଳ ଶ୍ଵେତ ପାତ୍ର
ଯେଉଁ ପରିମାଣ (ଅର୍ଥାତ୍ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଯେଉଁ ପରିମାଣର ଦ୍ରବ୍ୟ
ରହିପାରେ) ସେହି ପରିମାଣକୁ ଏକ “ଆଡ଼କ” ବା ଗୋଟି
କହନ୍ତି ।

ଶ୍ଳେଷ୍ମାତକାମ ପୁନ୍ନାଗ କୃତ ମାତ୍ରକ ମୁଖମଂ
କପିଥ ପର୍କଟୀ ନିମ୍ନ ଜନିତଂ ଦୈନ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧନଂ ।

ଅର୍ଥ— ଉଅଉ, ଆମ୍ବ ଓ ପୁନ୍ନାଗ ଗଛ କାଠରେ ନିର୍ମିତ
ଗୋଟି ଉଦ୍ଭିଷ୍ଟ ।

କଇଁଥ, ଜଗ୍ଘ ଓ ନିମ୍ବ କାଠରେ ନିର୍ମିତ ଗୋଟି ଭଲ
ହୁଏ ।

ଧାନ କୋଠିରେ ରଖିବା—

ହସ୍ତେ ସ୍ଵାତୌଚ ପୃଷ୍ଠାୟାଂ ରେବତ୍ୟାଂ ଚ ପ୍ରଜାପତୌ
ଯମମୁଲୋତ୍ତରେ ସୌମ୍ୟେ ମଦାୟାଂ ଚ ପୁନର୍ବସୌ ॥

ହସ୍ତା, ସ୍ଵାଷ୍ଠା, ପୃଷ୍ଠା, ରେବତୀ, ରେବତୀ, ଦ୍ଵିଜା, ମୁଳା,
ଉତ୍ତରଫାଲ୍‌ଗୁନୀ, ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା, ଉତ୍ତର ଭାଦ୍ରପଦ, ମୃଗଶିରା,
ମଦା ଓ ପୁନର୍ବସୁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ସୋମ, ଗୁରୁ ଓ ଶୁକ୍ରବାରରେ
ଅଶୁଭ ହେଉ ଲଗ୍ନଛାଡ଼ି ମାନ ଲଗ୍ନରେ କୋଠିରେ ଧାନ ରଖିବ ।

ବୀଜ ସଂଗ୍ରହ (Collection and Storage of Seed)

ପ୍ରସଲର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟତା ବିହୀନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ ।
ବିହୀନ ଏକମନ୍ତ୍ର ଏବଂ ଖାଣ୍ଡି ହେବା ଦରକାର । ଏକମନ୍ତ୍ର ଓ
ଓ ଖାଣ୍ଡି ବିହୀନରୁ କେତେକ ଏକଜାତି ପ୍ରସଲର ଗଛ ଉଠେ ।
କିଲ ବାଛିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଝାବର ବିହୀନରୁ

ଅର୍ଥ—ଶଶି, ଧାନ ଏବଂ ଯବାଦର ବହନ ବିଷୟରେ ଏହି
ନିୟମ କୁହାଗଲା । ଫଳ ବାଜମୂଳକ । ବହନ ଉତ୍କଳରେ
ଫଳ ଉତ୍କଳ ଦ୍ଵୟ, ତେଣୁ ବହନ ବିଷୟରେ ଯଦ୍‌ବାନ୍ ନେବ ।

ଧାନ ମପା ଓ ମାପିବା ଲାଗି ଆଦେଶ

ପରାଗରଙ୍କ ମତରେ—

ପ୍ରୋତ୍ତମାସି ତତଃ କୃତ୍ୟାଦାନ୍ୟକ୍ରେତ୍ଵଂ ବଚକ୍ଷଣଃ

ମର୍ଦ୍ଦୟିତ୍ଵା ଯଥାଯୋଗ ମାତ୍ରେନଂ ପ୍ରମାପ୍ତେତ୍ ॥

ଅର୍ଥ—ପ୍ରୋତ୍ତମବ୍ଦ ପରେ ଜ୍ଞାନ କୃଷକ ଧାନ କାଟିବ ।
ତତ୍ପରେ ତାହା ବେଙ୍ଗଳା ପକାଇ ଗୌଣିରେ ମାପିବ ।

ସୁପ୍ରମାପ୍ୟତତ୍ତଦାନ୍ୟ ଯଥା ଲଭ ପ୍ରବନ୍ଧୟେତ୍

ପ୍ରମାଦେନାପି ପ୍ରୋତ୍ତେତ୍ତୁ ବ୍ୟୟଂ ତସ୍ୟ ନକାରୟେତ୍

ମାପନଂ ସର୍ବଶସ୍ୟାନାଂ ବାମାବର୍ତ୍ତେନ ଶୀର୍ଷିତଂ

ଧାନ୍ୟାନାଂ ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତଂ ମାପନଂ ଷୟକାରକଂ

ବାମାବର୍ତ୍ତେନ ସୁଖତଂ ଧାନ୍ୟବୃଦ୍ଧିକରଂ ପରଂ ॥

ଅର୍ଥ—ଧାନ ମାପିସାରି ଓଲଟା ବାନ୍ଧ ବଞ୍ଚିବ । ଭ୍ରମରେ
ସୁଦ୍ଧା ପୁଷ୍ପ ମାସରେ ବ୍ୟୟ କରିବ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ଶସ୍ୟ ବାମ-
ପାଖକୁ ମାପିବାର ନିୟମ । ଦକ୍ଷିଣ ପାଖକୁ ମାପିଲେ ଧାନର
ଷୟ ହୁଏ ଏବଂ ବାମ ପାଖକୁ ମାପିଲେ ଧାନର ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ
ସୁଖ ହୁଏ ।

ଆଦେଶ ବା ଗୌଣି—

ଦ୍ଵାଦଶାଙ୍ଗ ଲକ୍ଷେର୍ଯ୍ୟନୈଶ୍ଚାଦକଃ ଶ୍ଵେତଶୀର୍ଷିତଃ

ଅର୍ଥ— ବାର ଆଙ୍ଗୁଳ ଓସାର, ବାର ଆଙ୍ଗୁଳ ଖେର ପାଣି
 ଯେଉଁ ପରିମାଣ (ଅର୍ଥାତ୍ ଚର୍ଚ୍ଚିରେ ଯେଉଁ ପରିମାଣର ଦ୍ରବ୍ୟ
 ରହିପାରେ) ସେହି ପରିମାଣକୁ ଏକ “ଆଡ଼କ” ବା ଗୋଣି
 କହନ୍ତି ।

ଶ୍ଳେଷ୍ମାଚକ୍ରମ ପୁଲ୍ଲଗ କୃତ ମାତ୍ରକ ମୁଖ୍ୟମ୍
 କପିଥୁ ପର୍ଜଣୀ ନିମ୍ନ ଜନିତଂ ଦୈନ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧନଂ ।

ଅର୍ଥ— ଉଅଉ, ଆମ୍ବ ଓ ପୁଲ୍ଲଗ ଗଛ କାଠରେ ନିର୍ମିତ
 ଗୋଣି ଉଲ୍ଲସ୍ଥ ।

କଇଁଅ, ଜଣ୍ଡା ଓ ନିମ କାଠରେ ନିର୍ମିତ ଗୋଣି ଭଲ
 ହୁଏ ।

ଧାନ କୋଠିରେ ରଖିବା —

ହସ୍ତେ ସ୍ବାକୌଚ ପୃଷ୍ଠାୟାଂ ରେବତ୍ୟାଂ ଚ ପ୍ରଜାପତୌ
 ଯମମୁଲୋଽଗ୍ରେ ସୌମ୍ୟେ ମଦାୟାଂ ଚ ପୁନର୍ବସୌ ॥

ହସ୍ତା, ସ୍ବାଶ୍ଠା, ପୃଷ୍ଠା, ରେବତୀ, ବେହିଶୀ, ଦ୍ଵିଜା, ମୂଳା,
 ଉତ୍ତରଫାଲ୍‌ଗୁନୀ, ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା, ଉତ୍ତର ଗ୍ରହପଦ, ମୃଗଶିରା,
 ମଦା ଓ ପୁନର୍ବସୁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ସୋମ, ଗୁରୁ ଓ ଶୁକ୍ରବାରରେ
 ଅଶୁଭ ଫଳ ଲାଗୁଥିବାରୁ ମାନ ଲଗ୍ନରେ କୋଠିରେ ଧାନ ରଖିବ ।

ବୀଜ ସଂଗ୍ରହ (Collection and Storage of Seed)

ପ୍ରସଙ୍ଗର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକ ବିହନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ ।
 ବିହନ ଏକମସ୍ତ୍ର ବା ଖାଣି ହେବା ଦରକାର । ଏକମସ୍ତ୍ର ଓ
 ଓ ଖାଣି ବିହନରୁ କ୍ଷେତରେ ଏକଜାତି ପ୍ରସଙ୍ଗର ଗଛ ଉଠେ ।
 ବଲ ବାଛିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଶାବର ବିହନରୁ

ମେଣିଣି ଗଛକୁ ବାରମ୍ବାର ବାଛୁବାକୁ ପଡ଼େ । ଫସଲ ପତଳା
ପଡ଼ିଯାଏ ଏବଂ ଆମଦାନୀ କମିଯାଏ । ଏକମନ୍ତ୍ର ଓ ଶାନ୍ତି ବିହୀନର
ଉତ୍ପାଦନା ଶକ୍ତି ଅଧିକ । ଏଥିଲାଗି ବିଶ୍ୱାସ କର ଭର୍ତ୍ତିଲ
ଲେଖିଛନ୍ତି ।

Still will seeds, chosen with toilsome pains
Degenerate, if man's industrious hand,
Cull not each year the largest and the best,
It's this by destiny, all things decay
And retrograde, with motion wnperceived"

—Virgill's Georgics.

ମଞ୍ଜି ହୁଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ, ନିଶୁଣ, ପାଳନ ଓ ଚଟକା ହେବା ଦରକାର ।
ହୁଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ ମଞ୍ଜିରେ ଶିଶୁ ଉଦ୍ଭିଦ ଲାଗି ଯଥେଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ସଞ୍ଚିତ
ଥାଏ । ତେଣୁ ଗଛ ମୋଟା ସୋଠା ହୋଇ ବାହାରେ ।
ପାଳନ ଏବଂ ଚଟକା ମଞ୍ଜି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଗଜା ମାରେ । ପୁରୁଣା,
କେନ୍ଦ୍ର ମଞ୍ଜି ଗଜା ହୁଏ ନାହିଁ । କଣିଆ ମଞ୍ଜିରୁ ଗେମେଣା ଗଛ
ବାହାରେ । ତେଣୁ ଚାଷୀ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଯଦି ସଞ୍ଚିତ ମଞ୍ଜି ସଂଗ୍ରହ
ନରବା ଦରକାର । ପ୍ରତିବର୍ଷ ନିର୍ବାଚନ ଦ୍ୱାରା ମଞ୍ଜି ଉନ୍ନତ
ଅବସ୍ଥାରୁ ଉନ୍ନତତର ଅବସ୍ଥାକୁ ଆଣିବା ଦରକାର । ଉନ୍ନତ
ମଞ୍ଜିର ଉତ୍ପାଦନା ଶକ୍ତି ସାଧାରଣ ମଞ୍ଜିଠାରୁ ଅଧିକ । କେବଳ
ଉନ୍ନତ ଧାନ ବିହନ ବୁଣି ଚାଷୀ ଏକର ଛତ୍ର ଦୃଢ଼ ମନ୍ତ୍ରଣ
ସ୍ଥଳୀ ଧାନ ଅମଳ କରିଥାଏ ।

ବଶୁଦ, ଏକମନ୍ତ୍ର ଓ ହୁଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ ମଞ୍ଜି ସଂଗ୍ରହ, ସାଇତା ଏବଂ
ବର୍ତ୍ତି ଲାଗି ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ନିୟମମାନ ରହିଛି । ସେହି ନିୟମ
ଗୁଡ଼ିକର ଜାରି ଓ ପାଳନ, ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ ଲାଗି ସରକାର ମଧ୍ୟ

ରହିଛି । କେତେକ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ଦେଶରେ “ମଞ୍ଜି ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ନିୟମ” ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ।

ମଞ୍ଜି ଶୁଣି ଝଟ ଝଟ ହେବା ଦରକାର । ମଞ୍ଜି ସାଞ୍ଜିତା ବେଳେ ଚର୍ଚ୍ଚିତରେ ଶତକର ୧୨ ଭାଗରୁ ଅଧିକ ଜଳୀୟ ଅଂଶ ରହିବା ଅନୁଚିତ । ମଞ୍ଜି ଆମ୍ବୁଲିଆ ଓଡ଼ା ରହିଲେ ମଞ୍ଜି ଭିତର ଭୃଣ ଅଦୃଶ୍ୟ ଗଜା (incipient germination) ମାରେ । ଗଜା ମାରିବା ବେଳେ ଭୃଣର ଶ୍ବାସ ପ୍ରଶ୍ବାସ ପ୍ରତିପାଳନିତ ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳ ବାହାରେ । ଏହି ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳ ପରିମାଣ ସାଇତା ଭଣ୍ଡାରରେ ଏତେ ଅଧିକା ହୋଇଯାଏ ଯେ ମଞ୍ଜିର ଗଜା ହେବା ଶକ୍ତି ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ଏଥିଲାଗି ଅମାର ସାଇତା ଧାନ ବିହନ ଲାଗି ଅନୁପଯୁକ୍ତ ।

ଶୀତପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ମଞ୍ଜିକୁ ଗରମ ପବନରେ ଶୁଖାନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ୯୦ ଡିଗ୍ରୀରୁ ୧୧୦ ଡିଗ୍ରୀ ଫାରେନ ହାଇଟ ଉତ୍ତପରେ ୧୮ରୁ ୨୪ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଞ୍ଜିକୁ ରଖାଯାଏ । ଏହି ଉତ୍ତପରେ ମଞ୍ଜିକୁ ଶୁଖାଇବା ବେଳେ ମଞ୍ଜିରୁ ବାହାରିବା ଜଳ ବା ଆଦ୍ରତାକୁ ବାହାର କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥାଏ ।

ମଞ୍ଜି ଦେହରେ ନାନାପ୍ରକାର ରୋଗର ଜୀବାଣୁ ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ରହନ୍ତି । ଏହି ଜୀବାଣୁର କୋରକ (Spore)ଗୁଡ଼ିକୁ ନଷ୍ଟ କରିଦେବା ଦରକାର । ଉତ୍ତରଡ଼ିଆ ଖରରେ ମଞ୍ଜି ଶୁଖାଇଲେ ଏହି କୋରକଗୁଡ଼ିକ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାନ୍ତି ।

ଧାନ, ଗହମ, ମାଣ୍ଡିଆ, ମୁଗ, ବର, ସୋରିଷ ପ୍ରଭୃତି ବିହନ ରଡ଼ିରଡ଼ିଆ ଖରରେ ଶୁଖାଇବ । ମଝିରେ ମଝିରେ ବିହନକୁ ଘାଣ୍ଟି ଦେବ । ତାତି ପଣି ମଞ୍ଜିଭଲ ଶୁଖିବ ।

ମଞ୍ଜି ଶୁଖିବା ପରେ ସାଇତା ଏକ ବଣିଷ୍ଠ ସମସ୍ୟା । ଧାନ ସାଇତା ବେଳେ ଖରାଦିନରେ ୨ରୁ ୩ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଶତକରା ୧ରୁ ୩ ଭାଗ ଶୁଖି ଯାଇଥାଏ ଏବଂ ବର୍ଷା ଦିନରେ ବାୟୁରୁ ଅଦ୍ରୁତା ଶୋଷି ଶତକରା ୨ରୁ ୩ଭାଗ ଅଧିକା ଓଜନ ଉଠେ । ଏହି ଅସ୍ଥିରତା (Fluctuation) କୁ ପ୍ରତିରୋଧ କରିବା ଦରକାର । ଓଳିଆରେ ବହନ ସାଇତା ଏହି ଅସ୍ଥିରତା ପ୍ରତିରୋଧ କରିଥାଏ ।

ମଞ୍ଜି ଶୁଖାଇବା ଓ ସାଇତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପରାମର୍ଶ ବଚନ—

ମାଦେ ବା ପାଲ୍‌ଗୁନେ ମାଣି ସବ୍ ବାଜସ୍ୟ ସଫିତଃ
 ଶୋଷୟେଦାତପେ ସମ୍ୟକ୍ ମହାରେ ବିନିଧାପୟେତ୍ । ୧ ।
 ବାଜସ୍ୟ ପୁଟିକାଂ କୃତ୍ବା, ନିଧାନଂ ତତ୍ର ଶୋଧୟେତ୍
 ବାଜଂ ନିଧାୟ ସନ୍ନିଶ୍ଚଂ ଫଳ ହାନି କରମ୍ ପରମ୍ । ୨ ।
 ଏକ ରୂପନ୍ତୁ ସଦ୍‌ବାଜଂ ଫଳଂ ଫଳତ ନିର୍ଭରମ୍
 ଏକ ରୂପଂ ପ୍ରସହେନ ତସ୍ମାଦ୍ ବାଜଂ ସମାହରେତ୍ । ୩ ।

ଅର୍ଥ—ମାଦ ବା ପାଲ୍‌ଗୁନ ମାସରେ ସବ୍‌ପ୍ରକାର ବାଜ ସଫିତ କରିବ । ସେହି ସବୁ ବାଜ ଖରାରେ ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଶୁଖାଇବ । ରାତିରେ କାକର ଖୁଆଇବ । ମଞ୍ଜି ଶୁଖି ସାରିବା ପରେ ପୁଟିକା (ଓଲିମା, ପସ୍ତମା) ବାନ୍ଧି ସାଇତା ରଖିବ ।

ଏହି ପ୍ରଥାରେ ବାଜ ଶୋଧନ କରିବ । ମଞ୍ଜି ମିଶାମିଶି କରିବ ନାହିଁ । ନାନା ଜାତିର ମିଶ୍ର ବାଜ ଫସଲ ହାନିକରେ । ଏକମନ୍ତ୍ର ବହନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଫଳପ୍ରଦ ଫସଲ ଦିଏ । ତେଣୁ ଏକମନ୍ତ୍ର ବହନ ସମ୍ୟକ୍ ଆହରଣ କରିବ ।

ସୁଦୃଢ଼ଂ ସୁଟକଂ ବଦ୍ଧା ତୁଷଂ ଛୁନ୍ୟାତ୍ ବିନିର୍ଗତଂ

ଅଜ୍ଞିନ୍ନ ତୃଣକେ ହ୍ୟସ୍ମିନ୍ କୃଷିମ୍ୟତ୍ ତୃଣପୁରତା ॥ (୪)

ଅର୍ଥ — ବିହନ ଓଳିଆ ଭଲରୂପେ ବାନ୍ଧିବ ଏବଂ ଓଳିଆ
ଉପରକୁ ବାହାରିଥିବା କୁଟା ଛୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇବ । କୁଟା
ନଛୁଣ୍ଡାଇଲେ କୃଷି ସମୟରେ ବିହନ ସହିତ ବହୁତ ହାସ ଜନ୍ମେ ।

କୀଟ ପତଙ୍ଗ (Insect pests and Disease)

ଧାନ ଫସଲର ଚାରି ଦିନରୁ ପାଚିଲା କେଣ୍ଡା ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ପ୍ରତିଫୁରରେ କିଛି ନା କିଛି କୀଟ ପତଙ୍ଗ ଶହୁ ଏବଂ ରୋଗ ରହୁଛି ।
ସ୍ଥାନ ଓଢ଼ାଣି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କୀଟ ପତଙ୍ଗ ଶହୁ ଏବଂ ରୋଗ
ଦେଖା ଯାଇଥାନ୍ତି । ଏକ ଜାତିର ପୋକ ଧାନଗୁଣ ଅଞ୍ଚଳରେ
ମାରାତ୍ମକ ହୋଇ ନ ଥାଏ । କେତେକ ପୋକ ବିସିଦ୍ଧ ଭାବରେ
(Sporadically) ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଏପରିକି ଏକ ନଗଣ୍ୟ
କୀଟ ମାରାତ୍ମକ ହୋଇ ଉଠେ ଏବଂ ସମୟ ସମୟରେ ମହ-
ଅନିଷ୍ଟକାରୀ ପୋକ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଯାଏ ।

ଧାନର ଅନିଷ୍ଟକାରୀ ପୋକଗୁଡ଼ିକର ଗୁଣ ଧର୍ମ ଅତି ବୃଥକ୍ ।
ତଳି ଅବସ୍ଥାରେ ତେର କାଟି ପକାନ୍ତି । ପଞ୍ଚପାଳମାନେ ପତ୍ର
ଖାଇ ଗଛ ଥୁଣ୍ଡା କରିଦିଅନ୍ତି । କାଣ୍ଡବିନା ପୋକ ନଡ଼ାକୁ ଝିଞ୍ଜାରି
ପକାଏ । ଚୁଟୁରି ଧାନ ଫସଲ ନଷ୍ଟ କରିଦିଏ ।

କେତେକ ପୋକ ପରାଗରେଣୁ ଖାଇଯାଏ ଏବଂ ଗନ୍ଧିପୋକ
ଧାନସୀର ଶେଷି ଅଗାଡ଼ି କରିଦିଏ ।

ଧାନର ବ୍ୟାପକ ରୁଷ ଏହି ଶହୁମାନଙ୍କର ବୃଦ୍ଧିର ଅତି ଅନୁ-
କୂଳ । ପାଣି ପାଗର ଅନୁକୂଳ ଘେନି ଏହି କୀଟ ପତଙ୍ଗ ଶହୁ ଫସଲର

ଚତୁର୍ଥ ୨୨ ୨୦ ଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନଷ୍ଟ ଦଟାଇ ଥାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଏହି ଶସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଦମନ ଲାଗି ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରିଆସିଛି । ପ୍ରକୃତି ଅନେକ ସମୟରେ ଶୁଣିକୁ ମଧ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ପ୍ରାକୃତିକ ଚପଟ, ଝଡ଼, ବର୍ଷା, ବଢ଼ି, ପବନ, ଖଟ ପତଙ୍ଗର ମାରିମୁକତାକୁ ଦବାଇ ଦେଇଥାଏ ।

ଧାନର କୀଟପତଙ୍ଗ ଶସ୍ତ୍ରକୁ ୭ଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ଭାଗ କରାଯାଇ-
ପାରେ, ଯଥା:—

୧ । ପତଙ୍ଗିଆ ।

୧ । ପତଙ୍ଗକୀଟୀ (Rice swarming cater pillar, *spodoptera mawritia*) ଶ୍ରାବଣ ଶୁକ୍ରବ ମାସରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି ।

୨ । ଦୂରଣିପୋକ (Army worm *Cirphis—unipunta*)
ଧାନ ବାହାରିବା ପରେ ଏହି ପୋକ ଲାଗି ପତ୍ତ ଚରିଯାନ୍ତି ।
ଧାନ କେଣ୍ଡା କାଟି ପକାନ୍ତି ।

୩ । ହିଂଗିକା (Rice grass hopper, *Hieroglyphus*—

୪ । ଚରିଡ଼ା (Rice hispa, *Hispa*)

ଧାନ ଚଳମୁଣ୍ଡାରେ ନଚେତ୍ ବେଉଷଣ ଓ ରୁଆ ପରେ ଏହି ଭୁମର (Beetle) ଦେଖାଯାଏ । ଓଡ଼ିଶା ପରି ମାଡ଼ି ଯାନ୍ତି । ପତ୍ତ ମୁଣ୍ଡେ ଶଯ ଖାଇଯାନ୍ତି । ପତ୍ତ ହଲଦିଆ ପଡ଼ିଯାଏ । ଖାଲ ଜମିରେ ବେଶି ଲାଗନ୍ତି ।

୨ । ପତ୍ରଗୁଡ଼ା (Leafrolling)

୧ । ବଙ୍କି, ନଳିପୋକ (Rice Case worm, *Nymphula depunctalis*) ପତ୍ତ କାଟି ଇଞ୍ଚେ ଦେଉ ଇଞ୍ଚେ ଲମ୍ବା ନଳିକରି ପତ୍ତ ଦେହରେ ଝୁଲି ରହନ୍ତି । ଏହି ନଳି ସାହାଯ୍ୟରେ ପାଣିରେ

ପହଁରି ଗୋଟାଏ ଧାନ ଗଛରୁ ଅନ୍ୟ ଧାନ ଗଛକୁ ଭାସିଯାନ୍ତି । ଧାନ ପତ୍ର ଧଳା ପଡ଼ିଯାଏ । ଧଳା ଧଳା ପ୍ରଜାପତି ଉଡ଼ି ବୁଲନ୍ତି ।

୩ । କାଣ୍ଡବିଛା

୧ । ବଗପିଆ, ଗଣ୍ଡାଳିଆ, ଗରିଣ୍ଡାକଟା (Rice-stem borer, *Schoenobius bipunctifer*) ଧାନ ଥୋର ହେବା ବେଳେ ଏହି ପୋକ କେଣ୍ଡା ମୂଳକୁ କାଟିଦିଏ । ମଲ୍ଲ କେଣ୍ଡାଟିଏ ବାହାରେ । କିଆଣ୍ଡାଟାଯାକ ବଗପିଆ ପରି ମଲ୍ଲ ଧଳା କେଣ୍ଡା ବାହାରିଥାଏ । କେଣ୍ଡାକୁ ଟାଣିଦେଲେ ସ୍ପନ୍ଦନରେ ବାହାରିଥାଏ ।

ପ୍ରଜାପତି ଆଲୁଅ ଆଡ଼କୁ ଧାଏଁ । ଗୋଟିପୋକ ନଡ଼ା ମୂଳରେ ରହି ଗରଦିନ କଟାଏ । ଆଲୋକ ଯନ୍ତ୍ରା ଏବଂ ଗରୁଟିଆ ଗୁଡ଼ି ବଗପିଆ ନିରୋଧର ଉଲ୍ଲସ୍ଥ ପଦ୍ମା ।

୨ । ଗରିକଟା (Pink beorer, *Sesamia inferens*)

ଧାନ ବୁଡ଼ାରୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଗଛକୁ କାଟି ପକାଏ । ଧାନ ବାହାରେ ନାହିଁ ।

୩ । କାହାଳିଆ, ଗଣ୍ଡା, ପେକାଳିଆ (Rice stem fly, *Pachy diplosis Oryza*)— ଶ୍ରାବଣ ଭାଦ୍ରବ ମାସରେ ଧାନ କାହାଳିଆ ମାରେ ।

୪ । ପତ୍ର କାଣ୍ଡ ଶୋଷକ (Leaf and stem sucking)

୧ । ହଳଦି ଗୁଣ୍ଡି, ଘୁଣ୍ଟୁଘୁଣ୍ଟିଆ (Rice green hopper. *Nephotettix bipunctatus*)

ବଣହରା ବେଳକୁ “ହଳଦି ଗୁଣ୍ଡି” ପୋକ ଧାନ ଫେତରେ ଲାଗିଯାଆନ୍ତି । ପତ୍ର ଓ କାଣ୍ଡରୁ ରସ ଶୋଷି ନିଅନ୍ତି । ଧାନଗଛ ରସହୀନ ହୋଇ ଦହେଯାଏ । ଦେବାଳ ଅମାବାସ୍ୟାରେ ଏହି ପୋକ ଯଥେଷ୍ଟ ମରନ୍ତି ।

୨ । ଧଉଳ (Rice Leaf hopper, Liburnia Sp)—

ଶ୍ରାବଣ ଗ୍ରହଣ ମାସରେ ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ଏକପ୍ରକାର ଓଡ଼ିଶ (beg) । ପତ୍ତରେ କୁହ କୁହ ଯାଏ । ପତ୍ତର ରସ ଶୋଷିତ ।

୫ । ପୁଲ୍ଲିଆ ପାଚୁଡ଼ା ପୋକ (Blister beetle) ଏମାନେ ପୁଲ୍ଲ ଖାଇ କାଟି ପକାନ୍ତି ।

୬ । କଞ୍ଚାଧାନ ଖିଆ (Grain Sucking)

ଗହ ପୋକ (Rice bug; Lepto Corisa Vari Cornis)

—ଏମାନେ ଧାନ ଶିର ଡୋକିବା ବେଳେ ଦେଖାଯାନ୍ତି ।

ଧାନ ଶିର ଶୋଷି ଖାଇ ଯିବାରୁ ଧାନ ଅଗାଢ଼ ଧରିଯାଏ ।

୭ । ଚେରକଟା ଟିକଲି ପୋକ (Cock Chafer)—

ବିଜ୍ଞାନର ଉନ୍ନତି ମନୁଷ୍ୟ ହାତରେ ନୂତନ ନୂତନ କାଟ ନିବାରକ ଔଷଧ ଦେଇଅଛି । ଅବଶ୍ୟ କୌଣସି କାଟ ପତଙ୍ଗ ଶସ୍ତ୍ର ସମ୍ମୁଳେ ବିନାଶ ହୋଇପାରୁ ନାହାନ୍ତି ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ମାତୃମୂଳତା ବହୁ ପରିମାଣରେ କମିଯାଇଛି । ମନୁଷ୍ୟ ଏବଂ ତାର ପାରିପାର୍ଶ୍ବିକ ଅବସ୍ଥା ସଙ୍ଗରେ ଏ ସଂଗ୍ରାମ ବରବର ଲଗି-ରହିଥିବ ।

ଗାମାକସିନ, ଡି. ଡି. ଟି, ଫଲିଡଲ, ଏନ୍‌ଡ୍ରନ୍ ପ୍ରଭୃତି ରସାୟନିକ ଔଷଧ ବର୍ଷା ପକ୍ଷରେ ପ୍ରଧାନ କାଟ ନାଶକ ଔଷଧ । ଏହିଗୁଡ଼ିକର ସମୟ ଉପଯୋଗୀ ବ୍ୟବହାର କାଟ ପତଙ୍ଗ ଜନିତ କ୍ଷତିକୁ କମାଇ ଦେଇ ପାରିବ ।

(କ) ପହଣିଆ ପୋକ—କ୍ଷେତରେ ପାଣି ଭରି କରସିନ୍ ତାଳିଲେ ଏହି ପୋକଗୁଡ଼ିକ ନଷ୍ଟ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଗାମାକସିନ୍

ଗୁଣ୍ଡ ଉଷ୍ଣିକ ବା ପିତଳାଣ୍ଡ ଏବଂ ଫଳିଡଲ ପିତଳାଣ୍ଡ ଦ୍ଵାରା ଏହି
ପ୍ରକାରଗୁଡ଼ିକୁ ଦରବର ଦିଆଯାଇଥାଏ ।

(୩) ପତ୍ରଗୁଡ଼ା ପୋକ—ସେତେବେଳେ ପାଣି ଭରି କରାଯିବ
ତାଳବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଫଳିଡଲ ପିତଳାଣ୍ଡ “ବକ୍ସିର” ପ୍ରଧାନ
ପ୍ରତିଷେଧକ ।

(୪) କାଣ୍ଡବିଛା ପୋକ—

(୧) ବଗପଟିଆ—ଶ୍ରେନ, ଫଳିଡଲ, ମେଟା ସାଇଣ୍ଡୁକସ,
ଗାମାକସ୍‌ନ ଏବଂ ଡ. ଡ. ଟି. ‘ବଗପଟିଆ’ ନିରୋଧକର ଉଚ୍ଛ୍ଵେଷ୍ଟ
ଅବସ୍ଥା । ପ୍ରତି ୧୫ ଦିନରେ ଥରେ ଏହି ଅବସ୍ଥା ପିତଳାଣ୍ଡ ଦେବା
ଦରକାର ।

(୨) କାହାଳିଆ—ଫଳିଡଲ, ପାରାଥ୍‌ଥନ ଏବଂ ଶ୍ରେନ
କାହାଳିଆ ମରା କମାଇ ଦେଇଥାଏ ।

ପ୍ରବଚନ—ବିଜ୍ଞାନ ଯେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ ହାତରେ ଏହି
ରାସାୟନିକ ଖାଟ ମାରକ ଅବସ୍ଥା ଦେଇ ନ ଥିଲା ତେତେବେଳେ
ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରକୃତ ଜପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲା । କୃଷିର ସୁନିୟମ
ପାଳନ, କେତେକ ଜାତି ଗଛର ଡାଳ, ପତ୍ର ଓ ଛେଲି ବ୍ୟବହାର
ଏବଂ ମନ୍ତ୍ର ଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ ଖାଟ ପତଙ୍ଗ ଶତ୍ରୁ ଦମନର ପ୍ରଧାନ ପଦ୍ଧତି
ଥିଲା । ଏହି ପ୍ରଥାଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତୋଟି ମିଳିଥିବା ପ୍ରବଚନ
ଦିଆଗଲା

୧ । ଅଇଲେ ଭୁଜବଳ ବୁଡ଼ାଇଲେ ବାଡ଼ି

ଦେଖି ତା’ ସୁନୁଗୁରା ପଳାଇଲେ ଛୁଡ଼ି ।

ଅର୍ଥ—ଭୁଜବଳ—ସମୟେ ଲୋକ

ସୁନୁଗୁରା—ଜଳ ପୋକ, ମହୁଆ ପୋକ (Rice Hispa)
ଭୁଜବଳ ଆସି ଧାନ କ୍ଷେତରେ ବାଡ଼ି ‘ବୁଲାଇବାରୁ ମହୁଆ

ପୋକ ଶେତ ଗୁଡ଼ି ପଳାଇଲେ । ଅର୍ଥାତ୍ ମହୁଆ ପୋକ ଲାଗିଥିବା
 ଶେତରୁ ପାଣି କାଟି ଶୁଖାଇ ଦେବ ।

୨ । (କ) ଶ୍ଵେଦୁଅ ତୁଟୁରି, ବାନ୍ଧଇ ମୁଟୁରି
 ଅଣିଣ ତୁଟୁରି, ଗଳାକୁ କଟୁରି ।

(ଖ) ଶ୍ଵପ୍ତବ ନଳା, ବାନ୍ଧବ ଭେଳା
 ଆଶୁ ନ ନଳା, କାଟିବ ଗଳା ।

ଅର୍ଥ—ତୁଟୁରି ବା ନଳା—କାହାଳିଆ ରୋଗ

“କାହାଳିଆ ମଝ” (Gall fly attack) ଓଡ଼ିଶାରେ ଧାନ
 ଫସଲର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ରୋଗ । ଏହା ଓଡ଼ିଶାରେ ଭଲ ଭଲ
 ନାମରେ ଡକାଯାଇ ଥାଏ । କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ ପୈ କାଳିଆ,
 ଅନୁଗୁଳ ଓ ତାଳଚେର ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳରେ ‘ସଣ୍ଟା’ ବା ‘ନଳା’
 ଏବଂ ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ “ଭୁଙ୍କା ଫୁଟି” ନାମରେ ପରିଚିତ ।
 ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ବସ୍ତପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ଏହା ‘ଗଙ୍ଗାଇ’ ରୋଗ
 ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଶ୍ରାବଣ ଶ୍ଵପ୍ତବ ମାସରେ ଏହି ରୋଗ ଦେଖାଯାଏ । ଲୋକଙ୍କର
 ଧାରଣା, ଘଡ଼ଘଡ଼ି ମାରିବା ହେତୁ ଏହି ରୋଗ ଧରେ । ଧାନଗଛ
 ଚଟାଚରରେ ଛେରିପକାଏ । କିନ୍ତୁ ଏହି ରୋଗ ଏକପ୍ରକାର
 ମାଛି ହେତୁ ଘଟେ । ମାଛି ଧାନଗଛ ପତ୍ର ତଳ ପାଖରେ
 ଅଣ୍ଟାଦିଏ । ଅଣ୍ଟାରୁ ଅଂଶେଇ (maggot) ବାହାରି ଧାନଗଛ
 ବିନ୍ଦୁ “ପିକ” (growing point) ପାଖରେ ରହେ । ଏହି ପିକ
 ବା ଅଗିଲ ବୃଦ୍ଧି ଧୀରେ ରସ ଶୋଷି ବଢ଼େ । ଅଂଶେଇ ବଢ଼ିବା
 ବେଳେ ତା ଦେହରୁ ଏକ ବିଷ ପଦାର୍ଥ (Toxin) ବାହାରି
 ଧାନଗଛ ଅଗିଲରେ ମିଶିଯାଏ । ଏହି ବିଷ ପଦାର୍ଥ ଯୋଗୁଁ ଧାନ
 ଗଛର ମୃତ୍ତିପତ୍ର ପିଆଜପତ୍ର ପରି ଗୋଟାଳିଆ ଧରି ବାହାରେ !

ଏହି ଶଶି ବା ନଳା ବାହାର ପଡ଼ିଲେ ଧାନଗଛ ଆଉ ବଢ଼େ ନାହିଁ । ଏହି ନଳା ମୂଳ ଭାଙ୍ଗିଦେଲେ ହଲଦିଆ ଅଂଶେଇ ବାହାର ପଡ଼େ ।

ଶ୍ରାବଣ ଶୁକ୍ଳବ ମାସ ବଡ଼ ଶାରଦ ଧାନର ପିଲମାର ଭେଳା ବାନ୍ଧବା ସମୟ । ଏତିକିବେଳେ ଶଶି ବା କାହାଳିଆ ମାରିଲେ ଧାନଗଛ ପିଲମାରେ ଭେଳା ବାନ୍ଧିଯାଏ । ତେଣୁ ଏହି ଦୁଇ ମାସରେ କାହାଳିଆର ଆବର୍ତ୍ତୀବ ଫସଲ ପେରେ ହିତକାରକ । ଫସଲ ବୁଦାଧର ବଢ଼ିଥାଏ । ଅଧିକ ଆମଦାନୀ ମିଳେ । ଗୁଣୀ ମୁଟୁର ବା ଓଳିଆ ବାନ୍ଧ ଧାନ ରଖିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ ।

ଆଶ୍ୱିନ ମାସରେ ଧାନ ଗଣ୍ଠି ଛୁଡ଼ି ଥୋରମୁହଁ ଧରେ । ପିଲମାର ବଢ଼ିବା ଶକ୍ତି କମିଯାଏ । କାହାଳିଆ ମାରି ଧାନ ଲଙ୍ଗ କଟିଯାଏ । ଧାନ ଭେଳା ବାନ୍ଧି ପାରେ ନାହିଁ । ଫସଲ ଥୁଣ୍ଡା ହୋଇ ଠିଆ ହୁଏ । ଆମଦାନୀ କମିଯାଏ । ସୁତରାଂ ଏହି ମାସର ଭୂଟର ମରା ଗୁଣୀ ଗଳାରେ କଟୁର ମାରିବା ପରି କାର୍ଯ୍ୟକରେ ।

୩ । ହିଡ଼ ଚାରିପଟ କୋଡ଼ିବ ଯେବେ

ପୋକ ଯୋକ ଅଣ୍ଟା ମାରିବ ତେବେ ॥

(ଝିଝିଝି, ବାଲେଶ୍ୱର)

ଅର୍ଥ — କୃଷିର ସୁନିୟମ ପାଳନ ଫସଲର କଟପତଙ୍ଗ ଶାନ୍ତ ଦମନର ଏକ ବଶିଷ୍ଠ ଛନ୍ଦା । ଚରଣିଆ ଚାଷ ଦ୍ୱାରା ନଡ଼ାମୂଳ ଉତ୍ପୁଡ଼ି ଯାଏ ଏବଂ ମାଟି ଓଲଟ ପାଲଟ ହେବା ଦ୍ୱାରା ଅଣ୍ଟା, ଗୋଟିପୋକ ଠୋସା ପଦରେ ପଡ଼ି ଚାରିପଟେ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି ।

ଧାନ କ୍ଷେତରୁ ଯୋକ ଉଠାଇବା ମନ୍ତ୍ର—

କୃଷକ ତାର ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରକୁ କାଟି ପତଙ୍ଗ ଦାଉରୁ ରକ୍ଷାଲାଗି
ବିଜ୍ଞାନକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହେ ନାହିଁ । ସେ ତାର ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି
ପରଂପରା ଅନୁଭୂତିରେ ମହାଜାନ୍ ଗଛର ଚେର କିମ୍ବା କରଡ଼ା
ଗଛର ଡାଳ ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ପୋତିଦିଏ । ତାଳପତ୍ରରେ ଗୁଣିଆ-
ଠାରୁ ମନ୍ତ୍ର ଲେଖି ଧାନ କିଆରିରେ ଡାଙ୍ଗ ଖଣ୍ଡକରେ ଝୁଲାଇଦିଏ ।
ସେହି ମନ୍ତ୍ରରୁ ସଂଗୃହୀତ ଗୋଟିଏ ଦିଆଗଲା ।

ପରାଗରଙ୍କ ମତ ଓ ମନ୍ତ୍ର—(୧)

୧ । ଓଁ ସିଦ୍ଧିଃ ଗୁରୁପାଦେଭ୍ୟୋ ନମଃ । ସ୍ୱସ୍ତି ହିମଗିରି
ଶିଖରତ ଶଙ୍ଖକୁନ୍ଦେନ୍ଦୁ ଧବଳଶିଖରତଟାତ୍ ନନ୍ଦନବନସଙ୍କାଶାତ୍
ପରମେଶ୍ୱର ପରମଭଟ୍ଟାରକ ମହାରାଜାଧିରାଜ ଶ୍ରୀମଦ୍ରାମଭଦ୍ରପାଦା
ବିଜୟିନଂ ସମୁଦ୍ରତଟାବସ୍ଥିତ ନାନାଦେଶାଗତ ବାନରକୋଟି
ଲକ୍ଷାଗ୍ରଗଣ୍ୟଂ ଗରତର ନଗରାଦିଷ୍ଟଶହସ୍ରମୁଖଲିଙ୍ଗଲଂ ଲାଳା
ଗମନ ସମକ୍ଷିତ ବାତବେଗାବଧୂତ ପଦ୍ମତଳତଂ ପରଚନ୍ଦ୍ରମଥନଂ
ପବନସୁତଂ ଶ୍ରୀହନୁମନ୍ତମାଜ୍ଞା ପୟନ୍ତି (୧) ଅମୁକଗ୍ରାମେ
(୨) ଅମୁକଗୋସ୍ଥସ୍ୟ (୩) ଶ୍ରୀମତୋଽମୁକସ୍ୟ ଅଶଶ୍ଚକ୍ଷେଷେ ରତ
ଭେନ୍ଦା ଉଦା ଗାଦିଆଭେନ୍ଦି ଗାନ୍ଧଦ୍ରୋତି ପାଣ୍ଡୁରମୁଖୀ ମହିଷାମୁଣ୍ଡୀ

(୧) କୃଷି ସଂଗ୍ରହଃ (ମହାମୁନି ପରାଗର ପ୍ରଣୀତ) ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ
ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର ଶନ୍ମୁଖ ଉତ୍କଳାନୁବାଦ ସମେତ ପ୍ରକାଶିତ ।
ଡେକାନାଲ, ସ. ୧୯୩୦ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ସୁରପ୍ରତାପ ମେସିନ
ପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ ।

୧—ଗ୍ରାମର ନାମ ୨—ବୃକ୍ଷୀର ଗୋସ୍ଥ ୩—ବୃକ୍ଷୀର ନାମ

ଧୂଳିଶୂଳା ମଣ୍ଡୁକାଦୟଃ ତାଳଜଢ଼ା ଚଟକଶୂଳର ମୃଗମହୁଷ
ମୁଷିକ ବରାହ ପତଙ୍ଗାଦୟଃ ସର୍ବେ ଶସ୍ୟୋପଦାତିନୋ ଯଦି
ତୁଣ୍ଡାୟ ବଚନେନ ନ ଯୁଜନ୍ତି ତଦାତାନ୍ ବଜ୍ରଲଙ୍ଗୁଳେନ
ତାଡ଼ୟିଷ୍ୟସୀତି । ଓଁ ଆଁ ଶ୍ରୀଂ ହ୍ରୀଂ ନମଃ ଇମଂ ମନ୍ତ୍ରଂ
ବିଲୁକ୍ଷ୍ମକେନ କେତକୀଦଳେ ଲିଖିତ୍ବା ମୁକ୍ତକେଶେନ
ଆଦିତ୍ୟବାରେ କ୍ଷେପସ୍ୟ ଯିଶାନ୍ୟାଂ ଶସ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ମଞ୍ଜିଶ୍ଚନ୍ ।
ବନ୍ଧୟେତ୍ ।

ଅର୍ଥ—ଧାନ୍ୟର ଶେଷକିବାରିକମନ୍ତ୍ର—ଏଥିଉତ୍ତର
“ଓଁ ସିଦ୍ଧିଃ” ଇତ୍ୟାଦି “ନମଃ” ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୂଳଲିଖିତ ମନ୍ତ୍ର
ବେଲକଣ୍ଠାରେ କଥାପତ୍ରରେ ଲେଖି ତାହା ରବିବାରରେ
ମୁଣ୍ଡ ମୁକୁଳା କରି କଥାର ଶିଶା ନକୋଶରେ ଶସ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ
ଧାନସୀସାରେ ବାନ୍ଧବ ।

୧ । ଓଁ ସିଦ୍ଧିଃ ଗୁରୁପାଦେତ୍ତ୍ୟେ ନମଃ । ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର
ଚରଣେତ୍ତ୍ୟେ ନମଃ । ସ୍ବସ୍ତି ହିମଗିରିଶିଖରାତ ଶଙ୍ଖଂକୁନ୍ଦେନ୍ଦ୍ରଧବଳ
ଶିଳା ତଟାର୍ ନନ୍ଦନବନସଂଜାଗାତ୍ ପରମେଶ୍ବର ପରମଭଟ୍ଟାରକ
ମହାରାଜାଧିରାଜ ଶ୍ରୀମଦ୍ରାମଭଦ୍ରପାଦଃ କୁଶଳନଃ ସମୁଦ୍ରତଟବସ୍ତିତ
ନାନାଦେଶାରତ ବାନରକୋଟିଲକ୍ଷାଗ୍ରଗଣ୍ୟଂ ଶରତର ନଗରାତ
ଶିଷ୍ଟଶହସ୍ର ମୃତ୍ୟୁଲଙ୍ଗୁଳଂ ଲଳାଗମନ ସମୃଦ୍ଧି ବାତବେଗାଧୃତ
ପବତଶତଂ ପରଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରମଥନଂ ପବନସୁତଂ ଶ୍ରୀମନ୍ତଂ ହନୁମନ୍ତ
ମାଞ୍ଜୀପୟନ୍ୟନ୍ୟତ (୧) ଅମ୍ବୁକ୍ରାମେ (୨) ଅମ୍ବୁଗୋଷସ୍ୟ
(୩) ଶ୍ରୀ ଅମ୍ବୁକସ୍ୟ ଅବଶିଷ୍ଟେଷେ ଶ୍ରେନ୍ତା, ଶ୍ରେନ୍ତୀ, ପାଣ୍ଡୁରମୁଖୀ,

୧—ଗ୍ରାମର ନାମ

୨—ବୃଷୀର ଗୋଷ

୩—ବୃଷୀର ନାମ

ଗାନ୍ଧୀ ଧୂଳିଶୃଙ୍ଖାଦି ରୋଗକ୍ତଲେନ ସିରୁଟି ନାମରାଷ୍ଟ୍ରୀ ସଦ୍-
 ପୁରାନାଦାୟ ବିବିଧବିଦ୍ଵାଂ ସମାଚରନ୍ତ୍ୟବତ୍ସବ୍ଦେ ଇଦଂ ମହାୟ
 ଶାସନ ଲିଖନ ମବଗମ୍ୟତାଂ ପ୍ରାପ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରୀଂ ସଗୁଣବାନ୍ଧବାଂ
 ବଜ୍ରଦଣ୍ଡାଧିକ ଲଞ୍ଜଲଦଣ୍ଡେଃ ଖରତର ନଖ ଝେଷ୍ଠ ବାଦାର୍ଯ୍ୟ
 ଦକ୍ଷିଣ ସମୁଦ୍ରେ ଲବଣମୁଧୋ ଖଣ୍ଡିଣଃ ପ୍ରଣିଧେନ୍ଦ୍ର, ଯଦ୍ୟନ୍ତରାୟା
 କ୍ଷଣମପି ବିଳମ୍ବତେ ତଦ୍ଵିତ୍ଵଂ କୌପୁରୁଷେଣ ପିତାପବନେନ
 ମାତାଶୁଞ୍ଜି, ନୟା ଶାସ୍ତ୍ରବ୍ୟାଧିସାୟନଂଥା ନାହଂ ପ୍ରଭୁନିଭୁଭୁୟ
 ଇତି ।

ଓଁ ଦ୍ରାଁ ଦ୍ରୀଁ ଦ୍ରଃ ।

ଲିଖିତାକ୍ରମେନ ନୈତତ୍ ମନ୍ତ୍ରଂ ଶସ୍ୟେଶୁ ବର୍ଣ୍ଣିୟେତ୍
 ନବ୍ୟାଧି କାଟିଞ୍ଚଂସ୍ରାଣାଂ ଭୟଂ ତତ୍ ଭବେତ୍ କୁଚିତ୍ । ୧୮୬ ।

ଅର୍ଥ--ମତାନ୍ତର କଥିତ “ଓଁ ଦିବିଃ” ଇତ୍ୟାଦି “ଦ୍ରଃ” ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
 ମନ୍ତ୍ର ଅଲତାପାଣିରେ ଲେଖି ଶସ୍ୟରେ ବହନ କରିବ । ତଦ୍ବାସ
 ଶସ୍ୟର ରୋଗ, କାଟିଭୟ ବା ଛିଂସ୍ରଜନ୍ତୁଠାରୁ ଭୟ ନିବାରଣ
 ହେବ । ୧୮୬ ।

ବିଂଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ରବି ଫସଲ

ଡାଲି ଫସଲ

Pulse Crops

ଡାଲିଫସଲ ହିଁ ଜାଣିବୁ ଫସଲ । ଉତ୍ତ ଦରଜାନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହାକୁ “ଲେଗିଉମ୍” (Legume) କୁହାଯାଏ । ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରେ ଘାସ ଶ୍ରେଣୀର ଧାନ ଫସଲ ଏବଂ ଲେଗିଉମ୍ ଶ୍ରେଣୀର ଡାଲି ଫସଲ ଦୁଇଟିର ଗୁରୁତ୍ୱ ଅଧିକ । ମାନବ ଶରୀର ଧାରଣ ନିମନ୍ତେ ଶୁଦ୍ଧ ଓ ଡାଲି ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟ । ଧାନ ଆଗରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଐତିହାସିକ ମାନବ ଡାଲି ଫସଲ ଚାଷ କରୁଥିଲା । ଆଜକୁ ୭୦୦୦ ବର୍ଷ ହେବ ଡାଲି ଫସଲ ଚାଷ ହେଉଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ତାମ୍ରଯୁଗରେ ଡାଲି ଫସଲ ଚାଷ ହେଉଥିବାର ସୁଇଜରଲଣ୍ଡ ଦ୍ରୁପର ଉପକୂଳରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୩୦୦୦ରୁ ୨୦୦୦ ଅବ୍ଦରେ ଚୀନଦେଶରେ ଡାଲିଫସଲ ଚାଷ ହେଉଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ମିଶରଦେଶୀୟ ସଭ୍ୟତା ଅତି ପ୍ରାଚୀନ । ମିଶରୀୟ ସଭ୍ୟତା'ର ଡାଲିଫସଲ ଚାଷ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ । ଏହି ଡାଲି ଫସଲ ଗୁଡ଼ିକରୁ ହିଁ ତୋଳାଯାଏ । ତେଣୁ ଲଟିନ୍ ଭାଷାରେ ହିଁ ତୋଳିବାକୁ ‘ଲିଗେରେ’ (Legere) କୁହାଯାଏ । ଲିଗେରେ ଶବ୍ଦରୁ ‘ଲେଗିଉମ୍’ ଶବ୍ଦ ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଛି ।

ଛୁଇଁଜାଣ୍ଡାୟ ଫସଲର ବିଶେଷତ୍ତ୍ୱ ଏହା ମାଟିକୁ ଉଦ୍ଧର କରେ । ଛୁଇଁଜାଣ୍ଡାୟ ଫସଲ ଚେରରେ ଭାତୁରି ପରି ଛୋଟ ଛୋଟ ଅଙ୍କ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଭାତୁରି “ନୋଡୁଲ” (Nodule) ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଥାଏ । ମଞ୍ଜି ଗଜା ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ପରେ ଡାଲି ଫସଲ ଛେ ଚେରରେ “ରାଇଜୋବିୟମ୍” (Rhizobium) ଶ୍ରେଣୀର ବାକ୍ଟେରିଆ ବୀଜାଣୁ ମାଟିରୁ ପଶେ । ଏହି ବୀଜାଣୁ ଚେରରେ ରହି ତାର ବଣ ବଢ଼ାଏ । ଗୋଟିଏ ଭାତୁରିରେ ଶହ ଶହ ବୀଜାଣୁ ଥାନ୍ତି । ଏହି ବୀଜାଣୁ ଗଛରୁ ଶ୍ଳେଷ୍ମାକାର ଖାଇ ଶକ୍ତି ବଢ଼ାନ୍ତି । ଏହି ଶକ୍ତି ସାହାଯ୍ୟରେ ମାଟି ଭିତରେ ଖେଳୁଥିବା ବାୟୁରୁ “ଯବନୀରଜାନ” ବା “ନାଇଟ୍ରୋଜେନ” ଧରି ରଖନ୍ତି । ଏହାକୁ “ଯବନୀରଜାନ ସ୍ଥିରୀକରଣ” (Nitrogen Fixation) କୁହାଯାଏ । ଡାଲିଫସଲ ଗଛ ଏହି ନାଇଟ୍ରୋଜେନ ବ୍ୟବହାର କରି ବଢ଼େ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଡାଲି-ଜାଣ୍ଡାୟ ଫସଲଗଛ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଲଗି ଆବଶ୍ୟକ ନାଇଟ୍ରୋଜେନ ମାଟିରୁ ସଂଗ୍ରହ କରେ ନାହିଁ । ନିଜ ଅଙ୍କରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୀଜାଣୁ ଦ୍ୱାରା ସଂଗୃହୀତ ନାଇଟ୍ରୋଜେନ ବ୍ୟବହାର କରେ । ତେଣୁ ଡାଲିଫସଲ ତାର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ନାଇଟ୍ରୋଜେନ ଲଗି ମାଟି ଭିତରେ ନିର୍ଦ୍ଧାର କରେ ନାହିଁ । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଭାତୁରିରେ ସଂଗୃହୀତ ନାଇଟ୍ରୋଜେନରୁ କେତେକ ଅଂଶ ବଳକା ରହିଯାଏ । ତେଣୁ ଡାଲିଫସଲ ପରେ ମାଟିର ଉଦ୍ଧରତା ବଢ଼ିଯାଏ । ଫସଲ ଆମଦାନୀ ନାଇଟ୍ରୋଜେନ ଅଭାବ ହେତୁ କମିଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଡାଲିଫସଲ ପରେ ମାଟିରେ ନାଇଟ୍ରୋଜେନ ଭାଗ ବୃଦ୍ଧିପାଏ । ଏଥିଲଗି ମାଟିର ଉଦ୍ଧରତା ବୃଦ୍ଧି ଏବଂ ରକ୍ଷାଲଗି ଡାଲି ଫସଲର ଗୁରୁତ୍ୱ ଅତି ଅଧିକ ।

ଡାଲି ଫସଲ ଚେରରେ ଫଳିଯାଇଥିବା ଶୁକ୍ଳ ବାଇଜୋବୟମ୍ ଶ୍ରେଣୀ ବାଜାଶୁ ଡେକୁ ଘଟେ । ଏହି ବାଜାଶୁଗୁଡ଼ିକ ଡାଲି ଫସଲ ଗଛର ଶ୍ଵେତସାର ଟାଣି ଶକ୍ତି ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ଏହି ଶକ୍ତି ବନିମୟରେ ଗଛକୁ ନାଇଟ୍ରୋଜେନ ଆହରଣ କରି ଯୋଗାନ୍ତି । ଏହି ପରସ୍ପର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନକୁ “ସିମ୍ବିଓସିସ୍” (Symbiosis) କୁହାଯାଏ ।

ପାରିପାର୍ଶ୍ବିକ ଅବସ୍ଥା ଡାଲି ଫସଲ ଆମଦାନି ଉପରେ ଉତ୍ସାହ ପକାଇଥାଏ । ଉତ୍ତମ ଏବଂ ଖରା ଅଳ୍ପଅଳ୍ପରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଡାଲିଫସଲକୁ ବାଧ୍ୟ । ଉତ୍ତମ ଏବଂ ଆଲେକ ଅନ୍ଧାର ସଂଶ୍ଳେଷଣ ଏବଂ ପ୍ରସ୍ତେବନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉତ୍ସାହ ପକାଏ । ତେଣୁ ନାଇଟ୍ରୋଜେନ ପ୍ରିସ୍ତେବନରେ ଆସ୍ତି ଲାଗେ । ଏଥିଲଗି ଡାଲି ଫସଲ ବୁଣିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ରହିଛି । ଅଦିନ ବୁଣା ଡାଲି-ଫସଲରେ ପୋକ ଶାନ୍ତି ଲାଗି ନଷ୍ଟ କରିପକାନ୍ତି । ପୁଷ୍ପଅନ୍ଧାର ବୁଣା ଝାଉଁମୁଗ ଭଳି ଅମଳ ଦିଏ । ମାତ୍ର ମାସ ଶେଷାଡ଼କୁ ବୁଣାମୁଗ ଚଳିତାଳି ପବନ ବାଜିବାମାତ୍ରେ ପଣ୍ଡା ପଡ଼ିଯାଏ । ଫୁଲମୁକୁଟ ଧରେ; କିନ୍ତୁ ଝୁଇଁ ଗଲେ ନାହିଁ । ଧଉଳିପୋକ ପଡ଼ି ମୁଗପତ୍ର ଚିରିଯାଇ ଗଛ ଥୁଣ୍ଡା କରି ପକାନ୍ତି । ସୁତରାଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରକାର ଡାଲିଫସଲ ବୁଣିବା ଲାଗି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମୌସୁମୀ ରହିଛି ।

ଜମିରୁଷ ଡାଲିଫସଲ ଆମଦାନିକୁ ଉତ୍ସାହେ କରିଥାଏ । ମୁଗ ଝୁରମାଟି, ବିରି କାଦୁଆ ମାଟି ଏବଂ କୋଳଥ ବକ୍ବଳିଆ ଅବସ୍ଥାରେ ବୁଣିବା ଉତ୍ତମ କରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରକାର ଡାଲି-ଫସଲର ଚେରର ଗୁଣ ଧର୍ମ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର । ଏହି ଚେରର ଧର୍ମ ଅନୁସାରେ ଜମି ଚୁକେଇ ବୁଣିବ! ଉତ୍ତମ ।

କ୍ଷେତ୍ରଫଳ—ଓଡ଼ିଶାର ମୋଟ ଗୁଣଜମି ୧ କୋଟି ୪୦ ଲକ୍ଷ ଏକର । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ୧୨.୬ ଲକ୍ଷ ଏକରରେ ଡାଲିଫସଲ ଗୁଣ କରାଯାଏ । ପ୍ରତି ୧୦୦ ଏକର ଜମିରୁ ୯ ଏକର ଜମିରେ ଡାଲି ଫସଲ ବୁଣାଯାଏ । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ୩ ଲକ୍ଷ ଏକର ବର୍ଷାଋତୁରେ ଏବଂ ୯୪.୬ ଲକ୍ଷ ଏକର ରବିଫସଲ ରୂପେ ବୁଣାଯାଏ । ହରଡ଼, ବିରି, ମୁଗ, କୋଳଥ, ଖେସାର, ବୁଟ, ବରଗୁଡ଼ି ଏବଂ ବୁଟଲ ଚଣା ପ୍ରଧାନ ଡାଲି ଫସଲ ।

ଏକର ପ୍ରତି ଆମଦାନୀ—ବର୍ଷାଦିନିଆ ଋବିଫସଲ ଏକର ପ୍ରତି ୬ ମହଣ ଏବଂ ଶୀତଦିନିଆ ରବିଫସଲ ୫ ମହଣ ହିସାବରେ ମିଳିଥାଏ ।

ଡାଲିଫସଲ ।	ଏକର ପ୍ରତି ଆମଦାନୀ (କଲେଗ୍ରାମ)
କୋଳଥ	୧୮୫
ବିରି	୧୮୫
ମୁଗ	୧୫୦—୧୯୦
ଖେସାର	୧୯୦
ହରଡ଼	୩୨୦—୩୩୦
ବୁଟ	୧୫୦—୧୯୦
ମସୁର	୧୫୦—୧୮୦

ଗୁଣିକା ରୀତି—ଜମି ଗୁଣକର କୋଳଥ, ବିରି, ମୁଗ, ହରଡ଼ ଓ ଖେସାର ପ୍ରଭୃତି ବୁଣାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ପାଣିମଡ଼ା ଅଞ୍ଚଳରୁ ରବିଫସଲ ଅମୁହାଁ ବୁଣା ଯାଇଥାଏ । ଧାନ ଅଗ ପରି ଦେଲେ କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସୁଦ୍ଧା କିଆରରେ ପାଣି ଚବ,

ରବ ଅବସ୍ଥାରେ ଡାଲି ଫସଲ ଗୁଡ଼ି ଦିଆଯାଏ । ଧାନ କାଟି
ନେବା ପରେ ରବ ଫସଲ ବଢ଼େ ।

ଅମୁହାଁ ବୁଣା ଅପେକ୍ଷା ଗୁଣକର ବୁଣିବା ଭଲ । ଜମି ଚଷି
ବୁଣିଲେ ଚେର ବହୁ ତଳକୁ ଯାଏ । ଫସଲ ଭଲ ହୁଏ ।

ଖଡ଼ପିଡ଼ିଆ— ରବଫସଲରେ ସାଧାରଣତଃ ଖଡ଼
କମ୍ପା ସାର ଦିଆଯାଏ । ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ବର ବୁଣିବା
ବେଳେ ପାଉଁଶ ଦିଆଯାଏ । ଗୋବର ଖଡ଼ ଏକର ପ୍ରତି
ଦଶ ଗାଡ଼ି ଭଲ ଉପକାର ଦିଏ । ଡାଲି ଜାତି ଫସଲ ଲଗି
ସୁପରଫସଫେଟ ସାର ଅତି ହିତକର । ଏକର ପ୍ରତି ୭୫ କିଲୋ
ହିସାବରେ ଲଙ୍ଗଳ ସିଆରରେ ମଞ୍ଜି ବୁଣିବା ଭଲ ।

ଡାଲି ଫସଲର ଉପକାରଣ—

୧-ଡାଲି ଜାତି ଯେତେ ଫସଲ

ଗୁଣଯାକରେ ଅତି ଅସଲ ॥

(ପଣିପୁର, ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

୨-ମାଟି ହୋଇଗଲେ ଅତି ଅସାର

ତହିଁ ଡାଲି ଜାତି ଫସଲ କର ॥

(ନଈକୂଳ, ବାମନା)

ଡାଲି ଫସଲର ପୂର୍ବ-ପରିକଳ୍ପନା—

୧-କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନକୁ ଜାଣି

ଖନା କହେ ଶୁଣ ମୋହର ବାଣୀ ॥

ନିର୍ମଳ ଆକାଶ ମରୁତ ବହେ
ସେହି ବର୍ଷ ରବି ଫସଲ ହୁଏ ॥
ରାସିରେ ଯଦିବା ବର୍ଷିବ ଯନ
ସେହକୁ ଯିବା କି ପ୍ରୟୋଜନ ?

୨-କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା କର ଆଶା
ଜନା ବୋଲେ ଶୁଣରେ ଚଷା ॥
ନିର୍ମଳ ମେଘେ ବାତ୍ ଯଦି ବହେ
ରବି ଝର ଝର ଧର ନ ପଡ଼େ ।
ମେଘ ଉଠି ରାସେ ବର୍ଷିଗଲେ ଜଳ
ତେବେ ଜାଣି ଶେତେ ଯିବାଟା ବିଫଳ ॥

ଅର୍ଥ—ଫାପାବଳୀ ଅମାବସ୍ୟା ପରେ ରବି ଫସଲ ଅମୁହାଁ
ଛଟାଯାଏ । କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ରାତିରେ ଆକାଶ ମେଘମୁକ୍ତ
ହୋଇ ରହି ପବନ ବହିଲେ ରବି ଫସଲ ଖୋଲଅଶା ହୁଏ । କିନ୍ତୁ
କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ରାତିରେ ଶୁଭମତ ମେଘ ଉଠାଇ ବର୍ଷା ହେଲେ
ରବି ଫସଲ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ଫସଲ ଉପାଡ଼ିବାକୁ ଯିବାକୁ
ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଡାଲି ଫସଲ ବୁଣିବା ସମୟ :—

୧-ରବି ବୁଣିବା ଶୁଭ , ଅଶ୍ୱିନ କାର୍ତ୍ତିକ ମଧ୍ୟ
କୁଆର ପୂନେଇ ନିକଟ, ତେଣିକି ଚଷା ଛଟ ପଟ ।

ଅର୍ଥ—ଦଶହରା ପରେ ପରେ କୋଳଥ, ବିରି, ମୁଗ ଚାଷ
କରିବା ଉଚିତ୍ତ୍ୱ ସମୟ ।

୨-କାର୍ତ୍ତିକେ ବାବେ, ଅଗନ୍ତୁନ୍ ଉରେ
ତାକୁ ହାକିମ୍ ଫିରୁ କ୍ୟା କରେ ?

ଅର୍ଥ—ରବିଫସଲ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ବୁଣିବ । ମାର୍ଗଶିର
ମାସରେ ଥରେ ପାଣି ମଡ଼ାଇ ଦେବ । ଏପରି ଫସଲ ସେଗମୁକ୍ତ ।
ବଇଦ ଡାକିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ପୋକ ଓ ସେଗମୁକ୍ତ ହେବାରୁ
କାଟମାରକ ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ ।

(ବାବେ—ବୃଣେ, ଅଗନ୍ତୁନ୍—ମାର୍ଗଶିର, ହାକିମ୍-ବଇଦ)

୨—କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରୁ, ହରୁଯୋରୁ
ଟାଙ୍ଗ ପସାରି ମରୁ ଶୋରୁ ।

ଅର୍ଥ—ଗହମ, ବୁଟ, ମସୁର, ମଟର ଓ ପେଟି ପ୍ରଭୃତି ରବି
ଫସଲ ବୁଣାଇଣି କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ଜମି ତିଆରି ଉତ୍କଳ ସମୟ ।
ଓଡ଼ିଶାର ଜଳସେଚିତ ଅଞ୍ଚଳ ଛୁଡ଼ିଦେଲେ ଅପାଣିଆ ଜମି ତିଆରି
ଏବଂ ବୁଣାବୁଣି ଲାଗି କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରୁ ଆରମ୍ଭ ହେବା ଦରକାର ।
ମାର୍ଗଶିର ମାସରେ ଧାନ କଟାକଟି ଘମାଘୋଟ ଲାଗିଯାଏ ।
ରବିଫସଲ ବୁଣିବା ଲାଗି ଅସର ମିଳେ ନାହିଁ ।

(ହରୁ—ହଳ; ଯୋରୁ—ଯୋଡ଼ିବା; ଟାଙ୍ଗ—ଗୋଡ଼,
ପସାରୁ—ମେଲେଇ; ଶୋରୁ—ଶୋଇବା) ।

ବରି (Black gram)

ବୁଣିବା ସମୟ

୧—ଭଦ୍ରବ ଋତୁରୁ ଆଶ୍ୱିନ ଋତୁ

କଲଇ ବୁଣିବ କିନ୍ତୁ ନ ବାରି । (ବାଲୁଗା, ଘୁଗା)

୨—ଆଶୁ ନର ଉଣେଇଶ

କାର୍ତ୍ତିକର ଉଣେଇଶ

ବାଦଦିଏ ଯତ୍ ପାରିଶ

ମଟର, କଲଇ ବୁନିଶ୍ । (ବିନିକା, ସୋନପୁର)

ଅର୍ଥ—ଆଶୁ ନ ମାସର ଶେଷ ଉଣେଇଶ ଦିନରୁ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ପ୍ରଥମ ଉଣେଇଶ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ବିରା ଓ ମଟର ବୁଣିବା ଉତ୍ସବ ସମୟ ।

୩—ଭାଦ୍ରବ ମାସ ଶେଷ ହେବା ବୁଦ୍ଧିଦିନ

ଆଶୁ ନ ମାସର ଆଦ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିଦିନ

ହେ ଆଠ ଦିନେ ଯେତେ ପାର ଭାଇ

ବ୍ରାହ୍ମ ବୁଣିବା ଉତ୍ତମ ଅଟଇ ।

(ଗାଙ୍ଗପୁର, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼)

୪—ଆଶୁ ନର ଉନବିଂଶ ଦିନ ଗତ ପରେ

କାର୍ତ୍ତିକର ଉନବିଂଶ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ

ଆନନ୍ଦରେ ମଟରଦି ବସନ କରିବ

ଫଳିବ ପ୍ରଭୁର ଫଳ ଆନନ୍ଦ ପାଇବ ।

ବୁଣିବା ଲାଗି ଜମି ତିଆରି —

୧—ମୁଗ ଝୁଡ଼ୁ ଝୁଡ଼ୁ, ବିରି ଲଟକା

ବତର ଲେଡ଼େ କୋଳଥ ଚେପଟା ।

(କଲମ୍ବୁର, କଟକ)

(ପାଣି ନ ସନ୍ଧେ କୋଳଥ ଚେପଟା)

(ଟିଟିଲଗଡ଼, ବଲାଙ୍ଗିର)

୨—ମୁଗ ଖର ଖର, ବିରି ଲଟକା

ଠନ ନାହିଁ ବାରେ କୋଳଥ ଚେପଟା (ସମ୍ବଲପୁର)

୩—ବର ବୁଣିବ ମାଟି ଲଟକା

ଠନ୍ ନାହିଁ ବାରେ କୋଳଥ ଚେପଟା ।

(ଟିଟିଲଗଡ଼, ବଲଙ୍ଗିର)

୪—ବର ଖୋଜେ ଦାସ

କୋଳଥ ଖୋଜେ ଶୁଷ ।

(ଖୋରଧା, ପୁରୀ)

ବୁଣିବା ରୀତି—

୧—ବର ଥାନେ ଥାନେ

କୋଳଥ କାନେ କାନେ ।

୨—ରଣି ମୁଠି ମୁଠି, ବର ଚଉଠି

ପାଣି ପାଇଲେ ନ ପାରେ ଡଠି । (ସମ୍ବଲପୁର)

ମୁଗ (Green gram)

ମୁଗ ତିନି ପ୍ରକାର, ଯଥା—

୧—କଳାମୁଗ, ୨—ଶାଗୁଆ ମୁଗ, ୩—ସୁନା ମୁଗ

କଳା ମୁଗ ଦୁଇ କିସମର; ଯଥା—କଳା ଏବଂ ଝାଞ୍ଜି ମୁଗ । ବାଣପୁର, ସୁନାଖଳା ଏବଂ ଗଞ୍ଜାମ ଅଞ୍ଚଳରେ ମୁଗ ଅମୁଢ଼ା ବୁଣାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜମି ଚଷି ମଇ ଦେଇ ମୁଗ ବୁଣାଯାଏ । କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ନାଲକୁଳିଆ ଅଞ୍ଚଳରେ ଶାରଦ ଧାନ କାଟି ଅପାଣିଆ ନରେବ୍ ପାଣି ମଡ଼ାଇ ଝାଞ୍ଜିମୁଗ ପୁଷ ମାସରୁ ବସନ୍ତ ପଞ୍ଚମୀ ଯାଏ ବୁଣାଯାଏ । ମାଘ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଝାଞ୍ଜି ମୁଗ ବୁଣା ଶେଷ ସମୟ କିନ୍ତୁ ପୁଷ ମାସର ଅନ୍ତର ପକ୍ଷରେ ବୁଣାମୁଗ ଭଲ ଆମଦାନୀ ଦିଏ ।

୧— ଅମୁଢ଼ା ମୁଗ ଅଟେ ନିଶ୍ଚରମ

ବୁଣା ହେଲେ ନଷ୍ଟ ହୁଅଇ ଜାଣ

ଗଜା ସମୟରେ ବର୍ଷା ହୋଇଲେ

ବଣ ନିପାତ ହୁଅଇ ଭଲେ ॥

(ବାଣପୁର, ପୁରୀ)

୨—ଧାନ କାଟି ମୁଗ ବୁଣିବୁ
ବୁଝକଲେ ମୁଗ ବେଶୀ ପାଇବୁ
ଦୋପାରି ଜମିରେ ଭଲ ହୁଅଇ
ପାଣିମନ୍ତା ମୁଗ ବେଶୀ ଫଳଇ ॥ (ଛବିପୁର, ଗଞ୍ଜାମ)

କୋଳଥ (Horse gram)

୧ — ଧାନ କୋଳଥ, ବରଳ ଭଲ,

ଭେଟେ ଭେଟେ କପାସ

ଏପରି ଭାବେ ବୁଣିବୁ ଶନ୍ * (୧)

ତହିଁ ନରୁକେ ବତାସ ।

ଅର୍ଥ—ବିର ଆଉ କୋଳଥ ବହଳ ବୁଣିବ । ଶୁଣି ପାତଳ
କରି ବୁଣିବ । କପା ସବୁଠାରୁ ପାତଳ ବୁଣିବ । କିନ୍ତୁ ଛଣପଟ
ଏପରି ବହଳ ବୁଣାଯିବା ଦରକାର ଯେ ଯେପରି ଗଛ ଗଛ
ମଧ୍ୟରେ ପବନ ଖେଳି ପାରବ ନାହିଁ ।

ବୁଟ, ନାକୁଆଚଣା (Bengal Gram)

ଜମି—ସରସେ ଅଳସି, ମାରସେ ଚଣା

ଖାଲ ଜମିରେ ପେଣି, ତିଆ ଜମିରେ ନାକୁଆ ଚଣା ॥

ଅର୍ଥ—ସରସା ମାଟିରେ ପେଣି, ମାରସା ମାଟିରେ ଖେସାରି
ବୁଣିବ । ଖାଲ ଜମିରେ ପେଣି ଏବଂ ତିଆ ଜମିରେ ବୁଟ ବୁଣିବ ।

ଜମିରୂପ—୧—ଜବ୍ ଚ ଖଟାଖଟ ବାଜେ

ତବ ଚନା ଖୁବ୍‌ହିଁ ଗାଜେ । (ସାବ୍ ପ୍ରବଚନ)

ଅର୍ଥ—ଡେଲ ରୂପ ଜମିରେ ବୁଟ ଭଲ ହୁଏ ।

୨—ଗୁଡ଼ ନ ମାନେ ଖୋଡ଼

ଚନା ନ ମାନେ ଯୋଡ଼ ।

ଗହମ

ଧାନ, ଗହମ, ମକା ଏବଂ ଜୁଆର ମାନବ ସମାଜର ଚାରିଟି
ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ । ଧାନ ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଏସିଆମହାଦେଶର ଏବଂ
ଗହମ ସମଶୀତଳ ଏବଂ ଶୀତପ୍ରଧାନ ଦେଶବାସୀଙ୍କର ପ୍ରଧାନ
ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ।

* (୧)— ଶନ୍— ଛଣପଟ

ଗହମ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗର ମାନବ ପ୍ରଥମେ ଚାଷ କରିଥିଲା । ଇସ୍କର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଜାର୍ମୋ ଗ୍ରାମରୁ ୭,୨୦୦ ବର୍ଷର ପୁରୁଣା ଗହମର ଅଙ୍ଗାର ମିଳିଛି । ଏହି ଗ୍ରାମରୁ ଦୁଇଟି ପ୍ରକାର ଗହମର ଅଙ୍ଗାର ମିଳିଛି । ଗୋଟିଏ ଆରଣ୍ୟକ ଏବଂ ଅନ୍ୟଟି ଆଇନ୍‌କର୍ଣ୍ଣ ଗହମ । ସୁତରାଂ ଆଜକୁ ୭୦୦୦ ବର୍ଷ ଧରି ଗହମ ଚାଷ ହେଉଛି । ଚୀନ୍ ଦେଶରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୨,୨୦୦ ଅବ୍ଦରେ ଗହମ ଚାଷ ହେଉଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଅମ ଦେଶରେ ଅଷ୍ଟସୂତାୟା ଦିନ ପର୍ବପାଳି ଧାନବୁଣା ଯିବାପରି ଚୀନ୍‌ଦେଶରେ ରଜପରିବାର ପର୍ବପାଳି ପାଞ୍ଚଟି ଶସ୍ୟ ବୁଣା ଆରମ୍ଭ କରୁଥିଲେ । ଗହମ ଏହି ୫ଟି ଶସ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ । ଇଉରୋପରେ ସ୍ୱଇଜରଲଣ୍ଡର ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳରେ ବାସ କରୁଥିବା ପ୍ରସ୍ତରଯୁଗର ମନୁଷ୍ୟ ଗହମ ଚାଷ କରୁଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ।

ବୈଜ୍ଞାନିକ ଡି କଣ୍ଡୋଲ (De-Condolle)ଙ୍କ ମତରେ ଟାଲ୍‌ରିସ୍ ଏବଂ ଇଉପ୍ରେଟିସ ନଦୀ ଦୁଇଟିର ଉପତ୍ୟକା ଅଞ୍ଚଳ ଗହମର ଆଦି ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥଳ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ମାଙ୍ଗେଲଡର୍ଫ (Mangelsdorf)ଙ୍କ ମତରେ କଳେଶ୍ୟ-ଭୂର୍ଜି-ଇସ୍କର ପାର୍ବତ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ ଗହମର ଆଦି ଜନ୍ମସ୍ଥଳ ।

ଗହମର ଶୀତମଣ୍ଡଳ ଏବଂ ସମତୃଷ୍ଣ-ଶୀତମଣ୍ଡଳ ଦେଶ ଫସଲ । ନାନାଜାତିର ଗହମ ଅଛି । ଗୁଣ ସମ୍ପନ୍ନ ସାଧାରଣ ଅନୁସାରେ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଗହମକୁ ତିନିଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ଭାଗ କରାଯାଇଥାଏ । ଯଥା ୧—ଦ୍ରୁଗୁଣା (୧୫ଟି ଗୁଣସୂକ୍ଷ୍ମଧାତୁ)

୧—ବଣ୍ୟ ଆଇନ୍‌କର୍ଣ୍ଣ ବା ପ୍ଲୋଡୋନିୟମ

୨—ଆଇନ୍‌କର୍ଣ୍ଣ ବା ମନୋକୋକମ

ଶୀଘରେ ଯେତେ ପାଖୁଡ଼ା ଥାଏ ସେହି ପାଖୁଡ଼ାଟିକରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଗହମ ଦାନା ଥାଏ । ଇଂରାଜରେ “ଆଇନ୍”ର ଅର୍ଥ ଏକ ଏବଂ “କର୍ଣ୍ଣ” ଅର୍ଥ ଶସ୍ୟ ବା ଦାନା ।

୨ । ଚଉଗୁଣା (୨୮ଟି ଗୁଣାସୁନ୍ଦ)

ଆଠ ଜାତିର ଗହମ ଏହି ଉପଗୋଷ୍ଠିଭୂକା ଯଥା

୧—ବଣ୍ୟ ଏମର (Wild emmer; T. Dicoecoides)

୨—ଟିମୋପିଭ (T. Timopheevi)

୩—ଏମର (Emmer, T. Dicoeum)

୪—ଡୁରୁମ୍ ବା ମାକାରୋନି (Durum, T durum)

୫—ଆବିସିନିଆ (T. Abyssinicum)

୬—ପଉଲାର୍ଡ (Poulard, T. turgidum)

୭—ପୋଲିନିକ (T. Polinicom)

୮—ପାରସ୍ୟ (T. Persicum)

୩ । ଷଡ଼ଗୁଣା (୪୨ଟି ଗୁଣାସୁନ୍ଦଧାଣ)

୫ ଜାତିର ଗହମ ଏହି ଉପଗୋଷ୍ଠିରେ ରହିଛି । ଯଥା

୧ । ସ୍ପେଲଟ ଗହମ

୨ । ଗୁଷ ଗହମ

୩ । ଠେଙ୍ଗା ଗହମ, କୁବ ଦୁଇଟି

୪ । ଡୋରା ଗହମ (Dwarf wheat. T. Sphaerococcum)

୫ । ମୋଚା ଗହମ (T. mocha)

ଭାରତବର୍ଷରେ ଚାରିଜାତିର ଗହମ ବୃଷ କରାଯାଏ, ଯଥା—

୧ । ଇମର (Emmer)—ଏହା ବମ୍ବେଇ, ମାଡ୍ରାଜ୍, ମସ୍କଟ୍ରେ ଏବଂ ବେଉର୍ ଅଞ୍ଚଳରେ ବୃଷ କରାଯାଏ । ଏହା ଅତି

ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗର ଗହମ । ସ୍ପେନ, ଇଟାଲି, ଜର୍ମାନି ଏବଂ ସୋଭିଏଟ୍
ରୁଷିଆରେ ଏହି ଗହମ ଅଛି ।

୨ । ମାକାରୋନି (Macaroni wheat) — ଏହା
“ଡକ୍ଟରମ୍” ଗହମ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ମଧ୍ୟସ୍ଥରତ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ,
ପଞ୍ଜାବ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଏବଂ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗର ମାଲଦା ଜିଲ୍ଲାରେ ଏହି
ଗହମ ବୃଷ କରାଯାଏ । ମଧ୍ୟସ୍ଥରତରେ ‘ମାଲଦା’, ହୋସାଙ୍ଗାବାଦ
ଜିଲ୍ଲାରେ ‘ଦଉଡିଆ’ ଏବଂ ପଞ୍ଜାବରେ “ବାଦାନକ” ନାମରେ
ଏହି ଗହମ ଡକାଯାଏ । ଏଥିରୁ “ମାକାରୋନି” ତିଆରି ହୁଏ ।

୩ । ଗେଡ଼ା ଗହମ (T. Sphaero Coccum) — ଏହା
ଇଉରୋପରେ ‘ସଫ୍ଟିଗହମ’ ବା ‘କୁବ ଦୁଇଟ୍’ ନାମରେ ପରିଚିତ ।
ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଓ ପଞ୍ଜାବରେ ବୃଷ କରାଯାଏ ।
ଗହମ ଅତି ଛୋଟ । କଳରେ ପେଷାଇବା ଲାଗି କଷ୍ଟକର ।

୪ । ସାଧାରଣ ଗହମ ବା “ଭଲଗେୟାର ଦୁଇଟ୍”
(Vulgate type) — ଏହା ଗାଙ୍ଗେୟ ଉପତ୍ୟକା, ରାଜସ୍ଥାନ,
ବିହାରର ପ୍ରଧାନ ଗହମ । ଏହା ଦେଖିବାକୁ ଲାଲ । ମଧ୍ୟ-
ପ୍ରଦେଶରେ ଏହାକୁ “ଶରବଙ୍ଗା” କୁହାଯାଏ । ଭାରତୀୟ
କୃଷି ଗବେଷଣା କେନ୍ଦ୍ରରେ ଏହି ଗହମର ବହୁତ ଉନ୍ନତ
କରାଯାଇଛି । ଏହା ପୁଷା ଗହମ ନାମରେ ବଖାଯାଉଛି ।
ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର, କାନାଡା, ଇଂଲଣ୍ଡ, ରୁଷିଆ ଏବଂ ଚୀନ୍
ଦେଶର ପ୍ରଧାନ ଫସଲ ।

ଗେରୁଆ ଗହମର ପ୍ରଧାନ ରୋଗ । ପୁଷାଗହମ ଗେରୁଆରୋଗ
ପ୍ରତିଷେଧକ ।

ବୁଣା ଦେଲ—ଗହମ ଶୀତ ଋତୁ ଫସଲ । ଶୀତ ଯେତେବେଳେ ରହିବ ଗହମ ତେବେ ଭଲ ଫଳିବ । ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ସମୁଦ୍ରକୂଳ ଆ ଜିଲ୍ଲାଗୁଡ଼ିକରେ ଶୀତ ଦୁଇ ଅଡ଼େଇ ମାସ ରହେ । କିନ୍ତୁ ସମ୍ବଲପୁର, ବଲାଙ୍ଗିର, କଳାହାଣ୍ଡି ଓ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାରେ ଶୀତ ଅଧିକ । ତେଣୁ ଗହମ ବୃଷର ସମ୍ଭାବନା ଅଧିକ ।

କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସୁଦ୍ଧା ଗହମ ବୁଣାଯାଏ । ଶୁକ୍ଳରେ ତରଳା ଦିଅ ଗିନାଟିରେ ରଖିଦେବ । ସକାଳକୁ ଦିଅ ବସିଯାଇଥିଲେ ଗହମ ବୁଣିବା ସମୟ ହେବା ଜାଣିବ ।

ତନା ଚିତରା * (୧)ଚୌଗୁନା
ସ୍ବାସ୍ଥ ଗେଡ଼ୁ ବୋସେ ।

ଅର୍ଥାତ୍—ଚନ୍ଦ୍ରା ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଚଣା ବା ବୁଟ ଏବଂ ସ୍ବାସ୍ଥ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଗହମ ବୁଣିଲେ ଗୁରୁଗୁଣା ଫସଲ ହୁଏ ।

ଚନ୍ଦ୍ରାନକ୍ଷତ୍ର ଅକ୍ଟୋବର ୮ରୁ ୧୯ ତାରିଖଯାଏ ରହେ ଏବଂ ସ୍ବାସ୍ଥନକ୍ଷତ୍ର ଅକ୍ଟୋବର ୨୦ରୁ ନଭେମ୍ବର ୨ ତାରିଖଯାଏ ରହେ । ନଭେମ୍ବର ମାସ ୧୫ ତାରିଖ ମଧ୍ୟରେ ଗହମ ବୁଣାବୁଣି ଶେଷ ହେବା ଦରକାର ।

କମି ତଥାର—

୧—ଗେଡ଼ୁ ଭବା କାହେ

ଆଷାଢ଼କେ ଦୋବାହେ ।

ଅର୍ଥ—ଗହମ ଲାଗି କ୍ଷେତକୁ ଆଷାଢ଼ ମାସରେ ଥରେ ଚଷିବା ଭଲ । ଅନାବନା ଘାସ ଓ କଚରଜା ପଡ଼ିଯାଏ । ଉତ୍ତର

ଭାରତରେ ଗହମ ଜମିରେ ଛପେଟ ବୁଣି ସବୁଜସାର କରନ୍ତି । ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ବର୍ଷାଦିନରେ ଗହମ ଜମିରେ ପାଣି ଡେରିକରି ରଖନ୍ତି । ବର୍ଷା ଗୁଡ଼ିଗଲେ ପାଣି କାଟି ଜମି ଚଷି ଗହମ ବୁଣନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରଣାଳୀ ଚାଷକୁ “ହାଭେଲ” ଚାଷ କୁହାଯାଏ । କଳାକପା ମାଟିରେ କାଂସ ଘାସ ମାଡ଼ି ଜମିକୁ ଅକାମି କରିଦିଏ ।

୨—ଗେହୁଁ ବାହା, ଧାନ୍ ଗାହା

ଉଷ୍ ଗୋଡ଼ାଇ, ସେ ଦେଁ ଆହା

ଅର୍ଥ—ଗହମକୁ ଗୁଣ୍ଡି ଚାଷ, ଧାନ କ୍ଷେତକୁ ବଦାଗରମଇ, ଆଶୁ କ୍ଷେତକୁ ଶିଆର ମଝି ଜମି ଖୁସାକୋଡ଼ା ଭଲ ଉପକାର ଦିଏ

ଗହମ ବୁଣିବା ରୀତି

‘ପୋର’ ବାଦଶାହା, ‘କେର’ ନାଜର

ତେ ‘ଛଟା’ ଫଳାର ।

ଅର୍ଥ—ଗହମ ଚିନିଟି ପ୍ରଣାଳୀରେ ବୁଣାଯାଏ, ଯଥା—

୧ । **ଛାଟିବୁଣା**—ଗହମ କିଆରିରେ ଖୁସାକୋଡ଼ା କରିବାକୁ ସୁବିଧା ହୁଏ ନାହିଁ, ଜମି ଘାସେଣା ଧରେ । ଆମଦାନୀ କମିଯାଏ । ଚାଷୀ “ଫଳାର” ପରି ଗରିବ ରହେ ।

୨ । **କେରବୁଣା**—ଗୁଣ୍ଡି ଚାଷ ମାଟିରେ ଲଙ୍ଗଲଣିଆର ପଛରେ ବୁଣିବା ଭଲ । ଗଛ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ରହେ । ପ୍ରତି ଧାଡ଼ି ମଧ୍ୟରେ ଖାଲ ଜାଗା ଖୁସାକୋଡ଼ା ଓ ଘାସ ବସ୍ତ୍ର ଲଗି ସୁବିଧା ହୁଏ । ଆମଦାନୀ ମଧ୍ୟ ଭଲ ହୁଏ ।

୩ । **ପୋର ବୁଣା**—ଲଙ୍ଗଲରେ ବାଉଁଶ ନଳୀ ବାନ୍ଧି ସେହି ନଳୀରେ ଗହମ ମଞ୍ଜି ପକେଇବା । ଗହମ ବିହନ ଗଭାଡ଼ାରେ ପଡ଼େ । ଫସଲ ଅତି ଭଲ ହୁଏ ।

ବର୍ଷା ଓ ଗହମର ରୋଗ

୧—ମାତେ ଓଡ଼ି, * (୧) ଉପର ବଦରଲ
କହେ ଘାଦ “ଗେରୁଇ” ଅବଧାଇ ।

ଅର୍ଥ—ଗହମ ଜମିରୁ ବତର ନ ଗୁଡ଼ିଲେ କିମ୍ବା ଗ୍ରୀଷମାସ ମାସରେ କୋହଲ ପାଗ ହେଲେ ଗହମକୁ ‘ଗେରୁଆ’ ରୋଗ ଧରେ ।

୨—ପାନି ବରଷେ ଆଧା ପୁଷ
ଆଧା ଗେଡ଼ି ଆଧା ଭୂଷ ॥

ଅର୍ଥ—ପୁଷମାସ ଶେଷକୁ ବର୍ଷା ହେଲେ ଗହମ ଅଧକୁ ଭୂଷା ଅଧେ । କାରଣ ଏତିକି ବେଳେ ଗହମ ଫୁଲ ଉଠାଉଥାଏ । ବର୍ଷା ହେଲେ ପ୍ରସ୍ତାପକ୍ଷମରେ ବାଧା ପଡ଼େ । ଚେଣୁ ଆଗାଡ଼ିଆ ଧରିଯାଏ । ବର୍ଷାପରେ ଶୀତ ପଡ଼ିଲେମାଟି ଅତି ଥଣ୍ଡା ଧରିଯାଏ । ହିମପାତ (Frost) ହେବାରୁ ଗଛ ମାଟିରୁ ରସ ଶୋଷିତାରେ ନାହିଁ । ଗହମ ଷାର ଭୋକି ପ୍ରସ୍ତାପକ ଧରେ ନାହିଁ, ଅଗାଡ଼ିଆ ଧରିଯାଏ ।

* (୧) ଓଡ଼ି—ବତର, ବଦରଲ—ବାଦଲ, ମେଘୁଆ,
ଅବଧାଇ—ଆସେ, ଧରେ ।

ଏକକଂଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ତୈଳପ୍ରଦ ଫସଲ

(Oilseed Crops)

ସଭ୍ୟତାର ଆରମ୍ଭରୁ ମନୁଷ୍ୟ ତାର ଶରୀରର ଲବଣ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ଲାଗି ତେଲ ବ୍ୟବହାର କରି ଆସିଛି । ଆଦିମାନବ ଶିକାର କରି ପେଟ ପୋଷୁଥିଲା । ଶିକାର ଜନ୍ତୁର ଚର୍ବିରୁ ସେ ତେଲ ମାରି ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ସେ ଚର୍ବିକୁ ପାଣିରେ ପିଣ୍ଡେଇ ତେଲ ବାହାର କରୁଥିଲା । ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରଗତି ସହିତ ସେ ପ୍ରାଣିଜ ତୈଳ ସାଙ୍ଗକୁ ଉଦ୍ଭିଦରୁ ତେଲ ବାହାର କରି ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ମିଶରୀୟ ଏବଂ ଫୋନେସିଆନ୍ ତେଲକୁ କେବଳ ଦେହମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଉ ନ ଥିଲେ; ଖାଦ୍ୟ ଜିନିଷ ତେଲରେ ପିନ୍ଧି କରୁଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୧,୪୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମିଶରୀୟମାନେ ବିଶାଳକାୟ ପଥରମୁଣ୍ଡା, ପଥର ମୁଣ୍ଡି ଏବଂ ପିସ୍ତାମିଡ଼ ତୋଳିବା ଲାଗି ବଡ଼ ବଡ଼ ପଥର ପ୍ଲାନାନ୍ତରିତ କରିବା ଲାଗି ତେଲ ଚିକ୍କଣା ଜିନିଷ (Lubricant) ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଶଗଡ଼ଚକ, ପାଣି ଉଠାଇବା କଳ ପ୍ରଭୃତିରେ ତେଲ କାଳରୁପେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଅନ୍ଧାରରେ ଘର ଆଲୁଅ କରିବା ନାଗି ତେଲ ପ୍ରଧାନ ସାମଗ୍ରୀ ଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ତେଲ ମଧ୍ୟ ଔଷଧରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଗଲା ।

ବିଜ୍ଞାନର ଉନ୍ନତି ହେଲା । ତାହା ସହିତ ତେଲର ଅନ୍ୟ ଉପଯୋଗ ବାହାରିଲା । ପେଟ, ବାରିଷ୍ଟ, ପୁଟିନ୍, ସାବୁନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ତେଲରୁ ତିଆରି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ତେଲପତ୍ର ଫସଲ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଅର୍ଥକ୍ଷେପ ଫସଲ ରୂପେ ମୁଣ୍ଡଟେକି ଉଠିଲା ।

ପ୍ରାକ୍ ଐତିହାସିକ ମାନବ ମଞ୍ଜିକୁ ଛେଚି, ବାଟି ଏବଂ ପାଣିରେ ଗନ୍ଧି ତେଲ ମାରୁଥିଲା । ପରେ ଘଣା ଉତ୍ତାପିତ ହେଲା । ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶମାନଙ୍କରେ “ଘଣା ପେଡ଼ା” ତେଲ ତିଆରିର ପ୍ରଧାନ ପଦ୍ଧତି । କିନ୍ତୁ ବିଜ୍ଞାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ତେଲପୁଡ଼ା କଲ (Oil Expeller) ତେଲ ବାହାରିବାକୁ ସହଜ କରିଛି । ତେଲ ବାହାରିଯିବା ପରେ କେତେକ ଜାତି ପିଡ଼ିଆ ଗୋଷାଦ୍ୟ ଏବଂ ଫସଲ ଆମବାନି ଲାଗି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି ।

୧୭୯୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ “ଆୟୁସ ପ୍ରେସ” (Hydraulic Press) ଉଦ୍ଭାବିତ ହେଲା । ୧୮୧୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଫ୍ରାନ୍ସ ଏବଂ ଜର୍ମାନୀରେ ଏହି ପ୍ରଣାଳୀରେ ତେଲ ରଚା ଅତି ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇ ଉଠିଲା । କିନ୍ତୁ ଏହି ପ୍ରଣାଳୀରେ ତେଲବାଜରେ ଥିବା ତେଲର ଶତକର ୩୫ ଭାଗ ତେଲ ପିଡ଼ିଆ ଓ ଗରଦାରେ ରହିଯାଏ । ୧୮୪୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ବର୍ମିଂହାମ ସହରରେ ଜେସି ଫିଶର (Jesse Fisher) “ବିଲ୍ଡାୟୁକ ନିଷ୍କାରଣ” (Solvent extraction) ପ୍ରଣାଳୀ ବାହାର କଲେ । ୧୮୭୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏହି ପ୍ରଣାଳୀ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଚାଲୁହେଲା ।

ତେଲ ବାହାରିବା ପରେ ତାକୁ ବିଶୋଧନ କରାଯାଏ । ତେଲରୁ ରଙ୍ଗ ପଦାର୍ଥ, ବାସନା କାରକ ଉପାଦାନ, ଚର୍ବି-ଅମ୍ଳ ବାହାର କରି ନିଆଯାଏ । ବିଶୋଧନ ଏକ ରସାୟନିକ ପ୍ରଣାଳୀ । ତେଲ ବିଶୋଧନ ପରେ ବ୍ୟବହାର ଉପଯୋଗୀ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସେ

ବିଶୋଧିତ ତେଲର ମୂଲ୍ୟ ଅଧିକ । ତେଲ ରନ୍ଧାଯିବା ପରେ ତାକୁ କିଛିଦିନ ବସାଇବା ପରେ ଛାକି ନିଆଯାଉଥିଲା । ଗୁଳିବାହାର କାଣ୍ଡି ବାହାର ଯାଉଥିଲା ।

ତେଲରେ ଚର୍ବି-ଅମ୍ଳ ଥାଏ । ଏଥିରୁ ଗ୍ଲିସେରାଇଡ୍ ଭାଗ ବାହାର କରି ଖାର ସହ ମିଶାଇ ସାବୁନ ତିଆରି କରାହୁଏ ।

ତେଲକଣ୍ଠିରୁ ଫସ୍‌ଫାଟାଇଡ୍ ଓ ଲେସିଥିନ ବାହାରେ । ଏହି ଲେସିଥିନ ଚକୋଲେଟ୍‌ରେ, ଆଇସକ୍ରିମ୍, ମାକାରେନି, କରମେଲ ପ୍ରଭୃତି ମିଠେଇରେ ଦିଆଯାଏ । ସଏବନ୍ ତେଲରୁ ୪୦ ମିଲିଅନ ପାଉଣ୍ଡ ଲେସିଥିନ୍ ତିଆରି ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ରହିଛି ।

କେତେକ ତେଲରେ ବାଣ୍ଟିଣ, ଫେଣ୍ଡୁ, ଘରଗୁଡ ଲାଗି ପଦାର୍ଥ ତିଆରି ହୁଏ । ତେଲରେ ସ୍ଟିରଲ୍ ପଦାର୍ଥ ଥାଏ । ଏହି ସ୍ଟିରଲ ଲବଣ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ସ୍ତୋ ପାଉଡର (Cosmetic), କାଗଜକୁ କଢାକରି ରଖିବାରେ, ଗୁପା କାଳି ତିଆରିରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ସ୍ଟିଗ୍ମାଷ୍ଟେରଲ (Stigma sterol)ରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଅଙ୍ଗବର୍ଦ୍ଧକ ହର୍ମନ୍ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଡାକ୍ତରୀ ଔଷଧମାନ ସମ୍ପାଦିତ୍, କପା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ତେଲରୁ ତିଆରି ହେଉଛି ।

ତେଲକୁ ବହୁଳିଆ ଓ କାଠିଆ କରି ଘିଅ ଓ ଲହୁଣି ପରି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି । ଏହାକୁ “ହାଇଡ୍ରୋଜେନେଶନ” (Hydrogenation) କୁହାଯାଏ । ଦାଲଦା ବନସ୍ପତି ଏହାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଉଦାହରଣ । ମାର୍ଜାରିନ୍, ଓଲିଓ ମାର୍ଜାରିନ୍, ଝୁଣା,

ନୋରେଲକ୍ ପ୍ରଭୃତି ପଦାର୍ଥ ତେଲରୁ ତିଆରି । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ତେଲରୁ ଝୁଣା ଓ ନୋରେଲକ୍ ତିଆରି କରିବାରେ ନିପୁଣଥିଲେ । *

ତେଲପ୍ରଦ ଫସଲ ଅର୍ଥକ୍ଷୟ ଫସଲ । ଦେଶର ଶିଳ୍ପ ବକାଶ ଓ ସମୃଦ୍ଧି ଲାଗି ତେଲପ୍ରଦ ଫସଲ ବୃଦ୍ଧ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଇଉରୋପ, ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଓ କାନେଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ଦେଶର ସମୃଦ୍ଧି ତେଲ ଶିଳ୍ପର ବକାଶ ଉପରେ ଗଢ଼ା ।

ତେଲ ଦେଉଥିବା ଫସଲକୁ ବୃଦ୍ଧ ଶ୍ରେଣୀରେ ଭାଗ କରାଯାଇ ପାରେ, ଯଥା—

(୧) ମଞ୍ଜି ଓ ଶସ୍ୟଦାନାରୁ ଯଥା - ଚନାବାଦାମ, ରାଣି,

* ଓଡ଼ିଶାର ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର, ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଲଙ୍ଗରୁଜ ମନ୍ଦିର ଓ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର ତିଆରିରେ ପଥର ଜୋଡ଼େଇ ଲାଗି ରୁନ ବା ସିମେଣ୍ଟ ବ୍ୟବହାର ହୋଇନାହିଁ । ଝୁଣା ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଛି । ଆଧୁନିକ ନରଲକ୍ ଏହି ସିମେଣ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ ଦିଏ । ଏହା ସମ୍ଭାବନ ତେଲରୁ ପଲିଆମାଇଡ୍ ଝୁଣା

“Norelac is thermoplastic and possesses excellent adhesion. It can also be used as a laminating and heat sealing agent for paper, glassine, cellophane, vinyl films and metallic foils. The laminates using Norelac as bonding agent compare favourably with commercial materials. Crops in Peace & War. U. S. D. A Year Book 1950-51, P567.”

ସୋରିଷ, ଜଡ଼ା, ପେସି, ତିଳା, କପାମଞ୍ଜି, ଧୂଆଁପତ୍ର ମଞ୍ଜି, ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ମଞ୍ଜି, ଧାନ ଓ ମକା

(୨) ଗଛର ଫଳ—ନଡ଼ିଆ, ପୁଲଙ୍ଗ, କରଞ୍ଜି, ନିମ୍ବ, ଆଳମଣ୍ଡ ବାଲନଟ୍, ତୋକାନ, ଫିଲବର୍ଟ;

(୩) କୃଷିଜାତି ପଦାର୍ଥର ଶ୍ରେଣୀ, ମଞ୍ଜି—ଯଥା ଆପୁଲ, ପିଅର, କମଳାଲେମ୍ବୁ ମଞ୍ଜି, ପିମେଙ୍କ, ସ୍ବାର୍ଗ୍, ଓଲିଭ

(୪) ଫଳଶସ୍ୟ—ଓଲିଭ, ଆଉକାଡ଼ୋ

ଭାରତବର୍ଷରେ ୨୪.୭ ମିଲିଅନ ଏକରରେ ଖାଦ୍ୟଉତ୍ପାଦନା ଚୈଳଗଜ ଫସଲ ଏବଂ ୪.୫୭ ମିଲିଅନ ଏକରରେ ଖାଦ୍ୟଅନୁପ-ଯୋଗୀ ଚୈଳଗଜ ଫସଲ ବୃଷ କରାଯାଏ । ବର୍ଷକୁ ୫.୯ ମିଲିଅନ ଟନ୍ ତେଲ ଆମଦାନୀ ହୁଏ । ଏକର ପ୍ରତି ଚୈଳଗଜ ଆମଦାନୀ ହାରାହାରି ୧୮୦ ରୁ ୨୦୦ କଲେ ଗ୍ରାମ । ଚୈଳଗଜ ବଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ ହେଉଥିବାରୁ ଦେଶର ଧନବୃଦ୍ଧିର ଏକ ବଶିଷ୍ଟ ପଦ୍ଧା ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଚୈଳପ୍ରଦ ଫସଲ ବୃଷର ପ୍ରସାର ସୁବିଧା ରହିଛି । ପ୍ରଧାନ ଚୈଳପ୍ରଦ ଫସଲ—ସୋରିଷ, ଜଡ଼ା, ରାଶି, ତିଳ, ପେସି

ସୋରିଷ

(Mustard)

ବୁଣିବା ସମୟ—

୧ — ଖନାବୋଲେ ଚଷାପୁଅ

ଶରତର ଶେଷେ ସୋରିଷ ରୁଅ ।

ଦଶହରା ବେଳକୁ ସୋରିଷ ବୁଣା ଶେଷ ହେବା ଦରକାର

ବୁଣିବା ଶକ୍ତି—

୧—ଦନ ସୋରିଷ, ପତଳା ରାଇ

ଲଗାଇ ଲଗାଇ କପାସ ରୋଇ

ସୋରିଷ ବହଳିଆ ଏବଂ ରାଇ ପତଳା ବୁଣିବ । କପା ଆହୁରି ପତଳା ଲଗାଇବ ।

ସୋରିଷ ଗଛ (୧) ଗ୍ରେଟ । ସାଧାରଣତଃ ହାତେ ଦେହହାତ ଉଠରେ ବଢ଼େ । ପଟ୍ଟମାଟିରେ ଦୁଇହାତ ଲଢ଼ରେ ବଢ଼ିଥାଏ କିନ୍ତୁ ରାଇସୋରିଷ ୩ ରୁ ୪ ହାତ ଉଠରେ ଶାଖା ମେଲି ବଢ଼େ ।

ସୋରିଷ—ହଳଦିଆ, ଲଲ, ଶ୍ଵେତା, ଚକକଣା

ରାଇ—କସରା ବା ଖଇରା, ଶ୍ଵେତା ପାଟପାଟୁଆ, ଏକର ପ୍ରତି ୪ ରୁ ୫ ସେର ଚିହନ ଲାଗେ ।

ମିଶାମିଶି ପସଲ—

୧—ସୋରିଷ ସଙ୍ଗେ କୋଳଥ, ମୁଗ

ଏକ ସମୟରେ କର ଯୋଗ ।

ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟରେ ସୋରିଷ, କୋଳଥ ଓ ମୁଗ ସହିତ ପଞ୍ଜାବ ଓ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶରେ ଗହମ, ଯଅ ଓ ବୁଟ ସହିତ ମିଶା ପସଲ— ରୂପେ ବୁଣାଯାଏ । ଶୁଣି ପାଞ୍ଚ ପୁଟ ଅନ୍ତରରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସୋରିଷଗଛ ରୁହେ । ଏକର ପ୍ରତି ଏକରୁ ଦୁଇ କଲେବ୍ରାମ ଚିହନ ଦରକାର ହୁଏ ।

(୧) ସୋରିଷ—Mustard, *Brassica campastris*
var-nigra

ରାଇ—Rai, *Brassica Juncea*.

ତୋରୁଆ Rape, *Brassica napus* var *dichotoma*.

ରାଶି ବା ଖସା (Til; Sesamum)

କଳାମାଟି, ପଟୁମାଟି ଏବଂ ଲଲରୁଗୁଡ଼ିଆ ମାଟିରେ ରାଶି ବୁଣାଯାଏ । ତିନି ପ୍ରକାର ରାଶି ଅଛି । ଯଥା ୧—ଗ୍ରେଡେଇ, ୨—ମାଦି ଏବଂ ୩—ନିଲଜି । ଖସା ମାଟିକୁ ନିବଳୁଆ କରି ପକାଏ ।
ରାଶି ଦୁଇ ପ୍ରକାର—ସାଦା ବା ସଫେଦ୍ ଏବଂ କଳା

ଜମି ତିଆରି ଓ ବୁଣା—

୧—କୋଦାଳେ ମାଣ, ତିଲେ ହଳ

କାଉଁକେ ଫାଁକର, ମାଘେ କାଲ୍ ।

ଅର୍ଥ—(କ) ମାଣସାରୁ ଲଗାଇବା ଲାଗି କୋଡ଼ରେ ହାଣି ଜମି ତିଆରି କରିବ । କିନ୍ତୁ ରାଶି ବୁଣିବା ଲାଗି ହଳରେ ଶୁଷକର ମାଟି ଗୁଣ୍ଡ କରିବ । ରାଶି ପାଇଁ ଗୁଣ୍ଡ ଶୁଷ ଦରକାର । ମଞ୍ଜି ଅତି ଛୋଟ । ତେଲ ଜମିରେ ଗଛ ଉଠେ ନାହିଁ ।

(ଖ)—ଫାଁକର ବା ସାଦା ଖସା ଆଣ୍ଟିନ-କାଉଁକ ମାସରେ ଏବଂ କଳା ଖସା ମାଘ ମାସରେ ବୁଣିବ ।

୨—କୋଦାଳେ ମାଣ ସାରୁ, ତିଲେ ହଳ କର

ଶ୍ଵେତ ତିଲ ଆଣ୍ଟିନ—କାଉଁକେ ବୁଣାସାର ।

ଛୁଇତଳେ ରାଇ. ଡିପା ଜମିରେ ଲଙ୍କା

କର ଚଷା ପୁଅ; ମନେ ନ କରି ଶଙ୍କା (କଳନ୍ଦିରା, କଟକ)

ବୁଣିବା ସମୟରେ ମାଟିରେ ବତର

୧—କୋଦୁଅ ବୁଣିବୁ ବତରେ

ରାଶି ବୁଣିବୁ ବତରେ । (ଟିଟିଲଗଡ଼, ବଲଙ୍ଗିର)

ରାଣି ବହନ ଅତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଭଲ ଗୁଣ ମାଟିରେ ବତର ଥାଇ
ରାଣି ବୁଣିବ । କୋଦୁଅ ଫସଲ ବର୍ଷାଋତୁ ଆରମ୍ଭରେ ବୁଣାଯାଏ ।
ତେଣୁ ଡେଲ ଜମିରେ ଯେମିତି ସେମିତି ବୁଣିଦେଲେ ଗଛ ଉଠିବ ।
କିନ୍ତୁ ରାଣିକୁ ଯତ୍ନ ସହିତ ବୁଣିବ ।

ଏକର ପ୍ରତି ସେ ୨ରୁ ସେ ୨୫ ମଞ୍ଜି ଦରକାର ପଡ଼େ ।

ବୁଣିବା ରୀତି (Spacing)—

ଘନ ସୋରଷ, ପାତଳ ତିଳ

ବରି କାନେ କାନ୍

ଗୋଣିଙ୍ଗା ଧାନ୍ । (ବଡ଼ସାହି, ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

ସୋରଷ ବହଳ ବୁଣିବ କିନ୍ତୁ ତିଳ ପାତଳା ବୁଣିବ । ବରି
ଗଛ ଉଠି ପସକୁ ଯେପରି ଲାଗିଯାଏ ସେହିପରି ବହଳ
ବୁଣିବ ।

ବୁଣିବା ପରେ ବର୍ଷାର ପ୍ରଭାବ

୧—ରାଣିର ମୁଠି; ବରି ଚଉଠି

ବର୍ଷାଦେଲେ ନ ପାରେ ଉଠି (ଟିଟିଲଗଡ଼, ବଲାଙ୍ଗିର)

ରାଣି ବୁଣିବା ଦିନ ବର୍ଷା ଦେଲେ ମାଟି ଆଉଟି ହୋଇ
ବସିଯାଏ । ରାଣି ଗଛ ହୁଏ ନାହିଁ । ବରି ବୁଣିବାର ଋତୁଦିନ ପରେ
ବର୍ଷାଦେଲେ ଭୃଣପସ ବର୍ଷା ମାଡ଼ରେ ଛେଚି ହୋଇ ଝଡ଼ିପଡ଼େ
ଗଛ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ ।

ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଗୁଣ (After Cultivation) —

୧—ଗୁଣ ଗୁଡ଼େ ନା ବତାସ ଗୁଡ଼େ
ତଳେ ଅଧା ବର୍ଷା ପାଏ ।

ଫସଲ କଟାକଟି—

୧—ଫାଲଗୁନେର ଆଠ; ଚୈତ୍ରର ଅଠ
ସେଇ ତଳ ଦାସେ କାଟି ।

୨—ଫାଲଗୁନ ମାସର ଶେଷ ଆଠଦିନ
ଚଇନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଥମ ଆଠ

ଏହି ସୋଳଦିନେ ତଳ ବୁଣି ଘାଇ
ଦାଆ ଧରି ତାକୁ କାଟି । (ପାଟଣାଗଡ଼, ବଲାଙ୍ଗିର)

ଦ୍ଵାବିଂଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଅର୍ଥକରୀ ଫସଲ

(Cash Crops)

ଭାରତବର୍ଷ କୃଷିପ୍ରଧାନ ଦେଶ । ଚାଷୀର ପ୍ରଧାନ ଆୟ ପଚ୍ଛା ଚାଷ । କୁଟୁମ୍ବ ଭରଣପୋଷଣ, ବିବାହ ବ୍ରତ, ବନ୍ଧୁ ବେଉଷା, ଜାଣିଯାହା ଏବଂ ଖଜଣା କର ଓ ଚାନ୍ଦା ଚାଷରୁ ଆମଦାନୀ ଫସଲ ବିକାଳଣା କରି ଭୁଲ୍ଲ । ସେ ଶସ୍ୟ ବିକ୍ରି କରେ କିମ୍ବା ଅଦଳ ବଦଳ ଦେଇ ଗୁଜରାଣ ମେଣ୍ଟାଏ । ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟରେ ଧାନ ପ୍ରଧାନ ଫସଲ । ଚାଷୀ ନିଜ ପେଟ କାଟି ଧାନ ବିକି ତାର ଚାନ୍ଦା ଅର୍ଥ ମେଣ୍ଟାଏ । ଆଦିବାସୀ ଧାନ ବିକି ବଣର କନ୍ଦା ଓ ଫଳମୂଳ କିମ୍ବା କ୍ଷୁଦ୍ରଶସ୍ୟ ଖାଇ ଦିନ କଟାଏ । ତେଣୁ ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ବଦଳାଇବା ଲାଗି ଅର୍ଥକରୀ ଫସଲ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗର ଝୋଟ, ବିହାର ଏବଂ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶର ଆଖୁ, ବମ୍ବେଇ, ଗୁଜରାଟ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଓ ମଧ୍ୟଭାରତର କପା, ଆରୁ ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜର କପା ଓ ଧୁଆଁପତ୍ର, କେରଳର ନଡ଼ିଆ ଏବଂ ଗୁଆ ପ୍ରଧାନ ଅର୍ଥକରୀ ଫସଲ ।

ଓଡ଼ିଶାର ଚାଷଜମିର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ଏକକୋଟି କୋଡ଼ିଏ ଲକ୍ଷ ଏକର । ଏଥିରୁ ପ୍ରାୟେ ନବେ ଲକ୍ଷରୁ ଅଧିକ ଜମିରେ ଧାନ ଫସଲ ଏବଂ ୯-୧୦ ଲକ୍ଷ ଏକରରେ ଡାଲି ଫସଲ ଚାଷ କରାଯାଏ । ଅବଶିଷ୍ଟ କୋଡ଼ିଏ ଲକ୍ଷ ଏକରରେ ଜୈଳବାଜ,

ସ୍ବଦ୍ବିଶେଷ, ପରିପରିବା, ଫଳ ଓ ଗୋ ଶାବ୍ୟ ଫସଲ କରାଯାଏ ।
 ଧାନ ମହଣ ସାତ ଆଠ ଟଙ୍କା । ଏକର ପ୍ରତି ୧୫ ମହଣ ଧାନ
 ଆମଦାନୀ ଧରିଲେ ରୁଷୀ ଟ ୧୨୦୯ ପାଏ କିନ୍ତୁ ପଡ଼ୋଶୀ
 ବଙ୍ଗଦେଶ ରୁଷୀ ଏକର ପ୍ରତି ଟୋଟ ୧୨ ମହଣ ପାଏ । ଟୋଟ
 ମହଣ ନିତାନ୍ତ କମ୍ପରେ ଟ ୨୫୯ ଧରିଲେ ସେ ଏକର ପ୍ରତି
 ଟ ୩୦୦୯ ପାଏ । ସେ ଓଡ଼ିଆ ରୁଷୀର ଅଡ଼େଇ ଗୁଣା ଅଧିକା
 ଆସୁ କରେ । ଟୋଟ ଓଡ଼ିଆ ରୁଷୀ ଅନ୍ୟ ରୁଷୀ ଅପେକ୍ଷା
 ଦରିଦ୍ରତର । ଓଡ଼ିଶା ଧାନରେ ବଳକା ରାଜ୍ୟ କହିବା ନିରର୍ଥକ ।
 ଧାନ ରୁଷ ସେକ୍ସଫଳ କମାଇ ଅର୍ଥକ୍ଷୟ ଫସଲ ରୁଷ ନିତାନ୍ତ
 ଦରକାର । ଅର୍ଥକ୍ଷୟ ଫସଲରେ ଏକର ପ୍ରତି ଲଭ ପରିମାଣ
 ଅଧିକ । ତେଣୁ ରୁଷୀ ବଳକା ଅର୍ଥ ପାଇ ତାର ଆର୍ଥିକ ଉନ୍ନତି
 କରିପାରିବ । କୃଷୀ ରାଜ୍ୟର ମେରୁଦଣ୍ଡ । ରୁଷୀର ଆର୍ଥିକ
 ଉନ୍ନତିରେ ରାଜ୍ୟର ଅର୍ଥନୈତିକ ଅବସ୍ଥା ଉନ୍ନତ ହେବ ।

ଅର୍ଥକ୍ଷୟ ଫସଲ କୃଷି ଶିଳ୍ପ ବିକାଶରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ।
 ଶିଳ୍ପ ଏବଂ କୃଷିର ସମ ବିକାଶରେ ଦେଶର ଉନ୍ନତି ସମ୍ଭବ
 ହୋଇଥାଏ । ଶିଳ୍ପ ପ୍ରଧାନ ଦେଶ ତାର କଞ୍ଚାମାଲ ଏବଂ
 ଶାବ୍ୟଶସ୍ୟ ଲାଗି ଅନ୍ୟ ଦେଶ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ।

ବିବିଧ ଫସଲ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଛମେ ରୁଷ କରିବା ଦ୍ବାରା ଜମିର
 ଉଦ୍ବରତା ବଜାୟୁ ରହେ । ବର୍ଷସାରା ମୂଲିଆ ଖଟିବାକୁ ସୁଯୋଗ
 ମିଳେ । ବର୍ଷସାରା ହଳ ବଳଦକୁ କାମ ଓ ପୁରୁଷର ସମାଧିବରେ
 ମିଳେ । ଫସଲ ଖରଦ ଓ ବର୍ଷ ବର୍ଷସାରା ଲାଗି ରହିଥାଏ ।
 ରୁଷୀର ଦର ଏବଂ ଅନ୍ଧା ଖାଲି ପଡ଼ି ରହେ ନାହିଁ ।

ଆଖୁ, କପା, ଟୋଟ, ଧୁଆଁପତ୍ର, ମକା, ଅଦା, ହଳଦା ଓ
 ଯାନ ପ୍ରଧାନ ଅର୍ଥକ୍ଷୟ ଫସଲ ।

୧-ଆଖୁ (Sugarcane)

ଭରତବର୍ଷ ଆଖୁର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ । ଅଥବାବେଦ, ମନୁ ସ୍ମୃତି ଏବଂ ଚରକ ଓ ଶୁଶ୍ରୁତଙ୍କର ଭେଷଜ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆଖୁ ବ୍ୟବହାରର ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି ।

“ବୃଷ୍ୟଃ ଶୀତଃ ସ୍ଥିରଃ ସ୍ମିନ୍ଧ୍ୟୋ ବୃହଣୋ ମଧ୍ୟଭୋରସଃ
ଶ୍ଳେଷ୍ମଲୋ ଭକ୍ଷିତସ୍ୟେଷୋ ଧୀନ୍ତିକସ୍ତୁ ବିଦହ୍ୟତେ”

—ଚରକ

ଭରତବର୍ଷରୁ ଆଖୁରୁଷ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବ୍ୟାପିଛି । ତେଣୁ ଆଖୁ ଭାରତୀୟ କୃଷକର ଅର୍ଥନୈତିକ ସ୍ୱଚ୍ଛଳତା ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ଅତି ଅଧିକ । ଏହା ଚାଷୀ ଏବଂ ତାର ଗୃହପାଳିତ ପଶୁକୁ ତିରୋଟିଆ ସମୟରେ ସାହାଯ୍ୟ ଦିଏ ।

ଭରତବର୍ଷରେ ପ୍ରାୟ ୫୦ ଲକ୍ଷ ଏକର ଜମିରେ ଆଖୁରୁଷ ହୁଏ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ୭୫୦ ଲକ୍ଷ ଟନ ଆଖୁ ଆମଦାନୀ ହୁଏ । ଏଥିରୁ ୨୦ ଲକ୍ଷ ଟନ ଚିନି ଏବଂ ୩୦ ଲକ୍ଷ ଟନ ଗୁଡ଼ ଓ କନ୍ଦ ତିଆରି ହୁଏ । ୨ କୋଟି ଚାଷୀ ଆଖୁ ଚାଷ କରନ୍ତି ।

ଚିନି ଶିଳ୍ପ ଭାରତର ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରଧାନ ଶିଳ୍ପ । ଏଥିରେ ତେର ଲକ୍ଷ ଲୋକ କାମ କରନ୍ତି । ଏହି ଶିଳ୍ପରୁ ବର୍ଷକୁ ୫୫ କୋଟି ଟଙ୍କାର ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ ହୁଏ ।

ଭାରତବର୍ଷରେ ଏକର ପ୍ରତି ଆଖୁ ଆମଦାନୀ ପୃଥିବୀରେ ଉଚ୍ଚ । ଏକର ପ୍ରତି ହାରାହାରି ୧୦-୧୨ ଟନ ଆଖୁ ମିଳେ । ହାବାଇ ଦ୍ୱୀପରେ ଏକର ପ୍ରତି ୮୦ ଟନ ଆଖୁ କଟାଯାଏ । ଭାରତୀୟ ଆଖୁରେ ଚିନି ଶତକର ୯ରୁ ୧୦ ଭାଗ କିନ୍ତୁ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆରେ

ଶତକର ୧୩ ଭାଗ ଚିନ୍ତିମିଳେ । ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଆଖୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ
କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ଅଧିକ କିନ୍ତୁ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ଆଖୁ ଏକର ପ୍ରତି
ଆମଦାନୀ ଅଧିକ ।

ଭାରତବର୍ଷରେ ଉଲ୍ଲତ ଧରଣର ଆଖୁ କୋଏମ୍ବାଟର
ଆଖୁଜନନ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ବାହାର କରାଯାଉଛି । ଭାରତବର୍ଷରେ
ମୁଗେଇ, ସନାବାଲି ପ୍ରଭୃତି ଦେଶୀ ଆଖୁ ଆଉ ନାହିଁ ।
ସବୁଠାରେ କୋଏମ୍ବାଟର ଆଖୁ ଖୁସ କରାଯାଉଛି ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଖୁଖୁସ ପ୍ରସାରର ଯଥେଷ୍ଟ ସୁବିଧା ରହିଛି ।

ଆଖୁର ଅର୍ଥନୈତିକ ଗୁରୁତ୍ବ —

୧—ଆଖୁ, କପା, ଝୋଟ, ପାନ

ସବୁବେଳେ ହାତେ ରଖଇ ଧନ ॥

(ଟିଟିଲଗଡ଼, ବଲ୍ଲଜିର)

୨—କୁଶାଣ କମାଏ ଟିକିର ପୁଅ

କପା କମାଏ ବାପର ପୁଅ ॥ (ସମ୍ବଲପୁର)

ଖରାପ ପ୍ରଭାବ

ଆଖୁ ଆଖୁ * (୧) ନଳିତା

ଏମାନଙ୍କ ମୁହଁ ସଲିତା

ଆଖୁ କାର୍ତ୍ତିକ-ମାର୍ଗଶିର ମାସରେ ଲଗାଇବ । ଚୈତ୍ର-ବୈଶାଖ
ମାସରେ ଝାଞ୍ଜି ଖରାରେ ଚଢ଼େଇ ପତ୍ର ମୋଡ଼ି ମୋଡ଼ି ହୋଇ
ରହିଥିବ । ପିତାପାଣିଆ ବର୍ଷା ଅସମ୍ଭବ ପାଇଲେ ଗଛ ଭାଙ୍ଗି
କରି ବଢ଼ି ଉଠିବ । ଝାଞ୍ଜି ଖରାରେ କ୍ଷେତ କୋଡ଼ି ଦାସ ଗଛ

ବାଛୁ ନିର୍ମଳ ରଖିଥିଲେ ବର୍ଷା ପଡ଼ିଲେ କ୍ଷେତ ଦାସଣା ଧରିପାରେ
ନାହିଁ । ପସଲ ଛୁ ଛୁ ବଢ଼ି ଦାସକୁ ଦବେଇ ଦିଏ ।

ଖୁସାକୋଡ଼ା (Inter Cultivation)

ଗେଡ଼ୁ ବାହା, ଧାନ୍ ଗାହା

ଉଷ୍ ଗୋଡ଼ାଇ, ସେ ହେ ଆହା ।

ଅର୍ଥ—ଗହମକୁ ଗୁଣ୍ଡି ଚାଷ, ଧାନକୁ ବଦା ଓ ଗରମଇ, ଆଖୁ
କ୍ଷେତକୁ ଶିଆର ମଝି ଜମି ଖୁସାକୋଡ଼ା ଭଲ ଉପକାର ଦିଏ ।

ଆଖୁ ଲଗାଇବା ପାଇଁ ଜମି ତିଆରି

୧—ମୂଳାର ଭୂଇଁ ତୁଳା

ଆଖୁର ଭୂଇଁ ଧୂଳା ।

୨—ଶାଓଏ ଓଡ଼ ମୂଳା

ତାର ଅଧ ତୁଳା

ତାର ଅଧ ଧନ

ରୁଖି ଗାଏ ବଙ୍ଗାଳି ପାନ

ଅର୍ଥ— ମୂଳା ଲଗାଇବା ଜମିର ମାଟି ତୁଳା ପରି ହାଲୁକା
ଏବଂ ଆଖୁ ଲଗାଇବା ପାଇଁ ମାଟି ଧୂଳି ପରି ହେବା ଦରକାର ।
ଧୂଳିପରି ଗୁଣ୍ଡି ମାଟିରେ ସିଆର କରି ଆଖୁ ଗଣ୍ଡିର ଲଗାଇବା ଓ
ଘୋଡ଼ାଇବା ଲାଗି ସୁବିଧା ହୁଏ ।

ଆଖୁ କ୍ଷେତ ପ୍ରତି ଯତ୍ନ—

ତେଲି ଘନା କଟ୍ କରେ,

ଆଖୁ ଘନା ଟାଇଁ

ଦୁଇହାତେ ଦିଅରରେ

ଯୋଚିଲେ ସିନା ଦାଇ ।

୨-କପା

(Cotton)

ଆଦିମ ମନୁଷ୍ୟ ବଣଜଙ୍ଗଲର ପକ୍ଷକୁ ଚଢ଼ି ପିନ୍ଧୁଥିଲା । ତାପରେ ସେ ଗଛର ବକଳ ପିନ୍ଧିଲା । କିନ୍ତୁ ଖାଦ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି ଗଛରୁ ବକଳ ବାହାର କରିବାକୁ ସମୟ ଅଭାବ ପଡ଼ିଲା । ଗଛର ବକଳ ମଧ୍ୟ ବେଶୀ ଦିନ ଟେକିଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ଖାଇବା ପାଇଁ ମାରୁଥିବା ଜନ୍ତୁର ଚମଡ଼ା ପିନ୍ଧିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । କିନ୍ତୁ ଚମଡ଼ା ଆଉ ଲେମ ପୋଷାକ ଅତି ଭାରି । ସବୁ ଋତୁରେ ମଧ୍ୟ ସେଗୁଡ଼ିକ ପିନ୍ଧିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ପଶୁ ଚମଡ଼ା ବକଳରେ ଗଛରୁ ପଟ ବାହାର କରି ପୋଷାକ ତିଆରି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ପଟରୁ ତିଆରି ଲୁଗାପଟା ମୋଟା ଓ ରୁଷ । ସିନ୍ଧୁସଭ୍ୟତା ଆଦି ଦ୍ରାବିଡ଼ ସଭ୍ୟତା । ମହେନ୍ଦ୍ରଜୋ-ଦାରୋ ସହର ଖୋଳାରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୩୦୦୦ ବର୍ଷ ତଳର କପାସୂତା ମିଳିଛି । ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଭାରତକୁ ଆସି କପାରୁ ସୂତାକାଟି ଲୁଗା ଓ ପୋଷାକ ତିଆରି ଆରମ୍ଭ କଲେ । କପାବୃଷ ସମାଜର ଏକ ପେଶା ହୋଇ ଉଠିଲା । “କୁଟି ଖାଇବା, କାଟି ପିନ୍ଧିବା” ଗ୍ରାମର ପ୍ରଧାନ ମାତ୍ର ହୋଇ ଉଠିଲା । ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ଏବଂ ଲୁଗାପଟାରେ ସ୍ବାବଲମ୍ବନ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଅର୍ଥନୀତିର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ରହିଥିଲା । ଭାରତବର୍ଷର କପା ଏବଂ ସୁନା ବଦେଶୀ ଲୋକଙ୍କର ବାଣିଜ୍ୟ ଏବଂ ଅଧିକାରର ପ୍ରଧାନ ଆକର୍ଷଣ ଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୧୫୦୦ ବର୍ଷରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୫୦୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତବର୍ଷ କପାବୃଷ ଓ କପା ତିଆରି ଲୁଗା ପଟାର ପ୍ରଧାନ ଯନ୍ତ୍ର ଥିଲା । ବିଜ୍ଞାନ ବଳରେ ଆଜିକାଲି ରେୟନ୍, ନାଇଲନ୍, ଟ୍ରେସ ରେଶମ ଲୁଗାପଟା ସମାଜରେ ଗୁଲିଲଣି । କିନ୍ତୁ କପାସୂତା

ଲୁଗାପରି ଏଗୁଡ଼ିକ ଶସ୍ତ୍ରା ନୁହେଁ । କପାସୁତା ଲୁଗାପଟା ଧରି ଓ ଦରିଦ୍ରର ଆଦରଣୀୟ ବସ୍ତ୍ର ।

ଲୁଗା! ଶିଳ୍ପ ଦେଶର ଅନ୍ୟ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଶିଳ୍ପ । କଳବୁଣା ଆମ୍ଭର ପୂର୍ବରୁ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ କପାଖାଇ ଓ ଅରଟ ଥିଲା । ତନ୍ତୀ, ବୁଣା, ରଙ୍ଗଣୀ ସମାଜକୁ ତନ୍ତବୁଣା ଲୁଗା ଯୋଗାଉ ଥିଲେ । କଳବୁଣା ଲୁଗା ଚାଲୁ ସହିତ ଅରଟ ଓ ଚରଣା ଲେପ ପାଇଲା ।

ମନୁଷ୍ୟ ବର୍ଷକୁ ହାରହାରି ୩୦ ମିଟର ଲୁଗା ଦରକାର କରେ ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଜଣ ପିଛା ୫୦ ମିଟର ଲୁଗା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଭାରତର ପୂର୍ବ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଅର୍ଥନୀତି ଫେରାଇ ଆଣି ଲୁଗା-ପଟାରେ ସ୍ବାବଲମ୍ବୀ ହେବାଲାଗି କଳବୁଣା ଲୁଗା ପାଥୁ ପାଥୁ ଆମ୍ଭର ଚରଣାର ପ୍ରସାର ଚାଲିଛି ।

ଭାରତବର୍ଷର ପ୍ରତି ରାଜ୍ୟରେ କପାଗୁଷ କରାଯାଏ । ଗୁଜରାଟ, ବମ୍ବେଇ, ମଧ୍ୟଭାରତ, ପଞ୍ଜାବ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ, ମାଡ୍ରାଜ ଓ ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶ କପା ଗୁଷରେ ଅଗ୍ରଣ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଦେବକପା, ଭୁରଭୁର ବୁଡ଼ା ଓ କାଇଆ କପାଗୁଷ କରାଯାଉଥିଲା । ଭାରତ ସରକାରଙ୍କର କେନ୍ଦ୍ର କପା କମିଟି ତତ୍ତ୍ବାବଧାନରେ କପାଗୁଷର ପ୍ରସାର ଲାଗି ନାନାବିଧ ଗବେଷଣା ଚାଲିଛି ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ବର୍ଷା ଋତୁରେ ଏବଂ ପାଣି ମଞ୍ଚାଇ ଶୀତଋତୁରେ କପାଗୁଷ କରାଯାଇ ପାରିବ ।

କପାର ଗୁରୁତ୍ବ :—

ଗ୍ରେଟିଆ ପୁଅକୁ ବୋଲାଇ ବାପା

ଗୁଷ ମଧ୍ୟରେ ତୁ ରଖିବୁ କପା

ତେବେ ଯାଇଁରେ ଚଷାପୁଅ

ଜୀବନ ଭିତରେ ଲଙ୍ଗଳା ନ ହେବୁ

ମିଳୁଥିବ ସୂତା ଶିଅ (ନକିକୂଳ, ବାମଣ୍ଡା)

ତାର ଅଧ ଧାନ

ବନା ରୂଷେ ପାନ

କପା ଲଗାଇବା-ଲଗି ପଦର ଓଡ଼ି ରୂଷ ଦରକାର । ରୂଷ
ରୂଷରେ କପାମଞ୍ଜି ବୁଣି ଦୋଡ଼ାଇବା ସହଜ ହୋଇଥାଏ ।

କପାରୂଷ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରବାଦ :—

କମି ତିଆରି :—

ଷାଠିଏ ଓଡ଼ି ରୁଲ

ତା'ର ଅଧ ମୂଳା

ତା'ର ଅଧ କୁଳା

ବୁଣିବା :—

୧—କପାକୁ ଏମନ୍ତ ଲଗାଅ ବାପା

ଛୁଡ଼ା ହୋଇଣ ଯେଣେ ତୋଳବୁ ସଫା

୨—ବହଳ କପା, ପାତଳ ରୂଷ

ଅନୁଡ଼ିଶାଳେ ଧରିଲୁ କାଶ

ଏ ଭିଜିରେ ନକର ଆଶ

୩—ଦନକପା, ପାତଳ ରୂଷ

ଅନୁଡ଼ି ଶାଳେ ଧରିବ କାଶ

ଏ ଭିଜକ ନପିବ ପାଶ (ଗାଙ୍ଗପୁର, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼)

ଅର୍ଥ—ବହଳଆ ବୁଣାଯାଉ ଥିବା କପା, ପାତଳ ରୂଷ ଏବଂ
ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବା ଶିଶୁକୁ ଅନୁଡ଼ି ଶାଳରେ କାଶ ଧରିଲେ ଆଶା
ଛୁଡ଼ିଦେବା ଦରକାର । କପା ଫସଲ ଓ ପିଲ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାନ୍ତି ।

କପା ବହୁଳ ନକରି ପାତଳ ରଖିବ । ମିଶର ଦେଶରେ ପରାଷା କରି ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ ମହାପ୍ରତି ଦୁଇଟି ଗଛ ରଖିବ ଏବଂ ଏକର ପ୍ରତି ୧୪,୦୦୦ ମହା ରହିବା ଦରକାର । ମହାପ୍ରତି ଗୋଟିଏ ଗଛ ରହିଲେ ଯେତେ କପା ଫଳେ ଦୁଇଟି ଗଛ ରହିବା ଦ୍ଵାରା ତାର ଶତକରା ଦଶଭାଗ ଅଧିକା କପା ଫଳେ । (୧)

କାଉଁରିଆ ଓ କପା ଫସଲର ପରସ୍ପର ବିରୋଧ

ଝୋଟ ପାଣି ଯେବେ କପାରେ ଲାଗେ

ଫଳ ନପାଇବ କେବଣ ବାଗେ ।

କାଉଁରିଆ ଏବଂ କପାରେ ଜେତେକ ପ୍ରକାର ଖଟପତକ ଶତ୍ରୁ ଲାଗି ଗଛ ଥିଆକରି ପକାନ୍ତି । ଫସଲ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ କାଉଁରିଆ ଏବଂ କପା ଫସଲ ପାଖ ପାଖ ଲଗାଇବ ନାହିଁ ।

ଘାସବଢ଼ା ଓ ଖୁସାକୋଡ଼ା :—

ବଢ଼ିସାର, ବାଛି ନ ପାରିଲେ ମୂଳ ଉପାଡ଼ି

ଘାସ କପା ଫସଲର ପ୍ରଧାନ ଶତ୍ରୁ । କପା କ୍ଷେତ ଘାସଶୂନ୍ୟ ହେବା ଦରକାର । ରାସାୟନିକ ଘାସମରା ଔଷଧ ପକେଇ ନଚେତ ମଝିରେ ମଝିରେ ସିଆର ଖୁସାଇ ଘାସ ମାରିବାକୁ ହେବ । ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ, ବମ୍ବେ ଓ ଗୁଜରାଟରେ ଦଉରା ଓ ଦୁଣ୍ଡିଆ ନାମକ ଦୁଇଟି ଖୁସାଣି ଯନ୍ତ୍ର ଘାସ ଉପାଡ଼ିବାରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଗୋଟାରି ହୋ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଚଳାଇଥାନ୍ତି । (୧)

କପା ଭିଣିବା - (Ginning)

ଗୋଦାମ ଘରର ରଖି ଝରକା

କପା ଚାଷକଲେ ରଖି ଚରକା ॥ (ସମ୍ବଲପୁର)

୩ - ଧଆ ପତ୍ର

(Tobacco)

ଆମେରିକା ଧଆଁ ପତ୍ରର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ । ପର୍ଯ୍ୟୁଷିଟାନେ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଧଆଁ ପତ୍ର ଖୁସି ଆଣିଥିଲେ । ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ୫ ଚାନ୍ ଦେଶ ମଧ୍ୟକୁ ଭାରତବର୍ଷରେ ଧଆଁ ପତ୍ର ଚାଷ ରହିଛି । ଯୁଥ୍‌ବାର ଧଆଁ ପତ୍ର ସେକ୍ସପଲର ଶରକର ୧୭ ଭାଗ ଭାରତବର୍ଷରେ ରହିଛି । ଭାରତବର୍ଷରେ ୮, ୭, ୦୦୦ ଏକରରେ ଧଆଁ ପତ୍ର ଚାଷ କରାଯାଏ ।

- (୧) "There are two reasons for hoeing—One is to thin out over-planted stand. The other is to keep the rows free of weeds until the Cotton plant is big enough to cast its own weed-protective shadow. Modern planting procedures and Chemical treatment of seed have done a great deal to achieve a good 'Stand of healthy Cotton without the need for overplanting and subsequent thinning or Chopping.'" Crop Production by Huges, Metcalfe and Jhonson. 1957, 1st Ed. P 355.

ଶିଗାରେଟ୍, ସିଗାର, ଚରୁଟ୍, ବଡ଼ି, ଡୁକା, ଗୁଣ୍ଡି, ପିକା ଓ ନାଶ ଲାଗି ସ୍ୱଚନ୍ଦ୍ର ଧୂଆଁ ପତ୍ର ରହିଛି । ଆଜି ପ୍ରଦେଶରେ ଶିଗାରେଟ୍ ଏବଂ ଚରୁଟ୍ ପାଇଁ ଧୂଆଁ ପତ୍ର ଦକ୍ଷିଣ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ଚରୁଟ୍ ଓ ଗୁଣ୍ଡିପାଇଁ ଧୂଆଁ ପତ୍ର, ଉତ୍ତରବିହାର ଓ ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗରେ ବାଇଗଣି, ବମ୍ବେଇ, ଗୁଜରାଟ ଏବଂ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶରେ ବଡ଼ି, ପଞ୍ଜାବ ଓ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶରେ ଡୁକା ଓ ନାଶପାଇଁ ଧୂଆଁ ପତ୍ର ଚାଷ କରାଯାଏ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ପିକା ଲାଗି ଧୂଆଁ ପତ୍ର ଚାଷ କରାଯାଏ । ଆଦିବାସୀମାନେ “ଧୂଳିଆ”କୁ ପିକାଲାଗି ଚାଷ କରିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଶିଗାରେଟ୍ ଧୂଆଁ ପତ୍ର ଚାଷ ମଧ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ ।

ଧୂଆଁ ପତ୍ର ଚାଷମାସିଆ ଲାଭହେଉ ଅର୍ଥକଣ୍ଠ ଫସଲ ।

ଲଗାଇବା ସମୟ ଓ ରୀତି—

୧—ଶନା ବୋଲେ ଚଷା ଶୁଣ ।

ଶରତ ଶେଷରେ ଧୂଆଁ ବୁଣ ॥

ଧୂଳି ପତ୍ର କର ଚମାଟୁ ମାଟି ।

ସେପଟା କରବୁ ନୋଟିକ ଗୋଟି ॥

ଦନ ଦନ କରି ପୋତନା

ପୁଷରୁ ଅଧିକ ରଖନା ॥

ଅର୍ଥ—ଆଶ୍ୱିନ ମାସରେ ଧୂଆଁ ତଳ ପକାଇବ । ଧୂଆଁ ପତ୍ର ଲଗାଇବା କମି ଗୁଣ୍ଡିଚାଷ କରିବ । ଧାଡ଼ିକୁ ଧାଡ଼ି ଦୁଇଫୁଟ ଅନ୍ତରରେ ଟାଣି ଦୁଇଫୁଟ ଛଡ଼ାରେ ତଳ ଲଗାଇବ । ପାତଳା ଲଗା ଭଲ । ପୁଷମାସ ବେଳକୁ ଧୂଆଁ ପତ୍ର ଗ୍ରାସିବ ।

୨—ଭୂଇଁରେ ବତର ଦେଖିବୁ ସେବେ

ନଲଗା ଧୂଆଁ ପତର ତେବେ

ଅର୍ଥ—ମାଟି ବକ୍ବକଆ ଥାଇଁ ଲଗାଇଲେ “ଘରକଟା”
ରୋଗ ଧରି ତଳ ପଡ଼ିଯାଏ । କ୍ଷେତ ପଡ଼ିଆ ପଡ଼ିଯାଏ ।

ଧୂଆଁ ପତ୍ର ତୋଳିବା :—

ଠୁଙ୍ଗୁର ବଡ଼ିସି ବୁଡ଼ା ହେଲେ

ବାଲ୍ ବଡ଼ିସି କାଟିଲେ

ମେଞ୍ଚା (୧) ଧୂଟେ ଧଙ୍ଗର (୨) ହେଲେ

ସାଙ୍ଗ ବଡ଼ିସି (୩) ଶୁଖିଲେ ॥ (ସମ୍ବଲପୁର)

ଅର୍ଥ—ବୁଡ଼ା ହେଲେ ଠେଙ୍ଗଣି ବଡ଼େ । ବାଲ କାଟିଲେ
ବଡ଼େ । ଯୌବନ ଆସିଲେ ନୀଶ ଓ ମୁଛ ବାହାରେ । ଧୂଆଁ ପତ୍ର
କାଟିଲେ ଗଛ ବଡ଼େ । ସୁତରାଂ ପତ୍ର ସାଙ୍ଗି ସାଙ୍ଗି ଯାଉଥିଲେ
ଗଛ ବଡ଼ି ବଡ଼ି ଯାଉଥିବ ।

୪—ହଳଦି

(Turmeric)

ଆଦିବାସୀ କରର ହଳଦି ପ୍ରଧାନ ଅର୍ଥକର ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ସେ
ପାହାଡ଼ ତଳ ଭୂମିରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପାହାଡ଼ ଶିଖରରେ ହଳଦି
ରୁଷ କରେ । ପୋଡ଼ୁ ରୁଷର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହଳଦି, କାଙ୍ଗୁ ଓ

୧ (ମେଞ୍ଚା—ମୁଛ; ୨ ଧଙ୍ଗର—ସୁବା; ୩ ବଡ଼ିସି—ବଡ଼େ)

ସୁଆଁ । ଶୁଖିଲା ଗାଢ଼ଆପତ୍ର ଓ ଡାଳ ଦୁଳଦର ପ୍ରଧାନ ଖଟ ଓ
ସାର । ଦୁଳଦ ଅଧିକ ଆମଦାନୀ ଏବଂ ରଜ ଆସିବା ଲାଗି ଦୁଳଦ
କିଆଣ୍ଡରେ ନରକଳ ଓ ମେରିଆ ମୂଳା କରର ପ୍ରଧାନ କୃଷି ପଦ-
ାର୍ଥ ।

କର ବଂଶୀର ଓଡ଼ିଶାରେ ହାତୁଆ ଜାତି ମଧ୍ୟ ଦୁଳଦ ରୁଷ

କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କୁ ହଳଦିଆ ତେଲ କୁହାଯାଏ । ହଳଦି ମୁଣ୍ଡା
ଏମାନଙ୍କର ସନ୍ତାନ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରାୟ ୭୨,୦୦୦ ଏକର ଜମିରେ ହଳଦି ଚାଷ
କରାଯାଏ । ଏକର ପ୍ରତି ଦାସହାରି ୭ରୁ ୮ କୁଇଣ୍ଟାଲ ମିଳେ ।
ହଳଦି ତାର “ଟୁରମାଲିନ” ବା ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗ ଲାଗି ବ୍ୟବହାର
କରାଯାଏ । ଆଜିକାଲି ସାଗ୍ରେଷିକ ରଙ୍ଗ ସୁଲଭରେ ମିଳୁଥିବାରୁ
ହଳଦିର ବୃଦ୍ଧିତା କମିଯାଇଛି । ତେଣୁ ହଳଦି ଚାଷ ତେଜେ
ଲଘୁପ୍ରଦ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ ।

ଲଗାଇବା ସମୟ ଓ ଚାଷ —

ବୈଶାଖ ଜ୍ୟେଷ୍ଠରେ ହଳଦି ପୋତ
ଖେଳୁଥା ବୁଲୁଥା ହଲଇ ହାତ ॥
ଆଷାଢ଼ ଶ୍ରାବଣେ ଖୁସାଅ ମାଟି
ସାଦୁ ନିଗିଡ଼ାରେ କରିବ ଖାଣି ॥
ଅନ୍ୟ ମାସରେ ପୋତିଲେ ତାରେ
ପୃଥିବୀ ବୋଲେ ମୁଁ ନଦେବି ଧାରେ ॥

୨—ବୈଶାଖ ମାସରେ ହଳଦି ରୁଅ
ପଶାଖେଳ ଆଦି ବାମ୍ବାରେ ଥୁଅ
ଆଷାଢ଼ ଶ୍ରାବଣେ ଖୁସାଅ କ୍ଷେତ
ସାଦୁ ନିଗିଡ଼ାରେ ନଦେବି ହାତ
ଅନ୍ୟ ମାସରେ ପୋତିଲେ ଜାଣ
ଧରା କହେ ଫଳ ନଦେବି ପୁଣି ॥

୫—ଅଦା

(Ginger) (୧)

ଅଦା ସମୁଦ୍ର ପତନଠାରୁ ୫୦୦୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ମାଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ବୃଷକରାଯାଏ । ଶୁରତ ବର୍ଷରେ ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳ ମାଲବାର ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ କାନାରା ଜିଲ୍ଲାରେ ଅଦା ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ବୃଷକରାଯାଏ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ରାଜ୍ୟର ମାଲଗିରି ଏବଂ ମାଦୁରାଇ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅଦା ବୃଷକରାଯାଏ । * ଅରୁ ପ୍ରଦେଶର ଗୋଦାବରୀ ଜିଲ୍ଲା ଅଦା ବୃଷର ପ୍ରଧାନ ପୀଠ । ଓଡ଼ିଶାର ମୁମୁଦ୍ରକୂଳିଆ ଜିଲ୍ଲାଗୁଡ଼ିକରେ ଅଦା ବୃଷ ହୁଏ । ଅଦା ବୃଷ ଲାଗି ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତି ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ଅଦାବିକା ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁହାଯାଏ ।

ଅଦା ଛୁଇଁ ଜାଗାରେ ଭଲ ହୁଏ । ବାଲିଆ ଜମି ଅଦାବୃଷ ଲାଗି ଉଚ୍ଛ୍ୱସ୍ତ । ୧୦ ଫୁଟ ଲମ୍ବ ଓ ୩ ଫୁଟ ଓସାରର ପଟି କରାଯାଏ । ପ୍ରତି ପଟିରେ ନଅଇଞ୍ଚ ଛଡ଼ାରେ ଅଦା ଲଗାଯାଏ । ପ୍ରତି ଅଦାଗଣ୍ଡରେ ଦୁଇଟି ଗଜାଥାଏ । ଏକର ପ୍ରତି ୮୦୦ରୁ ୧,୨୦୦ ପାଉଣ୍ଡ (୧୦ ମହଣରୁ ୧୫ ମହଣ) ଅଦା ଲଗାଯାଏ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସରେ ଅଦା ଲଗାଯାଏ । ଅଦା ଲଗାଇବା ପୂର୍ବରୁ ଏକର ପ୍ରତି ୨୫ ମହଣ ପାଉଣ୍ଡ ଏବଂ ୨୦୦ ମହଣ ଗୋବର ଖତ ଦିଆଯାଏ । ୧୫ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଅଦା ଗଛ ଉଠିବାକୁ ବାହାର ପଡ଼େ । ଦେଢ଼ ମାସ ପରେ ପଟାଳ ଗୁଆଇ ଘାସ ବାଛି ଦିଆଯାଏ । ପ୍ରତି ମାସରେ ଥରେ ଘାସ ବାଛି କୋଡ଼ ଦିଆଯାଏ । ଘୃଷମାସ ବେଳକୁ ଖୋଳାଯାଏ ।

* Sundaram Meenakshi—Ginger earns good in come for the west coast. Indian farming, July 1959, P12-13

ଦକ୍ଷିଣ କାନାରାରେ ବୃକ୍ଷଶ୍ରେଣୀ ଉପରେ ଦ୍ରୁତା ଟେକାଯାଏ ।
ଏହି ଦ୍ରୁତାରେ ପୁରୁଷ ଅନ୍ତରରେ ଅଦା ଲଗାଯାଏ । ଦ୍ରୁତା ମାଟିରେ

ଶାମ୍ବରୀ

(ଅଦାଗଛ)

ପୋଡ଼ା ମାଟି ଏକର ପିଣ୍ଡ ୫୦ ମହଣ ମିଶାଯାଏ । ୩ଥର ଶୁଷ୍କ କୋଡ଼ା ଦିଆ ଯାଏ ।

ଏକର ପ୍ରତି ୮,୦୦୦ରୁ ୧୦,୦୦୦ ପାଉଣ୍ଡ କଞ୍ଚା ଅଦା ମିଳେ । କଞ୍ଚା ଅଦାକୁ ବହଳିଆ ତୁନପାଣିରେ ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ବଜୁରାଇ ଦିଆଯାଏ । ପାଣିରୁ ଛୁଣି ବାରଦଣ୍ଡା ଗନ୍ଧକ ଧୂଆଁରେ ଶିଙ୍ଘାଯାଏ । ତାପରେ ଶୁଖାଇ ଶୁଣ୍ଠି କରାଯାଏ ।

୧—ଆମ୍ବ ମୂଳେ ଅଦା

ବାଉଁଶ ମୂଳେ ପଦା

ଅର୍ଥ—ଆମ୍ବ ମୂଳ ଛାଇରେ ଅଦା ଭଲହୁଏ । ବାଉଁଶ ମୂଳ ଛାଇରେ ଅଦା ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଗତପିଡ଼ିଆ:—

ମୂଳଜାଣ୍ଡାୟ ଫସଲ ଯେତେ

ଭଲ ଉତ୍ପନ୍ନଇ ବହୁଳ ଖଜେ,

ପାନ

(Piper betel, Charvica betel)

ପାନ ଉଷ୍ଣମଣ୍ଡଳୀୟ ଲତା ବିଶେଷ । ଏହା ବେଶି ଖରା ବା ବର୍ଷା ସହ ପାରେ ନାହିଁ । ଆଦ୍ର ଓ ସମଶୀତୋଷ୍ଣ ଜଳବାୟୁ ପାନ ପକ୍ଷରେ ଅନୁକୂଳ । ଏଥିଲଗି ଛୁଫାମଣ୍ଡପ କରି ପାନ ବୃଦ୍ଧି କରାଯାଏ । ଏହି ଛୁଫାମଣ୍ଡପ ସହ ପାନ ଫସଲକୁ “ପାନ ବରଜ” କୁହାଯାଏ । କାଣ୍ଡଶର, ତଣ୍ଡି ଓ ଇଙ୍କରରେ ତାଟି ତିଆରି କରି କାନ୍ଥ ଓ ଛୁମୁଣ୍ଡିଆ ଉଠାର ଛୁମୁଣ୍ଡିଆ ତଳେ ପାନ ଲଗାଯାଏ ।

ଜମି—

ପାନ ଉଚ୍ଚା, ତିପା ଓ ବାଲିଆ ଜମିରେ ଗୁଣ କରାଯାଏ । ପାନ ଫସଲ ବରଜ ଭିତର ଜଳବାୟୁ ସବଦା ଆଦ୍ର ରହିବା ଦରକାର । ଏହିଲଗି ପ୍ରତିଦିନ ବା ଦିନେ ଗୁଡ଼ି ଦିନେ ମାଠିଆରେ ପାଣି ଦେବାକୁ ହୁଏ । ତିନିଦିନ ଅନ୍ତରରେ ପାଣି ଦେଲେ ବର୍ଷକରେ ୮୦ଟା ପାଣି ଦରକାର ହୁଏ ।

ବେଶବୃଦ୍ଧି:

ପାନଗଛର ମଞ୍ଜି ନାହିଁ । ଫୁଲ, ଫଳ ଧରେ ନାହିଁ । ଲତା କାଟି ଲଗାଯାଏ । ଏହି ଲତା ଖଣ୍ଡକୁ “ନଅ” ବା “ଲଅ” କୁହାଯାଏ । ଯେଉଁ ଗଣ୍ଡି ଅଂଶ ମାଟିରେ ପୋତି ଲଗାଯାଏ ତାକୁ “ଗଣ୍ଡିରୁ” କୁହାଯାଏ । ଏହି ଲତାରୁ ‘କଡମା’ ବା “ଛୁଟା” ବାହାର ବଢେ । ଦୁଇଧାଡ଼ି ପାନ ଲତାକୁ “ଗଛ” କୁହାଯାଏ । ଶୁରୁ ଯାଏଁ ପାନ ଗଛ ଅନ୍ତରେ ଡେଲିଙ୍ଗ ବାଉଁଶର ଛକ ଦିଆଯାଏ । ଏହି ଛକ ତଳ ଭୂଇଁରେ ଏବଂ ଅଗ ବରଜର ଗୁଡ଼ିରେ ଲାଗେ । ଏହି ଛକକୁ “ଆଉଡ଼” କୁହାଯାଏ । ବରଜର ଗୁଡ଼ି ଉପରେ ଡେଲିଙ୍ଗ ବାଉଁଶର ଗୁମୁଣ୍ଡିଆ କରାଯାଏ । ଏହାକୁ “ଛୁଞ୍ଚି” କୁହାଯାଏ । ଏହି ଛୁଞ୍ଚି ଉପରେ ଜୁଣ, ଚଣ୍ଡି ବସ୍ତ୍ରର ଦିଆଯାଏ । ଏହି ଚଣ୍ଡି ଓ ଜୁଣ ବଡ଼ାକୁ “ବିଞ୍ଚଣି” କୁହାଯାଏ । ବରଜ ଗୁରୁପାଖରେ ବଳାଯାଇଥିବା କାଣ୍ଡିଶର ବା ଇଙ୍କର ଗୁଡ଼ିକୁ “ପାଖୁଡ଼ି” କୁହାଯାଏ ।

ଅଗସ୍ତିଗଛ ପାଖୁଡ଼ି—

ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାରେ ପାଖୁଡ଼ି ଧାଡ଼ିକୁ ଧାଡ଼ି ପୋତା ଯାଏ । ପାଖୁଡ଼ି ଉପରେ ପାନ ଲତା ମାଡ଼େ । ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଗସ୍ତି ଗଛ-ମଞ୍ଜି ଧାଡ଼ି କି ଧାଡ଼ି ବୁଣାଯାଏ । ଅଗସ୍ତି ଗଛ ଆଖାଠି

ମୋଟ ହେଲେ ତାହା କଡ଼ରେ ପାନ ଲଗାଯାଏ । ପାନ ଅଗ୍ରସ୍ଥ
ଗଛ ଉପରେ ଲଟାଏ ।

ପ୍ରକାର:—

ପାନ ନାନା ପ୍ରକାର ରହିଛି । ଯଥା ଦେଶୀପାନ, ଛୁଚି ପାନ,
କର୍ପୂରକାନ୍ତି ପାନ ଓ ମାଘୀ । ବହାର ସ୍ୱଜ୍ୟର ଗୟା ଅଞ୍ଚଳରେ
ମଘୀ ପାନ ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ । ଦେଶୀ ପାନ କଳା ମରମର ଓ
ରଘୁଆ । ବଙ୍ଗଦେଶର ଛୁଚିପାନ ଧଳା ଏବଂ ଛେଳିକାନ ପରି ।
ପାନ ତୋଳା:—

ଲଟା ୧୦ରୁ ୧୨ ଫୁଟ ଲମ୍ବା ହେଲେ ପାନ ତୋଳାଯାଏ ।
ବଡ଼ ଆକୃତିର ପାନ “ବଡ଼ ମାନ” ମଧ୍ୟମ ଆକୃତି ବଞ୍ଚିଷ୍ଟ ପାନ
‘ମଝିଲ’ ବା ‘ମଡ଼ତା’ ଏବଂ ଛୋଟ ପାନକୁ “ରୁଣି” ପାନ
କୁହାଯାଏ । ୫୦ଟା ପାନରେ “କଡ଼ାଏ” ପାନ ହୁଏ । ଏବଂ
ଦୁଇ କଡ଼ାରେ ଏକଶହ ହୁଏ ।

ଏକର ପ୍ରତି ଆମଦାନୀ—

ଏକ ଏକର ବରଜରୁ ବର୍ଷକରେ ୧୫,୦୦୦ ବଡ଼ା ପାନ
ମିଳେ । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ାରେ ୧୦୦ଟି ଥାଏ । ପାନ ଓଡ଼ିଶାରେ
ପାନଖିଆ ଏକ କଳଙ୍କ । ସହର ଓ ମଫସଲର ଲୋକେ ପାନ
ଖାନ୍ତି । ମଫସଲରେ “ବଟୁଆ” ଏବଂ ସହରରେ “ପାନବଟା”
ଅତି ସାଧାରଣ ।

ପାନ କୃଷି ଅତି ଲାଭଜନକ । ଏଥିଲଗି ପାନଜମିର ଖଜଣା
୫୦ ଟଙ୍କାରୁ ୧୫୦ ଟଙ୍କା ହୋଇଥାଏ ।

ପାନ ଲଗାଇବା ସମୟ:—

୧—ପାନ ପୋତ ଶ୍ରାବଣ

ଟାଇଲେ ନସରେ ବେଣେ ॥ (ପରମହଂସ, କଟକ)

୨—ଶ୍ରୀକଣ ମାସରେ ବୋଇଲେ ପାନ
ପଲେ ବହୁତ ଦିଏ ଧନ ॥
ଅଶୁରେ ଖାଇ, ବୋହୂଲେ ନସରେ
ଏ ମାନ ଲେଖାଅଛି ଜ୍ୟୋତିଷରେ ॥

(ପାଟଣାଗଡ଼, ବଲ୍ଲଭିର)

୩—ଶ୍ରୀକଣ ମାସେ ପାନ କରିଲେ ରୋପଣ
ପ୍ରଭୁର ପ୍ରମାଣେ ପାନ କରେଟି ଧାରଣ ॥ (ସୁନ୍ଦରଗଡ଼)

ପାନ ଲଗାଇବା ସ୍ଥଳ:—

୧—ବେଢ଼େ ଧାନ
ଛୁଇରେ ପାନ

ଅର୍ଥ—ଖୋଲ ଓ ଖର ପାଉଥିବା ଜାଗାରେ ଧାନ ଏବଂ
ଛୁଇ ଓ ଆବୃତ ଜାଗାରେ ପାନ ଭଲହୁଏ ।

ପାନ ତୋଳା ସମୟ—

୧ — ଏକ ମାର୍ଗଶିରେ ପାଟିଯାଏ ଧାନ

ତହିଁ ଶ୍ରୀକଣରେ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟ ହୁଏ ପାନ ।

(ସୁନ୍ଦରଗଡ଼)

ଏୟୋବିଂଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ମକା ଓ ଷୁଦ୍ଧଗଣ୍ୟ
(Maize and Millets)

ଧାନ ଏବଂ ଗହମ ପଛକୁ ମକା ମାନବ ସମାଜର ଏକ
ବିଶିଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ଗଣ୍ୟ । ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର, କାନେଡ଼ା ଏବଂ

ଭାରତରେ ମକା ଶିଳ୍ପ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ କୃଷିଶିଳ୍ପ ।

ପୃଥିବୀରେ ମକାରୁଷ ଷେଷଫଳ ୨୧୫ ରୁ ୨୨୦ ମିଲିଅନ
ଏକର । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ —

ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର	୮୦ରୁ ୯୦ ମିଲିଅନ	ଏକର
ମେକ୍ସିକୋ	୮ରୁ ୧୦	"
ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକା		
ବ୍ରାଜିଲ	୧୦ରୁ ୧୨	"
ଆର୍ଜେଣ୍ଟାଇନା	୪ରୁ ୧୦	"
ଆଫ୍ରିକା	୧୮ରୁ ୨୦	"
ଏସିଆ	୩୫ରୁ ୪୦	"
ଚୀନ୍	୧୨.୦	"
ମାନଚୁରୀଆ	୪.୦ରୁ ୭	"
ଭାରତବର୍ଷ (ଓ ଇଣ୍ଡୋନେସିଆ)	୫ରୁ ୭	"
ପୂର୍ବ ଇଣ୍ଡିଆ		
ପଶ୍ଚିମ ଇଣ୍ଡିଆ	୨୦ରୁ ୩୦	"

ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ଶତକର ୧୨ ଭାଗ ବୃକ୍ଷଜମିରେ
ମକାରୁଷ ହୁଏ । ଏକର ପ୍ରତି ୨୦ରୁ ୩୦ ବୁଣେଲ ଆମକାଜି
ହୁଏ । ମକା ଗୋ ଓ ମେଷାଦି ବୃହତ୍ପାଳିତ ପଶୁଙ୍କର ଖାଦ୍ୟରୂପେ
ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଏବଂ ମାଂସ ରୂପରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ମକା
ଫସଲରୁ ବାର୍ଷିକ ୩, ୫୭୭ ମିଲିଅନ ଡଲର ଆୟହୁଏ ।

ଭାରତବର୍ଷର ସମସ୍ତ ବୃକ୍ଷଜମିର ଶତକର ୪୫ ଭାଗ ଜମିରେ
ମକା ଓ କ୍ଷୁଦ୍ରଶସ୍ୟ ବୃକ୍ଷ କରାଯାଏ । ନିରକ୍ଷା ଜମିରେ ଏବଂ
ମରୁଡ଼ିମଣ୍ଡ ଅଞ୍ଚଳରେ କ୍ଷୁଦ୍ରଶସ୍ୟ ବୃକ୍ଷକରାଯାଏ । କ୍ଷୁଦ୍ରଶସ୍ୟ

ରୂଷକାରୀ କୃଷକ ମଧ୍ୟ ଦରଦ୍ୱାରା । ସାଧାରଣତଃ ଡି ପାକମିରେ ଏବଂ ବର୍ଷାର୍ଦ୍ଧରେ ଏହି ଶସ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ରୂଷକରାଯାଏ । ଜଳମଡ଼ାଇ ଷ୍ଟୁଡ଼ଶସ୍ୟ ରୂଷ ପରିମାଣ ଗତକର ଦୁଇଗୁଣ ।

ମକା, ଜୁଆର, ବାଜର ଏବଂ ମାଣ୍ଡିଆ ପ୍ରଧାନ ଷ୍ଟୁଡ଼ଶସ୍ୟ । ଗଡ଼ା, ଜାଡ଼ି, କୁଏର, ଚିନି ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ଏବଂ ଆଦିବାସୀ ବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ରୂଷ କରାଯାଏ ।

ଭାରତବର୍ଷରେ ଷ୍ଟୁଡ଼ଶସ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ଓ ଆମଦାନୀ

ଷ୍ଟୁଡ଼ଶସ୍ୟ	କ୍ଷେତ୍ରଫଳ (ମିଲିଅନ ଏକର)	ଆମଦାନୀ ମିଲିଅନଟନ୍	ଏକର ପ୍ରତି ଆମଦାନୀ (ପାଉଣ୍ଡ)
ଜୁଆର	୪୨.୭୨	୭ ୯୪	୩୭୩
ବାଜର	୨୭.୦୨	୩.୪୦	୨୦୯
ଗଡ଼ି (ମାଣ୍ଡିଆ)	୫.୭୩	୧.୮୪	୭୩୪
ମକା	୮.୯୧	୨.୫୨	୭୩୩
ମୋଟ	୮୪.୨୮	୧୪.୭୦	

ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରରେ ବର୍ଷୁବକାଳର ମକା ବା ହାଇବ୍ରିଡ଼ ମକା ରୂଷରେ ବହୁତ ବୃଦ୍ଧି ଆଣିଛି । ଭାରତବର୍ଷରେ ଏହି ମକା ରୂଷଲଗି ତେଣୁ ଚାଲିଛି ।

ଛଅପ୍ରକାର ମକାଅଛି । ଯଥା—

୧—ହାଡ଼ୁଆ ମକା, ୨—ଗଉ ମକା, ୩—ଚିନି ମକା, ୪—ଦୁଧିଆ ମକା, ୫—ପାହାଡ଼ି ମକା, (Flint Corn) ଏବଂ ୬—ଦାନ୍ତ ମକା; (Dent Corn) । ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରରେ

ଏହି ‘ଦାନ୍ତ ମକା’ ବା “ଡେଞ୍ଜକର୍ଣ୍ଣ” ବହୁଳ ବୃଷ କରାଯାଏ ।

ଏହି ଡେଞ୍ଜକର୍ଣ୍ଣରୁ ‘ହାଇବ୍ରଡ୍ ମକା’ ବାହାର କରାଯାଇଛି ।

ଲଗାଇବା ସମୟ—

୧—ଚୈନ୍ ମାସେ ମକା ଯେତୁ କରଇ ରୋପଣ

ତାର ଅନ୍ନାଶ୍ରବ ନହୁଅଇ କଦାଚନ ॥ (ସୁନ୍ଦରଗଡ଼)

୨—ଟିକା ବୃତ୍ତି କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାଥିଲେ ଚିତ୍ତେ

ହୋପିବ ମକା ଚୈନ୍ ମାସରେ ଭୁଟାରେ । (ସୁନ୍ଦରଗଡ଼)

୩—ଚୈନ୍ ମାସରେ ଭୁଟାକୁ ରୋପଇ ଯେହି

ତାର ପରିବାର ଅନ୍ନର ଅଶ୍ରବ ହୋଗିବ ନାହିଁ । (ପାଟଣାଗଡ଼)

୪—ଥୁବ ଯଦି ଟିକା ଚଷାର ପୁଅ

ଚୈନ୍ ମାସରେ ଭୁଟା ତୁ ରୁଅ ॥

୫—ଟିକା ଦରକାର ଥିଲେଚେ ପୁଅ

ଚୈନ୍ ମାସରେ ମକା ତୁ ରୁଅ ॥

ମାଣ୍ଡିଆ

(Finger Millet)

ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରାୟ ତିନିଲକ୍ଷରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ଜମିରେ ମାଣ୍ଡିଆ ବୃଷ କରାଯାଏ । ମାଣ୍ଡିଆ ପେଜ ପୃଷ୍ଠାଟ ପର୍ବତମାଳା ଅଞ୍ଚଳର ଆଦିବାସୀ, ରଞ୍ଜାମଜଲ, ପୁରୀ ଏବଂ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଧୋଇଆ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟ ।

ମାଣ୍ଡିଆ ବର୍ଷସାରା ବୃଷକରାଯାଏ । କେବେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଳଞ୍ଚରେ ବର୍ଷା ଋତୁରେ ନଚେତ୍ ପାଣିମଡ଼ାଇ ଅନ୍ୟ ଋତୁରେ ବୃଷ କରାଯାଇଥାଏ । ବୃଷଭେଦରେ ମାଣ୍ଡିଆ—

୧ — ପଦରମାଣ୍ଡିଆ — ବର୍ଷାରୁତୁରେ ପଦରରେ ଚାଟି କରାଯାଏ ।
ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସରେ ବର୍ଷାରମ୍ଭରେ ରୁଆ ବା
ବୁଣାଯାଏ । ଦଶହରାକୁ କଟାଯାଏ ॥

୨ — ବଡ଼ମାଣ୍ଡିଆ — ପାଣିମଢ଼ାଇ ଚାଟିକରାଯାଏ । ବା
ଆଷାଢ଼ ଶ୍ରାବଣରେ ରୁଆଯାଏ ।

କାକରିମଣ୍ଡିଆ ମାର୍ଗଶୀର-ପୌଷରେ କଟାଯାଏ ।

୩ — ତେଣ୍ଡାମାଣ୍ଡିଆ — ଧାନକାଟି ମାଘ ମାସରେ ରୁଆ ଯାଏ ।
ବୈଶାଖ ଜ୍ୟେଷ୍ଠରେ କଟାଯାଏ ।

ଗଞ୍ଜାମଜଲରେ ଚୈତ୍ର-ବୈଶାଖରେ ବେଲ ଆଷାଢ଼
ଶ୍ରାବଣରେ ମାଣ୍ଡିଆ କାଟି ଧାନ ରୁଆନ୍ତି ।

୧ — ଖୁରୁଣି ପାଗେ ବେଲକୁ ମାଣ୍ଡିଆ

ପାଣି ଦେଇ ଚାଟି ଦୋଳକୁ ହାଲିଆ ॥ (ବେତନଟି,

ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

— — —

ବହୁବିଧୀ ପରିଚ୍ଛେଦ

ପନିପରିବା ପସଲ

(Vegetable Crops)

ଶସ୍ୟର ବୃଦ୍ଧି, ଶସ୍ୟ ପୂରଣ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକ ତାପରକ୍ଷା ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଲାଗି ଶକ୍ତି ଯୋଗାଇବା ଖାଦ୍ୟର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ । ଏହି ଗୁଣଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ଲାଗି ପ୍ରୋଟିନ୍, ଶ୍ୱେତସାର ଓ ଚିନି, ସ୍ୱେଦପଦାର୍ଥ ଏବଂ ଗ୍ଲୁଟାମିନ୍ ଦରକାର । ଏହି ପୁଷ୍ଟିକାରକ ଉତ୍ପାଦନ ଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ଗୁଜୁଲ ବା ଅଟାରୁ ଡାଲି ବା ପନିପରିବା ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକରୁ ମିଳେନାହିଁ । ତେଣୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତିଦିନ ଗ୍ରୀଷ୍ମ, ଡାଲି, ତରକାର ମିଶାଇ ଖାଇବାକୁ ପଡ଼େ । ଏହି ମାମୁଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପନିପରିବା ଆବଶ୍ୟକ ଉତ୍ପାଦନ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଯୋଗାଇଥାଏ । ଏଥିଲାଗି ପନିପରିବାକୁ “ଶସ୍ୟର ରକ୍ଷକ” ଖାଦ୍ୟ କୁହାଯାଏ ।

ପନିପରିବା ଶସ୍ୟର ବୃଦ୍ଧି ଲାଗି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଧାତୁ ପଦାର୍ଥ ଯୋଗାଏ । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଏବଂ ଡାଲି ପ୍ରଭୃତି ଖାଇଲେ ପେଟରେ ଯେଉଁ ଅମ୍ଳଦୁଗ୍ଧ, ପନିପରିବା ତାକୁ କାଟି କ୍ଷାରକରଣ କରାଏ । ଶସ୍ୟର ମାଂସପେଣୀ ଗଠନ ଲାଗି ଦରକାର ପ୍ରୋଟିନ୍ ପନିପରିବାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ମିଳିଥାଏ । ପନିପରିବାରେ ସେଲୁଲୋଜ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଅଧିକ ଥିବାରୁ ଅନ୍ତନାଲୀର କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତା କମିଯାଏ ଓ କୋଷ୍ଠି ସମ୍ପାଦନା । ପନିପରିବା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶସ୍ୟର ସୁସ୍ଥ ରହିବା ଅବମୁକ ।

ସୁତରାଂ ପନିପରିବା ଶୁଷ୍କର ଗୁରୁତ୍ୱ ମନୁଷ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱଧାର ଆରମ୍ଭ
ବୁଝିଛି । ପନିପରିବା ଶୁଷ୍କପ୍ରତି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଛି ।

ଗୋଲକ ଧନ୍ଦା

ଘର କରିଥିବୁ ଛାଇବୁ ନାହିଁ
ବାସନେ ଖାଇବୁ—ଧୋଇବୁ ନାହିଁ
ବାଡ଼ିରେ କରିବୁ ଡାଟ
ବୁଝି ନ ପାରିଲେ, ପରୁର ବୁଝିବୁ
ଏକ ତିନି ମୁଣ୍ଡିଆଙ୍କ ପାଠ ॥ (ମାହାଜୀ, କଟକ)

ପନିପରିବା ଲଗାଇବା ଆରମ୍ଭ ସମୟ :-

ଦୋଳ ପୁନେଇକୁ ଖେଳିବୁ ଦୋର
କରି ଦେଇଥିବୁ ଶାଗ କିଆରି ।
ବୁଣି ଦେଇଥିବୁ ଖଡ଼ା ପଟାଳି
ଲଗା ଜନ୍ମି ଭେଣ୍ଟି ବାଡ଼ିରେ ଖୋଳି ।
କଖାରୁ କାକୁଡ଼ି ଖୋଳଣ ମଳା
ଲଗାଇ ଦେଇଛୁ ବଲକୁ ପଳା ।

ଅର୍ଥ—ଦୋଳପୁନେଇ ବେଳକୁ ଶାଗ ବୁଣାବୁଣି ଆରମ୍ଭ
କରିବ । କଥାରେ କହିଥାନ୍ତି ଦୋଳଘଣ୍ଟା ନ ବାଜିଲେ ଖଡ଼ା ମଞ୍ଜି
କାଖେଇ ଯାଏ । ଖଡ଼ା ଛୋଟ ଦିନିଆ ଗଛ । ବଡ଼ଦିନରେ କେବଳ
ବଢ଼େ । ଦଶହରାପରେ ଦିନ ଛୋଟ ଏବଂ ଶୁକ୍ଳ ବଡ଼ ହେଲେ
ଫୁଲଧରି ମଞ୍ଜି କାଖାଏ । ତେଣୁ ଦୋଳପରଠାରୁ ଗହ୍ମାପୁନେଇ
ଯାଏ ଖଡ଼ା ଲଗାଯାଏ ।

ଚୈତ୍ର ବୈଶାଖ ମାସରେ ମହାଖୋଳି ଜନ୍ମି, କଖାରୁ,
କାକୁଡ଼ି ଓ ଭେଣ୍ଟି ପ୍ରଭୃତି ଲଗାଇ ଦେବ । ଖରାଖାଇ ଯେତିକି

ଯେତକ ନଟେଇଥିବ ବର୍ଷା ଆସିଲେ ହୁହୁମାଡ଼ି ଫୁଲ ଫଳ
ଧରିବ । ଆଗଭୁର ପରିବା ବଜାରକୁ ବଢ଼ିଲଗି ପଠାଇବ ।
ଏଇଥିଲାଗି “ଆଗ, ନଇଲେ ପାଗ” ।

ଅକ୍ଷୟ ଭୃଷୀୟା ପରେ ବର୍ଷା ଆସୁ ବା ନ ଆସୁ ଧାନ ଖରୁଡ଼ି
ଗୁଣା ଗୁଣି ଆଇନ୍ଦୁ ହୋଇଯାଏ । ପନିପରିବା ଲଗାଇବାକୁ
ଫୁରୁସବ୍ ମିଳେନାହିଁ ।

(୧) ବାଇଗଣ

(Brinjal)

ଲଗାଇବା ସମୟ : --

ଜନ୍ମି ଯାଇଛି ବରହ ପୁଅ
ଦଶଟି ମାସ ବେଗୁନ୍ ରୁଅ ॥
ଚୈତ୍ର, ବୈଶାଖ ଦେବୁ ବାଦ୍
ଇଅଥ ନାହିଁ କୋଇ ବିବାଦ ॥
ପେ କ ଧରିଲେ ଦେବ ଗୁଇ
ଏଇ ତେଏ ଭଲ ଉପାୟ ନାହିଁ ॥
ମାଟି ଶୁଖିଲେ ଦିବେ ଜଳ୍
ସକଳ ମାସେ ପାଦ ଫଳ୍ ॥

(ଅର୍ଥ—ଗୁଇ ପାଉଁଶ)

ବୃଷ ଓ ଯଦୁ —

୧ — ବହୁରେ ବହୁରେ ବୋଲେ ଯେତେ
ବାଇଗଣ ସେପା ବତାଇବୁ ମୋତେ ॥
କୁଡ଼ିବ, କାନ୍ଦିବ, ପିଅର ହେ

ଟେକିବ ଦୁଃଖ

ସାଗ୍ୟେଥିଲେ ବାଇଗଣ କାଏଁ ଫଳିବ
ଗଛକେ ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା । (ସମ୍ବଲପୁର)

୨ — ଆଠ ବହୁଡ଼ା, ଷୋଡ଼ଳ କୋଡ଼ା
ତେବେ ସେ ଖାଇବ ବାଇଗଣ ପୁଡ଼ା ॥
(ଟିଟିଲଗଡ଼, ବଲଙ୍ଗିର)

(ତେବେ ବାଇଗଣ ଚମକାଇ ଉଡ଼ା)
(ସୁନ୍ଦରଗଡ଼)

୩ — ଆଠ ବହୁଡ଼ା, ଷୋଡ଼ଳ ଖୁସା
ତେବେ ବାଇଗଣ ଟୋକେଇ ବସା ॥
(ସମ୍ବଲପୁର)

ବାଇଗଣ ଫସଲରୁ ଲଭ

“ରଣ, ବଣ, ଛଣ

ଡମ୍ପଡ଼ା ରଜାଆଇଁ ବୋଇଲେ

ମୋ’ ଡୁଡ଼ୁଡ଼ା ବାଇଗଣ”

ଅର୍ଥ—ବାଜି ରଜା କହିଲେ ‘ମୋର ରଣନଦୀର ମଛଦିଆ,
ବଣ ବା ଜଙ୍ଗଲ କର ଏବଂ ଛଣ—ଧାନ ଜମିରୁ ଯଥେଷ୍ଟ
ଆଦାୟୁଡ଼ୁଏ । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ଡମ୍ପଡ଼ା ରଜା କହିଲେ
ତୁମର ଏହି ଭଗିଟି ସୁନ୍ଦର ଯେତକି ଆଦାୟୁ ଡୁଏ ମୋର ମହାନଦୀ
ପଠା ଡୁଡ଼ୁଡ଼ା ବାଇଗଣର ଫସଲରୁ ତେତକି ଆୟୁ ମିଳେ ।

ଲଙ୍କାମରଚ

(Chilly)

ଗୁଣ ଲାଗି ମାଟି

ରୁଗୁଡ଼ିଆ ଭୂଇଁରେ ମିଶିବୁ ଜଗେଇବୁ

ବନେ କରି ପାଣି ଦେଇଥା

ବାସି ପଖାଲେ ଚଟକ ଥିଲେ

କରୁକରେଇ କରି ପଲେଇଥା ॥

(ଟିଟିଲାଗଡ଼, ବଲଙ୍ଗିର)

ଅର୍ଥ—ମଟାଳ, ଦୋରସା ଓ ଗଡ଼ିଆସ ମାଟି ଲଙ୍କା ଗୁଣ ଲାଗି ଉଚ୍ଛ୍ଵସ୍ । କନ୍ଥ ପାଳ, ପଟ୍ଟପଡ଼ା, ଲଲରୁଗୁଡ଼ିଆ ମାଟି ଏବଂ କଳା ବଡ଼ମଟା ଜମିରେ ଲଙ୍କା ଗୁଣକଲେ ବହୁତ ପାଣି ଦରକାର କରେ ।

ଲଗାଇବା ସମୟ :—

୧—ଭାଦ୍ରବ ଆଶ୍ୱିନେ ଲଙ୍କା ରେଇ

ଦୁମେଇ ଶୋଇଥା ଚଷା ଭାଇ ॥

ଯେବେ କାର୍ତ୍ତିକେ ମାର୍ଗଶିରେ

ପୋତିବୁ ଲଙ୍କାଗଛ ଶେତରେ

ସେ ଗଛ ମରିବ, ଧରିବ ଗୁଟି

ଶେଷରେ ଦେଖିବୁ ସବୁ ମାଟି ॥

(ପାଟଣାଗଡ଼, ବଲଙ୍ଗିର)

୨—ଭାଦ୍ରବ ଆଶ୍ୱିନେ ନ ରେପେ ଝାଲ୍

ସେ ଲେକ ମିଛେ କଟାଏ କାଲ୍

ହେଲ ତ କାହିଁକି, ଅଗନ୍ ମାସେ

ବୁଢ଼ୋ ଗାଛ ସବ୍ କହ୍ନେ ଆସେ

ସେ ଗାଛ ମଞ୍ଚର ଧରେ ଓଲ

ପୁରେ ନା ତାରୁ ଝାଲେର ଗୋଲ ॥

ଅର୍ଥ—ସାମ୍ରାଟ, ଆଶ୍ୱିନ ଲଙ୍କାମରିଚ ଲଗାଇବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
ସମୟ । କାହିଁକି ମାସ ବେଳକୁ ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ା ହୋଇଯାଏ । ବୁଢ଼ା
ବୁଢ଼ା ହୋଇଲେ ସେଇ ଧରେ । ଫସଲ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ ।

ଖତ ପିଢ଼ିଆ

ଧାନ ପରୁ ଜଳ ଲଙ୍କାର ଗଛେ

ଡାଳିଲେ ଫୁଲ ଧରେ ସୁଜ୍ଞେ ॥ (ବାଲୁଗା, ପୁରୀ)

ଅର୍ଥ—ଲଙ୍କା ଲଗାଇବାର ତିନି ସପ୍ତାହ ପରେ ଏକର ପ୍ରତି
ପାଉଁଶ ୨ ମହଣ, ସୁପରଫସ୍‌ଫେଟ୍ ୨୫ ମହଣ ଏବଂ ଆମୋନିୟମ୍
ସଲଫେଟ୍ ୩ ମହଣ ହିସାବରେ ଦେଇ ହୁଡ଼ା ଟେକ ଦେବ ।

ଫସଲ ପର୍ଯ୍ୟାୟ (Rotation)

ଲଉ ଗାଛେ ମାଛେର ଜଳ୍

ଧାନ ଭୂଇଁତେ ବାଡ଼େ ଝାଲ୍

ଅର୍ଥ—ଲଉଗଛ ମୂଳରେ ମାଛ ଧୂଆ ପାଣି ଫଳ ଆଣେ ।
ଧାନ ଫସଲ ପରେ ଲଙ୍କାମରିଚ ଭଲ ହୁଏ ।

(୩) ସାରୁ

(Arum)

ଜମ୍ବ:—

୧—ନଦୀ ଧାରେ ସାରୁ ଗଛ
 ପୋତନ୍ତେ ହୁଏ ଭିନି ପୁଟ ଉଠ (ବାଲୁଗା, ପୁଷ୍ପ)
 (ସେପନ୍ତେ ଭିନି ହାତ ଉଠ)

୨—ନଦୀ କୂଳରେ ସାରୁଗଛ
 ତା ମୂଳେ ପାଉଁଶ ଦିଅ
 ମନ ଇଚ୍ଛା ଫଳ ନିଅ ॥ (କଳନ୍ତୁରା, କଟକ)

୩—ସାରୁଗଛ ନଦୀ ତଟେ ଯେ ଜନ ସେପଇ
 ଭିନିହାତ ଉଠ ସେହି ବର୍ଷିତ ହୁଅଇ ॥
 (ସୁନ୍ଦର ଗଡ଼)

ଅର୍ଥ—ସାରୁଗଛ ବିଶେଷ ପାଣି ଦରକାର କରେ । ମାଣସାରୁ
 ମାଘ ମାସରେ, ଦିଆଳିଆ ସାରୁ ଫାଲ୍‌ଗୁନ ମାସରେ ଲାଗେ ।
 ନିରାଟ ଶର ମାସରେ ସାରୁଗଛ ବଢେ । ତେଣୁ ପ୍ରତି ଭିନି ଚାରି
 ଦିନ ଅନ୍ତରରେ ପାଣି ଦେଇ ଗଛ ମୂଳ ଜଳ ରଖିବାକୁ ହୁଏ ।
 ସାରୁଗଛ ତାତିଗଲେ ଭଲ ଫଳେ ନାହିଁ । ନଈକୂଳିଆ ଜମିକୁ
 ନଈରେ ତେଣୁ ମାରି ପାଣି ଦେବା ସହଜ ।

ଖତ:—

୧— ସାରୁ ବଣେ ପାଉଁଶ ଦିଅ
 ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ଫଳଟି ନିଅ ॥
 (କଳନ୍ତୁରା, କଟକ)

୨—କରୁବନେ ଯଦି ଛଡ଼ାସ୍ ଗୁଲ

ଖନା ବୋଲେ ତାର ସୁଖ୍ୟା ନାହିଁ ॥

୩—ସାରୁ ମୂଳରେ ପାଉଁଶ ସେ ଦେଇ ପାରଇ

ଇଚ୍ଛାରେ ବୁଦ୍ଧି ହୁଅଇ ବହୁତ ଫଳଇ ॥

(ସୁନ୍ଦରଗଡ଼)

ଅର୍ଥ—ସାରୁ ମୂଳଜାଣୟ ଫସଲ । ତେଣୁ ପୋଟାସ୍
ଉପାଦାନ ଅତି ଆବଶ୍ୟକ । ପାଉଁଶରୁ ପୋଟାସ୍ ମିଳେ । ତେଣୁ
ଖତ ଏବଂ ପାଉଁଶ ସାରୁ ଫସଲ ଲାଗି ଉଚ୍ଚଷ୍ଟ ଖତ ।

ଖତ ଦେବା ସମୟ:—

ପିଲା ବନ୍ଧା ହେବୁ ସାନ ସଙ୍ଗତରେ ବୁଢ଼ାବର ନାହିଁ

ସାରୁ ଫସଲରେ ହୁଡ଼ା ଟେକି ଦେବୁ ମୂଳରେ ଖାର ଦେଇ ॥

(ସମ୍ବଲପୁର)

ଅର୍ଥ—ସାରୁରେ ଦୁଇଥର ହୁଡ଼ା ଟେକାଯାଏ । ପ୍ରଥମ ହୁଡ଼ା
ସାରୁ ଲଗାଇବାର ମାସକ ମଧ୍ୟରେ । ଏତିକିବେଳେ ଗୋବର,
ପାଉଁଶ ଓ ସାର ଦେଇ ହୁଡ଼ା ଟେକାଯାଏ । ଏହାକୁ “ଅଛାରି”
ହୁଡ଼ା କୁହାଯାଏ ।

ସାରୁରେ ପୈକାଳି ବାହାରିବା ବେଳେ ସାରୁ ପୁଆ
ବାହାରେ । ପୁଆକୁ ଘୋଡ଼ାଇବା ଲାଗି ହୁଡ଼ା ଟେକାଯାଏ ।
ଏହାକୁ ‘ପନ’ ହୁଡ଼ା କୁହାଯାଏ ।

୪—ପୋଟଳ

(Parwal Trichosanthes dioica)

ମାଟି—ଗୁଣ ଆରେ ଚଷା ବେଟା

ମାଟିର ମଧ୍ୟେ ବାଲି ଫେଣ୍ଡା

ସେଥିରେ ଯେବେ ଲଗାଇ ପୋଟଳ

ତେବେ ତୋର ଆଶା ହେବ ସଫଳ ॥

ଲଗାଇବା ସମୟ :—

୧—ପୋଟଳ ଲଗାନ୍ତେ ଫଗୁଣ

ଫଳ ଫଳେ ଦ୍ଵିଗୁଣ ॥ (ସୁନ୍ଦରଗଡ଼)

୨—ଫାଲ୍‌ଗୁନ ମାସେ କରିଲେ ପୋଟଳ ରୋପଣ

ଯଥାକାଳେ ଦ୍ଵିଗୁଣରେ ହୁଏ ଫଳବାନ୍ ॥

(ପାଟଣାଗଡ଼, ବଲାଙ୍ଗିର)

୩—ଫଗୁଣ ମାସରେ ଯେତକୁ ଚଷି
 ପୋଟଳ ଘେପିବ ଆନନ୍ଦେ ଭୂଷୀ
 ଦ୍ଵିଗୁଣ ପାଇବ ତହିଁରୁ ଫଳ
 ବକି ଖାଇ ସୁଖ ହରବ କାଳ ॥

୫—ବୋଇଡ଼ା କଖାରୁ

(Pumpkin)

୧ — ଚୂଳଭର କଖାରୁପତ୍ର

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବୋଇଲେ ମୋ' ସେହି ଯେହ ॥

ଅର୍ଥ—କଖାରୁ ଲଟାଂ ଘର ଛୁତ ଉପରେ ଖୁଦି ହୋଇ ମାଡ଼ିଲେ
କଖାରୁ ଗଡ଼ିଯାଏ । ଏହିପରି ସୁଖ୍ୟାମଳ କ୍ଷେତ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ବିଳାସ
କ୍ଷେତ୍ର । କଖାରୁ ଗୋଟିଏ ଲଭଜନକ ପଦ୍ୟ ।

୨ — ବରକେ ସୁନ୍ଦର ଖଜୁଣ ଗଛ
ଆଖିକେ ସୁନ୍ଦର ଭୁଲତା
ଛୁତକେ ସୁନ୍ଦର ମାଗନ ଲବ୍ଧ
ଗୋଡ଼କେ ସୁନ୍ଦର ଅଳତା ॥ (ସମ୍ବଲପୁର)

୭—ପାଣି କଖାରୁ

(Ash Pumpkin)

କୁଷ୍ମାଣ୍ଡଂ କୋମଳଂ ବିଷଂ

ବାର୍ତ୍ତାକା କୋମଳଂ ପଥ୍ୟଂ

ଅର୍ଥ—କଷି ପାଣିକଖାରୁ ସୁସ୍ବାଦୁ ନୁହେଁ ।

୭—ଜହ୍ନୀ

(Luffa, Rag gourd)

୧—ଜହ୍ନି ଜହ୍ନି ଆଞ୍ଜୁଳି

ନିତି ପଡ଼େ ତନି ଆଞ୍ଜୁଳି

ତୋଳିଲେ ଯାଏ

ତୋଳରେ ଆସେ

ତେକା ପିତା ଶଶ୍ରେ

ବାଢ଼ିଣ ବସେ ॥

ମାଗନ -- ବୋଇତକଖାରୁ; ଲବ୍ଧ--ଲତା

୨ — ଜହ୍ନୀ ଫୁଲ ଠୋ' ଠା'ହୁଁ

ଟୁଙ୍ଗେଇ ମୁଷା କହିଯାଇଛି, ବୁଝଳ ମୁଁଏ ରଖିଥା ॥

୩ — ଜହ୍ନୀଫୁଲ ପରି ଆୟୁଷ ପାଆ

ସଞ୍ଜେ ଫୁଟି ସକାଳେ ଯାଆ

୮ — କାଙ୍କଡ଼

(Kankrol, Momordica Cochinchinensis)

କାଙ୍କଡ଼ ଧଇଲ କଷି

ମାଙ୍କଡ଼ ଯାଇଛି ଯାତରା ଦେଖି

ରଙ୍ଗ ପାଲଙ୍କିରେ ବସି ॥ (ଶିଶୁଗୀତ)

୯ — କାକୁଡ଼ି

(Cucumber)

ଲଗାଇବା ସ୍ଥାନ :-

ଉଠାନ୍ ଭାବ ଲଭ, ଶସା

ଶନା କହେ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ବସା ॥

ଅର୍ଥ — ଡିପ ଓ ଡ଼ା ଜମିରେ ଲଭ ଓ କାକୁଡ଼ି ଲଗାଇବ
ଏହି ଦୁଇଟି ଅତି ଲଭଦ୍ରବ ଫସଲ ।

୧୦—ଲୁଉ

(Bottle gourd)

ଲଗାଇବା ସ୍ଥାନ :—

ଉଠାନ୍ ଭାବ ଲୁଉ, ଶସା

ଗନା କହେ ଲୁଉର ବସା ॥

ଖଟ ପିଡ଼ିଆ :—

୧—ମାଛ ଜଳେ ଲୁଉ ବଢ଼େ

ଧାନ ଧୂଆଁ ଜଳେ ହାଲୁ ବଢ଼େ ॥

୨—ମାଛ ଧୂଆଁ ପାଣି ଲୁଉର ମୂଳେ

ଦେଲେ ସେ ତ ବହୁତ ଫଳେ ॥

(ବାଲୁଗା — ପୁଷ୍ପ)

୩—ଲଉଗଛ ମୂଳେ ଦେଲେ ମାଛ ଧୂଆଁ ଜଳ
 ଉପକାର ହୁଏ ସେ ତ ବଡ଼ଇ ଚଞ୍ଚଳ ।
 ମରିଚ ମୂଳେ ଦେଲେ ଧାନ ପତ୍ର ନୀର
 ବଡ଼ଇ ସଜ୍ଜର ଫଳ ଫଳଇ ପ୍ରଚୁର ॥

୧୧—ଶମ୍ଭୁଆଳୁ

(Yam. Dioscorea alata)

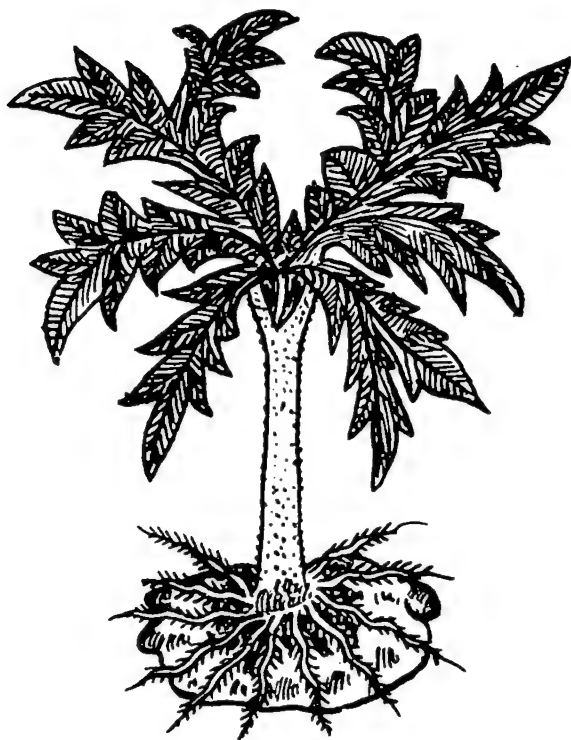

- ୧—ବାଉଁଶ ବଣ ପାଶେ ଆଳୁ ପୋତିଲେ
 ଫଳଇ ବହୁତ ବଡ଼ଇ ପତ୍ର ଭଲେ ॥
 (ବାଲୁଗା, ପୁଷ୍ପ)
- ୨—ବାଣେର ଧାରେ କରଲେ ଆଳୁ

[୩୭୦]

୧୨—ଓଲୁଅ

(Elephant's foot, Amorphophalus)

ଲଗାଇବା ସ୍ଥାନ :—

୧—ଛାଇରେ ରେଇଲେ ଓଲୁଅ ବାଜ

ଗାଇଲେ ଭୂଷ୍ଟି ଗଲୁ ହେବ ହେଜ ॥

(ବାଲୁଗା, ପୁଷ୍ପ)

୨ - ଛୁପ୍ପାରେ ଓଲୁଅ ଭୁଣ୍ଡରେ,
 ବେପିବା ପ୍ରାଣୀକୁ ଧନାତ୍ୟ କରେ ॥
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତାହାର ବାସେ,
 ବରଜି ଥାନ୍ତି ହରଷେ ॥

ଲଗାଇବା ସମୟ :-

୧—ଓଲୁଅ ଲଗାଅ ଫଗୁଣ ମାସେ
 ତା ନଢ଼େଲେ ଗଣ୍ଡଗୋଲ ଶେଷେ ॥
 ୨—ଫାଲ୍ ଗୁନେ ଯଦି ନ ବେପିବ ଓଲ
 ଶେଷେ ହୋଇଯିବ ଅନ୍ଧ ଗୋଲ ॥

ଖଟ ପିଡ଼ିଆ :-

ଓଲେ ଗୁଟି, ମାଣେ ଛୁଇ
 ଏ ରୂପ ରୂଷ କରଗେ ଶୁଇ ॥

୧୩—ମୂଳା
 (Radish)

କମି ତିଆରି:-ରୂଷ

୧ - ମୂଳା ଭୁଇଁ ଭୂଳା
 ଆଖୁର ଭୁଇଁ ଧୂଳା
 ୨ - ଖୋଳ ରୂଷ ମୂଳା
 ତାର ଅଢ଼େକ ଭୂଳା
 ତାର ଅଢ଼େକ ଧାନ
 ବିନା ରୂଷେ ପାନ

ଓଲେ—ଓଲୁଅରେ, ମାଣେ—ସାରୁରେ

ଲଗାଇବା ସମୟ : —

ଶୁଣରେ ଭାଇ ଚଷାପୁଅ
ଶରତରେ ଶେଷେ ମୂଳା ରୁଅ

ଲଗାଇବା ରୀତି :—

ଗନା କହେ ଚଷା ଶୁଣ
ଶରତର ଶେଷେ ମୂଳା ବୁଣ ॥
ଗୁଣି କରରେ ମୂଳାର ମାଟି
ମଞ୍ଜି ପୋତ ଗୋଟିକି ଗୋଟି ॥
ଲଗାଇ ଲଗାଇ ପୋତ ନା’
ପୁଷରୁ ଅଧିକ ରଖନା ॥

— — —

୧୪—ବଥୁଆ

(Goose-foot)

ବଥୁଆ ଗାଗ ଏକ ଅନାବନା ଗଛ । ମାଟି ଲୁଣି ଧରିଲେ
ବଥୁଆ ଗଛ ମାଡ଼ିଯାଏ । ସୁତରାଂ ବଥୁଆ ଗଛ ଆପେ ଆପେ
ମାଡ଼ିଗଲେ ଜମି ଲୁଣା ଧରିଲ ଏବଂ ଏହାର ପ୍ରତିକାର ଦରକାର ।
ଧଳା ଏବଂ ନାଲି ବଥୁଆ ରହିଛି ।

ବଥୁଆ ଗାଗ !

ଡାଲରେ ପଡ଼ିଲେ ଭାରି ସୁଆଦ ॥

— — —

ପଞ୍ଚିକଂଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଉଦ୍ୟାନ କୃଷି

(Orchard and its Management)

ଫଳରୁଷର ଆବଶ୍ୟକତା: —

ଫଳରୁଷ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ । ଫଳ ମାନବ ସମାଜର ଏକ ଦରକାରୀ ଏବଂ ବିଳାସ ଜନିତ ବୋଲି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶର ଇତିହାସରୁ ମିଳେ । ଫଳ ରୁଷ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସଭ୍ୟତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସର୍ବଦା ରହିଛି । ସଭ୍ୟତାର ଆରମ୍ଭରେ ପ୍ରସ୍ତରଯୁଗ ମାନବ ମଧ୍ୟ ଫଳ ଫଳକୁ ପ୍ରଧାନ ପେଷା କରିଥିଲା ।

ଶରୀର ଧାରଣ ଏବଂ ରକ୍ଷଣ ଲାଗି ବିଭିନ୍ନ ଉପାଦାନ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସୁସମ୍ପାଦ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ । ଉଚ୍ଚାମିନ୍ ସେହି ଉପାଦାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ । ଫଳରୁ ଏହି ଉଚ୍ଚାମିନ୍ ଅତି ସୁଲଭରେ ମିଳେ । ଅଙ୍ଗର ଗଠନ ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଫଳରୁ କେତେକ ଲବଣାଂଶ ମିଳେ । ଫଳରେ ଥିବା ‘ପେକଟିନ୍’ ଉପାଦାନ ପାକସ୍ଥଳୀ ଓ ଅନ୍ତର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସିପ୍ରକରି କୋଷ୍ଠକାଠିନ୍ୟ ଦୂରକରେ । ଫଳର ‘ସେଲୁଲୋଜ’ ଉପାଦାନ ମଳକାରକ । ଫଳର ମସ୍ମସିଆ ଓ ଖଟାଗୁଣ ଦନ୍ତମାଡ଼ିକୁ ଉଦ୍‌ଘୀବିତ କରି ସୁଦୃଢ଼ କରେ । ଫଳ କ୍ଷାରକାରକ; ତେଣୁ ପାକସ୍ଥଳୀର ଅମ୍ଳ ନିବାରକ । ଫଳ କ୍ଷୁଧା ବଢ଼ାଏ । ସୁତରାଂ ମାନବ ସମାଜକୁ ସୁସ୍ଥ

ଓ ସେଗମୁକ୍ତ କରିବା ଲାଗି ଫଳ ପ୍ରକୃତଦତ୍ତ ଏକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସାମଗ୍ରୀ ।

କୃଷିକାଳ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଫଳ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଭଜନକ । ଆମେରିକା, କାନେଡ଼ା, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଏବଂ ଜାପାନ ଦେଶରେ ଫଳରୂପ ଧନାଗମର ଏକ ବର୍ଣ୍ଣିଷ୍ଟ ପଦ୍ଧତି । ଆନୁଜାତକ ବାଣିଜ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଫଳ ଏକ ପ୍ରଧାନ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ।

କୃଷି ଏବଂ ଶିଳ୍ପର ସମସ୍ତକାରଣରେ ଦେଶର ଅର୍ଥନୈତିକ ବକାଶ ଦୃଷ୍ଟିଆଏ । ଫଳରୂପ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରସାରର ଏକ ପ୍ରଧାନ ପଦ୍ଧତି । ଫଳରୁ ଜ୍ୟାମ୍, ଜେଲି, ମାର୍ମାଲେଡ଼, ରସ, ଆସବ ଏବଂ ଶିରପ ତିଆରି ଏକ ବର୍ଣ୍ଣିଷ୍ଟ ଶିଳ୍ପ । ଏହି ଶିଳ୍ପ ବେକାର ସମସ୍ୟା ସମାଧାନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ।

ଫଳରୂପ ବର୍ଷସାରା କାର୍ଯ୍ୟଯୋଗ୍ୟ । ତେଣୁ ବେକାର ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ ନିମନ୍ତେ ଫଳରୂପ ଏକ ପଦ୍ଧତି । ଫଳ ରୂପ ବହୁତ ବୈଜ୍ଞାନିକ ତଥ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ତେଣୁ ଉଦ୍ୟାନକୃଷି ସାଧାରଣ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ।

(କ) ଫଳରୂପ ଉପକାରତା:—

୧—ଯେବେ ସେପିଥୁବ ଫଳ ବଗିଚା

ସୁଧ ସହ ସେହି ଦେବ ଖରବୁ ॥ (ନନ୍ଦକୂଳ, ବାମଣା)

୨—ପୁତ ନଥିଲେ ପୋତରେ

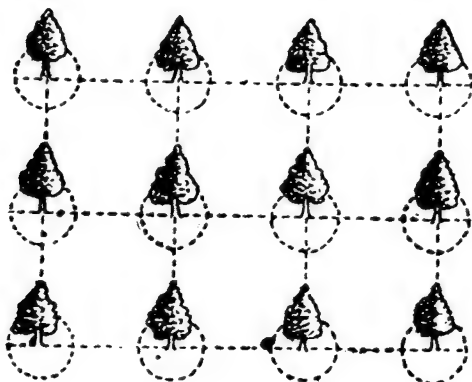
ପୁତ ନକରୁ ପାରି ହୋରେ ॥ (ବିହାରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର)

ଅର୍ଥ - ଯାହାର ପୁଅ ନାହିଁ ସେ ପୁତ ନାମକ ନରକରେ ପଡ଼େ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ । କିନ୍ତୁ ଫଳଗଛଟିଏ ଲଗାଇଲେ ସେହି ପୁତ ନରକରୁ ଉଦ୍ଧାର ମିଳେ ବୋଲି ଧାରଣା ।

୩—ଆୟୁ ବଢ଼ାଅ ଫଳଖାଇ

ଧନ ବଢ଼ାଅ ଗଛ ରୋଇ ॥ (୧) (ଓଡ଼ିଶା କୃଷିବିଭାଗ)

(ଖ) ଫଳଗଛ ଲଗାଇବା ବିଧି (Planting an Orchard)

୧—ଦଶ ବଂଶର ଗୋଡ଼ଗଡ଼ିଆ କରେ—

ରଥସେଉର, ମଧ୍ୟ, କୃତାନ୍ତରବାନ୍

ଦ୍ଵିଚତୁଷ୍ପାଦରନ୍ତରତାନ୍ ରୁଚା—

ସ୍ତ୍ରୀ, ପାଦପ, ଗୁଳ୍ମଭୂତସ୍ତ ଦପେତ ॥

ଅର୍ଥ—ଉଦ୍ୟାନରେ ନାନୁ ଭୂମିରେ ଦଶହାତ, ଉକ ଭୂମିରେ କୋଡ଼ିଏ ହାତ ଏବଂ ମଧ୍ୟ ଭୂମିରେ ଗୋଳ ହାତ ଅନ୍ତରରେ ଗଛ ଲଗାଇବ । ଉଦ୍ୟାନ ଭୂମି ସମତଳ ହୋଇଥିଲେ ତୃଣ ପରସ୍ପର

* (୧) ଇଂରାଜୀରେ ପ୍ରବାଦ—An apple a day
keeps doctor away.

ଦୁଇହାତ, ବୃକ୍ଷ ବୃକ୍ଷହାତ ଏବଂ ଗୁଳ୍ମ ତିନିହାତ ଅନ୍ତରରେ
ଲଗାଇବ ।

୨—ସାମୁଁ ସେପନମ୍ ବୃକ୍ଷି କାରଣମ୍
ବାତ୍ ଶାନ୍ତିରତ ଦୂର ସେପଣାତ୍
ଭିନ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ରଚନାନ୍ତ ପୀଡ଼ିତା
ନାହିଁ ପୁଲ୍ଲବମୟେବ ଶସ୍ୟତେ ॥

ଅର୍ଥ—ବୃକ୍ଷ ଅତିଶୟ ଘନ ସେପଣ କଲେ ବୃକ୍ଷି ପାଏ ନାହିଁ ।
ଅତିଶୟ ଦୂରରେ ସେପଣ କଲେ ସାମାନ୍ୟ ଝଡ଼ ଦେଲେ ଉପୁଡ଼ି
ପଡ଼ିବାର ଆଶଙ୍କା । ଏହି ନିୟମ ଅଳ୍ପ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ବୃକ୍ଷ ପ୍ରତି ପ୍ରୟୁଜ୍ୟ

୩—ଅନ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠମ୍, ମଧ୍ୟ ମାଧ୍ୟମ ଶ୍ରେଷ୍ଠ୍ୟାଂ ସ୍ବବର୍ଣ୍ଣେ
ସହ କୃତ୍ବା ଯଥା ବମନୀ ପଦ୍ମେଷୁ ପର୍ଯ୍ୟପ୍ତଶଃ

ଅର୍ଥ—ଯେ ବୃକ୍ଷର ଯେ ରୂପ ମୂଳ ବିସ୍ତାର ହୁଏ ସେହି
ବୃକ୍ଷକୁ ସେହି ରୂପ ଅନ୍ତରରେ ସେପଣ କରିବ । ଏହାଦ୍ୱାରା
ମୂଳକୁ ମୂଳ, ଡାଳକୁ ଡାଳ ଛନ୍ଦି ହୁଏ ନାହିଁ । ପକ୍ଷଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ
କୌଣସି ମତେ ଛୁଆଁଛୁଇଁ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଲୁଭ ନିମନ୍ତେ ଫଳଗଛ :-

୧—ଯଦି ବସାଇବ ବଗିଚା ଶ୍ରାବ,
ଆଗେ କଦଳୀ ଲଗାଇବ ତହିଁ ।
ତହିଁ ପରେ ନାରିକେଳ ବୋଇବ,
ନାରିକେଳ ବାରହାତ ଗୁଡ଼ିବ ।

(ପାଟଣାଗଡ଼, ବଲ୍ଲଭିର)

୨--ଆଗେ ପୋତ କଲ, ବାଗ ବଗିଚା ଫଳା

୩—ଶୁଣରେ ବାଣୀ ଚଷାପୁଅ
କଦଳୀ ପରେ ନଡ଼ିଆ ରୁଅ ।
ନଡ଼ିଆ ବାର, ଗୁଆ ଆଠ
ଏପରି ମାପି ଘର କାଟ ।

ଅର୍ଥ—କଦଳୀ ବର୍ଷକ ପରେ ଫଳେ ।

କଲମୀ ଗଛ ଲଗାଇବା ସମୟ :—

୧—ଶୁଣରେ ଭାଇ ଖନା ଭାସେ
କଲମୀ ରୋପ ଶ୍ରାବଣ ମାସେ ॥

(କଲମ୍ବୁରା, କଟକ)

୨—ଶ୍ରାବଣ ମାସରେ ବରଷା ଧାର
ପଡ଼ନ୍ତେ ଶେଇବ କଲମି ରୁର
ଗୋଟିଏ ତହୁଁ ନଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ
ବଢ଼ିବ ଗଛ ତେଜସ୍ବୀନ୍ ହୋଇ ॥

(ବାଲୁଗା, ପୁରୀ)

୩—କଲମି ଗଛ ରୋପିବ ଶ୍ରାବଣ ମାସରେ
ମାଲି ଭାଇ ରଖିଥିବ ମୋ' କଥା ମନରେ ॥

(ସୁନ୍ଦରଗଡ଼)

ବଗିଚାରେ ପାଣିଦେବା ବିଧି :—

୧—ସବୋବ୍ୟାପି ନବୋପସ୍ୟ ସାୟଂପ୍ରାତଃନିଶେତମ୍
ଶୀତାତପ ସମୀରେଭ୍ୟା ରକ୍ଷେତ ସୁବିଧାନତଃ ॥

ଅର୍ଥ—ନବରୋପିତ ଚାଷଗଛକୁ ସଞ୍ଜ ଏବଂ ସକାଳେ ପାଣି
ଦେବ । ସେହି ଗଛଗୁଡ଼ିକୁ ଥଣ୍ଡା ଏବଂ ଝାଞ୍ଜି ପବନରୁ ବ୍ୟବହାର
ରକ୍ଷା କରିବ ।

୨—ହେମନ୍ତେ ଶିଶିରେ ଦେୟଂ ଜଳସ୍ତେକାନ୍ତର ଦିନେ
ବସନ୍ତେ ପ୍ରତ୍ୟହଂ, ଗ୍ରୀଷ୍ମେ ସାୟଂ ପ୍ରାତର୍ନିଶେଚନମ୍
ବର୍ଷାସୁଚ ଶରତ୍କାଳେ ଯଦା ବୃଷ୍ଟି ନିଦୃଷ୍ୟତେ
ତଦାଦେୟଂ ଜଳ ତସ୍ୟ ଆଳବାଳେ ମହାରୁଦ୍ଧେ ॥

ଅର୍ଥ—ହେମନ୍ତ ଓ ଶୀତ ଋତୁରେ ଦିନେଗୁଡ଼ିକ ଦିନେ; ବସନ୍ତ
ଋତୁରେ ପ୍ରତିଦିନ, ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁରେ ଦୁଇବେଳା, ବର୍ଷା ଓ ଶରତ୍
ଋତୁରେ ଯେଉଁଦିନ ବର୍ଷା ଗୁଡ଼ିକ ସେଦିନ ଗଛ ମୂଳରେ ପାଣି
ଦେବ ।

୩—ବାରିଣାଂ ଯାବତା ଦସ୍ୟମୂଳେ ପୌଡ଼ିତ୍ୟମିଷ୍ୟତେ
ତାବତସ୍ୟ ତରେର୍ଦେୟଂ କି ଘଟାର୍ଥ ଦିବସସ୍ତା ॥

ଅର୍ଥ—ଯେତେବେଳେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଛମୂଳ ସୁଖିକ୍ତ ହୋଇନଥିବ
ସେତେବେଳେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଣି ଢାଳିବ । ଏଥିଲାଗି ଜଳ ପରିମାଣ
ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ଅନାବଶ୍ୟକ ।

୪—ଆଳବାଳ ସ୍ଥିତ ତୋୟଂ ସେଷଂ ନଭଜୟତେ ଯଦା
ଅଙ୍ଗର୍ଣ୍ଣ ତଦ୍ବିଜାମୟାତ୍ ନଦେୟଂ ତାଦୃଶଂ ଜଳମ୍

ଅର୍ଥ—ମନ୍ଦାରୁ ପାଣି ନଶୁଖିଲେ ଗଛର ଅଙ୍ଗର୍ଣ୍ଣହୁଏ ।
ତେଣୁ ମନ୍ଦା ମାଟି ନଶୁଖିବା ଯାଏ ପାଣିଦେବ ନାହିଁ ।

ଘାସ ବଛା ବଛି :—

ସମୀପ ଜାତ ଯଦ୍ଦେନ ତୃଣ-ଗୁଳ୍ମ-ଲତାଦିକମ୍
ସ୍ତୋଟମୟଂ ବଧ୍ନ ଦ୍ରୁମାଣାଂ ବୃଦ୍ଧିମିଚ୍ଛତା

ଅର୍ଥ—ବୃକ୍ଷର ବର୍ଦ୍ଧନେଚ୍ଛା ଲୋକ ବୃକ୍ଷମୂଳରୁ ଘାସ,
ଅନାବନାଗଛ ଓ ଲଟା ପ୍ରଭୃତି ଉପାଡ଼ି ନିର୍ମଳ ରଖିବ ।

ସଡ଼ବିଂଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଫଳଗଛ

(୧) କଦଳୀ

(Banauna)

ଲଗାଇବା ସମୟ—

୧ - ଜ୍ୟେଷ୍ଠେ କଦଳୀ ଆସାଦେ କଥା

ପୋତ ନ ପୋତ ହୁଅଇ ଠିଆ ।

୨- ଶ୍ରାବ୍ଧବ ଚଇତ ଏ ଦୁଇ ମାସ

ଛାଡ଼ିକରି ଭାଇ କଦଳୀ ଚଷ

ଏ ବେଳି ମାସେ ଯେ ରୋପଣ

କାଟ କାଟନ୍ତି ଗଛ ମୂଳ ଜାଣ ॥

(ବାଲିଡ଼ିହା, ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

୩ - ଶ୍ରାବ୍ଧବ ମାସେ ରୁଏ କଲ

ସବଂଶେ ଲଙ୍କା ରାବଣ ମଲା ॥ (ଅମରୀ, ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

ଲଗାଇବା ଦୂରତା—

୧—ଆଠ ହାତ ଅନ୍ତରରେ ହାତେ ଘାଇ

କଦଳୀ ପୋତରେ ଚଷା ଭାଇ ।

ଗଛ ପୋତି ପକ ନ କାଟିବ ଯେବେ

ତହୁଁ ଅନ୍ନବସ୍ତ୍ର ପାଇବୁ ତେବେ ।

ଗାତ ଖୋଲିବ ବାନ୍ଧିଏ

ଗୋବର ଦେବ ଲଣ୍ଡିଏ

ଫଳ ଫଳିବ କାନ୍ଦିଏ ॥

(ଚିତ୍ତେ, ବାଲେଶ୍ଵର)

୩—ସାତ ହାତ ପୃଥକ୍ କରଣ ରୋପଣ କରିବ କଦଳୀ

ବୁଡ଼ାଗଛ ତୁଲେ ଦେବ ଏକପୁଅ କେବେ

ନ ଯିବ ବଦଳି ॥

(ପାଟଣାଗଡ଼, ବଲଙ୍ଗିର)

୪—ହାତେ ଚାନ୍ଦି ଖୋଲିବ ଗାତ

ପତଲ ଶକ୍ତିକେ ନ ଦେବ ହାତ

ଚାନ୍ଦି ଗୁଡ଼ି ଶକ୍ତିକ ଉଣ୍ଡା

ତେବେ ଦେଖିବ କଦଳୀ ପେଣ୍ଡା ॥

(ବଡ଼ସାହି, ମଧୁରଭଞ୍ଜ)

(ଚିତ୍ତେ ଗୁଡ଼ି ଶକ୍ତିକ ଉଣ୍ଡା

ତେବେ ଦେଖିବ କଦଳୀ ପେଣ୍ଡା ॥

(ଚିତ୍ତେ, ବାଲେଶ୍ଵର)

କଦଳୀ ଚାନ୍ଦି ଖୋଲି ଆନ—

ପାଣିକ ଚାନ୍ଦି ନ ହୁଏ ପାଣି

ଏ ଭଳି ଆନରେ କଦଳୀ ବଣି ।

ଅର୍ଥ—ପାଣିକୁଳ ହୋଇଥିବ କହୁ ତେଲୁଡ଼ିକ ଯେତେ
ଖାଣି ଭିତରକୁ ଯାଇ ନ ଥିବ ଏପରି ଆନରେ କଦଳୀ
ଭଜାଇବ ।

ବଂଶବୃଦ୍ଧି (Method of Propagation)

୧—କଦଳୀର ପୁଆ, ବାଉଁଶର ନାତି ।

ଆପଣା ଇଚ୍ଛାରେ ବଢ଼ାନ୍ତି ନାତି

୨—ଏକ ଏକ ଗାତ ସାତ ହାତ ଦୂରେ

ତିନି ବଦା ପ୍ରମାଣେ ଖୋଳିବ ଯତ୍ନରେ ।

ବୁଢ଼ା କଦଳୀ ଗଛରୁ ଗୋଟିଏ ଆଣିବ

ତାହା ସହିତରେ ଗୋଟିଏ ପୁଆ ଲାଗିଥିବ

ସେହି ଗର୍ଭରେ ତାକୁ ଶେଷଣ କରିବ

ଯଥା ସମୟରେ ଉତ୍ତମ ଫଳଟି ଫଳିବ ।

ନ କରିବ ତାର ପକ୍ଷ କଦାପି କର୍ତ୍ତନ

ତା ଦ୍ଵାରା ହେବ ନିବାହ ଶ୍ରେୟନ, ବସନ ।

(ସୁନ୍ଦରଗଡ଼)

ଗଜ ପ୍ରୟୋଗ —

୧—କଦଳୀ, ବାଉଁଶ, କଥା

ସୁଧାର ମଧ୍ୟରେ ଆଉ କେହି ନାହିଁ

ଏହାଙ୍କଠୁ ପରମିଆ ॥ (ପଣିପୁର, ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

୨—କଦଳୀ, ବାଉଁଶ, କଥା

ଏମାନେ ଅଟନ୍ତି ପର ଉପକାରୀ ॥

କଦଳୀର ଉପକାର —

୧—ସ୍ଵେଦନାଶକାରୀ ମୂଳ, ରୁଚକର ଫଳ

ମୁଖ୍ୟକାମ ସବୁ ସୁଦା ଯୋଗାଏ ବଳକ ॥

ପରସ୍ତ ଯାହାର ଭଲ ! ସୁଶାସି ସହକା

ଭଲ ଭଲନାହିଁ ଯାର ପୁଣି ଆଉ ମଜା ॥

ଶୁଖିଲା ପଟରେ ଗୁନ୍ତା ଦେବତାଙ୍କ ହାର
 ପୋଡ଼ିଦେଲେ ଖାର ହୋଇ ସାଧେ ଉପକାର ॥
 ଏପରି କଦଳୀ ତୁଲ ସରବ ଗୁଣର
 କରୁଅଛୁ ଭାଇ ! କଥା ଏତେ ହତାବର ?

ଗୋଲକ ଧନ୍ଦା—

କଟକରୁ ଅଇଲା ବାଗଲ ଘୋଡ଼ା
 ଏକା ବଥାଶକେ ହେଲ ବୁଡ଼ା ॥

(କଦଳୀ)

(୨) ନଡ଼ିଆ

(Coconut)

ନଡ଼ିଆ ଗଛକୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଦିଗ ଜଗତର ସମ୍ରାଟ କହିଥାନ୍ତି । ଏହାର
 ଚେରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶ
 ବ୍ୟବହାରରେ ଲାଗେ । ତେଣୁ ଏହି ଗଛକୁ “କଳ୍ପ-ବୃକ୍ଷ”
 କୁହାଯାଏ । ଭାରତବର୍ଷରେ ୧୫ ଲକ୍ଷରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଏକର ଜମିରେ
 ନଡ଼ିଆ ବଢ଼ିଛି । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ୬.୫ ଲକ୍ଷ ଏକର କେରଳ
 ରାଜ୍ୟରେ ରହିଛି । ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟରେ ନଡ଼ିଆ ବୃକ୍ଷର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ
 ୧୨ ହଜାର ଏକର ମାତ୍ର । କଟକ, ପୁରୀ, ଗଞ୍ଜାମ ଓ ବାଲେଶ୍ୱର
 ଜିଲ୍ଲାର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନମାନଙ୍କରେ ନଡ଼ିଆ ବାଗ ଅର୍ଥକ
 ଦେଖାଯାଏ ।

ନଡ଼ିଆ ଗଛକୁ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ଭାଗ କରାଯାଏ ।
 ଯଥା (୧) ତେଜା ନଡ଼ିଆ ଏବଂ (୨) ବାଙ୍ଗର ନଡ଼ିଆ । ଏହି
 ଦୁଇଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ୩୦ଟି ପ୍ରକାର ନଡ଼ିଆ ରହିଛି ।

ଡେଙ୍ଗ ନଡ଼ିଆ—

ଡେଙ୍ଗ ନଡ଼ିଆ ପାଞ୍ଚଟି ପରିବାରରେ ବିଭକ୍ତ । ଏହି ପରିବାର ମଧ୍ୟରୁ ଟିପିକା ପରିବାର ନଡ଼ିଆ ସ୍ବରାଜ୍ୟରେ ଶୁଷ୍ଟ କରାଯାଏ । ଯଥା—ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ, ନବ-ଗାଇନା, ଜାଇଗାଣିଆ, ମାଳସୀ, କପାଦାନ, ଶିଆମୀ, ଲକ୍ଷ୍ମୀଦୀପୀ ଓ ପୁଷିଲ । କପାଦାନ ଭଲ ପଇତ ନଡ଼ିଆ ଏବଂ ପୁଷିଲ ଭଲ ଲଢ଼େଇ ବା ବିଡ଼ିନଡ଼ିଆ ।

ବାଙ୍ଗର ନଡ଼ିଆ—

କୋକନିନା ଏବଂ ମାଳଦୀର ପ୍ରଧାନ ଜାତି । ଗଛ ୧୦-୧୫ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚା ବଢ଼େ । ଏହି ଜାତି ନଡ଼ିଆ ସୌକନ୍ୟରେ ଶୁଷ୍ଟ କରାଯାଏ ।

ଚାଉଲି ନଡ଼ିଆ ବଛା (Selection of Seed nuts)

୧—ଡେଙ୍ଗ ନଡ଼ିଆ, ଟାଙ୍ଗର ଗୁଆ

ମଝି ମଝିକା ତାଳ

ମଞ୍ଜି ଲଗାଇ ଗଛ ଉତ୍ତାରଲେ

ପଡ଼ୁଥିବ କାଳ କାଳ ॥

(କରଞ୍ଜିଆ, ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

୨—ଡେଙ୍ଗ ନଡ଼ିଆ, ବାଙ୍ଗର ଗୁଆ

ତା'ଠାରୁ ଶୁଭ ବାନ୍ଧରେ ହୁଅ ॥

(ବାଲଡ଼ିଆ, ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

୩—ଡେଙ୍ଗ ନଡ଼ିଆ, ଚେକ ଗୁଆ

ଏହାଠାରୁ ଶୁଭ ଉତ୍ତର ହୁଅ ॥

(ପାଟଣାଗଡ଼, ବଲାଙ୍ଗିର)

ଲଗାଇବା ଦୂରତା (Spacing)

୧—ନଡ଼ିଆକୁ

ନଅ ଡ଼ିଆଁ ଛଡ଼ା ଲଗାଅ ତାକୁ ॥

୨—ନାରିକେଳ ବାର, ସୁପାରି ଆଠ

ଏର ଏନ, ତଖନି କାଟ୍ ॥

ଅର୍ଥ—ନଅ ଡ଼ିଆଁ—ନଡ଼ିଆ । ୧୦ ମିଟର ଅନ୍ତରରେ ନଡ଼ିଆ
ତାଡ଼ ଲଗାଇବ ।

ଖତ ପ୍ରୟୋଗ (Manuring)

୧—ଖନା ଡାକେ ଶୁଣରେ ଚଷା

ନଡ଼ିଆ ମୂଳେ ଦେ' ଧାନର ଧଷା

ଗଛ ଦେବ ସବଳ

ବୁଣ୍ଡେ ବୁଣ୍ଡେ ଧରିବ ପଳ ॥

୨—ଖନା ବୋଲେ ଶୁଣି ଯାଅ

ନଡ଼ିଆ ମୂଳରେ ଛାଇ ଦଧିଃ

ଦେବ ବହୁତ ମୋଟା

ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ଧରିବ ଗୋଟା

୩—ନାରିକେଳ ଗଛେ ନୁନେର ମାଟି

ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ବାରେ ନଡ଼ିଆ ଗୁଡ଼ି

ନଡ଼ିଆ ପଳିବା (Fertilizing)

ନଡ଼ିଆ ଲଗାଇ ବଙ୍ଗଳା ଯା'

ଗୁଆ ଲଗାଇ ଏରେ ବସିଆ' ।

ଅର୍ଥ—ପଶ୍ୟା କରି ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ ଭଲ ବେଉଁଷଣ ଶାଇଲେ ୫ ବର୍ଷରେ ନଡ଼ିଆ ଚର୍ଥର ପକାଏ । କିନ୍ତୁ ୧୦ ବର୍ଷ ବେଳକୁ ଭଲ ଫଳେ ।

ଫଳୁ ନ ଥିବା ଗଛର ପ୍ରତିକାର

(Care of Non-bearing tree)

ଗୁଆରେ ଗୋବର ବାଉଁଶେ ମାଟି

ବନ୍ଧ୍ୟା ନଡ଼ିଆର ଚେରକୁ କାଟି

ଅଫଳନ୍ତି ନଡ଼ିଆ ଗଛ ମୂଳ ଖୁସାଇ ଧାନ ଅଗାଡ଼ି, ପାଉଁଶ, ଖୋଖସ ପକ ଏବଂ କିଛି ମୁଣ ଦେଲେ ଗଛ ଫଳେ ।

(୩) ଗୁଆ

ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଚିକାଡ଼, ବୁଡ଼ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଗୁଆ ପବିତ୍ର ଫଳ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ବୈଦିକ ଅନୁଷ୍ଠାନର ଏହା ଏକ ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ । ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ ଗୁଆ ସହିତ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପଠାଇବା ଏକ ପ୍ରଥା ଉତ୍କଳପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏହି ଗୁଆ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ବନ୍ଦ ହୋଇ ବନ୍ଧୁତା କଟିଗଲେ “ଗୁଆ କାଟ୍” ହୋଇଗଲା ବୋଲି ଲୋକେ କହିଥାନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୁଆରୁଷ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ପୁରୀର ବେଶସ୍ୟ ବଣୀୟ ଲୋକମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ବସାଇବା ବେଳେ ଗୁଆବାଡ଼ ଲାଗି ଜମି ଦିଆଯାଉଥିବାର ରେକର୍ଡ଼ ରହିଛି । କିନ୍ତୁ କାଳକ୍ରମେ ଗୁଆ ରୁଷ କମିଯାଇଛି । ଓଡ଼ିଶାର ଗୁଆରେ ଶତକର ୧୫ ଭାଗ ଟାନିନ୍ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଗୁଆ ଖାଇଲେ ଏହି ଟାନିନ୍ ହେତୁ ମୁଣ୍ଡ ବୁଲଏ ଏବଂ

ନିଶା ଧରେ । ଟାନିନ୍ ତମଡ଼ା ରଜାଇବାରେ ଲାଗେ । ତେଣୁ ଗୁଆ
ରୁଷ ଟାନିନ୍ ରହା ଶିଳୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସାର କରିଥାଏ ।

ଭାରତବର୍ଷରେ ୨ ଲକ୍ଷ ୬୪ ହଜାର ଏକରରେ ଗୁଆରୁଷ
ହୁଏ ଏବଂ ବର୍ଷକୁ ୧୪ ଲକ୍ଷ ମହଣ ଗୁଆ ଆମଦାନୀ ହୁଏ । ଏଥିରୁ
କେରଳରେ ୧ ଲକ୍ଷ ୪୫ ହଜାର ଏକର, ମୟାଗୁରୁରେ ୨୭ ହଜାର
ଏକର ଏବଂ ଆସାମରେ ୨୭ ହଜାର ଏକର ରହିଛି । ଭାରତବର୍ଷ
ତାହାର ଚାହାଦା ମେଣ୍ଟାଇବା ଲାଗି ବାହାରୁ ପ୍ରାୟ ୪ ଲକ୍ଷ ମହଣ
ଗୁଆ ବାହାରୁ କିଣେ ।

ଗୁଆ ଏକ ଅର୍ଥକରୀ ଫସଲ । ନଡ଼ିଆ ବାଗରେ ଗୁଆ ରୁଷ
ସମ୍ଭବପର ।

ଗୁର ଲାଗି ଗୁଆ ଚୋଳା (Seed Selection)

୧ । ଡେଙ୍ଗା ନଡ଼ିଆ, ବାଙ୍ଗର ଗୁଆ
ତା'ଠାରୁ ଗୁର ବାଛରେ ଛୁଆ ।

ଅର୍ଥ - ୩^{ର୍ଷ} ବର୍ଷର ପୁରୁଣା ମଧ୍ୟମ ଡେଙ୍ଗା ଗଛ ହୋଇଥିବ ।
ଗଛଟିରେ ୧୦ରୁ ଅଧିକ ବାହୁଙ୍ଗା ଥିବ ଏବଂ ୪ଟି ଗୁଆ କାନ୍ଦି
ପଡ଼ିଥିବ । ବର୍ଷର ଦ୍ଵିତୀୟ ମୁଖ୍ୟ କାନ୍ଦରୁ ମଞ୍ଜି ଗୁଆ ଚୋଳିବ । ପୁରୁ
ପାକଳ ଏବଂ ବର୍ତ୍ତୁଳାକାର ଗୁଆ ଚୋଳି ସାତଦିନ ମଧ୍ୟରେ ତାଡ଼ି
ପକାଇବା ୨ଫୁଟ × ୨ଫୁଟ × ୧ଫୁଟ ଗାତ ଖୋଳିବ । ଗାତ ଉପର
ନଅଇଞ୍ଚ ବାଲି ବଛେଇ ଗୁଆ ଥୋଇ ବାଲି ଘୋଡ଼ାଇବ ।
ମୁନିଆ ଭାଗକୁ ଉପରକୁ ରଖି ଗୁଆ ଲଗାଇବ ଏବଂ ମାଟିଘୋଡ଼ାଇ
ଦେବ । ଗୁଆ ତିନିମାସରେ ଗଜାହୁଏ ।

ଗୁଆ ଚାଷ ଲଗାଇବା (Planting)

ନାରିକେଳ ବାଉଁଶ, ସୁପାରି ଆଠ

ଏର ଦାନ, ତିନି କାଟ୍ ।

ଅର୍ଥ—ଗୁଆ ଚାଷକୁ ବର୍ଷା ଆରମ୍ଭରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଚଳିମୁଣ୍ଡାରେ ଲଗାଇବ । ୧ ଫୁଟ \times ୧ ଫୁଟ ଛଡ଼ାରେ ଧାଡ଼ିକରି ଚାଷ ପୋତିବ । ଚାଷ ଦେଉଳର ଡୋଇଗଲେ ଗୁଆବାଗରେ ଲଗାଇବ । ଗଛକୁ ଗଛ ୧୨ ଫୁଟ ଅନ୍ତରରେ ଲଗାଇବ । ବର୍ଷା-ଦିନରେ ନାଲିଖୋଳି ଖେତରୁ ପାଣି ନିଗାଡ଼ି ଦେବ । ଖାତ ୨ ଫୁଟ \times ୧୫ ଫୁଟ ହିସାବରେ ଖୋଳି ଗତବେଳ ଚାଷ ଲଗାଇବ ।

ଖତ ପଦ୍ଧତି—

୧ । ଗୁଆରେ ଗୋବର ବାଉଁଶେ ମାଟି

ବନ୍ଧି ନଡ଼ିଆ ତେରକୁ କାଟି

ତେବେ ସେ ଫଳଇ ଗୋଟିକୁ ଗୋଟି

ନ ଫଳିଲେ କାଟି ‘ଡାକ’ କାନଟି ।

(ବାଲଡ଼ିଆ, ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

୨ । ଗୁଆରେ ଗୋବର ବାଉଁଶେ ମାଟି

ଅଫଳନ୍ତି ଗଛ ତେରକୁ କାଟି ॥

(ଖୋର୍ଦ୍ଧା, ପୁରୀ)

(ଗୁଆକେ ଗୋବର ବାଉଁଶେ ମାଟି

ଅଫଳା ନଡ଼ିଆ ତେରକୁ କାଟି ॥)

ଅର୍ଥ—ଗଛ ବଢ଼ିବା ଲାଗି ବର୍ଷା ଆରମ୍ଭରେ ଗଛ ଚାରିପାଖ ମଢ଼ା ଖୋଳି ୨-୮ କଲେ ଗୋବରଗତ, ୨ କଲେ କାଠ ପାଉଁଶ, ୨୫୦ ଗ୍ରାମ ପିଡ଼ିଆ ଏବଂ ୧୨୫ ଗ୍ରାମ ସୁପର ଫସଫେଟ ଦେବ । ଗଛ ଫଳିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଗୋବରଗତ ୧୦-୧୨ କଲେ ପିଡ଼ିଆ ୫୦୦ ଗ୍ରାମ ପାଉଁଶ ୩ କଲେ ଏବଂ ସୁପର ଫସଫେଟ ୨୫୦ ଗ୍ରାମ ଗଛ ପ୍ରତି ଦେବ ।

ଗୁଆବାଗରେ ଅନ୍ୟଗଛ—

(Inter planting)

୧ । ଶୁଣରେ ବାପା ଚଷାପୁଅ

ଗୁଆ ବଗିଚାରେ କଦଳୀ (ମଢ଼ାର) ଛୁଅ ।

(ମଢ଼ାର) କଦଳୀ ପକ୍ଷ ପଡ଼ିବା ମୂଳେ

ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ଗୁଆ ଗଛଟି ଫଳେ ॥

(ବାଲୁଗା, ପୁଷ୍ପ)

ଅର୍ଥ—ଗୁଆଗଛ ଗଛ ଖୋଳେ । କଦଳୀଗଛ ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ । ମଢ଼ାର, ଧନିୟ, ବଡ଼ଧନିୟ (Sesbania), ଗୁଆପିଡ଼ିଆ ଗଛ ଲଗାଇବ । ଏହି ଗଛଗୁଡ଼ିକର ପକ୍ଷ ପଡ଼ି ସଢ଼ିଲେ ଗୁଆଗଛର ଉତ୍ପାଦନ ହୁଏ ।

୪—ତାଳ

(Palmyra Palm)

ତାଳଗଛର ଅନ୍ୟ ନାମ “କଳ୍ପବୃକ୍ଷ” । ଶରତବର୍ଷରେ ବୈଦିକ ଯୁଗ ଯୁଗରୁ ତାଳ ବୃକ୍ଷ କରାଯାଉଛି । ପୁରାତନରେ

ଅଶ୍ରୁତଥ, ତମା, ନାଗେଶ୍ବର, ତାଳ ଏବଂ ନଡ଼ିଆ ଲଗାଇବା
 ଏକ ଧର୍ମ ଥିଲା । କୌଣସି ପୁରାଣରେ ତାଳଗଛର ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲେଖ
 ମିଳେ । ତାଳଗଛ ପକ୍ଷୀରୁ ଫଳ ଯାଏ ବ୍ୟବହାରରେ ଆସେ ।
 ତାଳସଜ ସାବଣୀ ଅମାବସ୍ୟାରେ ଏବଂ ଖକୁଣ୍ଡ କୁଆଁର ପୁନେଇରେ
 ପୂଜାହୁଏ । ତାଳପତ୍ର ପତ୍ତିଆ ଓ ଘରଛୁଇଁଣରେ ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ।
 ପାଚଲା ତାଳରସ ଏକ ସୁସ୍ଥମ ଖାଦ୍ୟ ।

ପ୍ରକାର—

କାରିରେ ହାଣ୍ଡିଆ ତାଳ
 ଗୋଡ଼ ବଢ଼େଇଲେ ମୋ ବାପ ଘର
 ଏକା ନନ୍ଦା ହେଲା କାଳ ॥

(ଗାଉଲି ଗୀତ) ।

ଲଗାଇବା—

ସାଧାରଣତଃ ଘର ପାଖରେ ତାଳଗଛ ଲଗାଇବା ନିଷେଧ ।
 ତାଳଗଛ ଉପରେ ଚଢ଼ଚଢ଼ି ପଡ଼ିବା ବିପଦ ଆଶଙ୍କା ଥାଏ । ଶାଗୁଣୀ
 ପ୍ରଭୃତି ଅଶୁଭ ସୂଚକ ପକ୍ଷୀ ବସନ୍ତି ।

ଗୃହ ପାଖେ ଥିଲେ ତାଳ
 ଅଳ୍ପଦିନେ ପୂରେ କାଳ ॥
 ଗୃହ ପକ୍ଷୀ ବସେ ତା' ଉପରେ
 ନାନା ବ୍ୟାଧି ସେ ଜାତ କରେ ॥

ଫଳିବା—

ଅଶ୍ରିବ ଏବଂ ମାଝି ତାଳ ଗଛ ରହେ । ୧୨ ବର୍ଷପରେ ଅଶ୍ରିବ
 ଗଛର ଉଣ୍ଡି ଏବଂ ମାଝିଗଛରେ ତାଳ ପେଣ୍ଡା ପଡ଼େ । ଗୋରୁ

ଛୋଟ ଚାଳଗଛ ଖାଇଯାନ୍ତି । ଗୋରୁ ପାଟି ଲାଗିଲେ ଗଛ
ଉପାଏ ନାହିଁ ।

ବାର ବରଷରେ ଧରେ ଚାଳ
ଯଦି ନ ଲାଗେ ଗୋରୁର ନାଳ
(ଯଦି ନ ଲାଗେ ଗୋମୁଖ ଲାଳ)

ଚାଳ ଆଂଶୁ ପଡ଼ିବା—

ଚାଳ ଗଛ ଯେତେ ପୁରୁଣା ହୁଏ ତାର ମଞ୍ଜି ତେତେ ଲୁହା-
କଡ଼ିପରି ଟାଣ ଓ ମଜବୁତ ହୁଏ । ଏଥିଲିଗି ପଲ୍ଲିଗ୍ରାମରେ ଚାଳ
ଶେଣୀରେ ବୁଲେଇର କରଥାନ୍ତି ।

ଏକ ପୁରୁଷେ ଲାଗାଇବ ଚାଳ
ଦୁଇ ପୁରୁଷେ ତାହା ପାଳ ॥
ତା'ପରେ ପୁରୁଷେ ଖାଇବ ଚାଳ
ଅନାଇ ବସିଥା ଭନି କାଳ ।

ଗୋଲକ ଧନ୍ଦା—

ସରଗରୁ ପଡ଼ିଲ ଟୋକାଟାଏ
ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଟୋପିଟିଏ ॥ (ଚାଳ)

***—ଆମ୍ବ ଓ ପଣସ**

(Mango and Jack fruit)

ଆମ୍ବ ଶାରଦବର୍ଷର ସବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଫଳ । ବୈଜ୍ଞାନିକ
ଡି କଣ୍ଡୋଲଙ୍କ ମତରେ ଏହା ବିଗତ ଚାରି ହଜାର ବର୍ଷ ଧରି ବୃଷ
କରଯାଉଛି । ବିନା ଯନ୍ତ୍ରେ ସମସ୍ତ ଝଡ଼ ତୋପାନ ସହ ବଢ଼ିଲ

ଓ କମି ଧରି ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ସରସ ଓ ପୁଷ୍ଟିକାରକ ଫଳ ଦେବା ଏହି ଗଛର ବିଶେଷ ଗୁଣ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଆମ୍ବ ଋଷ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ । ପ୍ରତି ବଣଜଙ୍ଗଲ ଓ ପୁର ପଲ୍ଲୀରେ ଆମ୍ବଗଛ ଅଛି । ଆମ୍ବ ତୋଟା ପଲ୍ଲୀ ଦୃଶ୍ୟର ଏକ ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ । ଆଦିବାସୀ ବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅଧିକ ଆମ୍ବଗଛ ଦେଖାଯାଏ । ଆମ୍ବତୋଟାଟିଏ ଉତ୍ତାରକା ଏକ ଧର୍ମ ବୋଲି ଧାରଣା ରହିଛି । ଓଡ଼ିଶାର ଆମ୍ବ କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୩,୦୦୦ ଏକର । ଗଛ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ଲଗାଯାଏ । ଟାକୁଆ ଗଛ ୧୩ ମିଟର ଏବଂ କଲମି ଗଛ ୧୦ ମିଟର ଅନ୍ତରରେ ଲଗାଯାଏ ।

ପଣସ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଫଳ ଯାହାକି ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ଦେଖାଯାଏ । ତିନି ଜାତିର ପଣସ ରହିଛି, ଯଥା (୧) ଖଜା, (୨) କାଦୁଆ ଏବଂ (୩) ରୁଦ୍ରାକ୍ଷି । ଗଛକୁ ଗଛ ୧୦ ରୁ ୧୩ ମିଟର ଅନ୍ତରରେ ଲଗାଯାଏ ।

ଲଗାଇବା (Planting)—

- ୧ । କୋଡ଼ିଏ ହାତ କରି ଫାଙ୍କ
- ଆମ୍ବ ପଣସ ପୋତି ଦେଖ ॥
- ଗଛକୁ ଗଛ ଲଗାନା
- ଫଳ ଫଳେ ନା ବାଗନା
- ଗଛକୁ ଗଛ ଯଦି ଲଗଇ
- ତେବେ ଫଳ ଫଳିବ ନାହିଁ ।

ଫଳିବା—(Fruiting)

- ୧ — ମାର୍ଗଶୀରେ ଯେବେ ନ ହୁଏ ବୃଷ୍ଟି
- ନହେବ କେବେ ପଣସ ସୃଷ୍ଟି ।

ଅର୍ଥ—ମାର୍ଗଶିର ମାସରେ ବରା ନ ହେଲେ ଫଣସ ଗଛ ଭଲ
ଫଳ ଧରେ ନାହିଁ ।

ବଉଳ ଧରବା (Blossoming)—

ଆମ୍ଭ ବଉଳର ଫଗୁଣ ମାସେ
ଦିଗ ଚଢ଼ଠର ତାର ସୁବାସେ ॥

୭—ଜାମୁଗଛ

ଜାମୁଗଛ ଓଡ଼ିଶାର ବଣଜଙ୍ଗଲ ଏବଂ ପୁର ପଲିର ଅତି
ମାମୁଲ ଗଛ । ଛାଇ ଲାଗି ଗୁମ୍ଫା କଡ଼ରେ ଏବଂ ଘୋଷା ଡୁଡ଼ାରେ
ଜାମୁଗଛ ଲଗାଯାଏ । କୌରୁମାନେ ଜାମୁଗଛକୁ ପବନ ମନେ
କରନ୍ତି । ଜାମୁଡ଼ାଳର ନବ କଣ୍ଟାକୁ ଆଦିବାସୀ ଯୁବକମାନେ
ଜୁଡ଼ାରେ ମାରନ୍ତି । ନବ କଣ୍ଟାକୁ ପାଟଳ ରଙ୍ଗ ଅତି
ରମଣୀୟ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ନବ କଣ୍ଟାକୁ ମଧ୍ୟରେ ଖୋସି
ଜାମୁଡ଼ାଳ ନାଚ ଆଦିବାସୀଙ୍କର ଏକ ବଣିଷ୍ଟ ଆମୋଦ-ପ୍ରମୋଦ
ପଦ ।

୧ । ସରୋବର ତଟେ ତମାଳ ମାଳ
ପାରୁଣେ ଜମୁଜଳ ପଡ଼େ ଘନ
(ପ୍ରାଚୀ, ଉଷାବଳାଷ, ଶିଶୁଗନ୍ଧର)

୨ । ସବୁ ଡାଳ କାଟିବ ଦିଅର ହେ
ଜାମୁ ଡାଳ ନାହିଁ
ଆଦା ଜାମୁଡ଼ାଳ ହେମକାକର
ଗଛ ବେଳେ ଗୁଲ ॥ (ସମ୍ବଲପୁର)

[୩୩]

୭ - ଖଜୁରି ଗଛ

(Date Palm)

୧ । ଖଜୁରି ଗଛର କି ଗୁଣ ଗାଇବି ଲୋ
ସେ ତ ମୂଳରୁ ପାହାଚ ପାହାଚ

୨ । ବନ୍ଧକେ ସୁନ୍ଦର ଖଜୁରି ଗଛ
ଆଖିକେ ସୁନ୍ଦର ଭ୍ରୂଲତା
ଛାତକେ ସୁନ୍ଦର ମାଖନ (୧) 'ଲହ' (୨)
ଗୋଡ଼କେ ସୁନ୍ଦର ଅଳତା ॥ (ସରଫରୋସ, ବଲ୍ଲଭେର)

ସପ୍ତବିଂଶ ପରଚ୍ଛେଦ

ଅନୁସଙ୍ଗିକ ଗଛ

ଓ

ଫୁଲକୃଷି

(୧) ବାଉଁଶ

ଭାରତବର୍ଷ ତଥା ଗ୍ରୀଷ୍ମମଣ୍ଡଳୀୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାଉଁଶ ଏକ ଅର୍ଥକ୍ଷୟୀ ଫସଲ । ଓଡ଼ିଶାର ବଣଜଙ୍ଗଲ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁରପଲ୍ଲୀ ବାଉଁଶ ବୁଢ଼ାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଓଡ଼ିଶାରେ ବର୍ଷକୁ ୨୨ ହଜାର ଟନ ଓଜନର ବାଉଁଶ କଟାଯାଏ । ବାଉଁଶରୁ କାଗଜ ଲାଗି ତନ୍ତ, ଟୋକେଇ, ପାତଆ, କୁଲ, ଗାଣ୍ଡୁଆ, ତଲେଇ, ଘରର ରୁଅ, କାମଡ଼ା ଓ ବାଡ଼ବୁଜା କଣି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ୟବହାରୀୟ ପଦାର୍ଥ ତିଆରି ହୁଏ । ଗଜାବାଉଁଶରୁ କରଡ଼, ହେଣ୍ଡୁଆ, ଚଟଣି, କାଣ୍ଡି ଓ ଭିନେଗାର ତିଆରି ହୁଏ (୧) ।

ଭାରତବର୍ଷରେ ପ୍ରାୟ ୧୩୭ ଜାତିର ବାଉଁଶ ଅଛି । ସେଥି-
ମଧ୍ୟରୁ ଗୁରୁତ୍ତି ଜାତି ବାଉଁଶ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଅର୍ଥମତରେ ପ୍ରସାଦ ପକାଇ-
ଥାନ୍ତି । ଗୁରୁତ୍ତି ବାଉଁଶବୁଢ଼ାରୁ ବାଉଁଶ ବିକ, ଭାର ଗୁଜରାଣ

ମେଣ୍ଡାଏ । କଣ୍ଟାବାଇଁଶୀ ମୂଳୀ, ବାଳିଆବାଉଁଶ, ସୁନାବୋଇଁଶ
ତେଲିଙ୍ଗ ଏହି ବାଉଁଶ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ । (୧)

ବଂଶବୃଦ୍ଧି (Propagation)—

କଦଳୀ ପୁଆର ବାଉଁଶ ନାତି
ଆପଣା ଇଚ୍ଛାରେ ବଢ଼ାନ୍ତି ଜାତି ।

ଖତ ପ୍ରୟୋଗ (Manuring)—

୧—ଫଗୁଣେ ଅଗ୍ନି, ଚୈତ୍ରେ ମାଟି
ବଂଶ କହେ ମୁଁ ଶୀଘ୍ର ଉଠି ॥

ଅର୍ଥ—ଫଗୁଣ ମାସରେ ବୁଦାରେ ନିଆଁ ଲଗାଇବ । ପତ ଏବଂ
ଅନାବନା କୁଟାକାଠି ପୋଡ଼ି ହୋଇଯିବ ଏ ଲୁଟ
ପତଙ୍ଗ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବେ । ଚୈତ୍ର ମାସରେ ବୁଦା ଗୁଡ଼ି
କଡ଼ରେ ପୋଟାଶପତ୍ତ ଗଢ଼ାକରି ଦେବ ।

୨—ବାଉଁଶ ବାପ ଚଷାପୁଅ
ବଂଶ ମୂଳେ ଚଟା (୨) ଦିଅ
ଦେଲେ ଚଟା ବଂଶ ମୂଳେ
ବଢ଼ିବ ବଂଶ ଦେଖିବୁ ଫଳେ

(୧) ପରିପରିବା ଗୁଡ଼ି—ଡକ୍ଟର ବିଶ୍ୱନାଥ ସାହୁ,
ରଞ୍ଜିତଚନ୍ଦ୍ର ବିହାରୀ ପ୍ରସାଦ ପୂ ୩୪୭—୪୫

(୨) ଚଟା —ଧାନ ଅଗାଡ଼ି

୩—ଚଟା ଦେଲେ ବାଂଶେର ଗୋଡ଼େ
ବିଦା ଭୁଇଁ ବେଉଁବେ ଝାଡ଼େ

ଅର୍ଥ—ବାଉଁଶ ବୁଦା ମୂଳରେ ଅଗାଡ଼ ଦେବ । ଅଗାଡ଼
ଦେଲେ ବାଉଁଶ ମୂଳ ଡାଲୁକା ରହେ, ଚେରମାର
ପୁଆ ବାଡ଼ାରେ ।

ବାଉଁଶ କାଟିବା (Harvesting)—

୧—ଦାଚାର ନାରିକେଳ କୃପଣର ବାଣ
କମେ ନା, ବଡ଼େ ନା ବାରମାସ

ଅର୍ଥ—ନଡ଼ିଆ ଗଛକୁ ଝାଡ଼ି ଫେଣ୍ଡା କାଟୁଥିଲେ ନଡ଼ିଆ
ଫଳିବା ବନ୍ଦହୁଏ ନାହିଁ । ନୂଆ କାନ୍ଦ ପଡ଼ି ଚାଲିଥାଏ ।
କିନ୍ତୁ ବାଉଁଶ ବୁଦାରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ବାଉଁଶ କାଟିଲେ
ବୁଦା ପଡ଼ିଆ ହୋଇଯାଏ । କୃଷକ ଜଣି ଚାଣି ଖର୍ଚ୍ଚ
କରିବା ପରି ବାଉଁଶ ବୁଦାରୁ ପାକଳ ବାଉଁଶ ଦେଖି
କାଟିଲେ ବୁଦା ନଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ବାଉଁଶ ଉପକାରଣ

କଦଳୀ, ବାଉଁଶ, କଅ
ଏମାନେ ପରଜପକାରଣ ॥

ବାଉଁଶ ବୁଦା ପାଖରେ ଫସଲ

ବୀଜବନ ପାଶେ ଆଳୁ ପୋଡ଼
ଫଳିବ ବହୁତ ବାଉଁଶ ପତ୍ର ॥

ଅର୍ଥ—ବାଉଁଶ ବୁଦା ପାଖରେ ଖୁନ୍ନୁ ଆଳୁ ଲଗାଇବା ଆଳୁ
ଲଟା ବାଉଁଶ ବୁଦାରେ ମାଡ଼ିଯିବ । ଆଳୁ ଭଲ ଫଳିବ ।

ପୁଷ୍ପ ଗୁଣ

୧—ମଲ୍ଲିଫୁଲ

ପୁଟିବା—

ଚଇସରେ ଗୋଟେ, ବୈଶାଖରେ ମୁଠେ
ଜ୍ୟେଷ୍ଠରେ ଦ୍ଵାରେ, ଆଷାଢ଼େ ଭାରେ
ଚଷା ଭାଇରେ ଚଷାଭାଇ
ମଲ୍ଲିଗଛ ଲଗାଅ କୁହ ॥

ଅର୍ଥ—ମଲ୍ଲିଫୁଲ ଚୈତ୍ର ମାସରୁ ପୁଟିବା ଆରମ୍ଭ କରେ ।
ବୁଦାଟିରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କଢ଼ି ଧରେ ପୁଟେ । ବୈଶାଖ
ମାସରେ ବୁଦାଟାରୁ ମୁଠାଟିଏ ଫୁଲ ପୁଟେ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସରେ
ଦ୍ଵାରଟିଏ ଗୁଚ୍ଛିବା ମୁତାବକ ଫୁଲ ପୁଟେ । ପଞ୍ଚମି ଆଷାଢ଼ରେ
ଗଛ ମୂଳରେ ନଦି ହୋଇ ପଡ଼େ । ଫୁଲ ଘଟା ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ ।

ଅଷ୍ଟାବଂଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଗୋରୁଗାଈ ନିର୍ବାଚନ

ଭାରତବର୍ଷ କୃଷିପ୍ରଧାନ ଦେଶ । କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ସକାଶେ ଗୋଜାତି ହିଁ କୃଷକର ପ୍ରଧାନ ସମ୍ବଳ । କେବଳ କୃଷି କାହିଁକି କୃଷକର ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଗୋ-ସମ୍ପଦ ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ସ୍ବରୂପ । ପୃଷ୍ଠିକର ଖାଦ୍ୟ ସକାଶେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଦୁଗ୍ଧ, ଦହି, ଲହୁଣୀ, ଘିଅ ଓ ଛେନା ଦରକାର ହୋଇଥାଏ । ସୁତରାଂ ସମାଜରେ ରହି ତଳିବା ଲାଗି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୋଜାତିର ସାହାଯ୍ୟ ଦରକାର କରେ । ତେଣୁ ଯାର ଗୋରୁ ନାହିଁ, ସେ ଘର ଘରରେ ସୁମାର ନୁହେଁ ।

(୧) ବଳଦନିର୍ବାଚନ

ବୃଷ ଲାଗି ବଳଦ ଦରକାର । ତେଣୁ ବୃଷୀ ତାର ବଳଦ କଣି ପାଳିବାରେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସଚର୍ଚ୍ଚା ନେଇଥାଏ । ଯୁଗଯୁଗ ଧରି ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ ଅଭିଜ୍ଞତା ବଳରେ ସେ ଭଲ ବଳଦର କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ଲକ୍ଷଣ ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି । ସେ ବଳଦ କିଣିବା ସମୟରେ ସେହି ଲକ୍ଷଣ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିରଖି କିଣେ ।

ପରାଣର ବଚନ:—

ବୃଷୋ ମହତ କଟିବଜ୍ୟ ଶ୍ରିମ୍ଭ ଲଙ୍ଗୁଳ କର୍ଣ୍ଣକଃ
ସବଶୁକ୍ଳ ତଥାବଜ୍ୟଃ କୃଷିକୈର୍ଦ୍ଧଳକର୍ମଣି
ହଳ ପ୍ରସାରଣଂ କାର୍ଯ୍ୟ ମଗ୍ଧୁରାଦ ବୃଷ କଷକୈଃ ।

(୧୩୧ ଶ୍ଳୋକ)

ଅର୍ଥ—ଯାହାର କଟୀଦେଶ ସ୍ଥୂଳ, ଲଙ୍ଗୁଳ ଓ କାନ ଛୁଣ୍ଡା,
କଇଁପୁଲିଆ ଧୋବଲ ଏପରି ବଳଦ ହଳକାର୍ଯ୍ୟ ଝୁଲି ଉଲ୍ଲ
ଦୁହେଁ । ମାଗେଣ କୃଷକ ମାଗେଣ ବୃଷଦ୍ୱାରା ହଳଚାଳନା କରିବ ।

ଶନା ବଚନ:—

୧—ଜାଣ ନ ଜାଣ ହାମ୍ଭେ ଲି ଆଣ
ଗାଢ଼ିଆ ଶିଙ୍ଗା ସବୁଠୁ ଟାଣ
କୁଣ୍ଡଳି ଶିଙ୍ଗା ଦେଖିବୁ ଯେବେ
ଅନ୍ଧାରୁ ପଛପା କାଢ଼ିବୁ ତେବେ ॥

୨—ବଳଦ କଣିବ ଆର୍ତ୍ତ
ଗାଢ଼ କଣିବ ଦର
ମଇଁଷି କଣିବ ଭେଡ଼
ଛେଳି କଣିବ ଦାଡ଼ି ॥

୩—ଯଦି ଦେଖିବୁ ମେଣ୍ଟା ଶିଙ୍ଗିଆ
ତେବେ କାଢ଼ିବୁ ଟଙ୍କା ଗାଞ୍ଜିଆ ।

୪—ଯେବେ ଦେଖିବୁ ମାଳବଞ୍ଚିଆ
ପକାଇ ଦେବୁ କାନର ସୁନା ।

୫—ଯେଉଁ ବଳଦର ଲଙ୍ଗ ଡାଳାଡ଼େ
ଗାଆଁ ପାଣି ଯେଉଁ ବଲରେ ପଡ଼େ

ଏ ଜମି ଚଷିବ ବଳଦ ଘେନି
ଚଷାକୁ କଦାପି ନ ଦେବ ହାନି

(କଳନ୍ତୁର-କଟକ)

୬ । ନାଡ଼ିଆ ଲଙ୍ଗ ଓ ବଳଦ କଣ
ଗାଁ ପାଣି ବଲେ ପଡ଼ିଲେ ଜାଣ
ଚଷାକୁ କେବେ ନୋହିବ ହାନି
ଯଦି ଚଷେ ବଲ ବଳଦ ଘେନି

(ଉଦଳା-ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

ଅର୍ଥ—ସବୁବେଳେ ଲଙ୍ଗ ଓ ହଲଉଥିବା ବଳଦ ସୁସ୍ଥ ଓ
ଜମି ।

୮—ଆଗେ ଚନ୍ଦ୍ର ପଛେ ଚନ୍ଦ୍ର
ତାକୁ ନେଇ ମଝି ଖୁଣ୍ଟରେ ବାନ୍ଧ

୯—ଯେବେ ଦେଖିବୁ ଟାକୁ ଲଞ୍ଜିଆ
ତେବେ କାଢ଼ିବୁ ଟଙ୍କା ଗାଞ୍ଜିଆ

୧୦—ଯେବେ ଦେଖିବୁ ମିରିଗ କାନା
ସେକ୍ଷଣି କାଢ଼ିବୁ କାନର ସୁନା ।

୧୧—କଳା, କସ୍ତୁର ସର୍ପି ମୁର କାନା
ଫିଟାଇ ଦେବୁ କାନର ସୁନା । (ସମ୍ବଲପୁର)

କେଉଁଦିନ ବଳଦ ବିକ୍ରି କରିବ—

୧୨—ଶନି ସୁନା, ବୁଧେ ଧାନ
ସମ୍ବାର ଦିନେ ଗୋରୁ ନ କରିବୁ ଧାନ ।

୧୩—କୁଣ୍ଡଳି ଝାମୁଡ଼ି ଯେବେ ଦେଖିବୁ
 ପଇସା ଅଣ୍ଟାରୁ କାଢ଼ିଣ ଦେବୁ,
 ମୁକୁଟା ଖାଡ଼ିଆ ଶିଙ୍ଗା ଦେଖିଲେ
 ନ ବୁଝି ଆଣିବୁ ସବୁଠୁ ଭଲେ ।
 ଯେବେ ଦେଖିବୁ ମୂଳା ଶିଙ୍ଗାକୁ
 ମାଗଣା ଦେଲେ ନ ଆଣିବୁ ତାକୁ ।
 ମୋଟା ଲଞ୍ଜି, ଖଲ ଖଣ୍ଡ ପଞ୍ଜିର
 ଆଣିଲେ ତାହାକୁ ଭାଜିବ ଘର ।
 ଯେବେ ଆଣିବୁ ତୁ କର୍ମ ଆଦର
 କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ଭାଇ ଯିବୁଟି ମର ।

ଖରପ ବଳଦ ଲକ୍ଷଣ—

- ୧—(କ) ମୂଳା ଶିଙ୍ଗିଆ କଣିବୁ ରସି
 ହିଡ଼ ମୁଣ୍ଡରେ କାନ୍ଦୁ ବସି ।
 (ଖ) ଆଣିଥିବୁ ମୂଳା ଶିଙ୍ଗାକୁ ରସି
 କାନ୍ଦୁଥିବୁ ହିଡ଼ ମୁଣ୍ଡରେ ବସି ।
- ୨—ଶିଙ୍ଗ ସରୁଆ ଲଙ୍ଗୁଡ଼ ମୋଟା
 ମାଗଣା ଦେଲେ ନ ଆଣିବୁ ବେଟା ।
- ୩—ନାହିଁ ଧଡ଼କା ଲଙ୍ଗୁଡ଼ ମୋଟା
 ମାଗଣା ଦେଲେ ନ ଆଣିବୁ ବେଟା ।
- ୪—ସାତ ଦାନ୍ତୁଆ
 ଗୋସେଇଁ ଶିଆ ।
- ୫—ମୁହଁ ବୋର ଯଦି ନା କରେ ପଶେ
 ଗୋସେଇଁ ଖାଇ ସେ ପଡ଼ୋଶୀ ନାଶେ ।

୬—କଅଁର କେଶର କଳା

ଏ ସବୁ ଗୋରୁଙ୍କ ଶଳା ।

୭—ବୁଦ୍ଧ ଚକ୍ଷୁରେ ମୁହଁରେ ବସ

ଖାଏ ଗୋଷେୟା ନ ନାଏ ଶ୍ଵେର

(ବଡ଼ସାହି ମୟୂରଭଞ୍ଜ)

୮—କାଉଁ କାଳିଆ କେନ୍ଦା ମଳିଆ

ଖୋବା ଶିଳିଆ, ବଟା ଖୁରୁଆ ।

ଏ ସବୁ ଭଲ ନୁହଁ ।

୯—ଖଲିଆ କହେ ଖଣ୍ଡ ପଞ୍ଜିର

ଦେଖ ଟନ୍ କର ଚାଲି

ଆଗେ ତିନିହେଁ ଏକାଠି ହୋଇଲେ

ଗୋସାଇଁ ଖାଇବା କାଲି ।

୧୦—ଖଲିଆ କହିଲ ପାଟଳାରେ ଦେଖ ମୋର ଚାଲି

ତୁ ମୁଁ ଦୁହେଁ ସାଥୀ ହୋଇଲେ ଗୋସାଇଁ ଖାଇବା

କାଲି ॥

୨—ଗାଈ

୧—ପେଟେ ଭଜ ଗାଈ

ପେଟେ କୁଣ୍ଡା ଖାଇ

ତା ଠାରୁ ଦୁଧ ପାଇ

୨—ଶିଶି ବୈବଶା ଜାତାନି ଚାଲିଯି ସୁତ ବଶା, ବଶା

ତାଃ ପ୍ରୟୁକ୍ତେଦ ବ୍ରହ୍ମଣାଃ ସୋଧୁନା ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରଜାପତି-

ଅର୍ଥବବେଦ)

ଅର୍ଥାତ୍ ତିନି ଧରଣର ଗୋ ସମ୍ପଦ ରହିଛି, ଯଥା:—

- (୧) ବଲିପ୍ରୀ—ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଗାଈଙ୍କର ଦେହ ଚକ୍ଚକଣିଆ
 - (୨) ସୁତା ବଣା—ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଗୋରୁ ସେବକଙ୍କ ନିକଟରେ ଶୀଘ୍ର ବଣ ହୁଅନ୍ତି ।
 - (୩) ବଣା—ଏମାନେ ସମସ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ବଣ ହୁଅନ୍ତି ।
- ଏହି ତିନି ଜାତିର ଗୋରୁଛଡ଼ା ଆଉ ତିନି ଜାତିର ଗୋରୁ

ଅଛନ୍ତି, ଯଥା:—

- (୧) ଅବଣା—ଏମାନେ କାହାର ପାଖରେ ବଣ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।
- (୨) ଶୁମା—ଏମାନେ ଦେଖିବାକୁ ବରଷ ଏବଂ ଭୟଙ୍କର ।
- (୩) ବଣାନାଂ ବଣତମା—ଏମାନେ ସର୍ବଗୁଣରେ ପରିପୁର୍ଣ୍ଣ—ଏମାନଙ୍କୁ କାମଧେନୁ କୁହାଯାଏ ।

୩—ମହାଭାରତରେ ୧୦ ଜାତି ଗୋରୁର ବର୍ଣ୍ଣନା ମିଳେ

ଯଥା:—

- ୧ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ କପିଳା—ଏମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପରି ।
- ୨ । ଗୌର କପିଳା ପିଙ୍ଗଳା—ଏମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣ ଗୌର ମିଶା ହଳଦିଆ ।
- ୩ । ଆକ୍ରେ ପିଙ୍ଗାଶୀ—ଏମାନେ ସାମାନ୍ୟ ଲଲବର୍ଣ୍ଣ ମାତ୍ର ଆଖି ହଳଦିଆ ।
- ୪ । ଗଳ ପିଙ୍ଗଳା—ଏମାନଙ୍କ ଗଳା ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଲୋମ ହଳଦିଆ ।
- ୫ । ବଭ୍ରୁ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ଵ —ଏମାନଙ୍କର ସମୁଦାୟ ଶରୀର ହଳଦିଆ ।

୭ । ଶ୍ଵେତ ପିଙ୍ଗଳା—ଏମାନେ ସାମାନ୍ୟ ଶ୍ଵେତ ବର୍ଣ୍ଣସଦୃଶ
ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗର ଗୋରୁ ।

୮ । କେ ପିଙ୍ଗାଶୀ—ଲଳ ଓ ହଳଦିଆ କେର ଅଶ୍ଵିସଦୃଶ
ଗୋରୁ ।

୯ । ଖୁର ପିଙ୍ଗଳା—ଏମାନଙ୍କ ଖୁର ହଳଦିଆ ।

୧୦ । ପାଟଳା—ଏମାନେ ଲଳ ଓ ଖଇର ରଙ୍ଗ ବଶିଷ୍ଠ ।

୧୧ । ପୁଷ୍ପ ପିଙ୍ଗଳା—ଏମାନଙ୍କର ଲଞ୍ଜି ହଳଦିଆ ।

୪—ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ଗୋ ମାହାତ୍ମ୍ୟ”
ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଗୋଧନର ଗୁଣ ଓ
ବର୍ଣ୍ଣ ଅନୁସାରେ ଜାତି ପ୍ରକରଣ—

“ଧେନୁରେ ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣ ଜାତି
ବରୁରେ ଦାତା ଲଭେ ଗତି”

X X X

ସବୁଆ କପିଳା ଯେ ଦିଏ

ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଲୋକ ସ୍ଥାନ ପାଏ ।

ଦେଲେ ସବୁଆ ଶ୍ଵେତ ଗାଈଁ ।

ଅବଶ୍ୟେ ଇନ୍ଦ୍ର ଲୋକ ଲଭି ।

ଦେଲେ ସବୁଆ କଳା ଗାଈଁ

ଅଗ୍ନି ଲୋକରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ।

ଦେଲେ ସବୁଆ ଧୂସ୍ର ବର୍ଣ୍ଣ

ଯମ ଲୋକରେ ବରେ ଦାନ ।

ସବୁଆ ଫେଣ ବର୍ଣ୍ଣ ଗାଈଁ ?

ଦେଲେ ବରୁଣ ଲୋକେ ପାଇ ।

ଖରପ ଗାଈ ଲକ୍ଷଣ:—

୧—ମାଘ ମନ୍ତ୍ରଣୀ ଭୁବିଆଁ ଗାଈ

ଶ୍ରାବଣେ ଯୋଡ଼ି ଗୋସେଇଁ ଖାଇ

୨—‘ନ’ ଦାନ୍ତିଆ ‘ଛ’ ଦାନ୍ତିଆ ଭାଗ୍ୟେ ଥିଲେ ପାଇ

ଆଠ ଦାନ୍ତିଆ, ସାତ ଦାନ୍ତିଆ, ଗୋସେଇଁ ଥିଲେ ଖାଇ.

ପୋଖରୀ ଦୁଡ଼ା:—

୧—ବନ୍ଧକେ ସୁନ୍ଦର ଖଜରୀ ଗଛ

ଆଖିକେ ସୁନ୍ଦର ଭ୍ରୁଲତା

ହୃଦକେ ସୁନ୍ଦର ମାଖନ ଲହ

ଗୋଡ଼କେ ସୁନ୍ଦର ଅଳତା ॥

(ସଇଁଚଳା, ବଲ୍ଲଙ୍ଗୀର)

ଭନସିଂହା ପରିଚ୍ଛେଦ

ହଲୁଆ ବଳଦ ବିଷୟକ ପ୍ରବାଦ

ପରଶରାଜ ମତରେ

(କ) ଗୋରୁଗାଈଙ୍କ ପ୍ରତି ହେଲାରେ କ୍ଷତି

କୃଷିକୃତା ଦୁଶୀଂ କୁର୍ଯ୍ୟତ୍ ଯଥା ବାହାନ୍ ନ ପୀଡ଼ୟେତ୍
ବାହପୀଡ଼ାଜିତଂ ଶସ୍ୟଂ ଗର୍ହିତଂ ସର୍ବ କର୍ମସୁ ॥
ବାହପୀଡ଼ାଜିତଂ ଶସ୍ୟ ଫଳିତଂ ଚ ଚତୁର୍ଗୁଣଂ
ବାହନିଶ୍ୱାସବଫଳଃ କୃଷକୋ ନିସ୍ତୃତଂ ବ୍ରଜେତ୍ ॥

ଅର୍ଥ—ବାହକ ପଶୁମାନଙ୍କୁ ଯେପରି ଭାବରେ ଚଳାଇବ
ଯେପରି ସେମାନଙ୍କର ବିଶେଷ କ୍ଳେଶ ନ ହୁଏ । ବାହକ ପୀଡ଼ାଦ୍ୱାରା
ଲବ୍ଧ ଶସ୍ୟ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ବାହକ ପୀଡ଼ାଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପନ୍ନ ଚତୁର୍ଗୁଣ ଶସ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବାହନ
ପଶୁର ନିଶ୍ୱାସରେ ବଫଳ ହୁଏ । ତେଣୁ କୃଷକ ଦରଦ୍ର ହୁଏ ।

(ଖ) ଗୋରୁଗାଈଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ—

ଗୁଣ୍ଡକେ ଯଦ୍ବସ୍ୟେୟମୈ ପ୍ରଥାନ୍ୟରପି ପୋଷଣେଃ
ବାହଃ କୃତନ୍ନସୀଦନ୍ତି ସାୟଂ ପ୍ରାତଃଶ୍ଚ ଚରଣାତ୍ ।

ଅର୍ଥ—କୁଣ୍ଡା, ଘାସ, ଧୂସ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୋଷଣ ଦ୍ରବ୍ୟଦ୍ୱାରା ଏବଂ ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଚରାଇବା ଦ୍ୱାରା ବାହନ ପଶୁପକ୍ଷୀ ଅବସନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

(ଗ) ଗୋଶାଳା ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ଓ ଗୋରୁର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ।

ଗୋଶାଳା ସୁଦୃଢ଼ା ଯସ୍ୟ ଶୁଭଗୌମୟ ବର୍ଜିତା
ତସ୍ୟ ବାହା ବିବର୍ଚ୍ଚନ୍ତେ ପୋଷଣୋରପି ବର୍ଜିତାଃ ।

ଅର୍ଥ—ଯାହାର ଗୁହାଳଘର ଦୃଢ଼, ପରିଷ୍କୃତ ଏବଂ ଗୋବର ଶୂନ୍ୟ ତାହାର ଗୋରୁଗାଈ ବେଗର କୁଣ୍ଡା ପାଣିରେ ମଧ୍ୟ ଭଲ ରହନ୍ତି ।

ଶକ୍ତୁନୁଷ୍ଠ ବିଲିଙ୍ଗାପ୍ତା ବାହୁଯଃ ଦିନେ ଦିନେ
ନିଃସରନ୍ତି ଗର୍ବାଂ ସ୍ଥାନାତ୍ ତପତଃକିଂ ପୋଷଣାଦି ॥

ଅର୍ଥ—ଯେଉଁ ଗୁହାଳରୁ ଗୋରୁ ଗୋବର ମୁତ ହୋଇ ବାହାରକୁ ସେ ଗୋରୁଗାଈକୁ ଦାନାପାଣି ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ବଳୁଆ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

(ଘ) ଗୋଶାଳା ନିର୍ମାଣ

ପଞ୍ଚ ପଞ୍ଚୟୁତା ଶାଳା ଗର୍ବାଂ ବୃଦ୍ଧିକରା ମତା
ସିଂହ ସ୍ଥାନେ କୃତା ସୈବ ଗୋନାଶଂ କୁରୁତେ ଧ୍ରୁବ ।

ଅର୍ଥ—ପଞ୍ଚାବନ ଦ୍ୱାରା ବିସ୍ତୃତ ଗୋଶାଳା ଗୋରୁ ମାନଙ୍କର ବର୍ଚ୍ଚକ । ସିଂହ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଶାଳା ତିଆରି କଲେ ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ଗୋ ସମୃଦ୍ଧକୁ ନଷ୍ଟ କରେ ।

ସିଂହଗେହଃ ପତୋ ଚୈବ ଗୋଶାଳାଂ କୁରୁତେ ଯଦି
ପ୍ରମାଦାନ୍ତର ବୁଦ୍ଧିଭାବ ଗବାଂନାଶୋ ଭବେତ୍ତଦା ॥

ଅର୍ଥ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଂହରାଶିକୁ ଗମନ କଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରାବଣ
ମାସରେ ଯେବେ କେହି ଅସାବଧାନତା ବଶତଃ ଗୁହାଳ କରେ
ତେବେ ତାହାର ଗୋରୁ ନଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି ।

ଚଣ୍ଡିକାଂନା ଜଳଂ ଚୈବ ଚତୁମଣ୍ଡଂ ଝଷୋଦକଂ
କାର୍ତ୍ତୀସାସ୍ତ୍ରତୁ ସଞ୍ଚୈବ ଗୋପ୍ତାନେ ଗୋବିନାଶକୃତ୍ ॥

ଅର୍ଥ—ଗୁହାଳରେ ଚଣ୍ଡିକାଧିଆ ପାଣି, ଚତୁର୍ମଣ୍ଡ (ପେଜ),
ମାଛଧିଆ ପାଣି ଏବଂ କପାମଞ୍ଜି ବା ଚଷୁ ରଖିଲେ ଗୋରୁ
ନାଶପାନ୍ତି ।

ସମାର୍ଜମାଞ୍ଚ ମୁଷଳ ମୁଚ୍ଛିଷ୍ଟଂ ଗୋ ନିକେତନେ
କୃତ୍ୱା ଗୋନାଶମାପ୍ନୋତି ତଥା ତସ୍ୟାଜ ବନ୍ଧନେ ॥

ଅର୍ଥ—ଗୁହାଳରେ ପହଁରା, ମୁଷଳ ଓ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟଦ୍ରବ୍ୟ ରଖିଲେ
ଏବଂ ଛେଳି ବାନ୍ଧିଲେ ଗୋରୁ ଗାଈର ଷଡ଼ ଘଟେ ।

ଗୋମୁଃ ଜାଲକେ ନୈବ ଯସ୍ୟାବସ୍ତୁର ମୋଚନଂ
କୃଷ୍ଣନ୍ତୁ ଗୁହମେଧନ ସ୍ତସ୍ୟ କାବାତ ବାମନା ॥

ଅର୍ଥ—ଗୋରୁ ମୂତରେ ପୁରାଣ (ମଳ) ପରିଷ୍କାର କରିବ
ନାହିଁ । ତହିଁରେ ଗୋମୂତର ଷଡ଼ ଘଟେ ।

ବିଲବଂଜ୍ ଗୋମୟସ୍ୟାପି ରବି ଶ୍ରୋମ ଶନେଦିନେ
ନକାରାୟେତ୍ ଭମେଶାସି ଗୋବୃଦ୍ଧିଂ ଯଦି ବଞ୍ଚିତ ॥

ବାରାହସ୍ତଂ ପରିତ୍ୟଜ୍ୟ ଦତ୍ୟାଦନ୍ୟେଷୁ ଗୋମୟଂ
ବିଲଭ୍ୟ ଶନଶ୍ରେଷ୍ଠେଷୁ ଗବାଂ ହାନିନର ସୁତଃ ॥

ଅର୍ଥ—ତ୍ରୟରେ ଶୁଦ୍ଧା 'ଶନି, ରବି ଓ ମଙ୍ଗଳବାରରେ
ଗୋମୟ ଦେଲେ ଗୋରୁର ହାନି ଘଟେ । ଅନ୍ୟ ବାରରେ ଦେବ ।
ଶନି ଏବଂ ମଙ୍ଗଳବାରରେ ଦେବ ନାହିଁ ।

ଶ୍ଳେଷମୁହ ପୁରାଣାଣି ପକାନ୍ତି ରଜାଂସିତ
ନପତନ୍ତ୍ର ଗବାଂ ପଞ୍ଚ ତପ ଲକ୍ଷ୍ମୀଃ ସ୍ଥିର ଭବେତ୍ ॥

ଅର୍ଥ—ଯେଉଁ ଗୁହାଳରେ ଶିଙ୍ଗାଣି, ମୂତ୍ର, ବସ୍ତ୍ର, ପକ୍ଷ, ଧୂଳି
ନ ପଡ଼େ ସେଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ଥିର ଭାବରେ ରୁହନ୍ତି ।

ସଂନ୍ୟା କାଳେ ଚ ଗୋସ୍ଥାନେ ଘଣ୍ଟା ପଞ୍ଚ ନ ଘୟତେ
ସ୍ଥାନଂ ତଂ କମଳାସ୍ଥାନଂ ବାସ ହନ୍ତି ଗୋଗଣାଃ ॥

ଅର୍ଥ—ଗୁହାଳରେ ସଂନ୍ୟାବେଳେ ଘଣ୍ଟା ନ ଦେଲେ ତାହା
ଲକ୍ଷ୍ମୀହୀନ ହୁଏ । ସେହି ସ୍ଥାନ ଦେଖି ଗୋରୁ କାନ୍ଦନ୍ତି ।

ହଳ ମସ୍ତକବଧନଂ ସତ୍ରଗଂ ବ୍ୟବସାୟିନଂ
ଚତୁରଂ ନୃଶଂସାନାଂ ଦ୍ଵିଗବତ ଗବାଣିନାଂ ॥

ଅର୍ଥ—ଆଠଟି ଗୋରୁ ଯୋଗ ହଳକଲେ ଧର୍ମଜନକ; ଛଅଟି
ଗୋରୁ ଯୁକ୍ତ ଲଙ୍ଗଳ ବ୍ୟବସାୟୀ ମାନଙ୍କର, ଚାରିଟି ଗୋରୁ ଯୁକ୍ତ
ଲଙ୍ଗଳ ନିଷ୍ଠୁର ମାନଙ୍କର ଏବଂ ଦୁଇଟି ଗୋରୁ ଯୁକ୍ତ ଲଙ୍ଗଳ
ଗୋଷାଦି ମାନଙ୍କର ବୋଲି ଜାଣିବ ।

ପ୍ରିୟ—ଶ୍ରୀ ଜୟନ୍ତ ବାଠିୟା,
ଶ୍ରୀ ରାଧାନାଥ କୋ-ଅପରେଟିଭ ପ୍ରେସ, କଟକ—୨